

VLADA CRNE GORE

PROGRAM EKONOMSKIH REFORMI ZA CRNU GORU

2015 - 2017

Podgorica, januar 2015.

Sadržaj

I Dio I – Makroekonomski okvir, javne finansije i strukturne reforme

I.1	Ekonomski okvir	5
I.2	Makroekonomski okvir	9
I.2.1	Najnovija ekonomska dešavanja	10
I.2.2	Makroekonomske projekcije za period 2015-2017	14
I.2.3	Scenario nižeg rasta	22
I.2.4	Razlike između scenarija	25
I.3	Fiskalni okvir	26
I.3.1	Strategija fiskalne politike i njezini srednjeročni ciljevi	26
I.3.2	Javne finansije 2014	28
I.3.3	Procjena javnih finansija u periodu 2015 - 2017.	31
I.3.4	Strukturni bilans	36
I.3.5	Državni dug i garancije	37
I.3.6	Analiza osjetljivosti i upoređivanje sa prethodnim programom	43
I.3.7	Održivost javnih finansija	44
I.3.8	Institucionalna obilježja	45
I.4	Strukturne reforme sa makro-fiskalnim uticajem	48
I.4.1	Prepreke rastu i agenda makroekonomskih strukturnih reformi	48
I.4.2	Ključne oblasti makroekonomskih strukturnih reformi	50
I.4.3	Posljedice uticaja glavnih makroekonomskih strukturnih reformi na budžet	63
I.5	Sprovođenje smjernica za vođenje ekonomske politike	66
I.5.1	Javni dug, uticaj realizacije izgradnje prioritetne dionice autoputa Smokovac-Mateševu na javni dug, poboljšanje transparentnosti javnih finansija	66
I.5.2	Revizija sistema indeksacije starosnih penzija, plan reorganizacije javnog sektora i reforma sistema zarada u javnom sektoru (detaljnije u tački 4.2.4. <i>Reforma javnih finansija</i>)	67
I.5.3	Unapređenje poslovnog okruženja-„Giljotina propisa“, smanjenje/ukidanje naknade za opremanje građevinskog zemljišta i iznalaženje rješenja za održivost javnih finansija na lokalnom nivou	68
I.5.4	Usklađivanje obrazovanja i vještina sa potrebama tržišta rada, uspostavljanje bolje saradnje između obrazovnih institucija i privrede, uvođenje veće fleksibilnosti tržišta rada, kroz posebne kolektivne ugovore za javni i privatni sektor	68
I.5.5	Sprovođenje programa dobrovoljnog restrukturiranja (tzv. Podgorički model) u cilju rješavanja problema nenaplativih kredita u bilansima banaka	69
I.5.6	Iznalaženje održivog rješenja za Kombinat aluminijuma Podgorica (KAP)	70

II Dio II - Sektorske strukturne reforme u funkciji ekonomskog rasta

II.1	Uvod	73
II.1.1	Prepreke za privredni rast Crne Gore na sektorskom nivou	73

II.1.2	Prioriteti sektorskih strukturnih reformi Crne Gore koje se baziraju na njenim strateškim dokumentima i dijalogu sa EU.....	74
II.2	Makroekonomski kontekst i scenario	75
II.2.1	Osnovne karakteristike makroekonomskog scenarija za period 2015-2017.....	75
II.2.2	Povezanost i međuzavisnost strukturnih reformi na makro i sektorskom nivou.....	76
II.3	Sektorske reformske mjere koje se sprovode i planiraju radi postizanja ciljeva ekonomske politike za period 2014-2017.....	77
II.3.1	Izbor prioriternih sektorskih reformi/mjera	77
II.3.2	Jedinstvena struktura tekstova narednih poglavlja	79
II.4	Institucionalna pitanja i uključenost zainteresovanih strana.....	115
III	Dodatak za I dio dokumenta.....	117
IV	Dodatak za II dio dokumenta	122

SPISAK SKRAĆENICA

CEFTA- Centralno-evropski sporazum o slobodnoj trgovini

CGES- Crnogorski elektroprenosni sistem AD

COSME- Program EU za konkurentnost MSP

EBRD- Evropska banka za obnovu i razvoj

EIB- Evropska investiciona banka

EIF- Evropski investicioni fond

EEN- Evropska mreža preduzeća

EFP- Ekonomsko-fiskalni program

EK-Evropska komisija

EPCG-Elektroprivreda Crne Gore

IPA – Instrument za pretpristupnu pomoć

IPARD- IPA ruralni razvoj

IRFCG- Investiciono-razvojni fond Crne Gore

JP- Javno preduzeće

JPP- Javno-privatno partnerstvo

KfW- Njemačka razvojna banka

MSP- Mala i srednja preduzeća

PER/NPER- Program ekonomskih reformi

NOK – Nacionalni okvir kvalifikacija

OECD-Organizacija za ekonomski razvoj i saradnju

PEP-Pretpristupni ekonomski program

PRCG 2013-2016. – Pravci razvoja Crne Gore 2013-2016.

RRC- Regionalni savjet za saradnju

SEETO- Observatorij za saobraćaj u Jugoistočnoj Evropi

SDI-Strane direktne investicije

Strategija JIE 2020- Strategija razvoja Jugoistočne Evrope do kraja 2020.

STO – Svjetska trgovinska organizacija

I DIO

Makroekonomski okvir

Javne finansije

Strukturne reforme sa
makro-fiskalnim uticajem

I.1 Ekonomski okvir

Razvojni model Crne Gore u prvim godinama poslije nezavisnosti bazirao se na rastu domaće potrošnje koju su omogućavali visoki prilivi inostrane akumulacije u obliku direktnih stranih investicija i bankarskih kredita. Izbijanjem krize došlo je do pada privrednog rasta zemlje. Crna Gora je, kao većina ekonomija nakon svjetske ekonomske i evropske dužničke krize, imala težak, ali i relativno uspješan period oporavka. Tome je doprinijela ekonomska politika fiskalne konsolidacije i unapređenje investicionog ambijenta. Rezultati te politike su strane direktne investicije na prosječnom nivou od 13% BDP-a nakon izbivanja krize i smanjenje javne potrošnje na 44,7% BDP-a u 2014. Međutim, iako se privredni rast oporavlja, nova realnost u međunarodnom okruženju jasno govori o tome da pretkrizni razvojni model nije više u stanju da obezbijedi stope privrednog rasta koje je Crna Gora bilježila u pretkriznom periodu i kojima teži da se približi i u narednom periodu. Kriza kroz koju je prošla Crna Gora u proteklim godinama nije se odražavala samo u usporavanju njenog realnog privrednog rasta (u prosjeku godišnje 0,5% od 2009) nego i u smanjenju njenog dugoročnog potencijalnog rasta na 2,5%.

Ključni izazov za Crnu Goru, slično kao i za sve druge zemlje u regionu, jeste kako ponovo povećati privredni rast, odnosno kako smanjiti ili čak potpuno otkloniti one ključne prepreke koje sprečavaju zemlju da razvije svoje potencijale. Okvir za napredak su evroatlantske integracije. Koncept ekonomske politike Crne Gore, kao zemlje kandidata pored mjera kojima težimo postići fiskalnu stabilnost i održivost, podržan je paketom strukturnih reformi kojima ćemo direktno uticati na povećanje konkurentnosti crnogorske ekonomije, pratiti njihovu implementaciju i time ubrzati ekonomski rast.

Fokus ekonomske politike u 2015. i srednjem roku biće otklanjanje prepreka ekonomskom rastu i razvoju i, posljedično, povećanje konkurentnosti ekonomije. Primarni cilj ekonomske politike je otvaranje novih radnih mjesta i povećanje životnog standarda svih stanovnika Crne Gore.

U skladu sa novim zahtjevima Evropske komisije u ekonomskom dijalogu sa zemeljama kandidatima za članstvo u EU, Vlada Crne Gore je ozbiljno i odgovorno pristupila pripremi ekonomske politike za period 2015-2017. kroz Program ekonomskih reformi 2015-2017. umjesto dosadašnjeg Pretpristupnog ekonomskog programa, koji se bavio fiskalnom politikom kao osnovnim instrumentom ekonomske politike u Crnoj Gori i strukturnim reformama sa direktnim makrofiskalnim uticajem. Ekonomsko upravljanje državom od ove godine stavlja akcenat i na sektorske strukturne reforme. Program ekonomskih reformi biće dokument koji se priprema na godišnjem nivou i prepoznat Programom rada Vlade.

U skladu sa Smjericama Evropske komisije za PER 2015., ovaj dokument se sastoji iz dva dijela. Prvi dio daje pregled okvira srednjoročnih makroekonomskih i fiskalnih politika i strukturnih reformi koje imaju direktan makro-fiskalni uticaj. U Drugom dijelu mjerama strukturnih reformi, koje su više sektorske prirode, teži se unaprijediti konkurentnost Crne Gore i posljedično ojačati rast. U skladu sa tom podjelom izvršena je i podjela poslova na pripremi dokumenta: koordinacija je dodijeljena Kabinetu potpredsjednika Vlade za ekonomsku politiku i finansijski sistem, Prvim dijelom PER-a koordinira Ministarstvo finansija, a Drugim Ministarstvo ekonomije. Kratak rok pripreme, dat od strane Evropske komisije, nije umanjio odgovornost koordinatora i članova tima da predstave konzistentno ekonomsko upravljanje.

Osim autoputa, većina razvojnih projekata koji su započeti svoju ekspanziju će doživjeti upravo od ove godine. To se prvenstveno odnosi na izgradnju turističkih kompleksa u Kumboru, na Luštici, povezivanje Crne Gore i Italije podmorskim kablom, izgradnja marine u Porto Montenegro, hotela u Podgorici, Petrovcu i Igalu i drugim primorskim gradovima. Investicije u turističku infrastrukturu doprinijeće podsticaju zimskog turizma u Sjevernom regionu. U 2015. godini investicione aktivnosti države biće usmjerene na izbor investitora i stvaranje optimalnih uslova za realizaciju za projekte poput Drugog bloka Termoelektrane, izgradnju novog bloka Termoelektrane, istraživanje nafte i gasa u Crnoj Gori,

turističke projekte poput Kraljičine plaže na Dubovici i privatizacije hotela Park u Bijeloj i valorizacije nekoliko turističkih lokaliteta.

Makroekonomski okvir

Krajem 2013. projektovani smo početak investicionog ciklusa sa 2014. godinom i u skladu s tim ekonomsku aktivnost koja ne bi značila samo oporavak crnogorske ekonomije nakon krize, već i više stope rasta. Projektovani realni rast BDP-a u osnovnom scenariju od 3,5% bio je zasnovan na planu realizacije započetih razvojnih projekata. Naslijeđeni strukturni problemi u zemlji uzrokovani neprilagođenošću na nove tržišne uslove nakon krize, kao i smanjenom privrednom aktivnošću u međunarodnim okvirima, uticali su na neostvarivanje planiranih investicija. Zavisnost crnogorske ekonomije od, pored ostalog, vremenskih uslova potvrdila se i u 2014. godini. Hidrološke prilike nisu obezbijedile rast proizvodnje električne energije kao u 2013. godini, ali je njihova pojava u ljetnjim mjesecima uticala na slabiji rast broja turista i noćenja. S druge strane, smanjena finalna potrošnja uzrokovana nižim raspoloživim dohotkom, uz pad kreditne aktivnosti banaka, uticala je na usporavanje privredne aktivnosti i posljedično 12-mjesečnu deflaciju. Rezultat tih trendova jeste procjena realnog rasta ekonomije od 2% u 2014. godini.

Srednji rok Crnoj Gori nosi ubrzaniji ekonomski rast sa stopom 3,5% u 2015., odnosno 3,8% prosječno godišnje u narednom srednjoročnom periodu. Glavne pretpostavke projektovanog rasta u period 2015-2017. su: rast kredita od 4,5% uzrokovan nižim kamatnim stopama na kredite, visok nivo SDI od 13,4%, blagi rast potrošnje domaćinstava 2,3%, rast investicija u osnovna sredstva 11,1% najviše iz kapitalnog budžeta i rast izvoza roba i usluga od 5,1%.

Fiskalna politika

Vlada Crne Gore već nekoliko godina unazad javne finansije ne planira samo za narednu godinu već, indikativno, za srednjoročni period, vodeći time računa o konzistentnosti politike javnih finansija. Osim toga, nestabilnost ekonomskog okruženja i strukturna prilagođavanja crnogorske ekonomije nametnula su potrebu scenarija nižeg rasta, tj. ostvarivanja identifikovanih ekonomskih i političkih rizika.

Cilj Vlade u periodu 2015-2017. jeste da vodi fiskalnu politiku smanjenja tekuće potrošnje, ali povećanja investicija u infrastrukturu, kako bi javni dug bio finansiran iz ekonomskog rasta, a u namjeri uspostavljanja njegovog opadajućeg trenda.

Najveći kapitalni izdatak, ali istovremeno i šansa za razvoj jeste izgradnja autoputa. Početak izgradnje autoputa uticaće negativno na saldo javnih finansija u srednjem roku. Deficit javnih finansija je projektovan na najviših 5,3% u 2015. godini kada javna potrošnja dostiže 48,2% BDP-a, da bi do 2017. blago pao na 4% BDP-a. Finansiranje deficita u prvim godinama bi bilo iz kredita i pozajmica, pa bi državni dug porastao do 69,1% BDP-a u 2017. Vlada je u cjelosti bila svjesna posljedica donoseći ovako krupnu odluku. Međutim, autoput nije samo trošak, već i angažovanje svih faktora ekonomije čime se podstiče intezivniji investicioni ciklus, a pozitivno utiče i na konkurentnost. Autoput je projekat koji može promijeniti tok ekonomskog rasta i razvoja Crne Gore nabolje i u korist sadašnjih i budućih generacija. Autoputem rješavamo problem nedostajuće i bezbjedne putne infrastrukture, stvaramo bolju konekciju sjevernog, nerazvijenog i centralnog/južnog razvijenog regiona, gradimo bolju konekciju sa ostatkom Jugoistočne Evrope, povezujemo Luku Bar sa Dunavskim regionom, podstičemo rast sektora turizma, poljoprivrede, trgovine. Dovoljno razloga da Vlada vjeruje u benefite autoputa, ali dovoljno obaveza i odgovornosti da konsolidacijom javnih finansija i strukturnim reformama stvori preduslove za rast koji može podnijeti teret te važne odluke.

Rastući pritisak na javne finansije imaju penzijski i zdravstveni sistemi. Starenje stanovništva, povećanje očekivanog trajanja života na rođenju, prijevremene penzije i povlašteni uslovi za odlazak u penziju, imaju za posljedicu pogoršavanje stope zavisnosti i utiču na rast izdataka za penzije do 11,3% BDP-a. Takvi trendovi su dokaz da penzijske reforme iz 2004. i 2010. nisu dovoljne i da se na održivosti penzijskog sistema mora kontinuirano raditi. Vlada razmatra nekoliko aspekata penzijske reforme, prije

svoga parametarsku u pravcu pooštavanja uslova i razmatranje liste poslova za povlašteni i prijevremeni odlazak u penziju. Međutim, u ovom trenutku, svaka sistemska penzijska reforma nosi i visoke tranzicione troškove, pa donošenje takve odluke u situaciji rastućeg duga mora biti odgovorno i dubiozno razmotreno.

S druge strane, na prihodnoj strani se ulažu značajni naponi na povećanju fiskalne discipline. Primarni razlog jeste smanjenje neformalne ekonomije kao barijere ekonomskom rastu. Povećanje naplate prihoda je neophodno kako bi se zadržale konkurentne poreske stope i pozitivno uticalo na budžetski saldo. Rast prihoda u srednjem roku projektovan je na konzervativnoj osnovi (niže od rasta BDP-a) i u skladu sa intencijom Vlade da zadrži konkurentne osnovne poreske stope.

Strukturne reforme

Kako mjere fiskalne politike u Crnoj Gori jesu krucijalne, ali ne i dovoljne, strukturne reforme sa PER-om 2015 postaju prioritet na agendi ekonomske politike u srednjem roku. Cilj strukturnih reformi, makrofiskalnih i sektorskih, jeste povećanje konkurentnosti crnogorske ekonomije. Strukturne reforme su bile dio agende ekonomske politike još iz perioda tranzicije. Međutim, konzistentan pristup sistemskim promjenama i fiskalnoj konsolidaciji, a u kontekstu ukupne ekonomske politike, intenziviran je PER-om 2015-2017.

U Prvom dijelu PER-a dat je detaljan pregled onih prepreka privrednom rastu Crne Gore koje su nacionalnog odnosno horizontalnog karaktera. U skladu sa identifikovanim preprekama definisane su strukturne reforme u oblastima proizvodnog tržišta i biznis okruženja, finansijske stabilnosti, tržišta rada i javnim finansijama.

Pored toga, ekonomija se suočava i sa nizom prepreka koje je moguće svrstati u kategoriju prepreka sektorskog karaktera. Riječ je o preprekama koje proizilaze kako iz relativno uske privredne strukture Crne Gore tako i iz postojećih karakteristika ljudskog potencijala i fizičke infrastrukture. Vodeći se time Vlada Crne Gore je prepoznala oblasti u okviru kojih je moguće sprovesti mjere koje će imati direktni uticaj na rast konkurentnosti: (1) Politika saobraćaja, (2) Rast i razvoj malih i srednjih preduzeća, (3) Obrazovanje i strukturna nezaposlenost, (4) Biznis okruženje, (5) Jačanje eksterne pozicije zemlje, (6) Politika uređenja i zaštite prostora, (7) Razvoj ruralne infrastrukture i (8) Razvoj elektronskih servisa.

Izborom mjera koje (i) odgovaraju definisanim prioritetima Vlade Crne Gore i (ii) koje su strukturirane u skladu sa zahtjevima Evropske komisije u potpunosti usklađujemo nacionalne prioritete i preporuke Evropske komisije u cilju povećanja konkurentnosti crnogorske ekonomije kao preduslova rasta:

I Fizički kapital

1. Prioritetna mjera br. 1: Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare;
2. Prioritetna mjera br. 2: Modernizacija željezničke mreže;
3. Prioritetna mjera br. 3: Priprema prostorno-planske dokumentacije za Jadransko-jonski autoput;
4. Prioritetna mjera br. 4: Povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom;
5. Prioritetna mjera br. 5: Unapređenje komunalne infrastrukture;
6. Prioritetna mjera br. 6: Izgradnja i obnova infrastrukture u ruralnim sredinama (vodovodi i putna infrastruktura);

II Ljudski kapital

7. Prioritetna mjera br. 7: Reforma upisne politike ustanova visokog obrazovanja
8. Prioritetna mjera br. 8: Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca;
9. Prioritetna mjera br. 9: Izgradnja Inovaciono-preduzetničkog centra Tehnopolis u Nikšiću;

III Bolje industrijske strukture

10. Prioritetna mjera br. 10: Finansijska podrška sektoru MSP;
11. Prioritetna mjera br. 11: Unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za podršku MSP;
12. Prioritetna mjera br. 12: Unapređenje turističke ponude na sjeveru Crne Gore kroz izgradnju neophodne infrastrukture na skijalištima;

IV Dobro poslovno okruženje

13. Prioritetna mjera br. 13: Jačanje institucionalnog okvira za izvršavanje ugovora;
14. Prioritetna mjera br. 14: Unapređenje procesa izdavanja gradjevinske dozvole kroz nadogradnju postojećih informacionih rješenja;
15. Prioritetna mjera br. 15: Online dostupnost javnih usluga i implementacija informacionog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa;

V Integrisanost u globalne tokove

16. Prioritetna mjera br. 16: Povećanje konkurentnosti privrednih društava kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda i unapređenje kvaliteta;
17. Prioritetna mjera br. 17: Promocija poljoprivredno-prehrambenih proizvoda: projekat EXPO 2015;
18. Prioritetna mjera br. 18: Unapređenje institucionalnog okvira za promociju i podsticanje investicija sa naglaskom na prerađivačkoj industriji.

Cilj implementacije navedenih reformi jeste povećanje konkurentnosti ekonomije, prije svega u oblastima koje je Crna Gora identifikovala u Pravcima razvoja Crne Gore 2013-2016, i to: turizam, energetika, poljoprivreda i industrija. Dosljednom implementacijom mjera kojima se otklanjaju prepreke rastu, otvaraju se mogućnosti i za nova radna mjesta, time i rast zaposlenosti i rast zarada iz produktivnosti. Iako je u Prvom dijelu PER-a dat paket strukturnih reformi sa direktnim fiskalnim uticajem, to ne isključuje da paket sektorskih „prioritetnih“ mjera nema fiskalni uticaj. Konzistentnost u koncipiranju politika PER-a ogleda se upravo u mjerljivosti troška implementacije izabranih mjera i uticaju njihove primjene na ubrzaniji rast u srednjem roku.

I.2 Makroekonomski okvir

Svjetska ekonomija je u 2013. zabilježila stopu rasta od 3%¹. Projektovane stope rasta su neznatno promijenjene u odnosu na prethodne, pa je projektovana stopa rasta za 2014. 3,6 %, a za 2015. 3,9%. Predviđeno jačanje ekonomske aktivnosti u svijetu zasnovano je na rastu razvijenih ekonomija. Glavni rizici sa kojima se susreće svjetska ekonomija se odnose na: nestabilnosti na tržištima novorastućih ekonomija, deflatorne tendencije i slab rast ekonomske aktivnosti u Evropskoj uniji, nižu inflaciju od očekivane u razvijenim ekonomijama, kao i geopolitičke rizike (Ukrajina, Bliski istok).

Za novorastuće ekonomije (*emerging markets*), koje čine 2/3 ukupnog svjetskog rasta, projekcije su smanjene u odnosu na prethodne, zbog slabijih rezultata u 2014. godini (Kina, Brazil, Rusija) kao i izgleda za predstojeći period. Pad cijena nafte za oko 40% od juna 2014. djelovaće kao snažan podsticaj rastu za zemlje uvoznike, jer će povećati raspoloživi dohodak domaćinstava i smanjiti troškove proizvodnje kompanija. Na drugoj strani, smanjenje cijena nafte će uticati na pad prihoda zemalja proizvođača (zemlje OPEC i Rusija), a time imati i negativan uticaj na projektovane stope rasta u ovim zemljama.

Naročito su neizvjesne projekcije rasta za EU i Eurozonu, zbog dalje potrebe fiskalne konsolidacije i smanjenja zaduženosti u najzaduženijim zemljama, kombinovane s niskim stopama rasta ili stagnacijom, visokom nezaposlenošću i snažnim deflatornim tendencijama.

Region Jugoistočne Evrope je imao slabiji rast od očekivanog, koji je djelimično posljedica jakih poplava u prvoj polovini godine i specifičnih problema po zemljama. Crna Gora je takođe zabilježila niži rast od očekivanog, prije svega zbog odlaganja najavljenog investicionog ciklusa, ali i prelivanja uticaja iz bližeg i šireg okruženja.

Tabela 1 Projekcije rasta BDP-a za zemlje jugoistočne Evrope

	2012	2013	2014	2015
Jugoistočna Evropa - EU	0,1	2,3	1,7	2,1
Bugarska	0,6	0,9	1,4	2,0
Hrvatska	-2,2	-0,9	-0,8	0,5
Rumunija	0,6	3,5	2,4	2,5
Jugoistočna Evropa – zemlje izvan EU	-0,6	2,3	1,0	2,4
Albanija	1,1	0,4	2,1	3,3
Bosna i Hercegovina	-1,2	2,1	0,7	3,5
Kosovo	2,8	3,4	2,7	3,3
BJR Makedonija	-0,4	2,9	3,4	3,6
Crna Gora	-2,5	3,5	2,3	3,4
Srbija	-1,5	2,5	-0,5	1,0

Izvor: MMF

¹ Izvor: MMF (World Economic Outlook) iz oktobra 2014. godine.

U ovom dokumentu su uzete u obzir (tehničke) pretpostavke o kretanju glavnih parametara iz projekcija Evropske komisije koje su date u tabeli 2:

Tabela 2 Međunarodno ekonomsko okruženje

	2013	2014	2015	2016
USD/EUR kurs	1,3281	1,3324	1,2678	1,2678
Nominalni kurs	8,4	4,5	-2,6	0,0
Globalni rast BDP isključujući EU	3,6	3,7	4,3	4,5
EU rast BDP-a	0,0	1,3	1,5	2,0
Svjetski uvoz, isključujući EU	3,1	2,9	4,9	5,6
Cijene nafte (Brent, USD/barrel)	108,8	102,6	91,0	92,8

Izvor: Evropska komisija

I.2.1 Najnovija ekonomska dešavanja

I.2.1.1 Bruto domaći proizvod

Nakon ostvarenog ekonomskog rasta BDP-a Crne Gore u 2013. od 3,3%, trend rasta je nastavljen i u 2014. Prema preliminarnim podacima Monstat-a, u prvom kvartalu 2014. BDP je rastao po realnoj stopi od 1,5%, u drugom kvartalu je zabilježen slabiji rast od 0,3%, dok je u trećem kvartalu rast iznosio 1,3%. Prema ovim podacima stopa rasta u tri kvartala 2014. godine iznosila je 1,1%, što je znatno niže od projektovane godišnje stope od 3,5% u prethodnom PEP-u. Ovo smanjenje stope rasta prouzrokovano je odlaganjem najveće investicije koja se odnosi na izgradnju autoputa, a koja je uz ostale investicije bila ključna pretpostavka prethodnog scenarija. Prema procjenama Ministarstva finansija stopa rasta BDP-a za 2014. godinu bi trebala da dostigne 2%. Pri tome, procjenjuje se da će, na godišnjem nivou, pozitivan uticaj na rast imati sektori građevinarstvo (iako je ostvaren pad vrijednosti izvršenih radova u trećem kvartalu), maloprodaja, poslovanje s nekretninama, a da će dominantno negativan uticaj imati proizvodnja električne energije. Održavanje proizvodnje u KAP-u smanjiće negativan doprinos sektora industrijske proizvodnje. Smanjena proizvodnja električne energije uzrokovana visokom osnovom iz prethodne godine, uticaće na niže ostvarenje BDP između 1-1,2%, što će zavisiti od dinamike proizvodnje u posljednjem kvartalu 2014. godine.

Monstat još uvijek ne prati BDP s potrošne strane na kvartalnom nivou. Ipak, na osnovu dostupnih indikatora, procijenili smo da će potrošnja domaćinstava imati blagi rast oko 1,1%, s obzirom na realno povećane zarade (rast od 0,4%) i penzija (0,2%), uz rast kredita fizičkim licima za oko 1% i stabilan nivo doznaka iz inostranstva, te rast zaposlenosti.

Procijenjena potrošnja države je imala blag rast od 1,5% izazvan povećanjem rashoda za bruto zarade, ostala primanja i materijal i usluge.

Procijenili smo da će rast investicija biti oko 3,5%, na osnovu značajnog rasta građevinskog sektora.

Neto izvoz roba i usluga će imati pozitivan doprinos BDP-u od 0,3%, po osnovu smanjenog izvoza roba, stabilnog uvoza roba i rasta prihoda od usluga, koji će poravnati negativan doprinos smanjenja izvoza roba.

Na strani ponude najvažniji uticaj na formiranje BDP-a dolazi od sljedećih sektora:

Turizam (učešće 20% BDP-a sa vezanim sektorima u 2014. godini); Kumulativni pokazatelji turističkog prometa za period januar-oktobar 2014. godine, ukazuju na nešto slabiji rast sektora u odnosu na prethodne godine uz zabilježeni rast od 1,4% za oba indikatora g-n-g. Na nešto niže stope rasta uticale su nepovoljne vremenske prilike u julu mjesecu, kada se ostvaruje prosječno 25% prihoda. Turisti iz Rusije koji imaju i najveće učešće u ukupnom broju noćenja (27,1%), ostvarili su rast dolazaka 6,0% i

noćenja 8,9%. Drugi po značaju, turisti iz Srbije (učešće 21,7%) bilježe pad dolazaka (5,4%) i noćenja (2,6%), dok turisti iz Ukrajine (sa učešćem od 5,2%) bilježe pad dolazaka 1,2%, ali rast noćenja 5,7%.

Industrijska proizvodnja (učešće 9,8% BDP-a u 2014. godini); U periodu januar-oktobar 2014. godine bilježi pad 11,0% u odnosu na isti period prošle godine, prvenstveno usljed pada proizvodnje električne energije. Gledano po sektorima, rast je ostvaren u sektoru “vađenje rude i kamena” (8,6%), dok je pad ostvaren u sektorima “prerađivačka industrija” (3,3%) i “snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom”(21,6%). Pad proizvodnje električne energije rezultat je više faktora: visoka baza iz prethodne godine; duži remont TE Pljevlja.

Promet u maloprodaji (trgovina čini 12,9% BDP-a u 2014. godini); Za deset mjeseci 2014. bilježi niske, ali stabilne stope rasta tokom cijelog perioda. Ukupan promet (tekuće cijene) za deset mjeseci bio je viši za 2,7% g-n-g. U stalnim cijenama realni rast je bio 4,2%. Iako rast prometa u maloprodaji ne korespondira sa stagnacijom penzija i zarada, on se može pripisati rastu u sektoru turizma, kao i blagom rastu kredita fizičkim licima. Pad prometa je zabilježen u nespecijalizovanim prodavnicama koji u strukturi ukupnog prometa trgovine na malo ima najveće učešće, dok je u svim ostalim djelatnostima, zabilježen rast prometa u odnosu na uporedni period prošle godine, pri čemu je najznačajniji uticaj na rast prometa u ovom periodu imao rast prometa u trgovinama na malo u specijalizovanim prodavnicama.

Saobraćaj (učešće od 4,2% u BDP za 2014. godinu); Prema preliminarnim podacima u periodu januar-septembar 2014. godine, zabilježeno je povećanje prometa putnika na aerodromima za 2,5%, povećanje prevezene robe i putnika u željezničkom saobraćaju od 1,2 i 27,4%, povećanje prevezenih putnika u drumskom saobraćaju od 14,7%, rast prevezene robe u pomorskom saobraćaju od 18,4% i rast izvršenih usluga mobilne telefonije 10,9%. Pad bilježi prevoz putnika u pomorskom saobraćaju 0,2% i pretovar robe u lukama 21,9%.

Građevinarstvo (učešće od 4,6% u BDP za 2014. godinu); Indikatori sektora građevinarstva ukazuju na rast aktivnosti u prvoj polovini godine, ali i pad u trećem kvartalu 2014. Vrijednost izvršenih građevinskih radova u periodu januar-septembar 2014. godine, veća je za 6,3% u odnosu na isti period prethodne godine, dok izvršeni efektivni časovi rada bilježe pad od 5,4%.

I.2.1.2 Inflacija

Kretanje cijena u periodu januar-oktobar 2014. godine obilježio je deflatorni trend. Pad godišnje stope inflacije, započeo u 2013. godini nastavlja se i u 2014., prvenstveno kao rezultat pada cijena hrane sa visokog nivoa iz 2013. godine, dok cijene energenata tokom perioda bilježe blaže oscilacije i blagi pad. Deflacija je posljedica uvezene inflacije kombinovane sa slabim rastom raspoloživog dohotka. Godišnja stopa inflacije, mjerena indeksom potrošačkih cijena (CPI) u oktobru 2014. godine iznosila je -0,5%, dok je prosječna stopa za period januar-oktobar iznosila -0,8%. Kretanje osnovnih kategorija CPI (hrana, gorivo, električna energija), koje čine oko polovine ukupne potrošnje domaćinstava, pokazuje blaga kolebanja tokom perioda, pri čemu jedino cijene hrane i goriva bilježe kontinuirani pad u odnosu na prošlu godinu. Cijena električne energije bilježi pad u trećem kvartalu, dok su cijene goriva rasle u drugom kvartalu usljed rasta cijene sirove nafte na svjetskim tržištima. Proizvođačke cijene su u oktobru 2014. godine više za 1,0% u odnosu na oktobar 2013., dok su u periodu januar-oktobar ostale na istom nivo kao prethodne godine.

Do kraja godine se očekuje blago usporavanje deflatornog trenda, sa godišnjom stopom inflacije u decembru od -0,5%.

I.2.1.3 Plate i nezaposlenost

Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, u drugom kvartalu 2014. godine stopa aktivnosti, za populaciju od 15-64 godina starosti, iznosila je 62,8% i viša je za 3,9 p.p. od prosjeka za 2013. godinu, odnosno za 3,1 p.p. u odnosu na drugi kvartal prethodne godine. Istovremeno, nastavljen je i trend povećanja zaposlenosti, tako da je, prema istom izvoru, broj zaposlenih povećan za 6,7% u odnosu na isti kvartal

2013. godine, a stopa zaposlenosti je sa 47,4% u 2013. godini povećana na 51,1%. u 2014. godini. Stopa nezaposlenosti, za populaciju od 15-64 godine, u drugom kvartalu 2014.godine je iznosila 18,6% i za 1 p.p. je niža od prosjeka za 2013.godinu. Stopa nezaposlenosti mladih, od 15-24 godine, i dalje ostaje visoka, i, u drugom kvartalu 2014. godine, iznosila je 32,5%, što je za 1,9 p.p. niže od uporednog perioda (34,4%). Prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, na kraju trećeg kvartala 2014. godine, broj nezaposlenih je iznosio 31.584 (žena 48,3%), odnosno za 1,9% više u odnosu na isti period 2013. godine. Ovo se objašnjava činjenicom da se određeni broj neaktivnih lica prijavilo na evidenciju Zavoda, sa ciljem uključivanja u programe aktivne politike zapošljavanja (Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca: Zaposlimo naše mlade do 24 godine i dr.).

Prosječna zarada u oktobru 2014. godine iznosila je 724€, dok je u periodu januar-oktobar smanjena za 0,3% g-n-g. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa u septembru 2014. je iznosila 478€, i manja je za 0,8% g-n-g. Prosječna neto zarada u oktobru 2014. u odnosu na septembar 2014. realno je povećana za 0,3%, dok je na godišnjem nivou realno povećana 0,4%. Prosječna penzija u oktobru je iznosila 274,1€ (57,3% prosječne zarade) i bila je niža za 0,6% g-n-g. Broj penzionera u septembru 2014. je iznosio 109.320 i veći je 1,2% nego u septembru 2013.

I.2.1.4 Kreditna aktivnost banaka

Bankarski sektor je za prvih deset mjeseci očuvao stabilnost, iako je i dalje prisutno visoko učešće nekvalitetnih kredita i nedovoljna kreditna aktivnost banaka. Poslovanje banaka karakteriše rast kapitala i depozita na godišnjem nivou, i izostanak oživljavanja kreditnih plasmana zbog visokog kreditnog rizika, kao i slabog rasta ekonomske aktivnosti. Ukupni depoziti su u oktobru iznosili 2.251,5 mil.€, što predstavlja rast od 7,3% u odnosu na kraj 2013. godine, odnosno 7,0% na godišnjem nivou. U strukturi depozita dominantnu poziciju i dalje imaju depoziti stanovništva sa učešćem od 57,7 % i rastom od 6,7 % na godišnjem nivou. Ukupni krediti i ostala potraživanja su u oktobru iznosili 2.424,1mil.€ i smanjeni su za 0,8% u odnosu na prethodni mjesec, dok na godišnjem nivou taj pad iznosi 2,0%. Nekvalitetni krediti su u oktobru iznosili 398,9 mil.€ (16,46% ukupnih kredita), što je za 5,7% niže u odnosu na kraj 2013. godine, odnosno 9,1% na godišnjem nivou. Krajem oktobra ove godine je bilo nelikvidno 13.819, od ukupno 62.419 pravnih lica i preduzetnika sa ukupnim dugom od 482,7 mil.€, što je za 10,5% više u odnosu na decembar 2013.godine.

I.2.1.5 Platni bilans

Tekući račun; Tokom devet mjeseci 2014. godine zabilježen je rast deficita tekućeg računa za 16,4% zbog povećanja spoljnotrgovinskog deficita, kao i pada suficita na računima primarnih i sekundarnih dohodaka. Izvoz roba je smanjen za 10,3% zbog smanjenja proizvodnje, a sa tim i izvoza električne energije i aluminijuma. Izvoz električne energije je smanjen za 65% g-n-g, dok je istovremeno izvoz aluminijuma i proizvoda od aluminijuma bio manji za 15,8%. Uvoz roba je ostao na istom nivou. Stepenn pokrivenosti uvoza izvozom roba iznosio je 20,7%, što je za 2,4 procentna poena manje nego u istom periodu 2013. godine.

Ostvareni suficit na računu usluga veći je za 5,4% nego u istom periodu 2013. godine, što je rezultat rasta prihoda od usluga za 2,8% ali i pada rashoda za 3,5%. Prihodi od usluga su porasli, prvenstveno, zbog rasta prihoda ostvarenih u oblasti turizma. Procijenjeni prihodi od turizma iznosili su 658,0 mil.€ ili 2,4% više nego u 2013. godini.

Tabela 3 Platni bilans

	januar - septembar 2013.	januar-septembar 2014.
A. TEKUĆI RAČUN (1+2+3+4)	-229.935	-267.562
1. Robe**	-996.182	-1.027.738
1.1. Izvoz, f.o.b.	298.952	268.172
1.2. Uvoz, f.o.b.	1.295.134	1.295.910
2. Usluge	632.540	666.477
2.1. Prihodi	887.108	912.152
2.2. Rashodi	254.568	245.675
3. Primarni dohodak	44.466	15.094
3.1. Prihodi	160.445	166.398
3.2. Rashodi	115.980	151.304
4. Sekundarni dohodak	89.242	78.605
4.1. Prihodi	136.275	130.671
4.2. Rashodi	47.033	52.067
B. KAPITALNI I FINANSIJSKI RAČUN	39.828	-43.441
B1. Kapitalni račun	475	-6
B2. Finansijski račun	39.353	-43.434
1. Direktne investicije - neto	275.619	256.408
2. Portfolio investicije - neto	-27.089	110.062
3. Ostale investicije - neto	-188.142	-299.734
4. Promjena rezervi CBCG	-21.034	-110.170
C. NETO GREŠKE I OMAŠKE	190.107	311.003

Izvor: Centralna banka Crne Gore

Na računima primarnih i sekundarnih dohodaka ostvareni su suficiti. Na računu primarnih dohodaka ostvareni suficit je za 66,1% manji g-n-g. Osnovni razlog smanjenja suficita je povećanje ukupnih rashoda za 30,5%, zbog većeg odliva po osnovu isplaćenih dividendi i kompenzacija zaposlenih, u poređenju sa 2013. godinom. Odliv po osnovu isplaćenih dividendi iznosio je 49,1 milion eura, što je tri puta više nego u 2013. godini. Na računu sekundarnih dohodaka ostvareni suficit je za 11,9% manji zbog manjeg priliva transfera u Crnu Goru za 4,1%, ali i većeg odliva transfera za 10,7%, u odnosu na 2013. godinu.

Kapitalni i finansijski račun; U periodu januar-septembar² ove godine neto priliv stranih direktnih investicija iznosio je 256,5 mil.€. U periodu januar - oktobar³ ove godine neto priliv stranih direktnih investicija viši za 12,4% u odnosu na isti period prethodne godine. Mjesečni priliv stranih direktnih investicija je bio izuzetno visok u septembru (55,6 mil.€) i oktobru (59,4 mil.€).

Na računu portfolio investicija u prvih deset mjeseci 2014. godine zabilježen je neto priliv u iznosu od 110,1 mil.€, što je rezultat zaduživanja države emisijom euroobveznica na međunarodnom tržištu kapitala. Izvor značajnog rasta pozicije sredstva kod ostalih investicija odnosi se na povećanje depozita: oko 137 mil.€ se odnosi na procijenjenu gotovinu koja se nalazi kod rezidenata, a izvor su prihodi od turizma i primanja pomoraca, dok se oko 125 mil.€ odnosi na gotovinu i depozite banaka. Kretanja na računu ostalih investicija karakteriše smanjenje obaveza sektora države i banaka po osnovu uzetih kredita, dok su povećane obaveze ostalih sektora (privrede). Odliv sredstava po osnovu portfolio investicija iznosio je 156,6 mill €, a odnosio se na refinansiranje i otkup dijela obveznica koje su emitovane u 2010. i 2011.

Stavka neto greške i omaške je rezidual između tekućeg računa platnog bilansa i finansijskog i kapitalnog računa.⁴ Vrijednost neto greški i omaški za devet mjeseci 2014. godine je dostigla iznos od 311,0 mil.€. što je povećanje od 63,6% g-n-g.

² Podaci iz platnog bilansa za prva tri kvartala 2014, CBCG

³ Podaci iz mjesečnih saopštenja o SDI koje objavljuje CBCG

⁴ Kapitalni i finansijski račun pokazuju na koji način se finansira deficit tekućeg računa

I.2.2 Makroekonomske projekcije za period 2015-2017.

Makroekonomske projekcije za period 2015-2017. predviđaju realni rast BDP-a: 3,5% u 2015, 3,8% u 2016. i 4.0% u 2017. godini. U periodu 2015-2017. godine doći će do bržeg rasta crnogorske ekonomije, usljed rasta investicione aktivnosti i angažovanja domaćih potencijala, prvenstveno u sektoru građevinarstva. Procjenjujemo da bi realizacija investicionih projekata u vrijednosti od 100 mil.€ imala pozitivan efekat na stopu rasta BDP-a od 1,7-2,0% kroz direktne, indirektne i imputirane efekte. U ovom periodu se predviđa snažan doprinos sektora turizma i komplementarnih sektora trgovine, transporta, vađenje ruda i kamena, uz oslanjanje na poljoprivredu kao faktora supstitucije uvoza hrane i povećanog izvoza. Kao neophodan uslov jačanja ekonomske aktivnosti, očekuje se umjereno povećanje kreditne podrške. Prosječna projektovana stopa rasta BDP-a za period 2015-2017. iznosi 3,8%, što je iznad nivoa trenutne potencijalne stope rasta BDP-a (2.5%).

I.2.2.1 Realni sektor

Makroekonomski scenario 2015-2017. Temelji se na sljedećim komponentama:

- Potrošnja domaćinstava će biti pod uticajem blagog rasta zarada i porasta broja zaposlenih, pojačana pozitivnim impulsima od prihoda od turizma, ali će realna stopa rasta biti niža od realne stope BDP-a; Procijenjeni rast potrošnje domaćinstava će biti 2,3% s tim što će do jačeg rasta doći u posljednje dvije godine ciklusa.
- Bruto investicije u osnovna sredstva će rasti po prosječnoj stopi od 11,1% u srednjem roku, u skladu s dinamikom realizacije investicionih projekata. Jak doprinos doći će od kapitalnog budžeta, kroz koji će se realizovati finansiranje projekta dionice autoputa. Procjenjujemo da će uticaj izgradnje dionice autoputa na formiranje BDP biti na nivou od najmanje 10% BDP-a, koji će se ogledati, ne samo u povećanom doprinosu bruto investicija, već i potrošnje domaćinstava.
- Učešće državne potrošnje će blago rasti, uz istovremeno sprovođenje mjera fiskalne konsolidacije. Prosječan rast od 1,5%, zasnovan je na fiskalnim projekcijama koje predviđaju da neće doći do povećanja izdataka za zarade i ostala primanja, i da će doći do blagog rasta izdvajanja za materijalne troškove i ostale komponente državne potrošnje.
- Strane direktne investicije (ulaganja u preduzeća, banke i nekretnine) u periodu 2015-2017, prosječno će iznositi oko 13,4%⁵ BDP-a; Ovako visoke stope SDI su bazirane na realizaciji dijela najavljenih investicija u oblasti infrastrukture, turizma, energetike i poljoprivrede.
- Krediti preduzećima i domaćinstvima će rasti po prosječnoj stopi od 4,5% u skladu s nominalnim rastom BDP-a, a imajući u vidu snažne multiplikativne efekte koje će investicioni ciklus imati na ostale sektore. Rast kredita biće prvenstveno podstaknut nižim kamatnim stopama na kredite čiji je trend opadanja zabilježen krajem 2014.⁶
- Izvoz roba i usluga će rasti po prosječnoj stopi od 5,1% u periodu 2015-2017, pri čemu se projektuje brži rast izvoza usluga (potrošnja stranih turista) od rasta izvoza roba. Rast izvoza roba bi trebao biti podstaknut oporavkom u sektoru metalske industrije, kao i rastom izvoza poljoprivrednih proizvoda uz stabilnu proizvodnju struje.
- Uvoz roba i usluga će rasti po stopi od 5,0% u srednjem roku, uz rast uvoza roba, uslovljenog povećanim uvozom za potrebe investicija (uvoz građevinskih materijala i opreme) i rast uvoza usluga koji se odnosi na građevinarstvo (izgradnja autoputa i drugi projekti). Ove projekcije su izuzele jednokratni uticaj uvoza hrane koji se odnosi na reeksport u 2014., ali su uzele u obzir i značajno smanjenje vrijednosti uvoza naftnih derivata zbog nižih cijena na svjetskom tržištu. Ove korekcije su smanjile stopu rasta uvoza koja bi bila viša da one nisu uzete u obzir.

⁵ Pregled investicionih projekata, koji su identifikovani od strane resornih ministarstava na principima izvjesnosti i konzervativnosti u procjeni, urađen je u januaru 2015. godine i dat je u aneksu dokumenta.

⁶ Rast kredita od 3,9% u 2015. godini, odnosno prosječni godišnji rast od 4,5% do 2017. ocijenjen je realnim od strane izvršnih direktora velikih banaka u Crnoj Gori i Udruženja bankara Crne Gore na sastanku održanom sa Vladinim predstavnicima 22.01.2015.

- Zaposlenost će se postepeno povećavati tokom čitavog perioda (prosječno 1% godišnje) kao posljedica rasta ekonomske aktivnosti.
- Nezaposlenost, mjerena metodologijom ILO, postepeno će se smanjivati, da bi se sa 19,4% u 2014. smanjila na 17,2% u 2017., kao rezultat rasta ekonomske aktivnosti, a posebno u sektorima građevinarstva i vađenje ruda i kamena.

Tabela 4 Makroekonomske projekcije 2015 - 2017

Crna Gora: Makroekonomske projekcije, 2015-17

	<u>2013</u>	<u>2014</u>	<u>2015</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>
Nominalni BDP u mil.€	3.327	3.393	3.547	3.737	3.964
Nominalni rast	5,7	2,0	4,5	5,4	6,1
Realni rast	3,3	2,0	3,5	3,8	4,0
Inflacija(na kraju godine)	2,2	-0,5	1,0	1,5	2,0
	(u % BDP-a)				
Glavne karakteristike:					
Deficit tekućeg računa	-14,6	-14,2	-13,3	-13,8	-14,6
Izvoz	41,8	41,1	41,3	41,2	40,8
Uvoz	62,1	60,4	59,5	59,7	59,9
Ostalo	5,7	5,1	4,9	4,7	4,4
Potrošnja domaćinstava	80,6	80,3	78,8	77,9	77,0
Bruto investicije	18,1	19,2	20,1	21,7	23,6
Potrošnja države	21,6	19,7	19,3	18,9	18,5
BDP deflator	2,2	0,0	1,0	1,5	2,0
	(realne stope rasta %)				
Realni rast BDP-a	3,3	2,0	3,5	3,8	4,0
Domaća tražnja	2,9	1,1	2,6	4,0	4,5
Potrošnja domaćinstava	0,8	0,5	1,6	2,6	2,7
Bruto investicije	0,3	3,5	8,0	12,1	13,3
Potrošnja države	-4,9	1,5	1,3	1,5	1,8
Izvoz	-2,1	0,4	4,0	3,5	3,1
Uvoz	-6,8	-0,7	2,0	4,0	4,4
	100,0				
	godišnji rast u % ako nije drugačije naznačeno)				
Glavne pretpostavke:					
Rast zaposlenosti	3,0	0,8	1,5	1,2	0,8
Nezaposlenost (ARS)	19,5	19,4	18,2	17,6	17,2
SDI % BDP-a	9,7	10,7	11,6	14,7	13,9
Domaći krediti (kompanije i	5,0	1,7	3,9	4,6	5,2
Rast izvoza roba	0,1	0,4	5,0	5,0	5,2
Rast uvoza roba	-4,7	-0,8	3,0	5,6	6,5

Projektovani rast BDP-a sadrži sljedeće komponente sa proizvodne strane:

- Projektovani rast u sektoru poljoprivrede u periodu 2014-2017. iznosiće prosječno 3,8%. Ovako značajan rast projektovan je na osnovu pretpostavke o povećanim ulaganjima u poljoprivredu i rastu kreditne podrške ovom sektoru u periodu 2015-2017., kao i postepene supstitucije uvoza povećanom domaćom proizvodnjom.
- Sektor vađenja ruda i kamena će rasti prosječno 6,3% godišnje u srednjem roku, kao posljedica povećane aktivnosti usljed povećane tražnje za materijalima neophodnim za projekat autoputa (kamen, separati šljunka i materijala za podloge).
- Prerađivačka industrija će imati slab rast u narednom periodu od 1,5 %, uz pretpostavku da će se proizvodnja KAP-a održati na nivou 2013. godine.
- Proizvodnja električne energije će u ovom periodu imati blagi rast od 3,0%, pri čemu će proizvodnja iz hidroelektrana zabilježiti rast zbog niže osnove u 2014. godini i stabilne proizvodnje struje iz termoelektrane.
- Građevinarstvo će pod uticajem najavljenog investicionog buma imati najveći rast, koji će prosječno iznositi oko 16%. Angažovanje domaće građevinske operative imaće multiplikativni efekat na grane koje su vezane za funkcionisanje ovog sektora: trgovinu, transport, finansijske i usluge osiguranja, sitne proizvodne usluge i drugo.
- U ovom scenariju predviđen je rast usluga smještaja i ishrane koji djelimično pokrivaju sektor turizma od 5,0%. Završetak investicija u turizmu povećaće ponudu objekata viših kategorija što je preduslov jačanja doprinosa ovog sektora rastu BDP-a.

U sljedećoj tabeli dat je pregled realnih stopa rasta, doprinosa rastu i učešća u BDP-u u srednjem roku, po agregiranim proizvodnim sektorima:

Tabela 5 Proizvodni sektori

	realna stopa rasta u %			učešće u rastu BDP-u u %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Poljoprivreda	3,0	4,0	4,5	0,2	0,3	0,3
Industrija	1,5	3,2	2,9	0,1	0,3	0,3
Građevinarstvo	12,0	20,0	16,0	0,5	1,0	0,9
Usluge	3,2	2,6	2,9	2,0	1,6	1,8
Porezi-subvencije	4,0	4,0	4,2	0,7	0,7	0,7
BDP	3,5	3,5	3,8	3,5	3,8	4,0

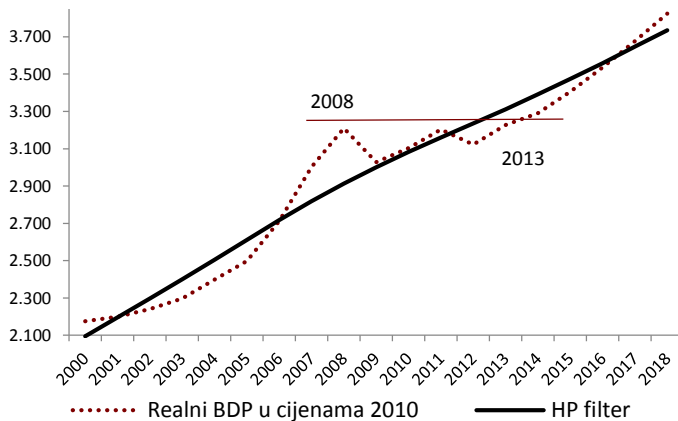
I.2.2.2 Potencijalni rast

Crnogorska ekonomija je u proteklom periodu prošla kroz period buma (rast u periodu 2006-2008. prosječan rast od 8,7%) i dvostruke recesije izazvane finansijskom krizom (2009. - pad od 5,7%) i posljedicama krize u Eurozoni i prelivanjem na periferne zemlje (2012.-pad od 2,5% uz rast ekonomske aktivnosti u 2013. i 2014. godini). Crnogorska ekonomija je tek u 2013. godini dostigla nivo BDP-a koji je zabilježen 2008. godine, što znači da je dvostruka recesija u ovom periodu anulirala ekonomski rast koji je ostvaren u tom periodu.

Ovako nestabilna kretanja u relativno kratkom roku otežavaju precizno pozicioniranje ekonomije u biznis ciklusu. Ova ograničenja pojačana su kratkim serijama ili nedostatkom podataka, iako rezultati i analize

odražavaju suštinska kretanja. Analiza pozicije u biznis ciklusu urađena je na osnovu HP- filtera. Crnogorska ekonomija će se u periodu 2015-2017, uz projektovane stope rasta, polako približavati potencijalnom BDP-u, poslije pada u 2009. i 2012. godini i umjerenih stopa rasta u 2010, 2011. i 2013. godini. Na tom putu se kao rizik može pojaviti i aktivirati negativan uticaj slabe ekonomske aktivnosti u eurozoni i zemljama okruženja, unutrašnje strukturne slabosti i potreba fiskalnog prilagođavanja.

Grafik 1 Potencijalni BDP -HP filter, 2010=100

Prosječna stopa rasta u period 2001-2014. iznosila je 3,1%, dok potencijalne stope rasta imaju primjetan opadajući trend. Ovaj trend je posljedica problema sa neuspjelim privatizacijama i odlaganjem izgradnje hotelskih kapaciteta koji su privatizovani, a koji još uvijek nijesu u funkciji, zatvaranjem neuspješnih proizvodnih kompanija i problema u funkcionisanju reprolanca u metalnoj industriji. Trenutna stopa potencijalnog rasta iznosi oko 2,5%.

Drugi važan faktor pada potencijala su smanjeni izvori finansiranja, pogotovo onih iz majki banaka koje su iz EU. Smanjenje sredstava za finansiranje u matičnim bankama reflektuje se odmah na smanjenje ili povlačenje kapitala iz filijala ili kćerki banaka. Smanjenje sredstava za finansiranje manifestuje se kroz otežane ili rigidnije uslove finansiranja. Očekujemo da će jaka investiciona aktivnost u budućem periodu u sektorima saobraćaja, turizma, energetike i poljoprivrede, podići vrijednost kapitala, pa će to uticati na rast potencijalnih stopa ekonomske aktivnosti. Dodatni impuls rastu potencijala doći će kroz dalje sprovođenje strukturnih reformi na tržištu rada, kao i uklanjanje uskih grla za jači ekonomski rast, koje se odnose na razne vrste biznis barijera.

Faktor rasta ekonomske aktivnosti koji se odnosi na radnu snagu ima nekoliko ograničavajućih elemenata. Dugoročni problem je starenje stanovništva, a time i raspoloživosti radne snage za rast ekonomske aktivnosti i potencijalni pritisak na održivost penzijskog i zdravstvenog sistema, jer i u ovom trenutku postoji izražen problem održivosti ova dva podsistema.

Značajan problem je i strukturna nezaposlenost, koji se ogleda u nepodudarnosti između ponude i tražnje radne snage, u smislu da ponuda zanimanja i obrazovnih profila ne odgovara tražnji poslodavaca. Strukturna nezaposlenost je vidljiva kroz visoku nezaposlenost mladih, koji su na Zavodu za zapošljavanje duže od jedne godine, što smanjuje njihove izgleda za ponovno zapošljavanje. Nezaposleni preko 40 godina života čine 44% ukupnog broja nezaposlenih, dok stariji od 50 godina čine 30% ukupnog broja nezaposlenih. Nezaposleni koji su na Zavodu za zapošljavanje duže od jedne godine čine 58% ukupnog broja nezaposlenih.

Na strani tražnje glavni izvor rasta je vezan za rast domaće tražnje, a posebno bruto fiksnog kapitala, vezanog za snažan podsticaj od izvođenja najavljenih investicija, prije svega izgradnje dionice autoputa. Manji doprinos rastu doći će od rasta potrošnje domaćinstava i rasta državne potrošnje.

Neto izvoz će imati negativno učešće u rastu kroz jači rast i veće učešće uvoza u odnosu na izvoz.

1.2.2.3 Inflacija

Mogućnosti za vođenje monetarne politike u eurizovanim ekonomijama su limitirane usljed odsustva emisione funkcije, uticaja na referentne kamatne stope i deviznog kursa. U takvim ograničavajućim uslovima, cilj monetarne politike Centralne banke je očuvanje i podsticanje finansijske stabilnosti, uključujući očuvanje i podsticanje zdravog i stabilnog bankarskog sistema. Instrumenti za sprovođenje

monetarne politike su značajno osnaženi i prošireni nakon usvajanja Zakona o Centralnoj banci Crne Gore u julu 2010. Pored instrumenta obavezne rezerve i kratkoročnih kredita za likvidnost, uvedene su i operacije na otvorenom tržištu i institut zajmodavac u krajnjoj instanci. Iako su sredstva za ovu svrhu značajno ograničena, Centralnoj banci se ipak proširio manevarski prostor, kako za preventivno i redovno djelovanje, tako i za djelovanje u uslovima krize.

U Ministarstvu finansija je tokom 2014. godine, uz ekspertsku pomoć Slovačke i UNDP-a, razvijen model za projekciju inflacije, koji polazi od istorijskih podataka o kretanju inflacije i uključuje egzogene varijable koje su pomenute u tabeli 2:

Indeks cijena hrane i njegove projekcije za budući period:

- Cijene nafte u 2014. godini projekcije rasta cijena za 2015.,
- Projekcije kursa eura prema dolaru,
- Projekcije i istorijska kretanja kursa dinara prema euru.

Do kraja godine se očekuje blago usporavanje deflatornog trenda, sa godišnjom stopom inflacije u decembru od -0,5%, mada se zbog smanjenja cijena naftnih derivata mogu očekivati i niže stope inflacije, kako u 2014. tako i 2015. godini. U ovako nestabilnim uslovima, na osnovu procjene smo korigovali rezultate modela i projektovali nešto niže stope inflacije. Stope inflacije korigovane su zbog mnogo jačeg pada cijena nafte u 2014. godini od onog koji je predviđen tehničkim detaljima u uvodnom dijelu dokumenta, kao i predviđanja analitičara o cijenama za 2015. godinu.

Polazne pretpostavke prognoze inflacije za 2014. godinu su:

- Cijena sirove nafte se spustila ispod 90 \$/bbl u oktobru ove godine, sa tendencijom pada u srednjem roku.
- Kurs eura je oko 1,25 USD/EUR. Efekti novousvojenih mjera ECB, koje se odnose na kvantitativnu i kreditnu podršku, mogli bi da utiču na dalji pad kursa eura u narednom periodu.
- Stabilizacija cijena hrane, uz potencijalno mogući blagi rast zbog elementarnih nepogoda koje su zadesile region, kao i uticaja najavljenog preusmjeravanja izvoza poljoprivredne proizvodnje iz Srbije u Rusiju.
- Do kraja godine se ne očekuje povećanje administrativno kontrolisanih cijena niti nova poreska opterećenja.

Za period od 2016-2017. projekcije inflacije su zasnovane na projekciji kretanja inflacije u EU, pa smo projektovali postepeni rast cijena koji bi 2017. trebao da se stabilizuje na oko 2 %.

1.2.2.4 Eksterni sektor i njegova srednjeročna održivost

Balans tekućeg računa jedne zemlje je odraz konkurentnosti koju ekonomija jedne zemlje ima u međunarodnoj razmjeni. Visoki deficit tekućeg računa, mjereno njegovim učešćem u BDP, ukazuje na slabu konkurentnost crnogorske ekonomije, jer pokrivenost uvoza izvozom pokazuje da ne postoji ponuda robe koja se uvozi ili je njena cijena povoljnija od one koja se proizvodi u Crnoj Gori. Deficit tekućeg računa je takođe razlika između štednje i investicija u nacionalnoj ekonomiji, pa njegov visok nivo ukazuje da se visok nivo investicija finansira iz spoljnih izvora, bilo da je u pitanju zaduživanje države, korporativnog sektora ili banaka. Glavni negativni doprinos u deficitu tekućeg računa odnosi se na bilans roba, ali je on djelimično korigovan suficitima na računu usluga, primarnih i sekundarnih dohodaka. Na podračunu primarnih dohodaka očekujemo pojačane odlive po osnovu isplate zarada i dividendi nerezidenata, zavisno od strukture vlasništva, poslovne politike vlasnika i dinamike neto stranih investicija. Deficit tekućeg računa najvećim dijelom je pokriven direktnim stranim investicijama i zaduživanjem države na međunarodnom tržištu kapitala. Postojanje dugogodišnjeg deficita ukazuje na duboku eksternu neravnotežu, pri čemu je finansiranje deficita prilivom stranih direktnih investicija, suverenim zaduživanjem ili zaduživanjem privatnog sektora, samo privremeno rješenje.

Struktura priliva SDI po zemljama i vrsti ulaganja pokazuje da se najveći dio ulaganja odnosi na kupovinu nekretnina (42%) i interkompanijske transakcije (39%) a samo mali na ulaganja u preduzeća i banke (19%). Ovaj obrazac bi trebao da se promijeni u srednjem roku kao posljedica pojačanog investicionog ciklusa i strukturnih reformi koje se obrađuju, kako u poglavlju 4 Prvog dijela PER-a, tako i u čitavom drugom dijelu dokumenta. Struktura SDI po zemljama pokazuje da je učešće Rusije u prilivima 28% ukupnih ulaganja, s tim što se najveći dio (79%) odnosi na nekretnine. Visoko učešće nekretnina u SDI jasno ukazuje na ranjivost u finansiranju deficita tekućeg računa zbog promjene eksternog okruženja i mogućnosti povlačenja sredstava, kao i raspoloživosti nekretnina koje se prodaju. Visina deviznih rezervi nije ograničavajući faktor uvoza roba, s obzirom na količinu novca u opticaju, jer je Crna Gora eurizovana ekonomija, pa kompanije ne otkupljuju devize od Centralne banke. Visina međunarodnih rezervi Crne Gore pokriva tromjesečnu vrijednost uvoza.

Međutim, struktura deficita tekućeg računa i njegovog finansiranja predstavlja rizik, koji može da dovede do pogoršanja platnobilansne pozicije, usljed sljedećih dešavanja:

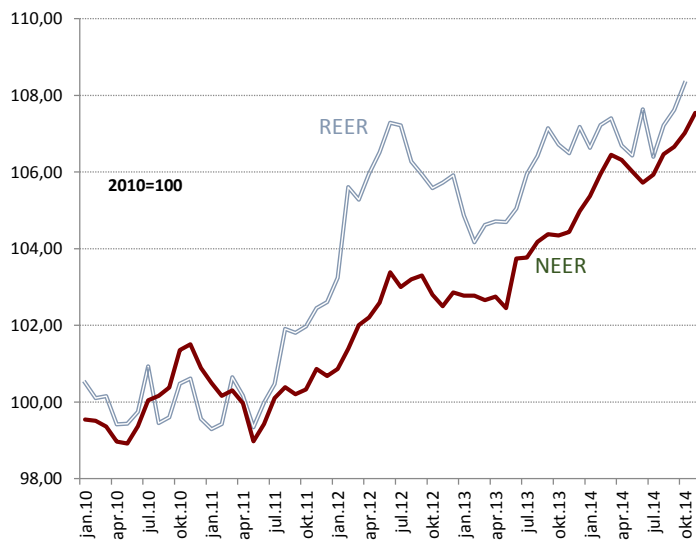
- Smanjenje prihoda od turizma zbog smanjenja dolazaka turista iz zemalja koje su pogođene krizom ili su u ratnim sukobima (Rusija, Ukrajina) i pada ekonomskog potencijala regiona. Ovo bi dovelo do pogoršanja deficita tekućeg računa.
- Smanjenje priliva SDI zbog političkih ili finansijskih nestabilnosti u zemljama iz kojih potiče kapital (Rusija), što bi uticalo na pogoršanje i smanjenje izvora finansiranja deficita tekućeg računa.
- Nestabilnost na svjetskim finansijskim tržištima koja može dovesti do rasta cijene suverenog zaduživanja i smanjene tražnje za rizičnijim hartijama od vrijednosti, što bi, takođe, smanjilo izvore finansiranja deficita tekućeg računa.

Materijalizacija svih ovih rizika istovremeno ili njihova kombinacija, uslovlili bi potrebu oštrog prilagođavanja javnog sektora, uz smanjeni uvoz i multiplikativne negativne efekte (smanjenje javnih prihoda), kao i smanjenje stopa rasta ekonomske aktivnosti.

Makroekonomski scenario 2015-2017. predviđa visok deficit tekućeg računa, tako da bi on iznosio oko 14,6% BDP-a na kraju perioda, uzrokovan jačim rastom uvoza roba neophodnih za izvođenje investicija u infrastrukturu, uz istovremeni rast prihoda od usluga i blagi pad suficita na računima primarnih i sekundarnih dohodaka. Osnovni srednjeročni scenario predviđa stabilne prihode od zarada zaposlenih kod nerezidenata i doznaka nerezidenata, uz potencijalno povećanje transfera iz Crne Gore koji se odnose na dividende i zarade zaposlenih. Iako se platnobilansna pozicija pogoršava, ona je prije svega posljedica cikličnih kretanja uslovljenih jakim investicionim ciklusom.

Osnovni makroekonomski scenario 2015-2017. godine predviđa snažan priliv SDI koji će u srednjeročnom periodu iznositi prosječno 13,4% BDP-a, što će biti dovoljno da pokrije neravnotežu na tekućem računu. Izvori ovako snažnog priliva investicija su projekti u sektoru energetike, turizma i infrastrukture.

Grafik 2 Realni i nominalni efektivni kurs eura u Crnoj Gori

crnogorsku ekonomiju. Nedostatak matrice je što je dopinos turizma sezonske prirode, pa ne odražava u potpunosti odnose u toku godine. Upotrijebljen je model koji koristi ponderisani geometrijski prosjek za računanje nominalnog efektivnog kursa u razmjeni (NEER), dok je inflacija izračunata na osnovu pondera pri čemu je:

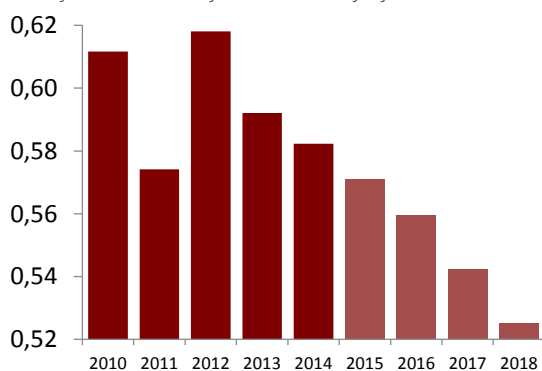
$$REER = \frac{NEER_t * CPI_t}{CPI_t(\text{strani})},$$

$$\text{a } NEER = \prod_{i=1}^N S(i)_t^{w(i)}.$$

Najveći uticaj na nominalni i realni efektivni kurs imaju Srbija, Rusija i Ukrajina, jer koriste sopstvene valute. Na grafiku se vidi da je početak sukoba u Ukrajini doveo do oštrog pada vrijednosti rublje, hrivnje i dinara, pa je to imalo značajan uticaj na pad konkurentnosti izražen ovim indikatorom. Pad dinara ima dvostruki uticaj, jer smanjuje raspoloživi dohodak koji je izvor potrošnje turista, dok na strani izvoza roba poskupljuje vrijednost roba, a na strani uvoza smanjuje vrijednost uvezene robe. S obzirom da nema značajnijeg pada cijena hrane, pretpostavljamo da je ovaj teorijski obrazac izmijenjen na način da se vrijednost uvoza i izvoza računa u eurima pa ne utiče na promjene cijene roba.

S obzirom da povećanje konkurentnosti nije moguće dostići kroz devalvaciju valute (korišćenje zajedničke valute), neophodna prilagođavanja moraju se postići sporim procesom »interne devalvacije«, kroz smanjenje zarada i strukturne reforme, mada je stagnacija zarada primjetna i u evropskom okruženju.

Grafik 3 Jedinična cijena rada - koeficijent

Analiza konkurentnosti koja je urađena na osnovu jedinične cijene rada (ULC) pokazuje da se cjenovna konkurentnost poboljšava, mada je pouzdanost analize ograničena zbog promjene izvora podataka za broj zaposlenih (2010) i borbe protiv sive ekonomije tj. legalizovanja zapošljavanja⁷. Projektovano povećanje konkurentnosti će se postići kroz brži rast BDP-a u

⁷Koeficijent pokazuje koliko je učešće bruto zarada u ostvarenom BDP-u, pa koeficijent 0,62 pokazuje da je na 1 euro BDP-a učešće bruto zarada 0,62 eura.

srednjem roku, od kombinovanog rasta zaposlenosti i zarada. Rast zaposlenosti će u srednjem roku (1%) biti podstaknut rastom tražnje izazvane snažnim investicionim ciklusom, dok je slab rast zarada uslovljen visokom stopom nezaposlenosti a time i značajnije višom ponudom od tražnje.

Tabela 6 Indikatori u sektoru turizma

Godina	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
realna stopa rasta prihoda od turizma	18,6	62,3	8,6	-6,0	4,5	8,8	-0,3	0,4	2,4
potrošnja prosječnog turista u €	285	405	455	435	437	451	447	444	449
prosječno zadržavanje turista (dana)	6,2	6,4	6,6	6,3	6,3	6,4	6,4	6,3	6,4
prosječna dnevna potrošnja u eurima	45,8	62,9	69,4	69,6	69,3	70,6	70,3	70,4	70,2
potrošnja prosječnog turista u cijenama 2010	346	478	514	451	437	437	416	404	408

Jedan od sektora u kojem Crna Gora može da poveća konkurentnost i koji može biti jedan od izvora bržeg rasta u budućem periodu, je sektor turizma. Dosadašnji rezultati i njihova analiza pokazuju da prosječna potrošnja turista pada od 2008. godine, kao posljedica dvostruke recesije u emitivnim zemljama crnogorskog turizma. U 2014. je potrošnja turista neznatno porasla. Poboljšanje ponude odnosi se na izgradnju novih atraktivnih kapaciteta, rekonstrukciju postojećih i izgradnju infrastrukture uz kvalitetniju ponudu vanpansionske potrošnje i sadržaja. Izgradnja kapaciteta u Porto Montenegro i Luštica Bay su primjer da izgradnja kapaciteta visoke kategorije ne samo da privlači visokoplatežnu klijentelu, već doprinosi širem razvoju lokalnih zajednica (Tivat). Dosadašnji trend pada prosječnih prihoda po turisti, pokazuju da je neophodno nastaviti sa primjenom mjera i politika, koje su usmjerene ka mijenjanju modela rasta iz masovnog u elitni turizam, kako bi se obezbijedilo jačanje učešća ovog sektora u ukupnoj ekonomskoj aktivnosti.

U poslovnom okruženju konkurentnost cijena je važan element koji određuje nivo konkurentnosti turizma jedne zemlje. Visina poreza jedan je od ključnih faktora koji određuje konkurentnost cijena u turizmu. Stopa PDV, kao i ostalih poreza u Crnoj Gori je konkurentna u odnosu na zemlje okruženja. Sa druge strane, potreba jačanja stabilnosti i održivosti javnih finansija ne omogućava smanjenje poreskih stopa u ovoj fazi ekonomskog ciklusa.

Istraživanja pokazuju da najrazvijenije turističke zemlje (najbolje prakse) imaju konkurentan nivo oporezivanja budući da time stvaraju povoljne uslove poslovanja za poslovne subjekte u turizmu i omogućavaju pristupačne ponude hotelskih i ugostiteljskih usluga.

Prema izvještaju "Indeks konkurentnosti putovanja i turizma u 2013", (WEF-Svjetski ekonomski forum) na stabilan rast turizma bitno utiče konkurentnost cijena u industriji putovanja i turizma. Prema pomenutom izvještaju, Crna Gora je pozicionirana na 40. mjestu od ukupno 140 mjerenih država. Od posljednjeg rangiranja 2011. godine bilježi pad za 4 mjesta.

Drugi segment koji predstavlja prepreku bržem rastu ovog sektora je oslanjanje na manji broj emitivnih tržišta, a proteklih godina su to bile zemlje našeg regiona i Rusija. Da bi se diverzifikovala tražnja, neophodan faktor je smanjenje troškova transporta, kroz angažovanje low-cost avio kompanija, uz primjenu podsticajne politike cijena aerodromskih taksi i putničkog servisa i podsticajne mjere sektora turizma, pogotovo u periodu van glavne turističke sezone, što bi Crnu Goru učinilo privlačnijom destinacijom zbog povećane cjenovne konkurentnosti i otklonilo ranjivosti oslanjanja na mali broj destinacija.

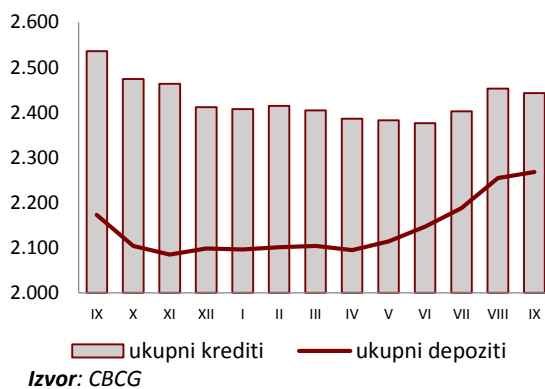
Unapređenje fiskalne pozicije kroz vođenje obazrive politike potrošnje smanjiće negativne izgled materijalizacije rizika vezanih za finansiranje deficita tekućeg računa platnog bilansa.

Analizu neto investicione pozicije u odnosima sa inostranstvom nije moguće obraditi, s obzirom da CBCG nema potrebne podatke za takve procjene.

I.2.2.5 Finansijski sektor

Jedan od potencijalnih rizika za finansijsku stabilnost predstavlja i dalje visok nivo nekvalitetnih kredita, koji je zbog svoje kompleksnosti postao problem sistemskog karaktera. Banke su u periodu 2009-2014. izmjestile i/ili prodale nekvalitetnu aktivnu u vrijednosti od 670,0 mil.€. Nekvalitetni krediti su u septembru iznosili 398,9,2 mil.€, što je za 5,7% niže u odnosu na kraj 2013. godine, odnosno za 9,0% na godišnjem nivou. S obzirom da smanjenje njihovog obima predstavlja ključni izazov u narednom periodu, od posebnog značaja će biti implementacija rješenja iz Zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova kod finansijskih institucija. Usvajanjem ovog zakona, koji je u skupštinskoj proceduri, očekuje se primjena specifične strategije za smanjenje nivoa nekvalitetnih kredita, što će doprinijeti oživljavanju kreditne aktivnosti i konsolidaciji realne ekonomije.

Grafik 4 Krediti i depoziti

Izvor: CBCG

Restriktivna kreditna politika banaka odrazila se na povećanje opšteg nivoa likvidnosti, što je uticalo na kretanje parametara likvidnosti i solventnosti iznad propisanog nivoa. Međutim, ova sredstva nijesu bila u funkciji kreditiranja razvojnih projekata, zbog toga što su banke svoju kreditnu aktivnost zasnivale na sopstvenoj percepciji opšteg rizika poslovanja i kredibilitnosti klijenata, tako da su u većoj mjeri okrenute prema državnom sektoru, kao manje rizičnom klijentu.

Primjetan je sve veći porast međusobnih dugovanja i povećanje nelikvidnosti u privredi,

tako da 22,1% ukupno registrovanih ekonomskih subjekata ima blokirane račune. Posmatrano u odnosu na oktobar prethodne godine, broj blokiranih računa je povećan za 8,8%. U neprekidnoj blokadi do jedne godine je bilo 2.335 dužnika, čija blokada iznosi 66,5 mil.€, što čini 13,78 % ukupnog iznosa blokade, dok je duže od godinu dana u blokadi 11.484 izvršnih dužnika sa iznosom blokade od 416,1 mil. €, što čini 86,2% ukupnog iznosa blokade.

U oktobru je prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na ukupne kredite iznosila 9,28%, što je za 0,29 p.p. niže u odnosu na prethodni mjesec. Time su banke, u određenoj mjeri, počele da postupaju po preporuci Centralne banke. Savjet Centralne banke Crne Gore je pozvao banke da nastave sa snižavanjem kamatnih stopa i zaključio da će kontinuirano pratiti kretanje kamatnih stopa i po potrebi preduzimati odgovarajuće mjere. Osim toga, Centralna banka je ponovo dostavila preporuku Vladi Crne Gore za propisivanje najveće dozvoljene ugovorne kamatne stope, kako bi se spriječilo zaključivanje zelenaških ugovora.

Imajući u vidu porast kreditne aktivnosti banaka u septembru i oktobru i smanjenje aktivne prosječno ponderisane efektivne kamatne stope na novoodobrene kredite, kao i potencijalni ulazak na tržište još tri banke, za očekivati je da će u 2015. godini doći do rasta kreditne aktivnosti banaka i to pod povoljnijim uslovima. Naime, pojačana konkurencija na bankarskom tržištu trebalo bi da rezultira daljim padom aktivnih kamatnih stopa i raznovrsnijom ponudom kreditnih proizvoda pretežno pravnim licima. U sadašnjim makroekonomskim uslovima, tekućim i najavljenim krupnim investicionim projektima, ima dovoljno prostora za razvoj kvalitetnije saradnje između banaka i privrednika pod mnogo povoljnijim uslovima, i na višem nivou.

I.2.3 Scenario nižeg rasta

Alternativnim scenariom predviđa se umjereniji rast ekonomske aktivnosti od 2,1% u 2015, a zatim slijedi rast sličan centralnom scenariju ali sa niže osnove, i to: 3,1% u 2016. i 3,3% u 2017. godini. Kao i u centralnom scenariju u periodu 2015-2017. godine doći će do umjerenog rasta crnogorske ekonomije, usljed rasta investicione aktivnosti i angažovanja domaćih potencijala, prvenstveno u sektoru

građevinarstva uz pozitivne efekte u indirektno vezanim granama. U ovom scenariju se predviđa da neće doći do značajnije realizacije ostalih investicija u turizam i energetiku ili da će taj doprinos biti znatno ispod onih predviđenih centralnim scenarijom. U odnosu na centralni scenario, predviđa se da će turistička privreda imati slabiji rast zbog značajnog smanjenja dolazaka turista iz Ukrajine i Rusije usljed krize u tom regionu. Ovo bi imalo negativan uticaj na vezane sektore trgovine i transporta. Poljoprivreda će se pozicionirati kao faktor supstitucije uvoza hrane i povećanog izvoza, ali u manjoj mjeri nego što je to predviđeno centralnim scenarijom. Prosječna projektovana stopa rasta BDP-a za period 2015-2017. iznosila bi 2,9%, što je blizu trenutne potencijalne stope rasta BDP-a.

Pretpostavke i spoljni činioci scenarija:

- Jak uticaj najvećeg investicionog poduhvata u Crnoj Gori koji se odnosi na gradnju dionice autoputa, imaće dominantan uticaj na kretanje ekonomske aktivnosti u Crnoj Gori u srednjem roku. Vrijednost ovog projekta prelazi 20% BDP-a u cijenama 2014. godine. Faza izgradnje koja će trajati četiri godine, finansijski je pokrivena uz obezbijeđen grace period od šest godina. Imajući u vidu uticaj realizacije jednog ovakvog projekta na rast ekonomske aktivnosti i činjenicu da su sredstva za njegovo finansiranje obezbijeđena, uzete su iste pretpostavke uticaja na BDP kao i u centralnom scenariju.
- Trenutna situacija na finansijskim tržištima je povoljna, s obzirom na kamatu na zaduživanje i tražnju, mada nestabilnosti u 2015. mogu dovesti do poremećaja u vidu naglog povećanja cijena na zaduživanje i izbjegavanja rizika od strane investitora. Ovaj scenario podrazumijeva malu vjerovatnoću materijalizacije ovog rizika za makroekonomsku i fiskalnu stabilnost u srednjem roku.
- Nestabilna situacija u Ukrajini i ekonomska kriza koju preživljava Rusija zbog sankcija zapadnih zemalja, uz jak pad prihoda zbog smanjene cijene nafte, utiču na značajno smanjenje dolazaka turista iz ovih zemalja, pa bi sektor turizma pri ovakvom scenariju zabilježio pad dolazaka turista iz pomenutih zemalja za preko 20% u sljedećoj godini, s tim što bi došlo do izvjesne supstitucije, u vidu diverzifikacije tržišta i povećanja broja turista iz drugih zemalja. Po našoj procjeni ovo smanjenje dolazaka turista bi proizvelo pad prihoda od turizma od preko 6%.
- Opreznost investitora zbog nestabilnosti vezanih za jak pad cijena nafte i uticaj na zemlje izvoznike, odložili bi početak najavljenih investicija u turizam i energetiku ili završetak započetih.

Tabela 7 Makroekonomske projekcije- scenario nižeg rasta

Crna Gora: Makroekonomske projekcije prema scenariju nižeg rasta , 2015-17

	2013	2014	2015	2016	2017
Nominalni BDP u mil.€	3.327	3.393	3.483	3.634	3.807
<i>Nominalni rast</i>	5,7	2,0	2,6	4,4	4,8
<i>Realni rast</i>	3,3	2,0	2,1	3,3	3,2
<i>Inflacija(na kraju godine)</i>	2,2	-0,5	0,5	1,0	1,5
			(u % BDP-a)		
Glavne karakteristike:					
Deficit tekućeg računa	-14,6	-14,2	-14,7	-15,4	-16,5
Izvoz	41,8	41,1	40,9	41,2	41,2
Uvoz	62,1	60,4	60,6	61,4	62,4
Ostalo	5,7	5,1	5,0	4,8	4,6
Potrošnja domaćinstava	80,6	80,3	78,8	77,9	77,0
Bruto investicije	18,1	19,2	21,5	23,3	25,7
Potrošnja države	21,6	19,7	19,3	18,9	18,5
BDP deflator	2,2	0,0	0,5	1,0	1,5
			(realne stope rasta %)		
Realni rast BDP-a	3,3	2,0	2,1	3,3	3,2
Domaća tražnja	2,9	1,1	2,5	3,7	4,0
Potrošnja domaćinstava	0,8	0,5	0,3	2,1	1,9
Bruto investicije	0,3	3,5	14,5	11,9	13,6
Potrošnja države	-4,9	1,5	0,0	1,0	1,0
Izvoz	-2,1	0,4	1,6	4,0	3,3
Uvoz	-6,8	-0,7	2,5	4,5	4,9
			godišnji rast u % ako nije drugačije naznačeno)		
Glavne pretpostavke:					
Rast zaposlenosti	3,0	0,8	1,2	0,9	0,8
Nezaposlenost (ARS)	19,5	19,4	18,5	18,0	17,7
SDI % BDP-a	9,7	10,7	11,8	11,0	10,5
Domaći krediti (kompanije i	5,0	1,7	2,2	3,7	4,0
Rast izvoza	0,1	0,4	2,1	5,0	4,8
Rast uvoza	-4,7	-0,8	3,0	5,6	6,5

Scenario nižeg rasta sadrži sljedeće elemente:

- Potrošnja domaćinstava će biti pod uticajem blagog rasta zarada i porasta broja zaposlenih, uz negativan doprinos slabije turističke sezone. Prosječna realna stopa rasta bi bila oko 1,4%.
- Bruto investicije u osnovna sredstva će rasti po prosječnoj stopi od 13,3% u srednjem roku, u skladu s dinamikom realizacije investicionih projekata. Jak doprinos doći će od kapitalnog budžeta kroz koji će se realizovati finansiranje projekta dionice autoputa.
- Učešće državne potrošnje će stagnirati, uz istovremeno sprovođenje mjera fiskalne konsolidacije zbog slabijih prihoda izazvanih smanjenjem turističkog prometa, a time i niže naplate prihoda.
- Deficit tekućeg računa bi se pogoršao kao posljedica jakog uvoza za potrebe izgradnje autoputa i slabijeg rasta prihoda od turizma. Prosječna stopa deficita bi iznosila 15,5% BDP-a.

- Izvoz roba i usluga će rasti po prosječnoj stopi od 3,0% u periodu 2015-2017, pri čemu se projektuje stagnacija rasta izvoza usluga (potrošnja stranih turista) i rast izvoza roba.
- Uvoz roba i usluga će rasti po stopi od 4,0% u srednjem roku, uz rast uvoza roba, uslovljenog povećanim uvozom za potrebe investicija (uvoz građevinskih materijala i opreme).
- Strane direktne investicije (ulaganja u preduzeća, banke i nekretnine) u periodu 2015-2017, prosječno će iznositi oko 11,1% BDP-a; Ove stope SDI su bazirane na pretpostavci o aktiviranju investicija u oblasti infrastrukture, ali i odlaganju ili sporijoj dinamici ostalih investicionih projekata.
- Zaposlenost će se postepeno povećavati tokom čitavog perioda (prosječno 1,0% godišnje) kao posljedica rasta ekonomske aktivnosti, prije svega onog vezanog za sektor građevinarstva i vezanih sektora.
- Nezaposlenost, mjerena metodologijom ILO, postepeno će se smanjivati, da bi se sa 19,4% u 2014. smanjila na 17,7% u 2017. kao rezultat rasta ekonomske aktivnosti, a posebno u sektorima građevinarstva i vađenja ruda i kamena (neophodni materijali za potrebe autoputa).
- Inflacija bi imala nešto niže vrijednosti od onih u osnovnom scenariju pa bi na kraju perioda iznosila oko 1,5%.

I.2.4 Razlike između scenarija

Značaj investicionog projekta u infrastrukturu i njegov izvjestan početak i konzervativan pristup projekcijama rasta u osnovnom scenariju, uslovlili su da razlike između osnovnog i scenarija nižeg rasta ne budu značajne. Trenutna situacija na finansijskim tržištima je vrlo povoljna u smislu tražnje i visine kamatnih stopa, koje su za Crnu Goru znatno niže (200 - 300 poena ili 2-3%) od onih koje su važile u trenutku zaduženja (oko 7,5%). Ostali pomenuti rizici ne bi mogli da proizvedu efekte koji bi značajno umanjili uticaj investicionog ciklusa.

U sljedećoj tabeli su date osnovne razlike između scenarija:

Tabela 8 Razlike između scenarija

	2015	2016	2017
Nominalni BDP u mil.€	64,4	102,7	157,3
<i>Nominalni rast</i>	1,9	1,0	1,3
<i>Realni rast</i>	1,4	0,5	0,8
<i>Inflacija(na kraju godine)</i>	0,5	0,5	0,5
BDP deflator	0,5	0,5	0,5

- Scenario nižeg rasta bi prouzrokovao smanjenje nominalnog nivoa BDP-a za 324 mil. €. u periodu 2015-2017.
- Nominalna stopa bi bila manja u istom periodu za 4,2%, a realna 2,6%. Pad realne stope bi bio niži od nominalne zbog niže inflacije i nižeg deflatora u scenariju nižeg rasta od one u osnovnom.

I.3 Fiskalni okvir

I.3.1 Strategija fiskalne politike i njezini srednjoročni ciljevi

Za Crnu Goru, kao malu, eurizovanu i izuzetno otvorenu ekonomiju, kombinacija ekonomskih politika je ograničena. U uslovima kada zemlja ne raspolaže svim instrumentima monetarne politike, značaj fiskalne politike još je već, jer je ona jedina od seta politika pomoću kojih se može aktivno uticati na dostizanje ekonomskih i opšte-društvenih ciljeva. Odgovorno vođenje fiskalne politike bilo je i ostaje strateški cilj Crne Gore. Fiskalna stabilnost nije samo preduslov za ukupnu ekonomsku stabilnost i dugoročni privredni rast, nego od nje zavisi i dostupnost međunarodnih finansijskih tržišta. Na kraju, stabilne javne finansije Crne Gore značajne su i u kontekstu pregovora za učlanjenje u EU.

Strateški dugoročni cilj Crne Gore u oblasti javnih finansija ostaje smanjenje javnog duga, odnosno njegovog učešća u BDP-u. Ovaj strateški cilj moguće je postići kombinacijom kretanja ove dvije makroekonomske kategorije. Vlada Crne Gore je uvjerena da se ovaj cilj kvalitetnije targetira kroz stvaranje uslova i podsticanje ubrzanog privrednog rasta koji, u crnogorskim uslovima, znači značajne investicije u infrastrukturu. Činjenica je da takve investicije mogu na srednji rok nepovoljno uticati na fiskalne indikatore kao što su deficit i javni dug, ali, na dugi rok, kroz veće stope privrednog rasta one utiču i na povećanje javnih prihoda, čime se stvaraju uslovi za stabilizaciju javnih finansija uključujući i učešće javnog duga u BDP-u.

U tom kontekstu potrebno je tumačiti i odluku Crne Gore da realizuje strateški značajan projekat izgradnje autoputa, koji će zajedno sa drugim velikim investicijama koje su već u toku i koje su finansirane od strane privatnog kapitala, ne samo povećati privredni rast, nego i promijeniti tok cjelokupnog razvoja zemlje.

Činjenica je da će izgradnja autoputa privremeno povećati deficit, koji bi, u scenariju koji ne podrazumijeva izgradnju autoputa, već ove godine bilježio suficit, što ukazuje na odgovorno vođenje fiskalne politike. Kao posljedica realizacije projekta, povećaće se i državni dug. Izražen učešćem u BDP on će ostvariti najviši nivo u 2018. godini (69,9% BDP), a nakon toga bilježiće opadajući trend. U alternativnom scenariju (bez izgradnje autoputa) dug ne prevazilazi Mastrohtski limit od 60%, ali i uz zaduženje za izgradnju autoputa on ostaje niži od prosječnog nivoa duga u EU i euro zoni.

Kako bi se ograničile posljedice predviđenog „jednokratnog“ fiskalnog efekta izgradnje autoputa, ulaže se dodatni napor za konsolidaciju javnih finansija, na jednoj strani, te stvaranje fiskalnog prostora za dodatnu investicionu potrošnju, na drugoj. U tom kontekstu, Vlada će u narednom srednjoročnom periodu slijediti osnovne ciljeve u oblasti fiskalne politike:

- sprovođenje mjera restriktivne potrošnje, posebno u dijelu tekuće potrošnje;
- smanjenje izdataka, realizacijom politike racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru, čiji se modaliteti sagledavaju;
- dalje unapređenje fiskalnog okvira u funkciji razvoja biznisa, novih investicija i harmoničnog privrednog razvoja;
- nastavak intenzivne borbe za smanjenje sive ekonomije i smanjenje poreskih potraživanja i
- povećavanje transparentnosti javnih finansija i njihovo usklađivanje sa pravnom tekovinom Evropske unije, sa posebnim akcentom na uvođenja ESA2010 standarda.

Za postizanje navedenih ciljeva već je usvojen odgovarajući regulatorni okvir. Ključni pravni akt u tom pravcu je *Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti* koji je usvojen u aprilu 2014. godine. Između ostalog, Zakonom je definisano planiranje i izvršavanje budžeta na način da javni dug ne prelazi limit od 60% BDP. Iako je osnovna logika Zakona da budžetski rashodi treba da budu pokriveni prihodima, on ipak omogućava probijanje limita u situacijama kada su sredstva korišćena za finansiranje projekata koji su

od nacionalnog interesa i za koje postoji odobrenje Skupštine. Izgradnja autoputa zadovoljava definisane kriterijume kroz stvaranje predispozicija za brži razvoj Sjevera, kvalitetniju valorizaciju prirodnih i privrednih potencijala, kao i bolje povezivanja Luke Bar sa regionalnim tržištima.

Drugi značajan stub fiskalne strategije Crne Gore predstavlja poreska reforma. Osnovna konceptualna rješenja sadržana su u dokumentu *Analiza pojedinih aspekata poreske politike – perspektive za reforme*, koja je donesena u decembru 2014. godine. Dokumentom se predviđa izmjena seta zakona s ciljem da se (a) poveća stepen održivosti javnih finansija i ograniči rast javnog duga, (b) prerasporedi poresko opterećenje na način kako bi u većoj mjeri podržavao rast i (c) unaprijedi investicioni ambijent i konkurentnost crnogorske ekonomije. Predlozi sadržani u Analizi adresiraju neke od ključnih fiskalnih ciljeva, koje je Crna Gora definisala kao prioritetne za naredni srednjoročni period, a detaljniji opis i kvantifikacija mjera predstavljeni su u potpoglavlju 4.3. Predložene mjere nijesu dio fiskalnih scenarija, jer one podrazumijevaju izmjenu određene zakonske regulative, koja je predviđena je za 2015. godinu.

Mjere na prihodnoj strani budžeta će biti praćene i sistemskim mjerama na rashodnoj strani. Osnovni cilj je uređenje sistema zarada u javnom sektoru i uspostavljanje dugoročne održivosti penzijskog sistema. U kontekstu pridruživanja EU, Vlada će i dalje posebnu pažnju posvećivati i troškovima koji neposredno proizlaze iz usklađivanja sa *Acquis*-em.

Slično kao u prošlim godinama, i ove su godine pripremljena dva fiskalna scenarija na bazi makroekonomskih scenarija predstavljenih u poglavlju 2. Naredna tabela daje osnovne podatke iz oba makroekonomska i fiskalna scenarija:

Tabela 9 Fiskalni srednjoročni okvir

Makroekonomski okvir		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2015.	2016.	2017.
Makroekonomski pokazatelji	BDP nominalno (u mil. €)	3.327,0	3.393,0	3.547,0	3.737,0	3.964,0	3.482,7	3.634,4	3.807,0
	BDP, nominalni rast	5,7	2,0	4,5	5,4	6,1	2,6	4,4	4,8
	BDP, realni rast	3,3	2,0	3,5	3,8	4,0	2,1	3,3	3,2
	Inflacija	2,2	-0,5	1,0	1,5	2,0	0,5	1,0	1,5
	Rast zaposlenosti (%)	3,0	0,8	1,5	1,2	0,8	1,2	0,9	0,8
	Deficit tekućeg računa (% BDP)	-14,6	-14,2	-13,3	-13,8	-14,6	-14,7	-15,4	-16,5

Fiskalni okvir (u % BDP-a)		Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
		2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2015.	2016.	2017.
Fiskalni pokazatelji	Izvorni javni prihodi	43,0	44,0	42,9	41,4	40,3	42,7	41,8	41,4
	Javna potrošnja	48,3	44,7	48,2	46,4	44,3	49,1	47,7	46,1
	Deficit/Suficit	-5,3*	-0,7	-5,3	-5,0	-4,0	-6,4	-5,9	-4,7
	Kamate	2,1	2,2	2,3	2,2	2,0	2,3	2,2	2,1
	Primarni deficit/suficit	-3,2	1,5	-3,1	-2,8	-1,9	-4,1	-3,7	-2,5
	Državni dug (% BDP)	58,0	57,7	63,2	67,0	69,1	65,2	70,6	74,1

*u skladu sa metodologijom korišćenom u Zakonu o završnom računu budžeta, objašnjeno u fusnoti 5.

I.3.2 Javne finansije u 2014.

Javne finansije, nakon navršena 3 kvartala tekuće godine, su u zoni blagog suficita u iznosu od 0,3% godišnjeg BDP-a.⁸ Prihodi javnog sektora⁹ bilježe izuzetno dobro naplatu i veći su za 2,8% u odnosu na planirane, kao i 6,4% u odnosu na ostvarene u 2013. S druge strane, javna potrošnja je bila ispod plana za 3,3%.

U 2014. je nastavljena primjena više stope PDV-a od 19% i kriznog poreza na dio zarade iznad prosjeka od 15%, dok penzije u tekućoj godini nisu usklađivane po utvrđenoj formuli.

Istovremeno, pojačani su naponi na suzbijanju sive ekonomije i povećanju poreske discipline. Uprkos dobroj naplati prihoda u ovoj godini, i značajnom premašivanju plana (što se opravdava i značajno opreznim pristupom u planiranju prihoda, kako je obrazloženo i u prošlogodišnjem Programu), prihodna strana budžeta imala bi dodatno bolje performanse da nije došlo do odlaganja najavljenog investicionog ciklusa, nešto usporenijeg ekonomskog rasta, ali i deflatornog kretanja cijena tokom prve polovine godine.

I.3.2.1 Javne finansije u periodu januar-septembar 2014.

Javni prihodi za prvih 9 mjeseci ove godine iznosili su 1.072,4 mil. € ili 31,6% godišnjeg BDP-a. Povećanju prihoda su najviše doprinijeli prihodi po osnovu poreza na dodatu vrijednost, porez na dohodak fizičkih lica i doprinosi koji su premašili plan za 3,4%, 9,0% i 7,9%, respektivno. Ovi podaci ukazuju da je, osim zbog rasta usljed veće stope PDVa i uvođenja kriznog poreza, došlo do značajnog smanjenja sive ekonomije u domenu tržišta rada (poboljšana naplata doprinosa i poreza na dohodak), kao i u domenu opšte potrošnje (porez na dodatu vrijednost). Zaostatak u odnosu na plan je evidentiran u dijelu prihoda po osnovu akciza (6,8%), što dovodi do sumnje da je došlo do povećanja sive ekonomije na tržištu akciznih proizvoda.

Javna potrošnja bila je manja od planirane za oko 40,0 mil. € ili 3,3%, i iznosila je 1.061,9 mil € ili 31,3% godišnjeg BDP-a. U strukturi izdataka i dalje najveći udio zauzimaju bruto zarade i transferi za socijalnu zaštitu u iznosu od 9,2% BDP-a i 10,8% BDP-a, respektivno. Ovako sužen fiskalni prostor u domenu potrošnje signal je neophodnosti značajnih promjena u sistemu socijalne zaštite i zaposlenosti u javnom sektoru. Pored navedenog, do sada je, kroz kapitalnu potrošnju javnog sektora investirano 2,1% procijenjenog BDP-a, a kamate na trenutni dug su plaćene u približnom iznosu od oko 1,9% BDPa.

U posmatranom periodu, **javne finansije su ostvarile suficit od 10,5 mil. € ili 0,3% BDP-a.** Primarni suficit (odbijajući izdatke za kamate) iznosio je 2,3% procijenjenog BDP-a.

U narednoj tabeli dat je prikaz ostvarenja javnih finansija nakon trećeg kvartala 2014. godine.

⁸ Procjena deficita odnosi se na gotovinski deficit i, kao takav, metodološki nije usklađen sa deficitom koji se usvaja kroz Zakon o završnom računu budžeta. Do razlike u gotovinskom i modifikovanom deficitu dolazi u dijelu stavke *otplata obaveza iz prethodnog perioda* koja se, u procesu konsolidacije budžeta, dijeli na dio koji se obračunava kao tekući rashod budžeta (dio rashoda koji uvećava gotovinski izražen deficit) i na dio koji pripada dijelu *Otplate duga*, i kao takav ne ulazi u obračun deficita. U ovom dokumentu, koristi se samo gotovinski izražen deficit, osim za 2013. godinu, koja je u skladu sa Zakonom o završnom računu budžeta za 2013.

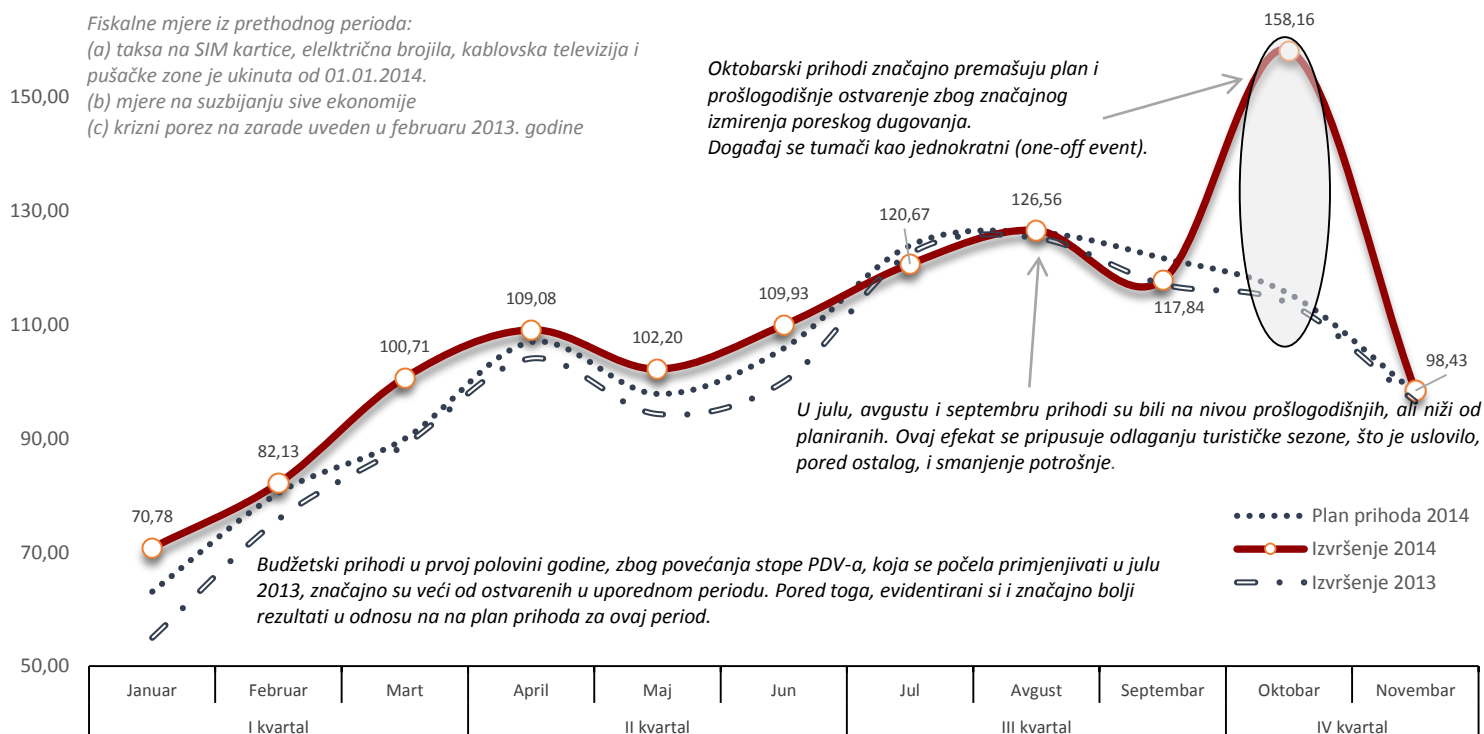
⁹ Metodološki, javni sektor, u smislu javnih finansija, definiše se kao konsolidovan račun centralnog i lokalnog nivoa vlasti, dakle prihodi i rashodi centralnog budžeta uvećani za prihode i rashode lokalnih samouprava, a umanjeni za transfere između ta dva nivoa vlasti (transferi centralnog budžeta opštinama). Nakon završene procedure i potpune implementacije ESA 2010 metodologije, obuhvat javnog sektora će se promijeniti, tako da će biti obuhvaćena i javna preduzeća na lokalnom i državnom nivou, kompanije koje su u većinski državnom vlasništvu, itd.

Tabela 10 Ostvarenje u javnim finansijama nakon trećeg kvartala

Godišnji BDP (u mil. €)	3.393,2					3.327,0				
	2014		Plan		Odstupanje		2013		Odstupanje	
Javne finansije- III kvartal	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	%	mil. €	% BDP	mil. €	%
Javni prihodi, od čega:	1.072,4	31,6	1.043,4	30,8	28,9	2,8	1.008,0	30,3	64,4	6,4
Porez na dohodak	93,6	2,8	85,9	2,5	7,7	9,0	81,5	2,4	12,1	14,9
Porez na dodatu vrijednost	352,0	10,4	340,4	10,0	11,6	3,4	317,8	9,6	34,1	10,7
Akcize	117,8	3,5	126,5	3,7	-8,7	-6,8	120,6	3,6	-2,8	-2,3
Lokalni porezi	47,4	1,4	40,8	1,2	6,6	16,3	45,6	1,4	1,8	4,0
Doprinosi	284,8	8,4	263,9	7,8	20,9	7,9	264,3	7,9	20,5	7,8
Javna potrošnja, od čega:	1.061,9	31,3	1.098,1	32,4	-36,2	-3,3	1.106,2	33,2	-44,3	-4,0
Bruto zarade	311,2	9,2	315,1	9,3	-3,9	-1,2	302,9	9,1	8,3	2,7
Kamate	66,0	1,9	57,3	1,7	8,7	15,2	63,1	1,9	2,9	4,7
Subvencije	12,3	0,4	14,7	0,4	-2,3	-15,9	10,3	0,3	2,0	19,8
Transferi za socijalnu zaštitu	368,1	10,8	374,1	11,0	-6,0	-1,6	357,0	10,7	11,1	3,1
Kapitalni budžet	72,7	2,1	100,9	3,0	-28,2	-28,0	56,6	1,7	16,1	28,4
Garancije	15,3	0,4	0,0	0,0	15,3	...	103,1	3,1	-87,8	-85,2
Suficit/deficit	10,5	0,3	-54,6	-1,6	65,1	-119,2	-98,1	-3,0	108,7	-110,7
Primarni suficit/deficit	76,5	2,3	2,7	0,1	73,8	...	-35,1	-1,1	111,6	-318,3
Otplata duga	243,4	7,2	167,8	4,9	75,6	45,1	181,1	5,4	62,2	34,4
Finansiranje, od čega:	232,9	6,9	222,4	6,6	10,5	4,7	279,3	8,4	-46,4	-16,6
Zaduživanje u inostranstvu	99,9	2,9	4,8	0,1	95,1	...	129,6	3,9	-29,7	-22,9
Zaduživanje u državi	194,4	5,7	171,0	5,0	23,4	13,7	104,6	3,1	89,8	85,9

Imajući u vidu da centralni budžet čini gotovo 90% javnih finansija, i da su prihodi tog segmenta države dostupni na mjesečnom nivou, dostupni podaci za jedanaest mjeseci pokazuju da su prihodi centralnog budžeta iznosili 1.196,5 mil. € i, veći su za 5,9% u odnosu na planirane. Trend rasta prihoda je nastavljen i u 2014, tako da su prihodi veći za 8,9%, odnosno 98,1 mil. € u odnosu na 2013. godinu. Ostvareni rezultat može se dijelom pripisati i jednokratnom (*one-off*) efektu iz oktobra tekuće godine, kao što je i naglašeno na grafiku 5 a odnosi se na realizaciju skupštinskog zaključka na osnovu kojeg je povećana nefinansijska imovina države i udio u vlasništvu kompanije Elektroprivreda Crne Gore A.D, a istovremeno su izmirena državna potraživanja prema toj kompaniji nastala u vrijeme problema u Kombinat aluminijuma.

Grafik 5 Pregled ostvarenja budžeta u 2014. godini

I.3.2.2 Procjena javnih finansija do kraja 2014.

Javni prihodi u 2014. godini procijenjeni su u iznosu od 1.492,9 mil. € ili 44,0% BDP-a¹⁰, što je za 3,5% više nego u 2013 i 4,3% u odnosu na plan. Procijenjena javna potrošnja iznosiće 1.515,1 mil. € i biće veća za 2,7% u odnosu na planiranu. Procijenjeni gotovinski deficit javnih finansija iznosiće 22,3 mil. € i čini 0,7% BDP-a, dok je procijenjeni primarni suficit na nivou od 1,5% BDP-a.

Povećanje prihoda biće rezultat:

- Povećanja prihoda od poreza na dodatu vrijednost u 2014. godini za 0,8% u odnosu na planirane i iznosiće 459,7 mil. €, što je, istovremeno, povećanje za 7,1% u odnosu na ostvarenje iz 2013. Razlog veće naplate je povećanje stope PDV-a sa 17% na 19%, rasta ekonomske aktivnosti i intenzivna borba protiv sive ekonomije.
- Povećane naplate doprinosa, koji će iznositi 428,4 mil. € ili 12,6% BDP-a, i biće veći za 7,7% u odnosu na planirane, odnosno za 7,5% u odnosu na 2013. godinu.
- Povećanja prihoda po osnovu poreza na dohodak fizičkih lica za 12,1% u odnosu na plan, tako da će isti iznositi 135,8 mil. € ili 4,0% procijenjenog BDPa.

Negativan uticaj na prihode imaće:

- Prihodi od akciza, koji će iznositi 162,5 mil. € i biće niži za 5,1% u odnosu na planirani nivo.
- Takse, koje će iznositi 16,6 mil. € i biće niže 17,4% u odnosu na plan.

Iznos javne potrošnje u 2014. godini procijenjen je u nivou od 1.452,9 mil. €, ili 44,7% BDP-a. U odnosu na plan za 2014. godinu izdaci će biti veći za 2,7 %, i to najviše zbog otplate garancija u iznosu od 15,3 mil. € (0,4% BDP-a) i povećanja iznosa transfera za socijalnu zaštitu za 1,7%, što je posljedica povećanog broja korisnika prava na socijalnu zaštitu u toku ove godine, ali i povećanih rashoda po osnovu socijalnog programa za bivše radnike Kombinata aluminijuma. Istovremeno, uvećana je stavka subvencija jer je, na osnovu zaključka Vlade, povećano izdvajanje za materijalno ugrožene porodice kroz izmirenje računa za električnu energiju. S druge strane, ukupni rashodi biće manji za 4,5% u odnosu na 2013. godinu, najviše kao posljedica visoke baze iz prethodne godine (rashodi u prošloj godini su značajno veći zbog aktiviranih garancija za Kombinat aluminijuma).

Deficit javnih finansija za 2014. godinu procijenjen je na 22,3 mil. € ili 0,7% procijenjenog BDP-a (3.393,2 mil. €). U odnosu na plan deficit je manji za 10,4 mil. €.

S obzirom na vrijeme usvajanja Programa (januar 2015.), izvjesno je da je gotovinski deficit centralnog budžeta u 2014. godini 103,4 mil. € ili 3,0% procijenjenog BDP-a, u čiji obračun su uključeni cjelokupni izdaci za otplatu obaveza iz prethodnog perioda. Prilikom izrade Zakona o završnom računu, deficit će biti modifikovan za iznos otplate neizmirenih obaveza i neto povećanja obaveza.

U toku 2014. planirana je otplata duga u iznosu od 311,2 mil. €, što, dodajući procijenjeni deficit, ukazuje na potrebu za zaduživanjem u iznosu od 333,5 mil. € ili 9,8% BDP-a. Od toga, 194,2 mil. € će se odnositi na inostrano zaduženje, dok će 102,4 mil. € biti domaće zaduživanje, a preostali iznos predstavlja prihode od privatizacije u iznosu od 11,0 mil. € i korišćenje depozita.

¹⁰ Prihodi su procijenjeni na osnovu ostvarenja prihoda u periodu januar-avgust 2014. i u taj iznos nije uračunata uplata od oko 45 mil. € izmirenja poreskog duga u oktobru tekuće godine.

Tabela 11 Procjena javnih finansija za 2014. godinu

Godišnji BDP (u mil. €)	3.393,2				3.327,0					
Procjena javnih finansija za 2014.	2014		2013		Odstupanje		Plan 2014		Odstupanje	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	%	mil. €	% BDP	mil. €	%
Javni prihodi, od čega:	1.492,9	44,0	1.431,9	43,0	61,0	4,3	1.442,2	42,5	50,7	3,5
Porez na dohodak	135,8	4,0	124,2	3,7	11,6	9,4	121,1	3,6	14,6	12,1
Porez na dodatu vrijednost	459,7	13,5	429,2	12,9	30,5	7,1	455,9	13,4	3,7	0,8
Akcize	162,5	4,8	161,4	4,9	1,0	0,6	171,1	5,0	-8,7	-5,1
Lokalni porezi	64,7	1,9	66,6	2,0	-1,9	-2,9	51,0	1,5	13,7	26,8
Doprinosi	428,4	12,6	398,5	12,0	29,9	7,5	397,8	11,7	30,5	7,7
Javna potrošnja, od čega:	1.515,1	44,7	1.586,5	47,7	-71,4	-4,5	1.474,9	43,5	40,3	2,7
Bruto zarade	423,3	12,5	407,0	12,2	16,3	4,0	422,5	12,5	0,8	0,2
Kamate	74,6	2,2	71,3	2,1	3,3	4,6	76,7	2,3	-2,1	-2,7
Subvencije	21,4	0,6	18,2	0,5	3,3	17,9	19,6	0,6	1,8	9,2
Transferi za socijalnu zaštitu	507,1	14,9	483,4	14,5	23,7	4,9	498,8	14,7	8,3	1,7
Kapitalni budžet	143,8	4,2	124,4	3,7	19,4	15,6	136,8	4,0	7,0	5,1
Garancije	15,3	0,4	107,2	3,2	-92,0	-85,8	0,0	0,0	15,3	...
Suficit/deficit	-22,3	-0,7	-176,5	-5,3	154,3	-87,4	-32,7	-1,0	10,4	-31,9
Primarni suficit/deficit	52,3	1,5	-105,2	-3,2	157,6	-149,7	44,0	1,3	8,3	19,0
Otplata duga	311,2	9,2	225,5	6,8	85,7	38,0	220,4	6,5	90,8	41,2
Finansiranje, od čega:	333,5	9,8	402,0	12,1	-68,5	-17,0	253,1	7,5	80,4	31,8
Zaduživanje u inostranstvu	102,4	3,0	151,3	4,5	-48,9	-32,3	6,0	0,2	96,4	...
Zaduživanje u državi	194,2	5,7	191,4	5,8	2,7	1,4	228,0	6,7	-33,8	-14,8

I.3.3 Procjena javnih finansija u periodu 2015 - 2017.

I.3.3.1 Usmjerenja fiskalne politike za period 2015 - 2017.

Javni dug ostaje u fokusu fiskalne politike i u narednom srednjoročnom periodu, s tim da se uvažavaju potrebe finansiranja projekata koje u dugom roku osiguravaju ekonomski rast. Kroz tu prizmu, smanjenje deficita javnih finansija postavlja se kao primarni cilj fiskalne politike, a koristeći mehanizme racionalizacije potrošnje, uz povećanje budžetskih prihoda.

Tokom 2013. godine uvedene su systemske mjere fiskalne konsolidacije, čija se implementacija nastavlja i u narednom periodu. Poboļšana je naplata poreskih oblika, ali je poreski dug i dalje visok.

U tom pravcu, nastaviće da se sprovodi fiskalna politika, koja će biti usklađena sa principima predvidivosti i odgovornosti, kao i sa fiskalnim pravilima utvrđenim Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti. Model reforme poreskog sistema predviđa promjenu strukture oporezivanja, koja podrazumijeva transfer ka porezima koji imaju slabiji negativan uticaj na ekonomski rast.¹¹ Na taj način će se osloboditi potencijal za rast, što bi, uz reforme u drugim oblastima, nesumnjivo doprinijelo efikasnijoj valorizaciji domaćih resursa, te jačanju konkurentnosti ekonomije, dostizanju viših stopa privrednog rasta i povećanju životnog standarda stanovništva.

Uvažavajući makroekonomske pretpostavke iz prethodnog dijela, definisan je set dodatnih fiskalnih pretpostavki na kojima se temelji procjena javnih finansija za period 2015 – 2017:¹²

¹¹Shodno zaključcima rada Economic Policy Reforms – Going to Growth, 2009, OECD

¹² Rješenja iz nedavno usvojenog dokumenta „Analiza pojedinih aspekata poreske politike-perspektive za reformu“ nijesu uzeta u obzir prilikom izrade ovih projekcija jer one podrazumijevaju izmjenu postojećih zakonodavnih rješenja, a nakon toga procese javne rasprave i usvajanja u Skupštini. Usvajanje zakonodavnih osnova za sprovođenje poreske reforme predviđeno je za 2015.

- nastavak intenzivne borbe protiv sive ekonomije, sa fokusom na tržište rada i tržište akciznih proizvoda;
- „krizni porez“ ostaje na snazi i u 2015. godini;
- porez na dodatu vrijednost će i tokom narednog trogodišnjeg perioda iznositi 19%, pri čemu se zadržavaju niže poreske stope (0% i 7%) na određene proizvode;
- nastavlja se realizacija mjere smanjenja diskrecione potrošnje na svim stavkama na kojima je moguće ostvariti uštede;
- prestaje sa važenjem mjera o neusklađivanju penzija. Po važećim i projektovanim makroekonomskim indikatorima koji imaju uticaj na visinu penzije (prosječna zarada i inflacija), penzije bi u 2015. godini trebalo usklađivati na dolje (smanjivati), zbog nešto niže prosječne zarade u odnosu na prethodnu godinu i negativne stope inflacije. Međutim, u 2015. godini neće biti usklađivanja penzija, kako bi se zaštitio standard penzionera;
- ukidanje prakse “penzionisanja pod povoljnijim uslovima”;
- trenutno najvažniji infrastrukturni projekat u državi, dionica autoputa Smokovac – Mateševo, realizovaće se tokom vremenskog horizonta projekcije, a finansiraće se kroz kapitalni budžet, zaduženjem kod kineske Exim banke u vrijednosti 85% investicije i kontribucija Crne Gore u iznosu od 15% vrijednosti projekta.

Nakon visokih nominalnih stopa rasta prihoda, u prethodnim godinama, u narednom srednjoročnom periodu se očekuje njihov stabilan rast. Proces koncipiranja i usvajanja budžeta za 2015. godinu pripremljen je u skladu sa principima koje propisuje Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, a podrazumijeva srednjoročni fiskalni okvir i postavljanje limita potrošnje za potrošačke jedinice, ali i poštovanje uvedenih fiskalnih pravila (Mastrihtska pravila o dugu i deficitu i dva nacionalna pravila vezana za obavezu ostvarivanja primarnog suficita i rast tekućih i kapitalnih rashoda koji su vezani za stope rasta u realnom sektoru ekonomije).

Predlog centralnog budžeta za 2015. godinu predviđa nesmetano finansiranje svih preuzetih obaveza države, uključujući i izdatke za autoput i otplatu obaveza po osnovu euroobveznica emitovanih 2010. godine. Istovremeno, centralnim budžetom će se finansirati strukturni reformski procesi u dijelu penzijskog sistema, tržišta rada, zdravstvenog sistema, sistema socijalne zaštite, poreske politike, saobraćaja, itd. Reformski procesi vezani za pristupanje Uniji, reforme u obrazovanju i tržištu rada, kao i regionalni i ruralni razvoj biće podržani i kroz evropske projekte i sredstva u iznosu od oko 113 mil € u periodu 2014-2017.

Vlada Crne Gore je usvojila *Analizu pojedinih aspekata poreske politike – perspektive za reformu*, kojom se predviđa izmjena politika i regulatornog okvira koji definišu javne finansije i poreski sistem. Implementacijom usvojene analize, Ministarstvo finansija će adresirati dva od četiri cilja fiskalne politike –biće unaprijeđen fiskalni okvir za razvoj biznisa, novih investicija i harmoničnog privrednog razvoja, a to će imati efekta i na smanjenje sive ekonomije i smanjenje poreskih potraživanja. U tom pravcu, razmatraju se i modaliteti subvencionisanja kamatnih stopa za kredite koji su razvojnog karaktera, a koje plasira Investiciono razvojni fond Crne Gore, u saradnji sa poslovnim bankama.

Aktivnostima koje preduzima Ministarstvo finansija targetira i druge ciljeve fiskalne politike navedene u prvom dijelu poglavlja. Tekuća potrošnja se smanjuje, dok se povećavaju kapitalne investicije i ti naponi se mogu vidjeti i u srednjem roku kroz Zakon o budžetu za 2015. godinu kojim se poštuju definisana fiskalna pravila. Transparentnost i predvidivost poreskog sistema osigurava se objavljivanjem svih relevantnih informacija, srednjoročnih analiza i planova za sektorsku reformu. Paralelno sa navedenim, Ministarstvo finansija, zajedno sa Centralnom bankom i Zavodom za statistiku, aktivno radi na primjeni ESA 2010 metodologije u statističkom sistemu, uključujući i javne finansije kao njegov sastavni dio.

Tabela 12 Komparacija fiskalnih scenarija

Godišnji BDP (u mil. €)	3.327,1		3.393,2		3.547,0		3.737,0		3.737,0		3.482,7		3.634,4		3.807,0	
	procjena				osnovni scenario						scenario nižeg rasta					
Komparacija fiskalnih scenarija	2013		2014		2015		2016		2017		2015		2016		2017	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	%	mil. €	% BDP	mil. €	%	mil. €	%	mil. €	% BDP	mil. €	%
Javni prihodi, od čega:	1.431,9	43,0	1.492,9	44,0	1.520,8	42,9	1.547,8	41,4	1.596,7	40,3	1.487,4	42,7	1.520,0	41,8	1.577,3	41,4
Porez na dohodak	124,2	3,7	135,8	4,0	139,9	3,9	133,3	3,6	137,2	3,5	137,8	4,0	131,7	3,6	136,3	3,6
Porez na dodatu vrijednost	429,2	12,9	459,7	13,5	480,2	13,5	492,3	13,2	508,5	12,8	463,1	13,3	476,9	13,1	496,0	13,0
Akcize	161,4	4,9	162,5	4,8	167,7	4,7	171,9	4,6	177,6	4,5	164,5	4,7	169,4	4,7	176,2	4,6
Lokalni porezi	66,6	2,0	64,7	1,9	66,6	1,9	68,0	1,8	69,3	1,7	66,6	1,9	68,0	1,9	69,3	1,8
Doprinosi	398,5	12,0	428,4	12,6	417,5	11,8	427,9	11,5	442,1	11,2	409,5	11,8	421,8	11,6	438,7	11,5
Javna potrošnja, od čega:	1.608,4	48,3	1.515,1	44,7	1.709,4	48,2	1.733,7	46,4	1.754,5	44,3	1.709,4	49,1	1.733,7	47,7	1.754,5	46,1
Bruto zarade	407,0	12,2	423,3	12,5	415,4	11,7	417,8	11,2	421,0	10,6	415,4	11,9	417,8	11,5	421,0	11,1
Kamate	71,3	2,1	74,6	2,2	79,9	2,3	80,4	2,2	80,9	2,0	79,9	2,3	80,4	2,2	80,9	2,1
Subvencije	18,2	0,5	21,4	0,6	21,8	0,6	22,3	0,6	21,5	0,5	21,8	0,6	22,3	0,6	21,5	0,6
Transferi za socijalnu zaštitu	483,4	14,5	507,1	14,9	505,5	14,3	516,2	13,8	526,3	13,3	505,5	14,5	516,2	14,2	526,3	13,8
Kapitalni budžet	124,4	3,7	143,8	4,2	324,1	9,1	333,6	8,9	338,9	8,6	324,1	9,3	333,6	9,2	338,9	8,9
Garancije	107,2	3,2	15,3	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Suficit/deficit	-176,5	-5,3	-22,3	-0,7	-188,6	-5,3	-185,9	-5,0	-157,8	-4,0	-222,0	-6,4	-213,7	-5,9	-177,2	-4,7
Primarni suficit/deficit	-105,2	-3,2	52,3	1,5	-108,7	-3,1	-105,5	-2,8	-76,9	-1,9	-142,1	-4,1	-133,3	-3,7	-96,3	-2,5
Otplata duga	286,0	8,6	311,2	9,2	455,7	12,8	436,3	11,7	245,0	6,2	455,7	13,1	436,3	12,0	245,0	6,4
Finansiranje, od čega:	462,6	13,9	333,5	9,8	644,3	18,2	622,2	16,7	402,8	10,2	-677,7	-19,5	-650,0	-17,9	-422,2	-11,1
Zaduživanje u državi	151,3	4,5	102,4	3,0	5,0	0,1	15,0	0,4	15,0	0,4	677,7	19,5	650,0	17,9	422,2	11,1
Zaduživanje u inostranstvu	191,4	5,8	194,2	5,7	637,0	18,0	607,9	16,3	391,1	9,9	5,0	0,1	15,0	0,4	15,0	0,4

I.3.3.2 Osnovni fiskalni scenario

Na osnovama srednjeročnog usmjerenja fiskalne politike opisanog u prethodnom dijelu i osnovnom makroekonomskom scenariju rasta, Ministarstvo finansija je koncipiralo osnovni fiskalni scenario za srednji rok koji će, kroz godišnji Zakon o budžetu, biti i zakonjen, time i operativan.

Izvorni prihodi javnih finansija, u srednjem roku, će se kretati u rasponu od 1.520,8 mil. € u 2015. do 1.596,7 mil. € u 2017. godini, odnosno u rasponu od 40,3-42,9% procijenjenog BDP-a. Glavni stubovi budžetskih prihoda ostaju porez na dodatu vrijednost i doprinosi, a značajan udio će zadržati porez na dohodak, kao i akcize koje će bilježiti konstantan rast, kao posljedica obaveze Crne Gore da akciznu politiku harmonizuje sa članicama Evropske unije.

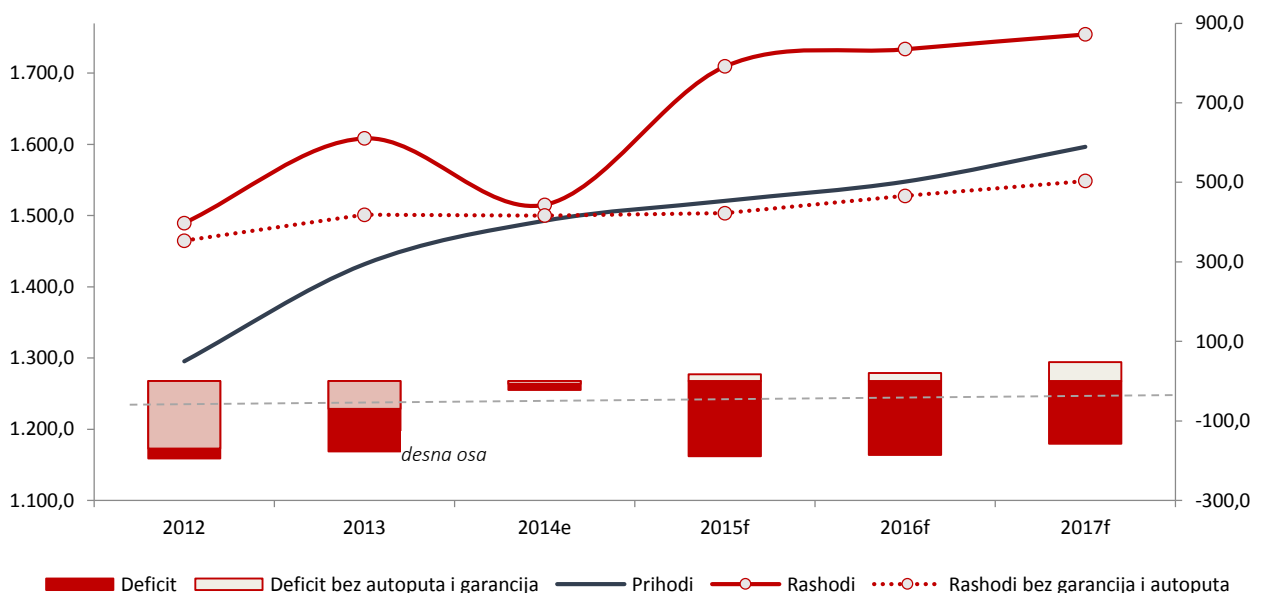
Javna potrošnja, u narednom trogodišnjem periodu, će biti relativno visoka, uzimajući u obzir da će kroz kapitalni budžet centralnog nivoa vlasti biti finansirana izgradnja dionice autoputa Smokovac – Mateševo. Nominalno posmatrano, potrošnja će se kretati od 1.709,4 mil. € u 2015. do 1.754,5 mil. € u 2017. godini, raspon od 48,2% do 44,3% procijenjenog BDP-a za 2015. odnosno 2017. Primjetno je da, mimo izdataka za autoput, rezidual potrošnje bilježi stagnaciju ili tek neznatna povećanja nominalne potrošnje, što je u skladu sa principima racionalizacije na svim nivoima vlasti. **Kapitalni budžet** će tokom ovog perioda prosječno iznositi oko 9% BDP-a u svakoj pojedinačnoj godini, a, izuzimajući izatke za autoput, ostaće na gotovo istom nivou kao u 2014.

Odgovorno trošenje budžetskih sredstava i dalje ostaje vodeća paradigma upravljanja državnim budžetom, tako da će se i u narednom periodu činiti sve kako bi se potrošnja u dijelu diskrecione potrošnje racionalizovala i, u krajnjem, smanjila.

Deficit javnih finansija u narednom periodu biće relativno visok, uzrokovan investicijama u fiksni kapital države, kao što je navedeno u prethodnim paragrafima. Izuzimajući ove izdatke, kao što se vidi i na grafiku, javne finansije bi već od ove godine prešle u zonu pozitivnog poslovanja i ostvarivale bi suficite. U 2014. javne finansije će bilježiti deficit od 0,7%.

Kretanja u javnim finansijama prikazana su na grafiku u nastavku:

Grafik 6 Projekcija javnih finansija 2014 – 2017.

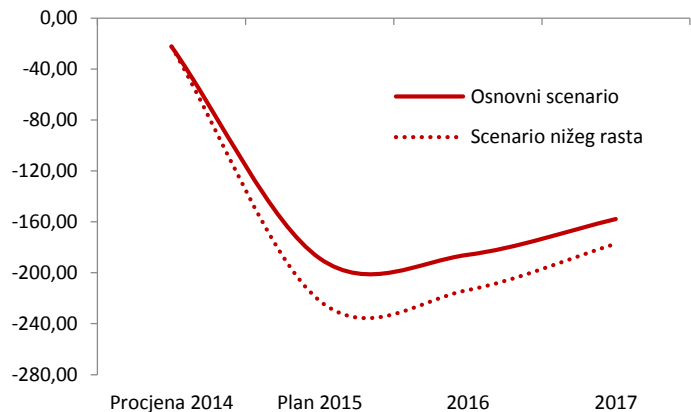

I.3.3.3 Fiskalni scenario nižeg rasta

Fiskalni scenario nižeg rasta bazira se na makroekonomskom scenariju nižeg rasta kome su glavne pretpostavke pogoršanje spoljnopolitičke situacije koja će dovesti do odlaganja stranih investicija, ostatak ekonomije će stagnirati, autoput će zbog već definisanog aranžmana nastaviti sa realizacijom.

S druge strane, fiskalni koeficijenti elastičnosti pokazuju da je u fiskalnom scenariju prihodna strana podložna eksternim uticajima, dok na rashodnu stranu budžeta, posebno u crnogorskim uslovima u kojima budžet dominantno služi za finansiranje neelastičnih troškova poput zarada i penzija, negativni spoljni trendovi nemaju veliki uticaj. Kanal kroz koji se u rashodima očitavaju znakovi krize jesu automatski fiskalni stabilizatori (subvencije i transferi za nezaposlenost), koji ne čine značajan dio potrošnje (oko 1% BDPa), ali i zaustavljanje pojedinih infrastrukturnih projekata. U narednom periodu, Crna Gora, zbog preuzetih obaveza, a i potrebe da investira u infrastrukturu i na taj način omogući predispozicije za razvoj svojih potencijala, neće zaustavljati gradnju autoputa, pa ni u slučaju realizacije scenarija nižeg rasta.

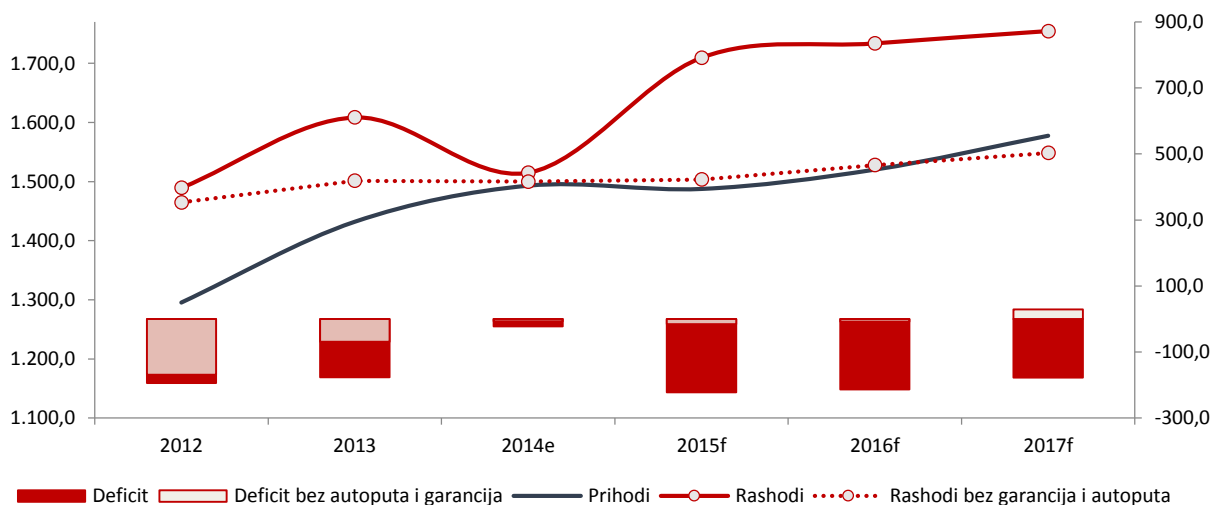
Grafik 7 Deficit javnih finansija, komparacija scenarija

U slučaju realizacije makroekonomskog scenarija nižeg rasta, prihodna strana će biti korigovana za oko 2% u odnosu na osnovni scenario, što bi bio rezultat preliivanja pomenutog negativnog uticaja iz realnog sektora. Istovremeno, doći će i do korekcije deficita za isti iznos (s obzirom na opisanu karakteristiku marginalne elastičnosti rashoda na uticaj ciklusa). U scenariju nižeg ekonomskog rasta, manjak u javnim finansijama bi iznosio oko 6,4% BDPa, uz napomenu da je ovaj indikator uvećan i kao rezultat smanjenja nominalnog BDPa. Ovako mala razlika između osnovnog i scenarija nižeg rasta, rezultat je opreznog pristupa u planiranju prihoda u osnovnom scenariju, što je bilo metodološko opredjeljenje i u prethodnom Programu, posebno imajući u vidu veličinu ekonomije i izrazitu podložnost različitim eksternim i internim faktorima.

Srednjoročni okvir javnih finansija, u slučaju realizacije scenarija nižeg rasta, izgledao bi kao na grafiku na kom se jasno vidi da se suficit javnih finansija postiže tek u 2016. godini, isključujući efekat izgradnje autoputa, dok osnovni scenario uravnoteženje projektuje na 2015.:

Grafik 8 Srednjoročni fiskalni okvir u uslovima scenarija nižeg rasta

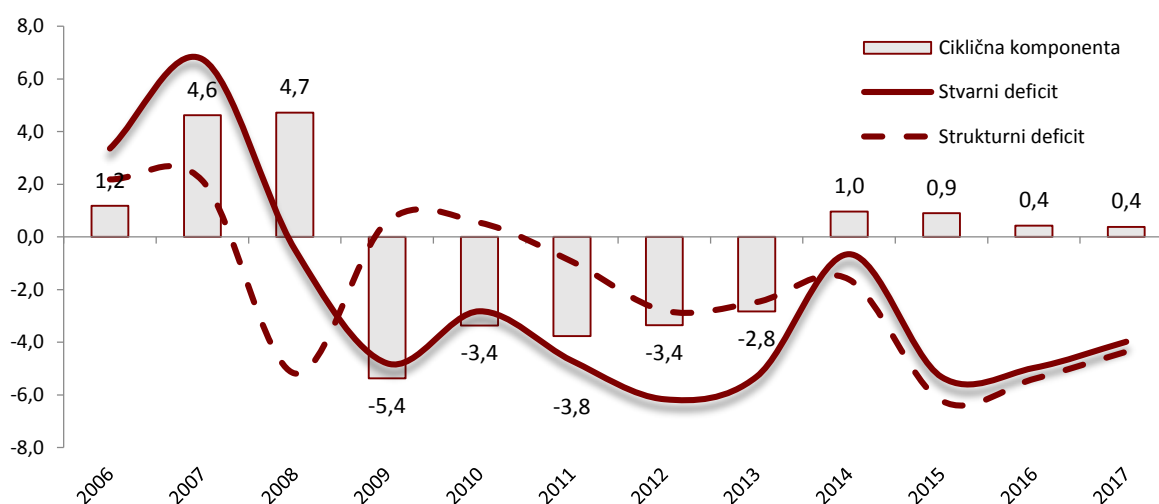
I.3.4 Strukturni bilans¹³

Korišćenjem *Hodrick–Prescott* filtera, izračunat je potencijalni bruto društveni proizvod ekonomije. Ovakva procjena je prilično nestabilna zbog (a) kratke serije podataka koji ne omogućavaju veliki stepen korelacije fiskalnih i makroekonomskih parametara i (b) značajnih fluktuacija u indikatorima. Nestabilnost u ekonomskom rastu uslovlila je veliki broj mjera fiskalnog prilagođavanja i jednokratnih događaja čiji je tačan efekat trebalo procijeniti i isključiti ih iz računanja strukturnog deficita, zbog toga što predstavljaju cikličnu i *one-off event* komponentu.

Na strani prihoda izuzete su ciklične komponente koje predstavljaju mjere fiskalnog prilagođavanja na strani direktnih i indirektnih, kao i ostalih prihoda. Treba istaći korekcije kod indirektnih prihoda, jer je u toj kategoriji došlo do najvećih promjena – promjena akciznih stopa svake godine, promjena stope PDV-a, a, uz pomenuto, i smanjenje sive ekonomije, koje se najprije efektuiralo kroz povećanje prihoda od PDV-a. Prihodi tokom perioda ekonomskog rasta bili su veći od strukturnih, dok su u toku tzv. donje strane biznis ciklusa bili niži, što je i očekivan rezultat, s obzirom na dosadašnje trendove da javni prihodi u periodima ekonomske ekspanzije rastu više od stope rasta ekonomije. Nakon 2013. godine dolazi do značajne promjene regulative - otpočela primjena seta fiskalnih mjera za oporavljanje javnih finansija. Uz to, došlo je i do smanjenja sive ekonomije, odnosno do porasta broja urednih platiša poreskih obaveza, što je svakako, mimo usporenog ekonomskog rasta, imalo pozitivan uticaj na javne prihode. U srednjem roku, projektovani prihodi će biti veći od strukturnih, kao rezultat dalje primjene uvedenih fiskalnih mjera.

Kada se od prihoda oduzmu rashodi, korigovani za jednokratne budžetske događaje kao što je plaćanje garancija, ali i druge ciklične komponente/automatske stabilizatore (subvencije, transferi za nezaposlene, i sl.) dobija se slika u kojoj je strukturni deficit nominalno niži od ostvarenog, što korespondira sa odgovarajućim makroekonomskim projekcijama koje pokazuju da se od 2008. godine ekonomija nalazi ispod svog potencijalnog učinka. Iako kalkulacija potencijalnog ostvarenja BDPa pokazuje da ćemo tek na kraju horizonta projekcije biti iznad potencijala ekonomije (što se objašnjava investicionim ciklusom koji će, kao i u periodu 2006-2008, dati novi zamajac našoj ekonomiji), u javnim finansijama će, zbog primjene privremenih fiskalnih mjera i borbe protiv sive ekonomije, ostvarenje iznad strukturnog biti ostvareno već u ovoj godini, ali i u godinama koje slijede.

Grafik 9 Strukturni deficit (% BDP-a)

¹³ Metodologija obračuna strukturnog deficita usklađena je sa metodologijom objavljenom u dokumentu Mourre, Isbasoui, Paternooster i Salto, *The cyclically-adjusted budget balance used in the EU fiscal framework: an update*, Evropska komisija, Mart 2013. i podrazumijeva pristup 'odozgo ka dolje', uz korekciju jednokratnih događaja.

I.3.5 Državni dug i garancije

I.3.5.1 Državni dug u 2014. godini

Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti uvodi pravila da se državni dug objavljuje kvartalno, dok se javni dug objavljuje u roku od 90 dana, od dana završetka fiskalne godine. Zakon je definisao i da državni dug, pored duga centralne Vlade, uključuje i dug državnih preduzeća, dok u javni dug, pored navedenog državnog duga, ulazi i dug opština, zajedno sa dugom opštinskih preduzeća.

Pomenutim zakonom postavljaju se fiskalna pravila u oblasti javnog duga, odnosno definiše da se planiranje i izvršavanje budžeta vrši tako da javni dug ne prelazi 60% BDP-a. Istovremeno, Zakon definiše i aktivnosti koje je potrebno preduzeti u slučaju da javni dug pređe taj iznos.

Zakonom o budžetu za 2014., predviđeno je zaduženje u iznosu do 240 mil. €, koje je realizovano u predviđenim okvirima. Vlada Crne Gore je tokom godine realizovala dvije emisije obveznica u ukupnom iznosu 323,1 mil€, od čega 43,1mil. € na domaćem, a 280 mil. € na inostranom tržištu. Prilikom emisije obveznica na inostranom tržištu djelimično je refinansirano oko 83,8 mil. € postojećih obveznica iz 2010. i 2011. godine. Navedene obveznice su emitovane po kamatnoj stopi od 5,375%.

Sem toga, tokom 2014. godine, povučena su sredstva u visini od oko 30 mil. €, za različite infrastrukturne projekte, koji se finansiraju iz kreditnih aranžmana sa međunarodnim finansijskim institucijama (EBR, EIB, KfW, WB). Navedena sredstva iskorištena su za unapređenje vodovodne i druge komunalne infrastrukture, putne infrastrukture, oblasti poljoprivrede, zemljišne administracije i energetske efikasnosti. U toku 2014., potpisan je aranžman sa Svjetskom bankom, u iznosu od 50 mil. €, za projekat Upravljanja i čišćenja industrijskog otpada.

Na kraju oktobra 2014., ukupan državni dug iznosio je 1.964,9 mil. € ili 57.9% BDP-a. Prema projekcijama dalje otplate duga, kao i povlačenja sredstava, očekuje se da će državni dug na kraju 2014., iznositi oko 1,96 mlrd. € ili 57,7% BDP-a. Od navedenog duga oko 11,8% odnosiće se na domaći dug, dok će inostrani dug iznositi oko 45,9% (vidi Tabelu 11).

U oktobru 2014. godine, potpisan je i kreditni aranžman sa kineskom Exim bankom, u iznosu od 944,0 US\$ (oko 688 mil. €), za finansiranje 85% vrijednosti izgradnje dionice autoputa. Preostalih 15% ukupne vrijednosti projekta (oko 809,0 mil. €) biće obezbijedeno kroz prihode budžeta ili kroz aranžmane sa finansijskim institucijama, izdavanjem obveznica ili zapisa.

Navedeni kredit zaključen je na period od 20 godina, uz kamatnu stopu od 2% i grace period od 6 godina. U pogledu povlačenja sredstava, uzeta je projekcija da će sredstva biti povlačena u visini od po 200 mil. € godišnje. Precizna projekcija povlačenja sredstava biće poznata početkom 2015. godine, kada se očekuje i početak radova.

Analizom strukture državnog duga, utvrđeno je da je oko 9,4% ukupnog duga denominovano u stranim valutama. Pomenute obaveze se odnose na otplatu duga od 33 mil. US\$ prema Pariskom klubu povjerilaca (uglavnom preuzeti dug SRF Jugoslavije), 22.3 mil. CHF (1,8 mil. CHF prema Pariskom klubu i 20,5 mil. CHF prema Eurofima - Željeznički prevoz), kao i 0,3 mil. NOK. Takođe, država ima i obaveze prema Svjetskoj banci, izražene u specijalnim pravima vučenja (SDR), i one iznose oko 51,6 mil. SDR.

Kako je u posljednjem periodu došlo do značajnog rasta dolara (oko 7%) i švajcarskog franka (oko 15%) u odnosu na euro, i obaveze denominovane u ovim valutama su porasle. Dug u SDR je, takođe, bilježio rast (euro je oslabio za oko 3,5%), ali je ova 'valuta' vrlo stabilna s obzirom da se računa u odnosu na korpu odabranih svjetskih valuta.

Valutni rizik kredita EXIM banke koji se odnosi na finansiranje dijela autoputa ima kompleksniju dinamiku. Kredit, iako još uvijek nije efektivan, potpisan je u dolarskom iznosu - ekvivalent 85% vrijednosti projekta od 809 mil.€ ili oko 699 mil.€. Ugovor je zaključen u iznosu od 944,0 mil. US\$.

U pogledu vrijednosti izvedenih radova, Ugovorom o projektovanju i izgradnji, zaključenim između Ministarstva saobraćaja i pomorstva Crne Gore i kineskog CRBC-a, utvrđeno da se plaćanja vrše po fiksnom kursu EUR/USD, pa to isključuje valutni rizik u fazi izvođenja radova.

Valutni rizik može nastati početkom otplate kredita. Kako je *grace* period ovog kredita 6 godina, ali Ministarstvo finansija je već počelo da aktivno ispituje mogućnost obezbjeđenja od ovog rizika (*hedging*), koje će biti definisano do trenutka početka otplate.

Istovremeno, nastaviće se razgovori sa finansijskim institucijama oko postojećih aranžmana za smanjivanje kamatnih stopa. Imajući u vidu situaciju na tržištu, plan je da se kamatne stope prilagode trenutnoj cijeni zaduživanja. U vezi sa tim, postoje spremnosti pojedinih finansijskih insitucija za smanjenje i prilagođavanje kamatnih stopa. Snižavanje troškova zaduživanja jedan je od prioriteta Ministarstva finansija u upravljanju javnim dugom Crne Gore.

I.3.5.2 Osnovni scenario kretanja državnog duga u periodu 2015-2017.

Na osnovu Zakona o budžetu za 2015. godinu, za navedenu godinu, predviđeno je zaduživanje u bruto iznosu od 635mil. €. Od pomenutog iznosa, najveći dio (399 mil. €) odnosi se na otplatu duga, dionica autoputa biće finansirana u iznosu od 206 mil. €, dok će preostalih 30 mil. € biti iskorišćeno za finansiranje deficita.

Pored navedenog zaduživanja za 2015. godinu, prema planu otplate obaveza, značajna sredstva, za servisiranje duga, biće potreba i u 2016. godini, oko 380 mil. €, dok se u 2017. godini, taj iznos smanjuje na 180 mil. €. Istovremeno, očekuje se smanjenje deficita tako da će biti smanjenja potreba za dodatnim finansiranjem.

Kredit Exim banke će se realizovati do visine izvršenja, odnosno zavisno od dinamike realizacije projekta, a svako povlačenje sredstava tokom godine biće evidentirano u stanje duga. U periodu 2015 – 2017. godina, predviđa se i povlačenje oko 40 mil.€ sredstava za finansiranje drugih infrastrukturnih projekata.

Značajan uticaj na kretanje javnog duga u period 2015 – 2017. godina, imaće povlačenje sredstava za realizaciju projekta autoputa Bar – Boljare, prioritetna dionica Smokovac – Mateševo. Po početnoj projekciji, predviđeno je da će sredstva biti povučena u iznosu od po 200 mil. €.

Tabela 13 Kretanje državnog duga za period 2014-2019. - osnovni scenario

Godina	2014	2015	2016	2017	2018	2019
BDP	3.393,0	3.547,0	3.737,0	3.964,0	4.205,00	4.440,00
Domaći dug	360,90	283,75	209,39	148,55	159,09	139,09
Ino dug	1.558,00	1.908,15	2.245,51	2.539,35	2.728,81	2.728,81
Državne kompanije	40,00	50,00	50,00	50,00	50,00	50,00
Ukupno državni dug	1.958,90	2.241,90	2.504,90	2.737,90	2.937,90	2.917,90
Ukupno državni dug/BDP	57,73%	63,21%	67,03%	69,07%	69,87%	65,72%

Kao što se može vidjeti u tabeli 13, na kraju 2015. godine, očekuje se porast državnog duga na 63,2%. U periodu do 2018. godine, očekuje se da dug dostigne svoj najveći nivo, kada se predviđa da će državni dug iznositi oko 69,9%. Najveći pritisak na kretanje duga imaće povlačenje sredstava za finansiranje izgradnje autoputa. Nakon perioda izgradnje, očekuje se da će visina duga imati silazni trend.

Zbog visine sredstava potrebnih za finansiranje budžeta, u toku 2015. i 2016. godine, finansiranje će biti obezbijeđeno kroz emisije obaveznica, dok će se za 2017. i 2018. godinu, razmotriti na koji će način biti realizovana procedura zaduživanja. U 2019. godini, imajući u vidu otplatu obveznica emitovanih 2014. godine, vjerovatno će biti sprovedena nova emisija obveznica.

Zbog velikog skoka duga, u periodu 2015. – 2018. godina, biće potrebno voditi fiskalnu politiku koja neće dozvoliti dodatna opterećenja i voditi stvaranju suficita. U tom dijelu, naročito će biti značajan ekonomski rast i priliv stranih investicija, kao i realizacija velikih projekata koji će obezbijediti dinamičan rast, u cilju ublažavanja visokog nivou duga i deficita.

S obzirom na nivo finansiranja potreba javnih finansija, Ministarstvo će biti dodatno izloženo unutrašnjim i spoljnim rizicima po uspješnu realizaciju navedenih planova. Jedan od najznačajnijih rizika je da državi bude ograničena mogućnost pristupa međunarodnom tržištu, odnosno izvorima finansiranja. U tom dijelu, najviše rizika nosi produbljivanje rusko – ukrajinske krize, eventualno značajna finansijska kriza u nekoj od evropskih zemalja, određene mjere Evropske Centralne banke ili FED-a ili poremećaji na finansijskom tržištu zbog trenutnog kretanja cijene nafte.

Analizom pomenutih rizika, odnosno u komunikaciji sa finansijskim institucijama koje su učestvovala u realizaciji emisije obveznica, posmatrajući stvari u ovom trenutku, ne očekuju se velike promjene koje bi dovele do zatvaranja tržišta, odnosno spriječenosti da Crna Gora pristupi tržištu i emituje obveznice. Pomenuta situacija mogla bi nastupiti jedino u slučaju sukoba značajnih razmjera ili nastanka krize u toj mjeri da bi dovela do finansijske krize više država Evropske unije.

U prilog pomenutom je i činjenica da je Crna Gora je tokom 2010. i 2011. uspješno emitovala obveznice na međunarodnom tržištu, i pored ekonomske i finansijske krize koja je vladala u svijetu. Situaciju je pogoršavala i tadašnja slaba fiskalna i ekonomska situacija u zemlji, te činjenica da se prvi put država pojavljuje na tržištu što je izazivalo dodatni rizik od neuspjeha emisije. Dodatna otežavajuća okolnost bili su i vrijednosti zaduživanja (200 i 180 mil. €, respektivno) koji nisu interesantni međunarodnom tržištu. Naravno, imajući u vidu sve gore pomenute razloge cijena emitovanih obaveznica bila je srazmjerno visoka, ali su ipak obezbijeđena sredstva za uredno izmirenje obaveza, čime se te aktivnosti smatraju uspješnim.

U skladu sa navedenim, rizici koji trenutno postoje mogli bi dovesti do povećanja cijena zaduživanja, i eventualno za 1% do 2% povećala troškove izdavanja obveznica, ali teško da bi uticali do te mjere da državi bude onemogućeno obezbjeđivanje sredstava na tržištu.

Istovremeno, u cilju smanjivanja izloženosti situaciji na međunarodnom tržištu, vode se pregovori i sa međunarodnim bankama oko zaključenja bilateralnih aranžmana, kao i analiza domaćeg tržišta, kao rezervni plan u slučaju realizacije negativnog scenarija.

1.3.5.3 Scenarij nižeg rasta

Ukoliko dođe do realizacije scenarija nižeg ekonomskog rasta, kao i smanjenja prihoda po fiskalnom scenariju nižeg rasta, navedene promjene imaće značajniji uticaj na kretanje duga. Smanjenje prihoda, sa jedne strane, zahtijevaće potrebu za dodatnim zaduženjem, u cilju nesmetanog finansiranja deficita, a, sa druge strane, pomenuto smanjenje ekonomskog rasta, odraziće se na kretanje BDP-a, po godinama, što će uzrokovati dodatno povećanje duga posmatrano u procentu BDP-a.

U tom slučaju, kao što se može vidjeti u tabeli 14, prema projekcijama dug će rasti do 74% BDP-a, do kraja 2017. godine, očekujući da svoj maksimum dostigne u 2018. godini, kao i u osnovnom scenariju.

Tabela 14 Kretanje državnog duga za period 2014-2017. – scenarij nižeg rasta

Godina	2014	2015	2016	2017
BDP	3.393,0	3.482,7	3.634,4	3.807,0
Domaći dug	360,90	283,75	209,39	148,55
Ino dug	1.558,00	1.937,15	2.304,51	2.620,35
Državne kompanije	40,00	50,00	50,00	50,00
Ukupno državni dug	1.958,90	2.270,90	2.563,90	2.818,90
Ukupno državni dug/BDP	57,73%	65,21%	70,55%	74,05%

I.3.5.4 Stanje državnih garancija

Ukupne državne garancije na 30.09.2014. godine, iznosile su oko 308,8 mil. eura ili 8,8% BDP-a. Od navedenog iznosa, oko 291,2 mil. € (oko 8,6% BDP-a) iznosile su ino garancije, dok su domaće iznosile 8,9 mil. € (oko 0,3% BDP-a).

Nakon aktiviranja garancija u prethodnom periodu, rizik od iznenadnih troškova po tom osnovu, naročito onih koji bi mogli da uzrokuju fiskalne poremećaje, značajno je smanjen. U toku 2014., aktivirane su i plaćene tri garancije, i to za preduzeća Rudnik Boksita Nikšić, Melgonija Bar, i za izdavačko preduzeće Pobjeda, Podgorica. Ukupan iznos plaćenih garancija iznosio je 15,3 mil. €.

Od svih garancija navedenih u tabeli 13, najveći stepen rizika nose garancije izdate kompaniji Željeznička infrastruktura. Ukupno povučena sredstva po osnovu aranžmana za koje je država izdala garancije iznose oko 19,9 mil. € ili oko 0,6% BDP-a. Ako Željeznička infrastruktura ne bude u mogućnosti da izvrši svoje obaveze, imajući u vidu da su aranžmani zaključeni sa EBRD i Češkom Ekspornom bankom, postoji relativno mala šansa od aktiviranja garancija, već bi, u tom slučaju, država preuzela kreditne aranžane i otplatu po već definisanim uslovima.

Kreditni aranžmani koje je zaključio Montenegro Airlines, a za koje je država izdala garancije, za sada nisu dovedeni u pitanje, jer je kompanija reprogramirala postojeće obaveze i odložila period otplate.

U vezi sa gore navedenim, procjenjuje se da se stanje domaćih garancija, na kraju 2014. godine, neće značajnije promijeniti i iznosiće oko 8 mil. €, a očekuje se da će i ino garancije ostati na istom nivou.

U 2014. planirane su garancije u visini od 25 mil. €, od čega je 20 mil. € realizovano za kreditni aranžman između Crnogorskog elektroprenosnog sistema i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) za projekat izgradnje kabla između opština Tivat i Pljevlja, i iznos od 5 mil. €, za aranžman između EBRD i Crnogorskog fonda za solidarnu stambenu izgradnju za projekat izgradnje stanova, čija je realizacija odgođena za tekuću godinu.

U cilju boljeg upravljanja državnim garancijama i smanjenja rizika u javnim finansijama, kao što je u prethodnom programu naglašeno, Vlada Crne Gore sprovodi strogu kontrolu izdavanja državnih garancija, uz uslov da će se one izdavati samo za infrastrukturne projekte, kao i za kreditne aranžmane za koje se ocijeni da doprinose ekonomskom razvoju zemlje.

U vezi sa gore navedenim, Zakonom o budžetu za 2015. godinu, predviđeno je izdavanje garancije u ukupnom iznosu do 101,6 mil. €, i to:

- za kreditni aranžman između Crnogorskog elektroprenosnog sistema (CGES) i Evropske banke za obnovu i razvoj, za projekat kabal Tivat – Pljevlja, u iznosu do 40 mil. €;
- za projekat Crnogorskog fonda za solidarnu stambenu izgradnju "Stanovi solidarnosti", u visini do 5 mil. €, za koji će se kreditor utvrditi tokom 2015. godine;
- za projekat Stambene zadruge radnika prosvjete Crne Gore „SOLIDARNO“ izgradnja stambenih jedinica za prosvjetne radnike Opštine Budva, u visini do 6,6 mil. €, za koji će se kreditor utvrditi tokom 2015. godine;
- za projekat Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore sa Abu Dabi Fondom, Razvoj poljoprivrede kroz podršku Abu Dabi Fonda (ADMAS), u visini do 50,0 mil. €

Tabela 15 Pregled ino garancija

KREDITOR	ZAJAM	ZAJMOPRIMAC	DATUM POTPISIVANJA	IZNOS (mil. EUR)	IZNOS (USD)	POVUČENO DO 30.09.2014. (EUR)	Stanje duga 30.09.2014.
EIB	Projekat evropskih puteva	Monteput	17.05.2004.	24,0		24,0	20,8
EIB	Rekonstrukcija elektroenergetskog sistema	Elektroprivreda CG AD	15.08.2002.	11,0		8,0	5,7
EIB	Modernizacija aerodroma	JP Aerodromi Crne Gore	27.03.2004.	12,0		12,0	9,1
EIB	Mala i srednja preduzeća preko poslovnih banaka	Poslovne banke	02.07.2009.	90,0		90,0	70,4
EIB	Modernizacija željezničke infrastrukture	ZICG	20.12.2010.	7,0		1,1	1,1
Ukupno EIB				144,0		135,2	107,1
EBRD	Modernizacija aerodroma	JP Aerodromi Crne Gore	12.12.2003.	11,0		10,2	3,8
	Projekat izgradnje regionalnog vodovoda - južni krak faza I	JP Regionalni vodovod - prva tranša	09.11.2007.	8,0		8,0	
EBRD	Projekat izgradnje regionalnog vodovoda - južni krak faza II	JP Regionalni vodovod - druga tranša	16.05.2008.	7,0		7,0	12,4
	Projekat izgradnje regionalnog vodovoda - južni krak faza I - Anex	JP Regionalni vodovod - prosirenje druge tranše		3,0		3,0	
	Projekat obnove željezničke infrastrukture - Faza III	JP Željeznice CG - treća tranša	8.11.2010.	4,0			
EBRD	Projekat obnove željezničke infrastrukture - Faza III Anex	Željeznička infrastruktura AD, Podgorica	12.10.2012.	10,0		3,6	3,2
EBRD	Projekat hitne obnove Željezničke infrastrukture 2	Željeznička infrastruktura AD, Podgorica	11.12.2009.	15,0		12,8	11,7
EBRD	Projekat nabavke elektromotornih jedinica i dijagnostičke opreme	Željeznički prevoz AD	8.11.2010	13,6		12,5	11,3
EBRD	Kreditna linija za zastitu depozita	Fond za zaštitu depozita	8.11.2010	30,0		0,0	0,0
EBRD	Pljevlja Interkonektivni kabal	CGES	09.06.2014.	20,0		4,5	4,5
Ukupno EBRD				121,6		61,6	46,9
KfW	EPCG-Perućica	EPCG	15.12.2003.	3,6		3,4	0,6
KfW	EPCG-Piva	EPCG	28.12.2007.	16,0		6,3	5,5
KfW	EPCG - trafo stanica Podgorica-Ribarevine	EPCG	20.07.2007.	5,4		4,8	3,1
KfW	EPCG - Zamjena filtera u TE Pljevlja I proširenje trafo stanica Podgorica-Ribarevine	EPCG	11.12.2008.	15,0		14,3	12,8
KfW	Erste banka	Erste banka	24.06.2009.	15,0		15,0	4,7
KfW	NLB	NLB	26.10.2009.	16,0		16,0	7,3
KfW	Interkonektivni kabl	CG Elektroprenosni sistem AD	08.05.2013.	25,0		6,8	6,8
Ukupno KfW				96,0		66,6	40,8
EXIM Kina	Nabavka i remont brodova	Crnogorska plovidba	21.01.2010.		47,4	37,7	37,7

EXIM Kina	Nabavka i remont brodova	Barska plovidba	29.01.2013.	46,4	25,8	25,8
Ukupno EXIM				74,5	63,5	63,5
WTE Wassertechnik	Projekat otpadnih voda	Opstina Budva	16.03.2010.	29,3	29,3	29,3
Ukupno WTE				29,3	29,3	29,3
Abu Dhabi fond	Projekat vodosnabdijevanje	JP Regionalni vodovod	07.04.2010.	10,6	8,4	7,4
Ukupno Abu Dhabi				8,4	8,4	7,4
Ceska Exportna banka	Zavrsetak pruge Podgorica- Niksic	ZICG	12.12.2011.	5,0	5,0	4,0
Ukupno Ceska eksportna banka				5,0	5,0	4,0
UKUPNO				478,7	369,5	298,9

I.3.6 Analiza osjetljivosti i upoređivanje sa prethodnim programom

Glavni rizici u ostvarenju fiskalnih projekcija, bilo politički ili ekonomski, mogu imati pozitivne ili negativne implikacije. Pregled rizika po ostvarenje datih fiskalnih projekcija dat je u narednoj tabeli:

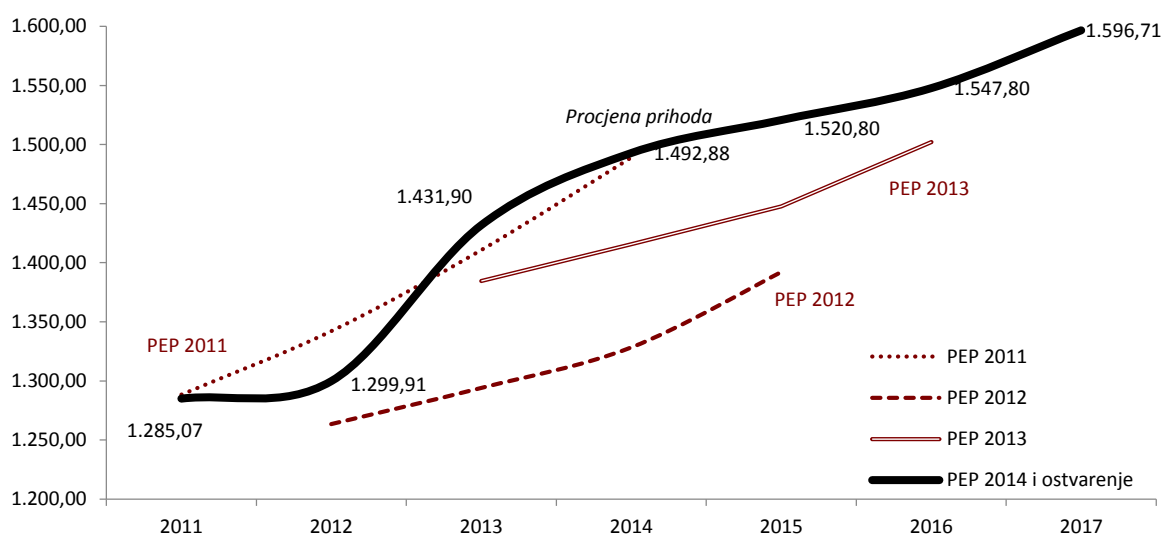
Tabela 16 Pregled fiskalnih rizika u srednjem roku

	Pozitivni	Negativni
Politički	<ul style="list-style-type: none"> • Poziv za članstvo u NATO tokom 2015. godine povećaće povjerenje zapadnih investitora i turista što će se pozitivno odraziti na ekonomiju Crne Gore; • Napredak na putu pristupanja Evropskoj uniji, usloviće povećanje povjerenja investitora, stabilniji poslovni ambijent i pristup EU fondovima; • Nastavak političke krize u Istočnoj Evropi i na Bliskom Istoku može predstavljati pozitivan rizik po ostvarenje osnovnog scenarija, zbog činjenice da se kapital iz tog regiona seli i plasira u druge, sigurnije destinacije; 	<ul style="list-style-type: none"> • Nastavak krize u Istočnoj Evropi može dati negativni impuls - smanjenje interesovanja investitora tog regiona za realizaciju investicija u našoj državi, što se još uvijek nije desilo;
Ekonomski	<ul style="list-style-type: none"> • Mjere i instrumenti fiskalne politike definisani u Analizi pojedinih aspekata poreskog sistema, zavisno od njihovog karaktera, mogu imati pozitivan ili negativan uticaj na ostvarenje projekcija; • Multiplikativni efekti početka gradnje autoputa i realizacije najavljenih investicija predstavljaju rizik za pozitivno usklađivanje projekcije prihoda; • Nastavak napora na smanjenju sive ekonomije i ostvarivanje rezultata na tom polju, povećaće poresku bazu koja će dati dodatni zamajac budžetskim prihodima; 	<ul style="list-style-type: none"> • Infrastrukturne slabosti ekonomije; • Neodrživost penzijskog sistema; • Socijalni pritisak; • Povećanje cijene izgradnje autoputa potencijalno do 10%; • Dalje odlaganje početka i/ili zastoji u realizaciji investicionih projekata ugroziće predstavljeni makroekonomski scenario, a time i fiskalne projekcije za srednjoročni period; • Visina državnog duga predstavlja negativan ekonomski pritisak na ostvarenje projekcija, a povećanje državnog duga negativno utiče na uslove zaduživanja na međunarodnom tržištu;

U odnosu na prošlogodišnji Program i konzervativan plan prihoda iz prethodne godine, javni prihodi u 2014. su bili značajno iznad plana, time i iznad procjene koja je data u okviru prošlogodišnjeg dokumenta. Najznačajnija odstupanja su se desila u dijelu poreza na dodatu vrijednost i u dijelu doprinosa, kao i poreza na dohodak. Poboljšana naplata i indirektnih i direktnih poreskih oblika dovodi do zaključka da je ovo odstupanje rezultat borbe protiv sive ekonomije, što je dovelo do povećanja broja legalno zaposlenih lica, a time i povećane naplate poreza na dohodak i doprinosa. Takođe, rast naplate posljedica je i rasta ekonomske aktivnosti u državi.

Na narednom grafiku se najjasnije vidi poređenje sa prethodnim Programima, u nominalnim iznosima. Konzervativan pristup u projektovanju prihoda javnih finansija i implementacija fiskalnih mjera (jednokratnih izmirenja poreskog duga i izmjene regulatornog okvira), koje su pospješile naplatu prihoda, uslovile su da projekcije iz 2012. i 2013. budu značajno premašene.

Grafik 10 Analiza prihoda - ostvarenje i poređenje sa prethodnim Programima

Prošlogodišnji program definisao je i ciljeve fiskalne politike koji su ostali gotovo nepromijenjeni. Crna Gora je u prethodnom periodu aktivno radila na ispunjavanju tih ciljeva, a uspjeh realizacije se već može primijetiti u tekućoj godini. Siva ekonomija, kao jedan od ključnih problema javnih finansija, uspješno je targetiran i nastavlja se sa naporima za suzbijanje ove anomalije. Kroz ranije opisanu prihodnu stranu budžeta se može zaključiti uspješnost sprovedenih mjera – rast poreza na dodatu vrijednost sugerije na smanjenje sive ekonomije u dijelu opšte potrošnje, rast poreza na dohodak i doprinosa ukazuje na smanjenje te pojave na tržištu rada. Nakon opsežnih aktivnosti i povećanja obuhvata poreskih kontrola, privredni subjekti su prijavili značajno veća dugovanja prema državi nego što je to ranije bio slučaj, a što je uticalo na povećanje poreskog duga sa oko 320 mil. €, kako je u prethodnom programu objavljeno, na oko 520 mil. € (15,3% BDP-a), koliko iznosi u tekućoj godini.

U skladu sa definisanim ciljevima poboljšana je biznis ambijent, što je primijećeno i od strane Svjetske banke kroz *Doing Business* izvještaj, po kome je Crna Gora napredovala za 6 mjesta. Fiskalni podsticaji u cilju uravnoteženog rasta su uvedeni kroz oslobađanje od poreza novoosnovana preduzeća, podsticajne kamatne stope Investiciono razvojnog fonda za biznise iz manje razvijenih opština, i sl. Dalja implementacija ovih mjera se očekuje i u narednom periodu, kroz realizaciju zaključaka iz *Analize pojedinih aspekata poreskog sistema*.

I.3.7 Održivost javnih finansija

Crna Gora sprovodi reforme koje treba da obezbijede dugoročnu održivost sistema javnih finansija. Jedna od najvažnijih reformi u Crnoj Gori jeste reforma državnog penzijskog sistema. Naime, duži životni vijek, niska stopa priraštaja kao i niska stopa aktivne radne snage, uslovljava potrebu da se starosna granica za odlazak u penziju pomjeri postepeno na 67 godina. Pored ovoga, promijenjena je i formula za usklađivanje penzija. U ranijem periodu, Crna Gora je goruća socijalna pitanja rješavala izmjenama legislative kojima je dozvoljavano masovno prijevremeno penzionisanje zaposlenih u dijelu javnog sektora, ali i u kompanijama koje su restrukturiranjem, stečajem, privatizacijom ili neuspješnom poslovnom politikom dovedena na rub opstanka. Na taj način, povećan je broj penzionera, što danas, uz efekat godišnjeg povećanja penzija, ugrožava održivost javnih finansija. U 2015. prestaje sa važenjem mjera o zamrzavanju penzija. S obzirom na visok deficit Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, u narednom periodu radiće se na iznalaženju modela koji će obezbijediti veći nivo održivosti penzijskog sistema.

Velika reforma dešava se i u sektoru zdravstva, a uz kreditnu podršku Svjetske banke. Napori su usmjereni na racionalizaciji sektora zdravstva i poboljšanju efikasnosti ovog sistema, kao i opšteg zdravlja građana. U tom cilju, objedinjavaju se zdravstvene institucije u regionalne zdravstvene centre, završava se reforma primarnog nivoa zdravstvene zaštite i pokušava se više djelovati na preventivi i ranom otkrivanju bolesti nego na samoj hospitalizaciji građana kojima je zdravstvena njega neophodna. U narednom periodu će se sa posebnom pažnjom pratiti nabavka sofisticirane medicinske opreme iz razloga što nabavka nove opreme često ne donosi očekivane rezultate, pa investicija nije opravdana shodno cost/benefit analizama. Tokom ove godine će se omogućiti građanima da, o trošku zdravstvenog fonda, propisane lijekove pribavljaju u privatnim farmaceutskim institucijama. Pozitivni fiskalni efekti reformi u zdravstvenom sistemu često nisu vidljivi u srednjem roku, ali, kroz navedena poboljšanja, postižu se uštede u dugom roku kroz manje građana koji imaju potrebu za hospitalizacijom i sekundarnim i tercijarnim oblikom zdravstvene zaštite.

U cilju daljeg unapređenja fiskalne discipline i stvaranja dugoročno održivog sistema zarada, inicirana je izmjena regulatornog okvira koji definiše zarade u javnom sektoru. Novim zakonom definisao bi se način utvrđivanja zarada za sve zaposlene u javnom sektoru koji će biti uslovljen kretanjima nivoa deficita, odnosno finansijskog rezultata javnih preduzeća i kompanija koje su u većinskom državnom vlasništvu, dok bi se istovremeno obezbijedio unificiran načina obračuna zarada za obavljanje istih poslova.

Dugoročni uticaj na javne finansije, kao što je i u prethodnom PEP-u navedeno, imaće i realizacija projekta „socijalnog kartona“. Naime, kako bi se poboljšalo usmjeravanje sredstava za socijalnu i dječiju zaštitu, postigla veća pravičnost i efikasnost, kao i smanjili troškovi administriranja sistema, Vlada je pokrenula realizaciju projekta: »Socijalni karton – Informacioni sistem socijalnog staranja«. Sistem je počeo sa radom i trenutno se nalazi u testnoj fazi. Njegova puna implementacija se očekuje od ove godine.

Sve mjere fiskalne konsolidacije koje su uvedene u prethodnom periodu, a koje će se primjenjivati u narednom, za cilj imaju uspostavljanje dugoročne održivosti sistema javnih finansija.

1.3.8 Institucionalna obilježja

Glavne izmjene koje se tiču budžetskog sistema u Crnoj Gori u 2014., odnose se na usvajanje i stupanje na snagu Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti. Donošenje ovog zakona omogućava dalje unapređenje sistema javnih finansija kroz jačanje fiskalne odgovornosti, transparentnosti i srednjoročne i dugoročne održivosti javnih finansija. Takođe, ovaj zakon ima za cilj jačanje odgovornosti za zakonito korišćenje budžetskih sredstava kroz unapređenje kontrole i nadzora u cilju osiguranja fiskalne discipline.

Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti predviđa se donošenje fiskalne strategije za period trajanja mandata Vlade.¹⁴ Na osnovu fiskalne strategije Vlada donosi Smjernice fiskalne politike kojima se utvrđuju glavni fiskalni ciljevi koji se žele postići u srednjem roku. Maksimalan nivo budžetske potrošnje koji je obavezujući za zakon o budžetu države za prvu godinu, a indikativan za drugu i treću fiskalnu godinu, određuje se limitom potrošnje. Stopa rasta limita potrošnje za tekući budžet i budžet državnih fondova mora biti manja od planirane stope realnog rasta BDP-a, odnosno za kapitalni budžet i budžetsku rezervu ne može biti veća od stope nominalnog rasta BDP-a.

Pored navedenog, ovim zakonom uvode se kriterijumi fiskalne odgovornosti na osnovu kojih se analizira ispunjavanje uslova utvrđenih numeričkim fiskalnim pravilima. U slučaju odstupanja od utvrđenih nivoa

¹⁴ Ova odredba Zakona biće primjenjiva nakon parlamentarnih izbora, nakon čega će biti formirana nova Vlada sa punim četvorogodišnjim mandatom

duga i deficita, Vlada je dužna da utvrdi mjere fiskalne politike kojima će se obezbijediti definisani nivo budžetskog suficitita/deficita.

Odredbe Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti u velikoj mjeri su usaglašene sa Direktivom Evropske komisije 85/11 – uvedena su numerička fiskalna pravila, srednjoročni fiskalni okvir, dinamika izrade dokumenata i projekcija usklađena je sa Evropskim semestrom i metodološkim odredbama ove direktive, kao i dinamika i forma objavljivanja budžetskih podataka. Za potpuno usklađivanje sa pomenutom direktivom nedostaje dosljedna implementacija ESA 2010 metodologije i usvajanje definicija, kao i obuhvata javnih finansija koje ta metodologija predviđa.

U skladu sa normama propisanim Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, utvrđen je Zakon o budžetu Crne Gore za 2015. godinu, kojim su ispunjeni kriterijumi na osnovu kojih se planira i realizuje fiskalna politika, a odnose se na odredbe:

- treba da bude ostvaren primarni budžetski gotovinski suficit;
- nivo tekućih izdataka i transfera trebalo bi da bude niži od tekućih prihoda i donacija;
- politika zaduženja treba da bude odgovorna i sa povećanom pažnjom prema pravilima struke, u cilju obezbjeđenja fiskalne održivosti.

Ispunjenje navedenih kriterijuma izvršeno je ne računajući izdatke koji se odnose na početak realizacije projekta autoputa. Ulaganje u izgradnju autoputa i ostale elemente javnih radova usloviće uvećanje deficita, pri čemu je važno napomenuti da planirana kapitalna ulaganja imaju izrazito razvojni karakter, te da, kao takva, stvaraju preduslove za snažniji ekonomski rast i razvoj i doprinose povećanju nivoa BDP-a, koje, dalje, stvara osnovu i za smanjenje nivoa deficita i javnog duga kao dva najznačajnija fiskalna parametra.

Prema Zakonu o budžetu i fiskalnoj odgovornosti Državna revizorska institucija vrši ocjenu primjene kriterijuma fiskalne odgovornosti u okviru godišnjeg izvještaja koji dostavlja Skupštini. Na osnovu ocjene Državne revizorske institucije, Ministarstvo finansija predlaže Vladi, a Vlada Skupštini, predlog plana sanacije za prekoračenje numeričkih limita, u skladu sa ovim zakonom.

Nastavak implementacije mjera usmjerenih na rast javnih prihoda prvenstveno kroz smanjenje nivoa sive ekonomije, smanjenje poreskih potraživanja, snaženje poreske discipline i unapređenje poreskog sistema, ostaje i dalje jedan od prioriteta u narednim godinama. Institucionalni okvir koji se sastoji od formiranih radnih tijela Ministarstva finansija, Uprave za inspeksijske poslove, Poreske uprave, Carinske uprave, Uprave policije i drugih relevantnih institucija nastavlja sa radom shodno usvojenim akcionim planom za suzbijanje sive ekonomije.

U cilju konsolidacije javne potrošnje u dijelu lokalne samouprave, Ministarstvo finansija preduzima aktivnosti usmjerene na unapređenje regulatornog okvira koji će omogućiti veća ovlašćenja lokalnim samoupravama u prikupljanju poreza, ali i sankcije za kršenje odredbi zakona, uz insistiranje na očuvanju njihove finansijske i upravljačke samostalnosti, shodno principima decentralizacije, kako je to i propisano pozitivnim pravnim aktima države.

Vlada Crne Gore je na sjednici od 04. decembra 2014. godine usvojila Informaciju o stanju javnih finansija i broju zaposlenih na lokalnom nivou i, s tim u vezi, zaključke koji se odnose na reprogram poreskog duga opština i mogućnost konvertovanja dugova opština kroz funkcionalnu imovinu u cilju rasterećenja javnih finansija lokalnih samouprava. Pored navedenog, u narednom periodu će se definisati i model reprograma kredita opštinama koje imaju niži fiskalni kapacitet, u smislu duže ročnosti i nižih kamatnih stopa, a kroz mehanizam Egalizacionog fonda.

Vlada je preporučila lokalnim samoupravama, javnim preduzećima i ustanovama čiji su osnivač opštine, kod kojih je evidentan višak zaposlenih, da hitno preduzmu mjere optimizacije broja zaposlenih u okviru utvrđenih standarda, u cilju racionalizacije rashoda po ovom osnovu.

Pomenutim zaključcima su zaduženi Ministarstvo finansija i Ministarstvo unutrašnjih poslova da uz pomoć referentne međunarodne organizacije sačine Analizu održivosti lokalne samouprave, posebno sa aspekta obima zaposlenih i postojeće lokalne infrastrukture, u cilju dobijanja odgovarajućih preporuka koje bi bile osnova za definisanje politike u odnosu na finansiranje lokalne samouprave. Na osnovu dobijenih preporuka Ministarstvo finansija će pripremiti izmjene Zakona o finansiranju lokalne samouprave čije je usvajanje predviđeno Programom rada Vlade Crne Gore za 2015. do kraja drugog kvartala.

Vlada Crne Gore je krajem decembra usvojila Predlog zakona o izmjenama i dopunama zakona o porezu na nepokretnosti. Cilj pomenutog zakona je unapređenje fiskalne politike i obezbjeđenje izdašnjih prihoda jedinicama lokalne samouprave kao i stvaranja pretpostavki za brži razvoj u sferi turizma, poljoprivrede i građevinarstva, sa posebnim akcentom na sjeverni region.

Predloženim rješenjima se :

- obezbjeđuju uslovi za formiranje sveobuhvatne baze podataka putem uvođenja obaveze notarima, sudovima i drugim državnim organima da jedinicama lokalne samouprave na čijem se području nalazi nepokretnost, dostave isprave (ugovore, odluke i dr.) na osnovu kojih se stiče, odnosno mijenja vlasništvo na nepokretnosti, kao i rok za dostavu navedenih isprava, u cilju blagovremenog, efikasnijeg, potpunijeg i kvalitetnijeg oporezivanja nepokretnosti,
- povećava donji limit stope poreza na nepokretnosti sa 0,10% na 0,25% tržišne vrijednosti nepokretnosti, što će rezultirati ostvarenju većeg obima prihoda od poreza na nepokretnosti,
- daje mogućnost jedinicama lokalne samouprave da mogu propisati višu, odnosno nižu poresku stopu u odnosu na utvrđenu poresku stopu za određene kategorije nepokretnosti i bliže definišu nepokretnosti koje su predmet oporezivanja po višoj, odnosno nižoj stopi, sve sa ciljem uklanjanja biznis barijera u oblasti turizma, odnosno stimulisanja elitnog turizma, razvoj poljoprivredne djelatnosti i sprječavanja nelegalne gradnje,
- reduciraju oslobođenja,
- uvode novčane kazne zbog neprijavlivanja i neplaćanja poreske obaveze (za notare, odgovorno lice u sudu ili državnom organu, pravna lica, preduzetnike i fizička lica).

U cilju unapređenja upravljanja javnim dugom, u okviru Državnog trezora u toku je priprema implementacije softvera za praćenje duga, čime će se omogućiti lakše praćenje duga, njegova evidencija i izvještavanje. Takođe, u toku je priprema Strategije za prelazak javnog sektora na obračunsko računovodstvo, koju će Vlada Crne Gore razmatrati u toku prvog kvartala 2015., što je sastavni dio procesa uvođenja ESA 2010 metodologije u javnim finansijama.

Tokom 2014. IPA tijela sprovodila su aktivnosti usmjerene na dalje jačanje kapaciteta, unapređenje postojećeg zakonodavnog i institucionalnog okvira i finalnu pripremu za prenošenje odgovornosti nad upravljanjem pretpristupnim fondovima. Uzimajući u obzir ostvareni napredak, kao i sve mjere preduzete u cilju ispunjenja preporuka iz revizorskih izvještaja, Evropska komisija je tokom 2014. donijela Odluku o prenošenju odgovornosti za upravljanje pretpristupnim fondovima u slučaju Operativnog programa Regionalni razvoj 2012-2013. u okviru IPA komponente III i Odluku o prenošenju odgovornosti za upravljanje pretpristupnim fondovima u slučaju Operativnog programa Razvoj ljudskih resursa 2012-2013. u okviru IPA komponente IV. U skladu sa navedenim, tijela uključena u implementaciju operativnih programa za IPA komponente III i IV, preduzela su sve neophodne aktivnosti u vezi sa pripremom za decentralizovano upravljanje, kao što su priprema operativno identifikacionih obrazaca, finansijskih planova, planova nabavki i dr.

I.4 Strukturne reforme sa makro-fiskalnim uticajem

Reforme u svim oblastima ekonomskog sistema su preduslov obezbjeđivanja dugoročno održivog ekonomskog rasta i razvoja zemlje. U ovom poglavlju predstavljene su reforme u onim oblastima koje imaju značajniji uticaj na budžet, ali su istovremeno usmjerene na rast konkurentnosti ekonomije. Pri tome, ukratko su prikazane reforme koje su sprovedene u 2014. godini, sa akcentom na reformama koje će Crna Gora realizovati u narednom srednjoročnom periodu. Istovremeno, dat je i sumarni i pojedinačni prikaz budžetskih efektata koje će proizvesti strukturne reforme po identifikovanim oblastima politika.

I.4.1 Prepreke rastu i agenda makroekonomskih strukturnih reformi

Za sada ne postoji jedinstvena metodologija za sveobuhvatnu analizu prepreka za brži privredni rast. Ipak, korišćenjem različitih metodologija, od makroekonomskih i fiskalnih analiza, preko institucionalnih i sektorskih, do mikroekonomskih analiza koje se baziraju na analizi ponašanja pojedinih pravnih subjekata i domaćinstava, ove se prepreke mogu, u osnovi, podijeliti u dvije osnovne grupe. Jednu grupu čine makroekonomske prepreke, kao što su one u oblasti javnih finansija i finansijskog sistema, te prepreke horizontalnog tipa, kao što su, na primjer, prepreke u oblasti tržišta rada i u oblasti biznis ambijenta. Drugu grupu prepreka predstavljaju one koje su više sektorskog ili pak mikroekonomskog karaktera. Obje grupe prepreka su tijesno isprepletane, što ponekad otežava ili sprečava njihovu klasifikaciju u jednu, odnosno drugu grupu. Ključni izazovi sa kojima se suočava Crna Gora na makroekonomskom nivou, te u drugim horizontalnim oblastima, odnose se na fiskalnu stabilnost i stabilnost finansijskog i, u tom okviru, posebno bankarskog sektora. Osim toga, određena poboljšanja su moguća i poželjna i u oblastima koje se odnose na fleksibilnost tržišta rada i na poslovni ambijent. O preprekama razvoju na nivou pojedinih sektora dato je u poglavlju 4.2. drugog dijela PER-a.

Fiskalna stabilnost. Crna Gora je ekonomija u kojoj je, usljed preuzimanja eura kao vlastite valute, fiskalna politika jedina makroekonomska politika kojom se može odgovoriti na eksterne šokove i uticati na poslovni ambijent. Razumljivo je da je, usljed toga, politika održavanja dugoročne fiskalne stabilnosti od ključnog značaja za dugoročno stabilan privredni rast i razvoj zemlje. Fiskalna održivost značajna je za stvaranje uslova za brži rast privatnog sektora i za bolju i kvalitetniju dostupnost međunarodnih izvora kapitala, kako za državu, tako i za njene subjekte.

Duboka ekonomska kriza koja je pogodila Crnu Goru u proteklim godinama imala je značajan negativan uticaj na javne finansije zemlje. U tim uslovima, pribjeglo se energičnim i politički nepopularnim mjerama ekonomske politike usmjerenim na povećanje javnofinansijskih prihoda i konsolidaciju izdataka.

Strategija Vlade, u ovoj oblasti, je jačanje napora za fiskalnu konsolidaciju, uz stvaranje uslova za uspostavljanje trenda smanjenja javnog duga, sa izuzetkom onog dijela koji se odnosi na kredit za izgradnju autoputa. Iako će deficit budžeta u narednom periodu, zbog izgradnje prioritetne dionice autoputa, biti relativno visok, isti će biti na tragu održivosti, jer se radi o investiciji koja će se valorizovati povećanjem privrednog rasta zemlje na duži rok. Istovremeno, njenom realizacijom doprinijeće se ravnomjernijem razvoju zemlje a, kasnije, i boljoj povezanosti Crne Gore sa zemljama regiona.

Fiskalna stabilnost predstavlja izazov za Crnu Goru, ne samo na srednji nego i na dugi rok. S tim u vezi, neophodno je pristupiti reformi penzijskog sistema, čiji ključni cilj treba da bude smanjenje pritisaka koje isplata penzija predstavlja za državni budžet. Na ovaj način bi se stvorilo više prostora u budžetu za investicije, koje imaju ključnu ulogu za povećanje privrednog rasta zemlje na dugi rok. Reforma penzijskog sistema je, s obzirom na starenje stanovništva Crne Gore, neophodna i sa stanovišta dugoročne održivosti javnih finansija.

Stabilnost finansijskog i, u tom okviru, bankarskog sektora. Posljednja kriza, koja još uvijek nije završena, jasno je ukazala na isprepletanost makrofiskalne pozicije zemlje i stabilnosti njenog bankarskog sektora. Izuzetno brz kreditni rast, koji je bio osnov brzom privrednom rastu Crne Gore u godinama prije krize, u 2009. godini drastično je prekinut. U narednim godinama, obim bankarskih kredita se smanjivao, kako zbog smanjenja potražnje od strane realnog sektora, tako i zbog znatno nepovoljnijih uslova po kojima su banke bile spremne da odobravaju nove, odnosno refinansiraju stare kredite. Osim toga, zbog smanjene spremnosti »banki majki« za finansiranje svojih banaka u Crnoj Gori, iste su svoju kreditnu aktivnost prilagodile smanjenom obimu raspoloživih kreditnih sredstava. U vrijeme neposredno poslije izbijanja krize, dodatan problem predstavljalo je i povlačenje depozita iz nekih banaka u zemlji.

U 2014. godini bankarski sektor u Crnoj Gori je stabilizovan i ponovo se bilježi blagi rast kreditne aktivnosti. Ali, još uvijek je prisutan problem visokog učešća nekvalitetnih kredita u bilansima banaka, što je posljedica mnoštva razloga, uključujući i sporost u vodenju insolventnih postupaka, kao i nedostatke u pravnom okviru koji opredjeljuju procese restrukturiranja dugova. U tim uslovima, banke se sve više okreću ka kreditiranju domaćinstava, a značajni segmenti preduzetničkog sektora nemaju dostupnost bankarskim kreditima, a i uslovi zaduživanja su veoma restriktivni. Dostupnost finansijskim sredstvima i njihova cijena ostaju neke od ključnih horizontalnih prepreka za brži privredni razvoj Crne Gore u narednom periodu, a posebno su velika prepreka za razvoj velikog broja malih i srednjih preduzeća.

Mjere ekonomske politike koje će se koristiti za dalju stabilizaciju bankarskog sistema i njegovo efikasno posredovanje između neto štediša i neto investitora u nacionalnoj ekonomiji su veoma različite, a različit je i njihov vremenski horizont. Na kratak rok, prioritet je svakako jačanje kapitalne baze i likvidnosne pozicije banaka, što je jedan od uslova za efikasno rješavanje problema visokih nekvalitetnih kredita. Drugi uslov su efikasnija rješenja u pogledu realizacije kolaterala, te brži sudski postupci. Pored toga, Centralna banka će nastaviti sa jačanjem nadzora nad bankarskim sistemom, te sa poboljšanjima u oblasti makrofinansijske stabilnosti.

Fleksibilnost na tržištu rada. Kvalifikovana i fleksibilna radna snaga ključni je element koji karakteriše poslovni ambijent pogodan za razvoj domaćih i inostranih privrednih subjekata. Značajan izazov za Crnu Goru predstavlja velika disproporcija između onoga što je rezultat obrazovnog sistema, odnosno što predstavlja ponudu na tržištu rada i profila koji se traže na tom tržištu. Rezultat te disproporcije je visoka stopa nezaposlenosti koja je, u značajnoj meri, strukturnog karaktera i posebno je visoka među mladima. U posljednjim godinama, potražnja za radnom snagom bila je dodatno smanjena zbog negativnih efekata krize na privredni rast.

Iako se, gledano generalno, Crna Gora solidno kotira u odnosu na druge zemlje u regionu u pogledu fleksibilnosti na tržištu rada, tako da ono ne predstavlja značajne prepreke za brži privredni rast, postoji nekoliko oblasti u kojima ima prostora za značajna poboljšanja. Tako su kao prepreka biznisu u ovoj oblasti, odnosno oblasti u kojima su poboljšanja moguća, identifikovane rigidnosti u pogledu kolektivnih ugovora, odnosno dogovaranja o platama, te rigidnosti u oblasti zapošljavanja na neodređeno vrijeme. Osim regulative koja se direktno tiče fleksibilnosti radne snage, postoji regulativa i u nekim drugim oblastima koja značajno utiče na inicijativu pojedinaca da se uključe na tržište rada, kao i na inicijativu firmi da zapošljavaju. Riječ je, prije svega, o regulativi u oblastima penzija i raznih vrsta socijalnih transfera.

Poboljšanja u poslovnom ambijentu. U oblasti kvaliteta poslovnog ambijenta, Crna Gora bilježi značajne rezultate, a koji su se kontinuirano poboljšavali tokom proteklih godina. Prema Doing Business 2015, Crna Gora je u ukupnom rangu, napredovala za 6 mjesta (sa 42. na 36. jesto od ukupno 189 rangiranih zemalja). Istovremeno, Crna Gora je, poslije BJR Makedonije, najbolje rangirana zemlja u regionu. Njene performanse su iznad prosjeka u okviru regije u mnogim oblastima, kao što je na primjer lakoća dostupnosti električne energije. Sa druge strane, postoje oblasti u kojima Crna Gora ima još mnogo prostora za poboljšanje poslovnog ambijenta. Iako je u odnosu na prethodni izvještaj napredovala za 27 mjesta, kao posebno značajna prepreka identifikovana je sporost u dobijanju građevinskih dozvola (sa

63 od 100 mogućih poena Crna Gora je rangirana na 138 mjesto između 189 zemalja). Pored toga, prostor za unapređenje identifikovan je i kod indikatora *poštovanje ugovora* (50 od 100 mogućih poena; 136 mjesto). U prilog kvalitetnog biznis ambijenta ne idu ni dosta kompleksna legislativa u nekim oblastima, kao ni njene česte promjene.

I.4.2 Ključne oblasti makroekonomskih strukturnih reformi

Da bi se stvorili uslovi za dugoročno održiv rast i razvoj, kao što je navedeno u tački 4.1, neophodno je sprovesti strukturne reforme čiji je cilj obezbjeđenje fiskalne stabilnosti i stabilnosti finansijskog sistema i, u tom okviru, posebno bankarskog sektora. Pored toga, neophodne su i reforme čiji je cilj povećanje fleksibilnosti tržišta rada i poboljšanja poslovnog ambijenta.

I.4.2.1 Tržište proizvoda i poslovno okruženje

I.4.2.1.1 Privatizacija i restrukturiranje preduzeća u državnom vlasništvu

Aktivnosti u oblasti privatizacije, u 2014. godini, odvijale su se u skladu sa Odlukom o planu privatizacije za 2014. godinu, od 30. januara 2014. godine. Sprovedeni su tenderi za prodaju akcijskog kapitala Instituta "Dr Simo Milošević" i Jadranskog brodogradilišta iz Bijele. Nakon četvrtog neuspjelog tendera za prodaju kapitala Jadranskog brodogradilišta i odsustva interesovanja za taj model privatizacije, odlučeno je da se, kroz programirani stečaj, traži investitor koji će u prelaznom periodu zadržati osnovnu djelatnost Brodogradilišta, sa smanjenim brojem zaposlenih a, istovremeno, investirati u djelatnost remonta jahti i megajahti. Kada je u pitanju Institut „Dr Simo Milošević“, pregovori oko zaključivanja ugovora su u toku, kao i za "Montenegro defence industry" d.o.o – Podgorica. Aktivni su tenderi za privatizaciju „Novog duvanskog kombinata“ AD – Podgorica, Hotela „Park“, Bijela i Poliox AD, Berane. U nadležnosti Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte su aktivnosti na valorizaciji turističkih lokaliteta i realizacija kapitalnih projekata, gdje su aktivni sljedeći tenderi: Mediteran Žabljak, Donja Arza, Ecolodge Vranjina, Kolašin 1600 i ostrvo Mamula. Zaključen je Ugovor o finansiranju i projektovanju prioritetne dionice autoputa Bar- Boljare (prioritetna dionica Smokovac-Mateševo), a u završnoj fazi su aktivnosti na stvaranju pretpostavki za izgradnju II bloka Termoelektrane Pljevlja.

Plan privatizacije za 2015. godinu biće predložen od strane Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, a početkom 2015. i dostavljen Vladi na usvajanje. Polazeći od iskustava iz prethodnih godina, očekivano je prenošenje neuspjelih tendera iz aktuelnog u novi plan privatizacije, koji će biti usmjeren na projekte za koje je donesena planska dokumentacija i riješeni imovinsko-pravni odnosi.

Što se tiče buduće strukture vlasništva državnih kompanija, Vlada se opredijelila da u većinskom vlasništvu Države ostanu Crnogorski elektroprenosni sistem, Aerodromi Crne Gore, 13.jul-Plantaže AD, Crnogorska plovidba i Barska plovidba AD Bar. Iako je 2009. godine Vlada potpisala Ugovor o dokapitalizaciji i djelimičnoj privatizaciji Elektroprivrede Crne Gore AD Nikšić, sa mogućnošću prepuštanja većinskog paketa akcija italijanskom partneru, u međuvremenu je potpisan Memorandum o razumijevanju, kojim se konstatuje odustajanje A2A od prava na sticanje većinskog vlasništva. U toku su pregovori o nastavku saradnje kroz akcionarski ugovor i novi ugovor o upravljanju. Planom privatizacije će se za sve ostale kompanije tražiti većinski privatni vlasnik.

Budžetski efekte privatizacije u 2015. godini nije moguće procijeniti. Ukoliko se okončaju započeti/planirani privatizacioni procesi, evidentno je da će se to pozitivno odraziti na prihode budžeta.

I.4.2.1.2 Unapređenje poslovnog ambijenta

Reforme u oblasti unapređenja poslovnog ambijenta realizuju se u kontinuitetu. Tokom 2014. godine, reformske aktivnosti su bile usmjerene, prije svega, na smanjenje troškova za pribavljanje građevinske dozvole, realizaciju aktivnosti u cilju prevazilaženja problema nelikvidnosti privrede (Predlog zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama je u skupštinskoj

proceduri - detaljnije u poglavlju 4.2.2.), primjenu RIA (Regulatory Impact Assessment) na zakonska i podzakonska akta, pripremu mišljenja Ministarstva finansija na valjanost RIA analize, kao i uticaj iste na poslovni ambijent.

Napore na implementaciji reformi prepoznala je i Svjetska banka, što je evidentirano u Izvještaju Doing Business 2015, po kome je, na globalnom rangu, Crna Gora napredovala za 6 mjesta, sa 42. na 36, od ukupno 189 rangiranih zemalja. Iako je ostvaren značajan napredak u okviru indikatora „izdavanje građevinskih dozvola“ (sa 164. na 138. mjesto), gdje su prepoznate reforme sprovedene na polju smanjenja naknada za pružanje komunalnih usluga, te ukidanja naknada opštinama za dobijanje urbanističko-tehničkih uslova, još uvijek postoji značajan prostor za unapređenje.

Implementacija sprovedenih reformi i nastavak unapređenja započelih administrativnih procedura biće prioriteta i za period 2015 – 2017. S tim u vezi, planirana je realizacija sljedećih aktivnosti:

- reforma javnog sektora;
- unapređenje stanja u oblasti izdavanja građevinskih dozvola, kroz implementaciju one stop shop-a za izdavanje građevinskih dozvola u jedinicama lokalne samouprave;
- realizacija treće faze “podgoričkog modela”, kroz dobrovoljno restrukturiranje kredita, plasiranih sektorima privrede i stanovništva;
- uvođenje potpune elektronske registracije preduzeća;
- unapređenje stanja u oblasti registracije preduzeća i omogućavanje registracije u svim podružnicama Poreske uprave;
- pojednostavljivanje postupaka u oblasti izvršenja ugovora, kroz povećanje efikasnosti, smanjenje troškova i trajanje postupaka;
- pojednostavljivanje postupaka u oblasti plaćanja poreza, kroz stvaranje mogućnosti za elektronsko plaćanje većeg broja poreza;
- praćenje realizacije aktivnosti predviđenih Strategijom reforme javne uprave, posebno u dijelu koji se odnosi na oblast državne uprave;
- nastavak realizacije preporuka iz Giljotine propisa;
- nastavak aktivnosti na sprovođenje RIA-e i
- fiskalni podsticaji, koji se odnose na oslobađanja obaveze plaćanja javnih prihoda tokom perioda izgradnje u sektorima turizma, poljoprivrede i energetike (detaljnije u poglavlju 4.2.4.1, strana 52).

Fiskalni efekti mjera ne mogu se kvantifikovati.

1.4.2.1.3 Državna pomoć

Tokom 2014. godine, sprovedene su intenzivne aktivnosti na unapređenju pravnog okvira koji reguliše politiku državne pomoći. S tim u vezi, a na bazi preporuka Evropske komisije iz Izvještaja o skriningu, dopunjena je Uredba o bližim kriterijumima, uslovima i načinu dodjele državne pomoći, kojom je definisano da se na državnu pomoć primjenjuju pravila utvrđena regulativama Evropske unije. U skladu sa navedenom uredbom, Ministarstvo finansija je donijelo Pravilnik o listi pravila državne pomoći, kojim je objavljeno 7 EU akata iz ove oblasti, a u pripremi je Pravilnik o dopuni pravilnika o listi pravila državne pomoći, kojim će se objaviti dodatnih 6 EU akata, a u toku 2015. Za naredni period, planiraju se dodatne dopune, kroz objavljivanje još jednog seta EU akata.

Ukupno dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori, u 2013. godini, znosila je 100,3 mil.€ (3,03% BDP-a) što je bilo najveće izdvajanje od kako se državna pomoć, kao takva, prati u Crnoj Gori. Razlog tome je akiviranje garancija datih KAP-u još u 2009. godini, a koje su isplaćene u 2013. godini u iznosu od 102,7 mil. €. Međutim, ukoliko se isključe plaćene garancije, državna pomoć u 2013. Godini iznosila je 17,5mil. €, što predstavlja svega 0,53% BDP-a, i na približno je istom nivou koji se izdvaja u EU 27+1.

Imajući u vidu da je Komisija za kontrolu državne pomoći, u periodu od januara do sredine decembra 2014. godine, donijela deset (10) rješenja o usklađenosti državne pomoći sa Zakonom o kontroli državne pomoći, i jedno rješenje kojim se prijavljena državna pomoć ne smatra državnom pomoći u smislu Zakona, a koja su se većinom odnosila na dodjele regionalne pomoći putem fiskalnih olakšica i subvenciju kamatnih stopa, očekuje se da će državna pomoć u Crnoj Gori za 2014. godinu biti značajno niža u odnosu na uporedni period. Međutim, konačnu ocjenu nije moguće dati do sačinjavanja Godišnjeg izvještaja o visini dodijeljene državne pomoći, koji će biti dostupan u junu 2015. godine.

Fiskalne efekte mjera u ovom trenutku nije moguće kvantifikovati.

1.4.2.1.4 Javne nabavke

Aktivnosti na jačanju sistema javnih nabavki nastavljene su i tokom 2014 godine. Obezbijeđeno je ostvarivanje poslova u okviru nadležnosti Uprave za javne nabavke, koji se odnose na pripremu i praćenje primjene propisa o javnim nabavkama, praćenje, analiziranje i ostvarivanje sistema javnih nabavki, sa stanovišta usaglašenosti sa pravom Evropske unije.

U cilju unapređenja zakonodavnog i institucionalnog okvira, administrativnih kapaciteta, pojačanog nadzora, efikasnije i efektivnije kontrole, smanjenja korupcije i, u krajnjem, uspješnije zaštite sredstva poreskih obveznika i građana, donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama, u koji su uključene ključne direktive EU (Direktiva 2004/17/EC, 2014/18/EC i Direktiva 81/2009/EC). U skladu sa inoviranim Programom pristupanja Crne Gore i pratećim akcionim planom, u toku 2016/17 donijeće se Novi zakon o javnim nabavkama, kojim će se direktive 24/EC/2014 i 25/EC/2014 transponovati u naše zakonodavstvo.

Crna Gora je potpisivanjem sporazuma, 29. oktobra 2014., postala članica Sporazuma o vladinim nabavkama (GPA), pri Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.

U narednom periodu, politika javnih nabavki biće usmjerena na povećanje transparentnosti, efektivnosti i ekonomičnosti trošenja javnih sredstava. S tim u vezi, realizovaće se Projekat uvođenja zaokruženog elektronskog sistema, koji će biti finansiran iz sredstava IPA fondova. Istovremeno, shodno finansijskim mogućnostima, realizovaće se i aktivnosti u pravcu jačanja administrativnih kapaciteta organa zaduženih za poslove javnih nabavki.

Zakonom o javno-privatnom partnerstvu, koji će Vlada usvojiti u I kvartalu 2015. godine, predviđeno je stvaranje regulatornog i institucionalnog okvira za identifikaciju JPP projekata, dodjelu ugovora o JPP i nadzor nad njihovom realizacijom. Predlogom zakona o JPP predviđene su posebne procedure za izbor najboljeg ponuđača kao prelazno rješenje do izrade novog Zakona o javnim nabavkama. Akcenat u izboru JPP projekta je na njegovoj fiskalnoj održivosti i efikasnosti pružanja javne usluge. Zakonom se predviđa osnivanje Agencije za investicije, čiji će jedan sektor biti stručno osposobljen za davanje saglasnosti na predloge projekata za JPP. Predlog Zakona o JPP pokriva sve oblike javno privatnog partnerstva i usaglašen je sa novom Direktivom EU o koncesijama kao jednim JPP oblikom.

Budžetske efekte realizacije politike javnih nabavki veoma je teško precizno kvantifikovati, iako se procjenjuju značajne uštede na strani izdataka budžeta.

1.4.2.1.5 Autoput Bar-Boljare (prioritetna dionica Smokovac-Mateševo)

Izgradnja prioritetne dionice autoputa Bar – Boljare počće u prvoj polovini 2015. godine i trajaće četiri godine, tako da će realizacija ovoga projekta imati značajan uticaj na rast ekonomije i na izdatke budžeta u periodu na koji se odnosi PER (2015-2017. godina). Ugovorena vrijednost za projektovanje i izgradnju prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare iznosi 809,6 mil.€, od čega će 689,0 mil.€ (85% sredstava) biti obezbijeđeno iz kredita Exim banke (rok otplate 20 godina, uključujući grejs period od šest godina, uz godišnju kamatnu stopu od 2%), a ostatak od 120,6 mil.€ (15% sredstava) će obezbijediti Država.

Koliki je uticaj ove investicije na rast BDP-a u Crnoj Gori, govori podatak da će investicije od 100,0 mil.€ godišnje, u periodu 2015-2018. godine, rezultirati BDP-om u 2018., većim za preko 10% od ostvarenog u 2014. godini.

Budžetski efekti realizacije ovog projekta jednim dijelom prikazani su u tabeli 17. Naime, ukupni troškovi po osnovu realizacija ovoga projekta raspoređeni su u jednakim iznosima u svim godinama realizacije, usljed nemogućnosti preciznijeg planiranja dinamike realizacije istog. Sa druge strane, nije moguće kvantifikovati prihode koji će biti ostvareni realizacijom ovoga projekta. Prije svega, prihodi budžeta će se povećati po osnovu angažovanja domaće građevinske operative, što će dalje uticati na povećanje zaposlenosti u ovom sektoru. Međutim, mnogo su veće indirektno koristi, koje se ogledaju kroz generisanje ozbiljne investicione potrošnje, sa multiplikativnim efektima po ukupnu ekonomiju.

I.4.2.2 Finansijska stabilnost

Finansijski sistem u Crnoj Gori je naglašeno bankocentričan, jer od svih sektora (bankarski sektor, sektor osiguranja i tržište kapitala) ključnu ulogu, posmatrano sa aspekta vrijednosti aktive i sveukupnog uticaja na ekonomiju, ima bankarski sektor.

Savjet za finansijsku stabilnost, koji vrši makroprudencijalni nadzor nad funkcionisanjem finansijskog sistema, je ocijenio da je stanje finansijskog sistema stabilno, a nivo sistemskog rizika umjeren. Potencijalni rizici po finansijsku stabilnost, u narednom periodu, mogu proizaći iz sfere prelivanja negativnih šokova i geopolitičkih tenzija iz međunarodnog okruženja i usporene ekonomske aktivnosti u zemljama EU i EMU sa kojima Crna Gora ostvaruje dinamičnu ekonomsku saradnju; fiskalne održivosti i upravljanja javnim dugom; visokog deficita tekućeg računa platnog bilansa; rastuće nelikvidnosti realnog sektora sa negativnim implikacijama na stanje u bankarskom sektoru, kao i visokog nivoa nekvalitetnih kredita i kamatnih stopa u bankarskom sektoru.

I.4.2.2.1 Bankarski sektor

Stanje u bankarskom sektoru karakteriše zadovoljavajući nivo stabilnosti, ali je, zbog činjenice da je u velikoj mjeri determinisano nelikvidnošću realnog sektora, oteprećeno "balastom" nekvalitetnih kredita. U oktobru 2014. godine, u blokadi je bilo 13.819 izvršnih dužnika, sa iznosom duga od 482,6 mil. €, što predstavlja ogroman teret i za mnogo snažnije ekonomije nego što je crnogorska. Spirala nelikvidnosti realnog sektora je, prirodno, zahvatila i bankarski sektor, manifestujući se u konstatno visokom učešću nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima i potraživanjima, koje je, na kraju oktobra, iznosilo 16,5%. U cilju rješavanja ovog problema, banke su, u periodu 2009-2014. godine, izmjestile i/ili prodale nekvalitetnu aktivu matičnim bankama i faktoring kompanijama u iznosu od oko 670,0 mil. €, od čega je čak 50 % prodato u 2011. godini, ali se problem ponovo javljao ne manjeg intenziteta. Stoga su, tokom 2013/2014. godine, intenzivirane aktivnosti na jačanju regulatornog i supervizorskog okvira za sistemsko rješavanje kako nekvalitetnih kredita, tako i naraslog finansijskog duga u širem smislu.

Ključan sistemski instrumenat za rješavanje navedenih problema predstavlja implementacije projekta "Podgorički pristup", koji će se sprovoditi u skladu sa novim Zakonom o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova kod finansijskih institucija. Finansijsko restrukturiranje duga može se sprovesti samo za kredite dužnika koje su banke klasifikovale u klasifikacione grupe B i C, odnosno za kredite u kašnjenju do 270 dana kod MFI ili lizing kompanija, osim kredita iz ovih grupa koji su prodati pa otkupljeni. Zakonom su utvrđeni određeni poreski podsticaji i za dužnike i za povjerioce, koji se mogu ostvariti samo za prvo finansijsko restrukturiranje duga. Pored finansijskih institucija, u finansijskom restrukturiranju mogu učestvovati i svi drugi, domaći i strani, povjerioci, uključujući i strane banke. Implementacijom usvojenih rješenja doprinijeće se: podsticanju oporavka dužnika, odnosno korisnika hipotekarnih kredita koji se nalaze u finansijskim teškoćama, očuvanju stabilnosti finansijskog sistema i omogućavanju pristupa novim sredstvima finansiranja radi stimulisanja ekonomskog oporavka i rasta. Zakon će se primjenjivati dvije godine od dana njegovog stupanja na snagu.

U okviru istog projekta, a u skladu sa izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama, iz novembra 2013., banke su obavezane da: usvoje posebne strategije za postupanje sa nekvalitetnim kreditima u trogodišnjem periodu, utvrde godišnje operative ciljeve za izvršavanje tih strategija i kvartalno izvještavaju Centralnu banku o njihovoj realizaciji. Iz dostavljenih strategija banaka za postupanje sa nekvalitetnim kreditima, može se zaključiti da će na kraju 2016. doći do zaustavljanja rasta nekvalitetnih kredita i njihovog smanjenja na agregatnom nivou.

U 2014. godini, pojačan je nadzor banaka i MFI, a realizovan je kroz 12 neposrednih ciljanih kontrola banaka. Na zahtjev Uprave za sprječavanje pranja novca i finansiranje terorizma, izvršene su dvije vanredne ciljne kontrole banaka. U cilju nastavka uspješne prekogranične saradnje sa supervizorima matičnih banaka čiji subsidijari posluju u Crnoj Gori (pet iz zemalja članica EU i jedne iz zemlje van EU), supervizori Centralne banke su učestvovali na šest supervizorskih koledža. U 2014. godini, ispoljeno je veliko interesovanje za osnivanje novih banaka u Crnoj Gori. U maju je izdata licenca za rad jedne nove banke, a u postupku odlučivanja za licenciranje novih banaka su još tri zahtjeva.

Regulatorne aktivnosti u 2014. godini bile su usmjerene na dalju harmonizaciju pravnog okvira sa EU *acquis-em*. Savjet Centralne banke je, u novembru, donio set od dvanaest podzakonskih akata iz oblasti platnog prometa koji će se primjenjivati od 09.01.2015., kada počinje i primjena novog Zakona o platnom prometu. Zakon o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama je u skupštinskoj proceduri, a u pripremi su novi Zakon o bankama i nova Odluka o adekvatnosti kapitala. Savjet Centralne banke je, u oktobru 2014., donio Odluku o medaljama i žetonima sličnim kovanicama eura, kojom se vrši usklađivanje sa propisima Evropske unije u oblasti obezbjeđivanja zaštite eura od falsifikovanja i propisuju kaznene mjere u vidu prekršaja i prekršajnih sankcija prema subjektima koji budu kršili odredbe ove odluke (Direktiva 2182/2004, koja je dopunjena Regulativom 46/2009).

U skladu sa dinamikom utvrđenom nacrtom Pregovaračke pozicije za Poglavlje 9 – finansijske usluge¹⁵ i novim regulatornim okvirom EU, koji je stupio na snagu u julu 2013. godine (Bazel III), nastaviće se aktivnosti na daljoj harmonizaciji zakonske i podzakonske regulative sa relevantnim propisima EU. Prioritetna aktivnost odnosi se na izradu novog Zakona o bankama i pratećih podzakonskih akata. Osim toga, Crna Gora, zajedno sa zemljama koje nijesu članice EU, a imaju finansijske sisteme koji u značajnoj mjeri zavise od finansijskih grupacija sa sjedištem u EU, u sklopu Bečke inicijative, uspješno privodi kraju aktivnosti na formalizovanju saradnje sa ECB i EBA¹⁶. Ovo iz razloga što odluke nadležnih evropskih organa u pogledu supervizije, upravljanja, sanacije i likvidacije banaka mogu uticati na njihovu finansijsku stabilnost. Potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju, kreiraće se platforma za unapređenje saradnje između supervizora, razmjenu informacija i iznalaženje rješenja za potencijalne probleme, kao i forma za adekvatno predstavljanje svih zemalja u procesu odlučivanja jedinstvenog supervizorskog mehanizma (Single Supervisory Mechanism/SSM), naročito u radu kolegijuma supervizora.

Direktne budžetske efekte reformi u bankarskom sektoru nije moguće izmjeriti, a indirektni efekti stabilnosti bankarskog sektora, odnosno njegove nestabilnosti su veoma raznovrsni, a sem toga su i kvantitativno značajni zbog velikog učešća bankarskog sistema u finansijskom sektoru kao cjelini. Stabilan bankarski sistem, kao preduslov privrednog rasta, uz bonitet zemlje, ima direktan uticaj na kvalitet dostupnosti međunarodnim finansijskim tržištima.

1.4.2.2.2 Tržište kapitala

U 2014. godini, uspješno je završena prva inicijalna javna ponuda korporativnih obveznica (IPO - initial public offering), prvi put se trgovalo državnim obveznicama. Ostvareno je povećanje sekundarnog prometa (245%), indeksa berze (15,68%), kapitalizacije tržišta (5,40%). Na tržištu je prikupljeno 205,0

¹⁵DG MARKET je 24.09.2014. pozitivno ocijenio finalni nacrt Pregovaračke pozicije za Poglavlje 9 – finansijske usluge, koji je usvojen na sjednici Vlade 09.10.2014. i trenutno se nalazi u internoj proceduri Savjeta EU.

¹⁶European Banking Authority.

mil.€ novog kapitala. Ograničavajuća okolnost se odnosi na obavljanje emisije i trgovine državnim zapisima van sistema tržišta kapitala.

Komisija za hartije od vrijednosti pripremila je Nacrt zakona o tržištu kapitala i Nacrt izmjena Zakona o preuzimanju, koje će uputiti u vladinu proceduru početkom 2015. godine. Usvojeni su podzakonski akti neophodni za sprovođenje Zakona o investicionim fondovima. Komisija za HOV realizovala je i uspostavila automatsku razmjenu podataka sa Komisijom za sprečavanje sukoba interesa.

U 2015. godini, nastaviće se usaglašavanje propisa sa propisima EU. Implementiraće se Zakon o tržištu kapitala i, u tom smislu, donijeti odgovarajuća podzakonska akta.

Srednjeročna perspektiva se bazira na obavezama iz pregovaračkog poglavlja 9, Finansijske usluge, prije svega na izradi Zakona o alternativnim fondovima. Komisija će nastaviti jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta, uz snažno oslanjanje na informacione tehnologije i postizanje visokog stepena automatizacije poslovnih procesa.

Budžetske efekte planiranih programa i mjera nije moguće procijeniti.

1.4.2.2.3 Osiguranje

Crnogorsko tržište osiguranja karakterše kontinuirana stabilnost, uz uspostavljeni trend rasta. Međutim, prema strukturi i nivou ostvarene premije, isto još uvijek značajno zaostaje za evropskim prosjekom. Usporavanje rasta crnogorske ekonomije se, u određenoj mjeri, reflektovalo i na rezultate u sektoru osiguranja, kroz umjereniji rast vrijednosti fakturisane premije na tržištu u 2013. godini. Bruto premija osiguranja bilježi rast u 2013. godini, uz trend smanjenja koncentracije na tržištu i ostvarivanje pozitivnog finansijskog rezultata poslovanja na nivou cjelokupnog tržišta osiguranja. Bruto fakturisana premija na tržištu osiguranja Crne Gore u 2013. godini iznosila je 72,8 mil.€ i zabilježila je blagi rast od 8,7% u poređenju sa prethodnom godinom. Bruto fakturisana premija po glavi stanovnika u Crnoj Gori u 2013. godini iznosila je 117,4 €, što je i dalje značajno ispod prosjeka zemalja članica EU u 2011. godini (prema procjenama 1.942 €). Prema preliminarnim podacima, bruto fakturisana premija osiguranja na kraju III kvartala 2014. godine, ostala je na približno istom nivou u odnosu na uporedni period, uz rast učešća životnih osiguranja.

U okviru regulatornih aktivnosti, tokom 2014. godine, aktivnosti su bile dominantno usmjerene na dalje usklađivanje regulative sa EU direktivama. U tom smislu, a u cilju usaglašavanja sa direktivom 2001/17/EEC, pripremljen je Nacrt zakona o stečaju i likvidaciji društava za osiguranje, koji je trenutno u proceduri za dobijanje mišljenja Evropske komisije. Njegovo donošenje je planirano za 2015. godinu. U cilju obezbjeđivanja pune primjene zakonskih rješenja, doneseno je niz podzakonskih akata, čime je regulatorni okvir u oblasti osiguranja unaprijeđen i dodatno usklađen sa EU standardima.

Aktivnosti Agencije za nadzor osiguranja, u narednom periodu, biće usmjerene na dalje usklađivanje sa standardima EU. Agencija je započela rad na izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju, kojim će se uskladiti sa nedostajućim odredbama iz Solventnosti I, potrebnim za harmonizovanje poslovanja društava za osiguranje u nacionalnim okvirima do pristupanja Crne Gore EU. Takođe, u 2015. godini počće i pripreme radnje za izradu novog Zakona o osiguranju, kojim bi se u crnogorsko zakonodavstvo prenijela Solventnost II. Biće formiran i tim, koji će se baviti pitanjima implementacije Solventnosti II u crnogorsko zakonodavstvo.

U zakonodavnom dijelu, osim navedenog, Agencija će izvršiti izmjene Pravilnika o postupanju po prigovorima osiguranika i Smjernica o analizi rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, kao i pripremiti Pravilnik o sadržini godišnjeg izvještaja o poslovanju. Nastaviće se i aktivnosti, otpočete u 2014. godini, u vezi sa usklađivanjem sa direktivom 91/674/EEC, kojom se uređuju obaveze godišnjeg izvještavanja i uvode nove bilansne šeme za osiguravajuća društva.

Budžetske efekte planiranih programa i mjera nije moguće procijeniti.

I.4.2.3 Tržište rada

Trend blagog oporavka tržišta rada, započet tokom 2013, nastavljen je i u 2014. godini. Međutim, i dalje su prisutni izazovi, koji se odnose, prije svega, na: dugoročnu nezaposlenost, visoku stopu nezaposlenosti mladih (posebno visokoškolaca), regionalne razlike u nivoima zaposlenosti i nezaposlenosti, nedovoljno zapošljavanje radne snage na sezonskim poslovima i rad na crno¹⁷. Problemi na tržištu rada posljedica su strukturnog karaktera nezaposlenosti, uslovljenog promjenom privredne strukture (od proizvodnje ka uslugama), i cikličnog karaktera nezaposlenosti, prouzrokovanog uticajem globalne ekonomske krize.

Sagledavajući odnos ponude i tražnje na tržištu rada u devetomjesečnom periodu 2014. godine, kao i broj angažovanih nerezidenata, ne može se sa sigurnošću tvrditi da, na nivou obrazovnih kohorti, postoji visoki stepen neusklađenosti ponude i tražnje. U ovom periodu, prema podacima Zavoda za zapošljavanje, preovladavala je tražnja za nekvalifikovanom i polukvalifikovanom radnom snagom, za obavljanje sezonskih poslova u turizmu i građevinarstvu, i bila je značajno veća od ponude, dok je tražnja za zanimanja iz srednjeg, višeg i visokog obrazovanja bila slabija i, u znatnoj mjeri, niža od ponude. Međutim, ove nalaze treba relativizovati, imajući u vidu proceduru zapošljavanja stranaca, po kojoj je za zanimanja sa većim stepenom kvalifikacija potrebno pribavljanje nostrifikacije. Isto tako, činjenica da poslodavci i dalje preferiraju radnu snagu iz zemalja okruženja je indikativna i upućuje na zaključak da postoje mehanizmi da se rad stranaca učini jeftinijim od rada domaće radne snage. No, i pored toga, strukturna neusklađenost ponude i tražnje ostaje dugoročan izazov crnogorskog tržišta rada. Rezultat mjera u domenu reforme obrazovanja, realizovanih i planiranih, treba da bude smanjivanje jaza u vještinama, koji sve više postaje prirodna posljedica uvođenja novih tehnologija i nove organizacione strukture i, što je naročito važno, prilagođavanje većem nivou konkurencije.

Realizacijom programa stručnog osposobljavanja lica sa visokim stručnim obrazovanjem, u drugom ciklusu 2013/2014. godine, radnu praksu je obavilo 3.945 visokoškolaca, kod poslodavaca u privatnom i javnom sektoru, sa izuzetkom organa državne uprave. Programom je predviđen i treći ciklus 2014/2015. godine, za koji su budžetom za 2015. godinu opredijeljena sredstva u iznosu 8,5 mil.€.

Uredba o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija lica biće u primjeni i 2015. godine. U proteklom dvogodišnjem periodu je, po osnovu ove uredbe, bilo prosječno angažovano oko 5,5 hiljada lica na određeni broj mjeseci u toku godine, pri čemu su olakšice iznosile 5,6 mil.€, odnosno 2,8 mil.€ godišnje.

Potpisan je Opšti kolektivni ugovor, krajem marta 2014. godine, kojim je omogućeno lakše otpuštanje zaposlenih, uvođenjem odredaba koje se odnose na otkaz ugovora o radu.

Generalno, radno zakonodavstvo je u znatnoj mjeri unaprijeđeno, kako u pravcu harmonizacije sa EU standardima tako i u cilju ostvarivanja veće fleksibilnosti tržišta rada. Dalji proces usaglašavanja biće u skladu sa dinamikom pregovora u okviru Poglavlja 19 i Akcionim planom za ovo poglavlje, čije usvajanje se očekuje u narednom periodu.

Ključni izazov daljeg razvoja i poboljšanja ishoda na tržištu rada, pored fleksibilnosti, je i nedovoljno razvijen privatni sektor, što ukazuje na neophodnost sprovođenja daljih aktivnosti na unapređenju ambijenta za investicije i poslovanje.

¹⁷Nacr programa reforme politike zapošljavanja i socijalne politike 2014-2020. godine.

Na osnovu analiza tržišta rada, postavljeni su **ciljevi buduće reforme na tržištu rada**, koji se odnose na¹⁸:

1. usklađivanje sistema obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, kako bi se prevazišao jaz između ponude i tražnje za znanjem i vještinama;
2. jačanje aktivnih politika tržišta rada i
3. povećanje fleksibilnosti na tržištu rada.

U funkciji ostvarenja utvrđenih ciljeva u kontinuitetu će se realizovati mjere koje se odnose na:

- razvoj kvalifikacija koje odgovaraju potrebama tržišta rada, a koje su usklađene sa principima nacionalnog okvira kvalifikacija;
- povećanje učešća radne snage u programima cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih;
- unapređenje stručne osposobljenosti mladih;
- unapređenje dizajna i implementacije aktivnih mjera, kroz jačanje modela monitoringa i evaluacije postojećih mjera aktivne politike na tržištu rada;
- povećanje sredstava za finansiranje aktivne politike zapošljavanja i
- unapređenje zakonskog okvira na tržištu rada, u cilju daljeg povećanja fleksibilnosti i mobilnosti na tržištu rada.

Budžetski efekti predloženih mjera prikazani su u tabeli 17.

I.4.2.4 Reforma javnih finansija

I.4.2.4.1 Reforma poreskog sistema

Realizacija mjera fiskalne konsolidacije, utvrđenih u cilju ozdravljenja javnih finansija, i u 2014. godini rezultirala je boljom naplatom budžetskih prihoda i evidentnim unapređenjem poreske discipline. Kako implementacija ovih mjera, na duži rok, nosi rizik koji može usporiti budući rast i razvoj, preko negativnog uticaja na konkurentnost ekonomije, paralelno su implementirane i mjere podsticajnog karaktera.

Reformske aktivnosti, koje su sprovedene tokom 2013. i 2014. godine, rezultirale su povećanjem prihoda od preko 90,0 mil.€, što je, uz racionalizaciju potrošnje, doprinijelo oporavku javnih finansija i stvaranju uslova za unapređenje standarda svih građana.

Uz implementaciju mjera konsolidacije, u 2014. godini uvedeno je niz fiskalni podsticaja, i to:

- za nova preduzeća i nova zapošljavanja u sjevernim opštinama Crne Gore, u smislu oslobađanja od plaćanja poreza na dohodak i dobit na period od 8 godina, odnosno poreza na lična primanja za novouposlena lica na period od 4 godine;
- odobravanje diskonta obveznicima koji jednokratno uplate obaveze po osnovu poreza na dobit;
- otpis kamate za jednokratnu otplatu poreskog duga;
- priznavanje standardnih troškova u većem iznosu (sa 30% na 70%), izdavaocima privatnog smještaja u sektoru turizam;
- pravo na povraćaj cjelokupnog iznosa akcize na mineralna ulja koja se koriste za upotrebu poljoprivredne i šumske mehanizacije, mehanizacije za čišćenje snijega, kao i dijela plaćene akcize na gorivo koje se koristi za grijanje i komercijalne ili industrijske svrhe.

Radi prevazilaženja nelikvidnosti u poslovanju, kao poseban vid podsticaja tokom 2013. i 2014. godine, je davanje mogućnosti prebijanja poreskih obaveza imovinom poreskih obveznika, po kom osnovu je naplaćen zaostali poreski dug u iznosu od cca 10,0 mil.€.

¹⁸Ciljevi su kompatibilni sa preporukama sa Ministarskog sastanka iz maja 2014. godine i Izvještajem o napretku Crne Gore iz oktobra 2014.godine.

Vlada će, i u narednom periodu, nastaviti sa kreiranjem i sprovođenjem poreske politike bazirane na principima konkurentnosti, predvidivosti i konzistentnosti, što će, u krajnjem, promovisati Crnu Goru kao atraktivnu investicionu destinaciju. U tom pravcu, definisana je srednjoročna strategija sprovođenja fiskalne politike i, pri tome, utvrđeni osnovni ciljevi reforme poreskog sistema:

- osiguranje održivosti javnih finansija i ograničavanje rasta javnog duga;
- smanjenje poreskog opterećenja i
- unapređenje investicionog ambijenta i konkurentnosti crnogorske ekonomije.

Osiguranje održivosti javnih finansija, uz ograničavanje rasta javnog duga, obezbijediće se propisivanjem novih namjenskih izvora tokom 2015. godine, za otplatu duga za izgradnju autoputa i to:

- povećanje akciza na alkohol, gazirana pića, duvan i duvanske proizvode;
- uvođenje poreza na kafu i dobitke od igara na sreću;
- propisivanje namjenske takse na maloprodajnu cijenu goriva u visini od 0,05 eura po litru, za finansiranje dijela troškova izgradnje autoputa;
- sužavanje zone sive ekonomije – uvođenje krivične odgovornosti za isplatu zarada bez plaćanja poreza i doprinosa; realizacija “Projekta evidentiranja boravka turista”, koji će biti finansiran iz prihoda ostvarenih njegovom implementacijom, po principu javno – privatnog partnerstva.

Do postizanja uravnoteženja budžeta, reformom poreske politike predviđeno je da se, od 2015. godine:

- smanje više stope poreza na dohodak fizičkih lica za 2 pp (sa 15% na 13%);
- povećaju stope doprinosa za zdravstveno osiguranje za 0,5pp;

U cilju unapređenja investicionog ambijenta i konkurentnosti crnogorske ekonomije, predviđeno je uvođenje fiskalnih preferencija za investicije za sljedeće sektore:

- visoki turizam - hoteli sa 5 i više zvjezdica;
- proizvodnja prehrambenih proizvoda, osim primarne poljoprivredne proizvodnje;
- kapitalne investicije u sektoru energetike.

Ulaganjem u ove sektore, investitori bi ostvarili pravo na oslobođenje od plaćanja PDV-a, carine, komunalija, naknada i taksi, sa ciljem da se odgovarajući resursi valorizuju na najbolji, najefikasniji i najbrži način. Time bi se oslobodio potencijal za rast, što bi, uz prateće reforme u drugim oblastima, nesumnjivo doprinijelo efikasnijoj valorizaciji resursa, te bržem ostvarenju osnovnih ciljeva ekonomske politike Crne Gore – jačanje konkurentnosti ekonomije, dostizanje viših stopa privrednog rasta i povećanje životnog standarda stanovništva.

Budžetski efekti predloženih mjera prikazani su u tabeli 17.

1.4.2.4.2 Reforma penzijskog sistema

Ključne reforme penzijskog sistema, sprovedene u prethodnom periodu, bile su usmjerene na osiguranje održivosti prvog stuba penzijskog sistema.

Iako svjesni činjenice da penzijski sistem Crne Gore nije održiv, imajući u vidu nepovoljne demografske trendove, stanje na tržištu rada, kao i opšte stanje domaće i ekonomija zemalja okruženja, a i šire, koje u značajnoj mjeri utiče na ekonomiju Crne Gore, procijenjeno je da reforme u ovoj oblasti treba sprovesti u narednom periodu. S tim u vezi, napori Vlade biće usmjereni na iznalaženje novog modela penzijskog sistema, koji bi više počivao na individualnoj odgovornosti za starost, poštovanjem standarda socijalne sigurnosti, koji proističu iz ratifikovanih međunarodnih konvencija, uz ukidanje rješenja koja su se odnosila na “penzionisanje pod povoljnijim uslovima”.

Tokom 2013. i 2014. godine, usljed potrebe fiskalne konsolidacije, penzije nijesu usklađivane po važećoj formuli za usklađivanje, koja se, nakon detaljnih analiza, pokazala kao najbolje rješenje za usklađivanje penzija.

S obzirom na to da je mjera „zamrzavanja penzija“ bila mjera temporalnog karaktera, redovno usklađivanje penzija primjenjivaće se od januara 2015. godine. Imajući u vidu kretanje parametara za usklađivanje penzija, tj. pad indeksa potrošačkih cijena i smanjenje prosječne zarade u 2014. godini, po trenutnoj formuli za usklađivanje, penzije bi trebalo smanjiti. Međutim, u cilju očuvanja standarda najstarije populacije, Vlada je predložila da se, kroz izmjene Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, ugradi zaštitni mehanizam na način da se, u slučaju negativnog rasta parametara za usklađivanje penzija, ne vrši njihovo usklađivanje.

Budžetski efekti mjere koja se odnosi na „zamrzavanje penzija“ u 2014. godini, kao i efekat koji prouzrokuje odlaganje redovnog usklađivanja penzija u 2015. godini. prikazani su u tabeli 17.

1.4.2.4.3 Reforma sistema zdravstvene zaštite

Politika zdravstvene zaštite, determinisana je neophodnošću obezbjeđenja održivog i stabilnog razvoja zdravstvenog sistema, koji je, pri tome, usklađen sa trendovima rasta razvijenih zemalja. U tom smislu, reforme sistema zdravstvene zaštite usmjerene su na povezivanje i integraciju u funkcionalnu cjelinu primarnog, sekundarnog i tercijalnog nivoa zdravstvene zaštite, čime će se obezbijediti dostupan, kvalitetan i efikasan zdravstveni sistem i, posljedično, viši kvalitet zdravlja stanovništva. Imajući u vidu da troškovi zdravstvene zaštite kontinuirano rastu i da su zdravstveni sistemi teško samoodrživi, neophodne su aktivnosti na stvaranju uslova za veću finansijsku održivost zdravstvenog sistema, što podrazumijeva da se, na bazi informacija o zdravlju, utvrđuju prioriteti i njihove implikacije na sistem javnih finansija Crne Gore. U tom cilju, u narednom periodu, aktivnosti u ovom segmentu biće usmjerene na:

1. Uvođenje transparentnog sistema klasifikacije pacijenata, kao osnova za mijenjanje sistema finansiranja, tj. naplaćivanja usluga prema složenosti bolesti. Uvođenjem ovog modela plaćanja akutnog bolničkog liječenja, ostvariće se veća transparentnost u finansiranju, a koji će biti usklađen sa stvarnim rezultatima rada bolnica; bolja alokacija sredstava između davaoca zdravstvenih usluga, kao i bolji kvalitet zdravstvenih usluga u okviru raspoloživih sredstava. U tom smislu, Fond za zdravstveno osiguranje je izradio gruper, kao dio informatičke podrške uvođenju novog sistema plaćanja akutnih stanja po DRG-u – Dijagnostički slične grupe i nastavljene su aktivnosti na njegovoj implementaciji.

2. Jačanje specijalističko-ambulance djelatnosti, akutne i neakutne bolničke obrade i obrade pacijenata u dnevnim bolnicama. Sve bolnice, osim bolničke obrade pacijenata, imaju i ambulante iz specijalnosti bolnica, kao i užih specijalnosti koje su razvijene u opštoj bolnici, čime se obezbjeđuje bolja dostupnost, efikasnost i jeftinije liječenje. Povećanjem broja pacijenata koji se obrađuju ambulantno, smanjuje se broj upućivanja u bolnicu i, time, broj dana bolničkog liječenja i, povezano sa tim, smanjuje se mogućnost i broj intrahospitalnih infekcija, što sve dovodi do sniženja troškova bolnica.

Klinički centar CG je već, na nekoliko klinika, uspostavio obradu pacijenata kroz dnevne bolnice, a, u saradnji sa domom zdravlja, otvorio je i specijalističke ambulante u Danilovgradu, što je rezultiralo smanjenjem putnih troškova za bolesnike.

3. Implementiranje razvojnog programa za palijativnu njegu na nacionalnom nivou. Očuvanje, prevencija i unapređenje zdravlja stanovništva, podrazumijeva i razvijanje odgovarajućeg modela organizacije palijativne njege. U tom cilju, Ministarstvo zdravlja je uspostavilo saradnju sa Nacionalnim društvom za onkologiju i palijativnu njegu Hrvatske i prikupilo podatke koji predstavljaju dobru osnovu za izradu razvojnog programa za ovu oblast. Međutim, aktivnosti su usporene, još uvijek nije razvijen model organizacije palijativne njege u Crnoj Gori, odnosno nijesu stvoreni uslovi za pilotiranje modela u jednoj sredini.

4. *Implementiranje nacionalnih i međunarodnih kliničkih smjernica i uspostavljanje kliničkih pravaca, standarda, protokola i profesionalnih pravila koja su zasnovana na naučnim dokazima.* Doneseni set nacionalnih smjernica se sporo implementira, tako da će Ministarstvo zdravlja preduzeti odgovarajuće aktivnosti i, s tim u vezi, pratiti dinamiku implementacije istih. Kliničke smjernice (vodiči dobre prakse) pomažu ljekarima i pacijentima u donošenju odluka o odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti u specifičnoj kliničkoj situaciji, čime se omogućava racionalno planiranje, odnosno kontrola troškova liječenja.

5. *Reformu primarne zdravstvene zaštite na cijeloj teritoriji Crne Gore.* U okviru reforme primarne zdravstvene zaštite, koja je, u načelu, završena, ojačaću se segmenti koji se tiču implementacije modela kapitacije kod izabranog doktora. Sredstva će se obezbijediti iz novog kredita Svjetske banke koji će biti odobren za nastavak reforme zdravstvenog sistema.

Aktivnosti na implementaciji skrininga raka (debelo crijevo, grlić materice i dojke) realizuju se kontinuirano. Planirano je da se u 2015. godini uvede skrining na rano prepoznavanje štetne upotrebe alkohola i raka kod djece.

6. *Racionalizaciju Mreže zdravstvenih institucija kao optimalnog prostornog rasporeda kapaciteta javnih zdravstvenih institucija i koncesionara.* U skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, koji je u skupštinskoj proceduri i očekuje se njegovo usvajanje početkom 2015. godine, počecu aktivnosti na racionalizaciji Zdravstvene mreže, čiji sastavni dio će biti i formiranje osam zdravstvenih centara.

7. *Izradu standarda i indikatora kvaliteta.* Jedan od uslova za kvalitetan i efikasan rad zdravstvenih ustanova je stalno unapređivanje kliničke prakse zdravstvenih radnika, metodama stalnog poboljšavanja kvaliteta usluga. Ovo je kontinuirani proces koji podrazumijeva prikupljanje, posmatranje i poređenje performansi (rezultata rada) sa performansama indikatora usklađenih sa međunarodnim standardima. Na osnovu dobijenih podataka prepoznaju se mjesta za unapređenje, identifikuju problemi i analiziraju uzroci koji su do njih doveli i definišu moguća rješenja, sa planom aktivnosti za njihovo sprovođenje. Kroz prikupljanje i poređenje indikatora kvaliteta obezbjeđuje se pouzdan preduslov i efikasan mehanizam za procjenu uspješnosti kliničke prakse.

8. *Izradu akreditacionog programa - Akreditacija ustanova - Praćenje efikasnosti akreditacije.* Akreditacija predstavlja dobrovoljan postupak koji se obavlja na zahtjev nosioca zdravstvene djelatnosti u skladu sa akreditacionim standardima prema zakonskim normama pojedine zemlje ili međunarodnim preporukama (WHO), stručnim asocijacijama (ISQHua, ESQH). Urađena je evaluacija Opšte bolnice Nikšić, u cilju otpočinjanja procesa akreditacije, a izrađen je Akcioni i finansijski plan 2015-2017.

9. *Procjenu zdravstvenih tehnologija - Koordinacija primjene zdravstvenih tehnologija.* Nove tehnologije su generator rasta troškova u zdravstvu, tako da je njihovo uvođenje rizik za finansijsku održivost zdravstvenog sistema. U tom cilju, nakon usvajanja Zakona o zdravstvenoj zaštiti, Ministarstvo zdravlja će formirati radnu grupu za procjenu opravdanosti uvođenja novih tehnologija u dijagnostici i liječenju.

10. *Regionalni razvojni centar za hronične nezarazne bolesti.* Regionalni razvojni centar za hronične nezarazne bolesti, koji funkcioniše u sklopu Instituta za javno zdravlje i dio je Zdravstvene mreže zemalja Jugoistočne Evrope, ima razvijen plan aktivnosti za naredne dvije godine, a ujedno je i Centar za kontrolu hroničnih nezaraznih bolesti na nacionalnom nivou.

11. *Dostupnost lijekova na recept.* U 2015. godini, stvoriće se uslovi da građani lijekove na recept mogu podići i u privatnim apotekama. Time će se poboljšati dostupnost zdravstvene zaštite, kao i omogućiti kontrola potrošnje sredstava namijenjenih za lijekove.

1.4.2.4.4 Politika zarada u javnom sektoru

Reforma sistema zarada u javnom sektoru sprovedeće se zbog potrebe usklađivanja visine zarada u svim segmentima ovog sektora, uz uvažavanje istih principa za funkcionere, zaposlene u administraciji na državnom i lokalnom nivou, preduzećima u većinskom vlasništvu države i lokalnih samouprava, kao i regulatornim agencijama i drugim institucijama i organima koje vrše javne poslove. Cilj ovakve politike je

da se na jedinstven način definišu utvrđivanje i ostvarivanje prava na zaradu, naknadu zarade i druga primanja zaposlenih u javnom sektoru, obezbjeđivanje sredstava, kao i druga pitanja od značaja za ostvarivanja ovih prava. Reforma ovog segmenta podrazumijeva i potrebu objedinjavanja regulatornog okvira (zakoni, odluke, uredbe, kolektivni ugovori, statuti i drugi propisi), kojim je regulisana oblast zarada, naknada i drugih primanja zaposlenih u javnom sektoru. Pored ključnog cilja usmjerenog na uvođenje novog jedinstvenog koncepta za obračun zarada svih segmenata javnog sektora, poseban akcenat je stavljen na segment kontrole politike zarada u javnom sektoru; korigovanje nejednakosti u zaradama, zavisno od grane vlasti i usklađivanje visine zarada sa nivoom odgovornosti; povećanje transparentnosti sistema zarada, kao i povećanje nivoa fiskalne odgovornosti. Osnovni principi na kojim se zasniva utvrđivanje zarada zaposlenih u budućem sistemu su: ujednačenost zarada u javnom sektoru za rad na istim ili sličnim poslovima i radnim mjestima koji zahtijevaju isti nivo, odnosno podnivo kvalifikacija; transparentnost zarada, te njihova fiskalna održivost.

Osnovna rješenja reforme politike zarada u javnom sektoru odnose se na:

- uvođenje mehanizma za realno planiranje zarada, tokom planiranja zakona o budžetu, a na osnovu makroekonomskih i fiskalnih parametara;
- pojednostavljivanje sistema za povećanje ili smanjenje zarada u javnom sektoru;
- uspostavljanje principa jednakosti u obračunu zarada za sve zaposlene u javnom sektoru, u skladu sa nivoom obrazovanja, stepenom odgovornosti i složenosti posla;
- izjednačavanje zarada za ključna lica po granama vlasti (zakonodavna, izvršna i sudska);
- izjednačavanje nivoa zarada ministara sa nivoom zarada poslanika i ključnih pozicija u pravosuđu;
- revidiranje politike isplata naknada za radne grupe i radna tijela Vlade, ukidanje dodataka i drugih uvećanja zarada;
- smanjenje troškova i smanjenje zloupotreba u sistemu zarada, unificiranjem dodataka na zaradu i uvođenje odredbe da dodaci uključuju sva povećanja (prekovremeni, rad u smjenama i rad u dane državnih praznika);
- unapređenje finansijske situacije u preduzećima u državnom vlasništvu i jedinicama lokalne samouprave.

Fiskalne efekte reforme politike zarada u ovom trenutku nije moguće kvantifikovati, jer još uvijek traju pregovori svih zainteresovanih strana. Očekuje se da će efekat biti neutralan, jer akcenat reforme je na jednakosti, povećanoj transparentnosti i realnom planiranju zarada.

1.4.2.4.5 Podjela nadležnosti i sredstava između različitih nivoa administracije

Jedinice lokalne samouprave vrše poslove u okviru svojih nadležnosti, koje su propisane Zakonom o lokalnoj samoupravi. To su poslovi koji su od, neposrednog ili zajedničkog, interesa za lokalno stanovništvo, kao i poslovi koji su joj prenijeti zakonom ili povjereni propisom Vlade. Za razliku od zemalja u regionu, opštine u Crnoj Gori nemaju nadležnosti u sektoru zdravstva i obrazovanja.

Sistem finansiranja lokalne samouprave uređen je Zakonom o lokalnoj samoupravi, Zakonom o finansiranju lokalne samouprave i posebnim zakonima kojima se uvode pojedini poreski oblici (porezi, takse, naknade i dr.), koji u cjelini ili dijelom pripadaju budžetu opština.

Stepen fiskalne decentralizacije u Crnoj Gori utvrđuje se na osnovu dva indikatora, učešća prihoda lokalne samouprave u BDP-u i učešća javne potrošnje na lokalnom nivou u konsolidovanoj javnoj potrošnji, koji su se u prethodnom periodu, uglavnom, kontinuirano povećavali, ali ne u mjeri koji bi govorio o visokom stepenu decentralizacije.

Jedan od ciljeva reforme javne uprave, definisan Strategijom reforme javne uprave 2011-2016. godine, u oblasti reforme lokalne samouprave, je viši nivo funkcionalne i fiskalne decentralizacije, uz prilagođavanje finansijskih i materijalnih resursa lokalnih samouprava poslovima koje obavljaju.

U tom pravcu, potrebno je nastaviti proces decentralizacije, prije svega, u oblasti obrazovanja, primarne zdravstvene zaštite, socijalne i dječije zaštite, zapošljavanja, kao i drugim oblastima od interesa za lokalno stanovništvo. S tim u vezi, izvršiće se detaljna analiza mogućnosti uvođenja politipskog načina organizovanja lokalne samouprave, koji podrazumijeva prenošenje dodatnih nadležnosti i sredstava na jedinice lokalne samouprave, koje ispunjavaju jasno propisane uslove, dok će jedinice lokalne samouprave, sa manjim razvojnim potencijalima i kapacitetima, zadržati ili smanjiti obim postojećih nadležnosti.

1.4.2.4.6 Administrativna reforma

Reorganizacija javnog sektora. U periodu koji obuhvata IV kvartal 2013. godine i I i II kvartal 2014. godine, u kojem je, u skladu sa Akcionim planom za implementaciju Plana unutrašnje reorganizacije javnog sektora, trebalo da se realizuje 201 aktivnost, realizovano je 75, djelimično je realizovano 46, dok je 80 aktivnosti nerealizovano. Na nivou cjelokupnog javnog sektora, došlo je do smanjenja broja zaposlenih za 36, što je značajno odstupanje u odnosu na planirani broj (1387). U cilju optimizacije broja zaposlenih u javnom sektoru, smanjenja troškova rada i bolje koncentracije kadrovskih, finansijsko-materijalnih i tehničkih resursa, u narednom periodu, realizovaće se aktivnosti u skladu sa rješenjima iz Plana unutrašnje reorganizacije javnog sektora. U tom smislu, inteziviraće se aktivnosti utvrđene tim dokumentom, kako bi se izbjegla uočena kašnjenja u odnosu na utvrđene rokove.

U oblasti službeničkog sistema, prvi nalazi ukazuju da se Zakon o državnim službenicima i namještenicima i prateća podzakonska akta, primjenjuju u praksi, ali i da postoje određeni problemi koji se odnose, prije svega, na neažurnost Centralne kadrovske evidencije i sistema kadrovske planiranja. U cilju stvaranja preduslova za pružanje kvalitetnijih usluga građanima, preduzetnicima i drugim subjektima od strane organa javne uprave (pojednostavljanje i skraćivanje upravnih postupaka, veći stepen pravne zaštite stranaka, uvođenje e-uprave), donijće se Zakon o upravnom postupku (Zakon je u proceduri usvajanja u Skupštini Crne Gore). U toku je izrada analize stanja u organizacijama koje vrše javna ovlašćenja (javne agencije, javni fondovi, javne službe i dr.), sa ciljem utvrđivanja eventualnih problema, kao i davanja preporuka za unapređenje stanja. Prvi nalazi ukazuju na izuzetnu raznolikost u statusu i funkcionisanju organizacija sa javnim ovlašćenjima, kao i da ne postoji zadovoljavajući stepen kontrole nad zakonitošću i cjelishodnošću njihovog rada.

U toku su aktivnosti na izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi, sa ciljem unapređenja pravnog okvira za uspješno funkcionisanje lokalne samouprave (javnost rada lokalnih samouprava, finansijska održivost, upravljanje ljudskim resursima, itd.), odnosno potpunijeg i preciznijeg regulisanja normativnih pretpostavki za ostvarivanje prava građana na lokalnu samoupravu. U skladu sa Zakonom o regionalnom razvoju, većina opština je donijela strateške planove razvoja. Jedinice lokalne samouprave koje kasne sa obavezom utvrđivanja strateških planova razvoja, a koji su jedna od pretpostavki za stvaranje uslova za njihov brži razvoj, te korišćenje sredstava iz IPA fondova, donijće svoje razvojne planove u 2015. godini.

Imajući u vidu učešće zarada u ukupnim izdacima budžeta, kao i značajne razlike u nivoima zarada zaposlenih u javnom sektoru, u skladu sa Planom reorganizacije, u toku su aktivnosti na donošenju jedinstvenog zakonodavnog okvira za obračun zarada zaposlenih u javnom sektoru (Nacrt zakona se usklađuje sa sindikatima).

Finansijsko upravljanje i kontrola: 89 korisnika sredstava budžeta odredilo je lice za uspostavljanje i razvoj finansijskog upravljanja i kontrole (75 na centralnom i 14 na lokalnom nivou), 30 korisnika sredstava budžeta je izradilo akcione planove za realizaciju aktivnosti uspostavljanja, sprovođenja i razvoja finansijskog upravljanja i kontrole, usvojene od strane rukovodioca subjekta (28 na centralnom i 2 na lokalnom nivou), 60 korisnika budžeta su usvojili interna pravila i procedure u formi knjiga procedura (51 na centralnom i 9 na lokalnom nivou). **Unutrašnja revizija:** U svim subjektima javnog sektora na centralnom nivou, koji su imali obavezu, uspostavljene su jedinice za unutrašnju reviziju. U njima je raspoređeno 37 unutrašnjih revizora, a 32 korisnika sredstava budžeta Crne Gore povjerilo je poslove

unutrašnje revizije jedinici za unutrašnju reviziju drugog subjekta na osnovu sporazuma. Na ovaj način, u subjektima javnog sektora uspostavljena je funkcija unutrašnje revizije koja pokriva preko 95% sredstava budžeta Crne Gore. Služba za unutrašnju reviziju osnovana je u 13 opština (u njima su raspoređena 23 unutrašnja revizora), od ukupno 15 opština koje imaju tu obavezu. Do sada je sertifikovano 70 unutrašnjih revizora u javnom sektoru, od kojih je 45 steklo CIPFA sertifikat, a 25 nacionalni sertifikat. U narednom periodu aktivnosti u oblasti unutrašnje finansijske kontrole biće usmjerene na jačanje menadžerske odgovornosti, unapređenje finansijskog upravljanja i dalje kadrovska snaženje jedinica za unutrašnju reviziju, u smislu broja revizora i njihove stručne osposobljenosti.

Budžetski efekte predloženih mjera nije moguće kvantifikovati.

1.4.3 Posljedice uticaja glavnih makroekonomskih strukturnih reformi na budžet

U tabeli 17 dat je pregled kvantifikovanih fiskalnih efekata onih strukturnih reformi, odnosno mjera strukturne politike koje su detaljno predstavljene u prethodnom potpoglavlju. U metodološkom smislu, tabela je sastavljena na bazi inputa dobijenih za pojedine segmente strukturnih reformi, a koje je bilo moguće kvantifikovati. Kvantifikovane reforme/mjere u suštini pokazuju za koliko bi se budžetski prihodi odnosno rashodi promijenili zbog uvođenja određene strukturne reforme/mjere u odnosu na situaciju da ta reforma nije uvedena, dakle u odnosu na »scenario bez reforme«.

Strukturne reforme/mjere imaju uticaja kako na bužetske rashode, tako i na njegovu prihodnu stranu. Što se budžetskih rashoda tiče, sama realizacija pojedinih strukturnih reformi je praćena određenim povećanjem rashoda, usljed pripreme i implementacije pojedinačne reforme. Povećanje budžetskih rashoda prouzrokovano strukturnom reformom/mjerom u tabeli je označeno sa znakom plus (+), a ako pak reforma prouzrokuje pad izdataka onda je to označeno znakom minus (-).

Kao što se i vidi iz tabele, za 2015. godinu, procjenjuje se da će sumarni efekat predviđenih strukturnih reformi/mjera prouzrokovati povećanje budžetskih rashoda u visini od 227,1 mil.€. U naredne dvije godine ovo povećanje u odnosu na »scenario bez reforme« biće nešto manje i iznosiće 226,8 mil.€ u 2016. i 226,7 mil.€ u 2017. godini. Daleko najznačajnije povećanje bužetskih izdataka iz oblasti strukturnih reformi biće troškovi izgradnje dionice autoputa Smokovac – Mateševo, a relativno velika stavka je i povećanje izdataka iz oblasti realizacije novih mjera ekonomske politike u oblasti tržišta rada.

Strukturne reforme/mjere mogu imati uticaj i na prihodnu stranu budžeta i to najčešće u vidu povećanja prihoda, kao na primjer u slučaju uvođenja novih oblika oporezivanja ili povećanja poreskih stopa, a ima i slučajeva gdje strukturna reforma može prouzrokovati smanjenje budžetskih prihoda, kao na primjer u slučaju snižavanja ili ukidanja nekih poreskih stopa. Povećanje budžetskih prihoda prouzrokovano strukturnom reformom/mjerom u tabeli je označeno sa znakom plus (+), ako pak reforma prouzrokuje pad prihoda onda je to označeno znakom minus (-). Za 2015. godinu se predviđa da će zbog uvođenja strukturnih reformi/mjera, prije svega poreske reforme, ukupan obim budžetskih prihoda biti za 31,0 mil.€ veći nego po »scenariju bez reformi«. Pozitivni budžetski efekti na prihodnoj strani će se nastaviti i u naredne dvije godine sa predviđenim obimima od 31,1 mil.€ u 2016. odnosno 31,2. mil.€ u 2017. godini.

Obzirom da će povećanje budžetskih rashoda bitno prevazići povećanje prihoda, razumljivo je da će Crna Gora bilježiti neto negativne efekte strukturnih reformi na budžet. Taj negativni neto efekat se procjenjuje na 196,1 mil.€ u 2015., 195,7 mil.€ u 2016. i 195,5 mil.€ u 2017. godini, kao, prije svega, posljedica visokih izdataka za finansiranje autoputa i nemogućnosti kvantifikacije pozitivnih budžetskih efekata za većinu planiranih reformi. I na kraju, treba istaći da su uzeti u obzir samo direktni fiskalni efekti, dok indirektni efekti, tj. oni koji se odražavaju kroz uticaj povećanja/sniženja privredne aktivnosti na pojedine fiskalne kategorije, ovdje nijesu obuhvaćeni.

Tabela 17 Budžetski efekti planiranih reformi

AUTOPUT BAR-BOLJARE				
	2014.	2015.	2016.	2017.
Izgradnja dionice autoputa Smokovac-Mateševo				
Neto budžetski uticaj		-206.000.000	-206.000.000	-206.000.000
Direktan uticaj na budžetske prihode				
Direktan uticaj na budžetske rashode		206.000.000	206.000.000	206.000.000
TRŽIŠTE RADA				
	2014.	2015.	2016.	2017.
Aktivna politika zapošljavanja				
Neto budžetski uticaj	-2.200.000	-3.200.000	-4.600.000	-4.900.000
Direktan uticaj na budžetske prihode	1.000.000	1.400.000	2.000.000	2.100.000
Direktan uticaj na budžetske rashode	3.200.000	4.600.000	6.600.000	7.000.000
Obezbjedivanje socijalne sigurnosti nezaposlenih lica				
Neto budžetski uticaj	-8.800.000	-9.600.000	-9.600.000	-9.600.000
Direktan uticaj na budžetske prihode	2.200.000	2.400.000	2.400.000	2.400.000
Direktan uticaj na budžetske rashode	11.000.000	12.000.000	12.000.000	12.000.000
Zakonska regulativa – Zakon o radu				
Neto budžetski uticaj		800.000	300.000	300.000
Direktan uticaj na budžetske prihode		800.000	300.000	300.000
Direktan uticaj na budžetske rashode				
UKUPAN BUDŽETSKI UTICAJ REFORMI U OBLASTI TRŽIŠTA RADA	-11.000.000	-12.000.000	-13.900.000	-13.900.000
PORESKA REFORMA¹⁹				
Akcize				
Neto budžetski uticaj		9.000.000	9.000.000	9.000.000
Direktan uticaj na budžetske prihode		9.000.000	9.000.000	9.000.000
Direktan uticaj na budžetske rashode				
Porez na dohodak fizičkih lica				
Neto budžetski uticaj		-4.000.000	-4.000.000	4.000.000
Direktan uticaj na budžetske prihode		-4.000.000	-4.000.000	4.000.000
Direktan uticaj na budžetske rashode				
Doprinosi na zdravstveno osiguranje				
Neto budžetski uticaj		2.700.000	2.700.000	2.700.000
Direktan uticaj na budžetske prihode		4.200.000	4.200.000	4.200.000
Direktan uticaj na budžetske rashode		1.500.000	1.500.000	1.500.000
Taksa za autoput				
Neto budžetski uticaj		9.000.000	9.000.000	9.000.000
Direktan uticaj na budžetske prihode		9.000.000	9.000.000	9.000.000
Direktan uticaj na budžetske rashode				
Porez na kafu i dobiti od igara na sreću				
Neto budžetski uticaj		3.200.000	3.200.000	3.200.000
Direktan uticaj na budžetske prihode		3.200.000	3.200.000	3.200.000
Direktan uticaj na budžetske rashode				
Suzbijanje sive ekonomije				
Neto budžetski uticaj	5.000.000	5.000.000	5.000.000	5.000.000
Direktan uticaj na budžetske prihode	5.000.000	5.000.000	5.000.000	5.000.000
Direktan uticaj na budžetske rashode	-	-	-	-
UKUPAN BUDŽETSKI UTICAJ PORESKE REFORME	5.000.000	24.900.000	24.900.000	24.900.000
REFORME U OBLASTI ZDRAVSTVENOG SISTEMA				
NETO BUDŽETSKI UTICAJ REFORMI U OBLASTI ZDRAVSTVENOG SISTEMA				
	-1.200.000	-1.000.000	-700.000	-200.000
Direktan uticaj na budžetske prihode				
Direktan uticaj na budžetske rashode	1.200.000	1.000.000	700.000	200.000
PENZIJSKI SISTEM				
Usklađivanje penzija				

¹⁹ Riječ je o predviđenim fiskalnim efektima poreske reforme predložene u dokumentu »Analiza pojedinih aspekata poreske politike – perspektive za reformu«, koju je usvojila Vlada u decembru 2014, tako da još nije u cjelini pretočena u zakonodavne predloge, koji trebaju biti usvojeni u Skupštini CG.

Neto budžetski uticaj	11.000.000	-2.000.000		
Direktan uticaj na budžetske prihode				
Direktan uticaj na budžetske rashode	-11.000.000	2.000.000		
UKUPAN NETO EFEKAT PROGRAMA I MJERA	3.800.000	-196.100.000	-195.700.000	-195.500.000
Direktan uticaj na budžetske prihode	8.200.000	31.000.000	31.100.000	31.200.000
Direktan uticaj na budžetske rashode	4.400.000	227.100.00	226.800.000	226.700.000

I.5 Sprovođenje smjernica za vođenje ekonomske politike

U ovom poglavlju obrazloženo je kako se Crna Gora odazvala na smjernice za vođenje ekonomske politike usvojene na redovnom godišnjem ministarskom sastanku održanom 6. maja 2014. godine, na kojem su učestvovali ministri za ekonomiju i finansije EU i zemalja kandidata, predstavnici Evropske komisije, Evropske centralne banke, kao i predstavnici centralnih banaka zemalja kandidata.

I.5.1 Javni dug, uticaj realizacije izgradnje prioritetne dionice autoputa Smokovac-Mateševo na javni dug, poboljšanje transparentnosti javnih finansija

Strateški cilj Crne Gore u oblasti javnih finansija je smanjivanje javnog duga, odnosno njegovog učešća u BDP-u, što je moguće postići različitom kombinacijom dviju makroekonomskih kategorija. Jedna on njih, za koju je ocijenjeno da je, imajući u vidu uslove u Crnoj Gori, realna, bazira se na ubrzanom privrednom rastu, a koji nije moguć bez značajnih investicija. Činjenica je da takve investicije mogu, na srednji rok, nepovoljno uticati na fiskalne indikatore, kao što su javnofinansijski deficit i javni dug, ali na dugi rok one mogu, kroz povećane stope privrednog rasta i, posljedično, povećanje javnih prihoda, stvoriti uslove za stabilizaciju javnih finansija, uključujući i početak smanjivanja učešća javnog duga u BDP-u.

Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti (stupio na snagu u maju 2014. godine), propisana su fiskalna pravila za nivo deficita i javnog duga, a koja su u skladu sa kriterijumima iz Mاستrihta. Između ostalog, Zakonom je definisano planiranje i izvršavanje budžeta na način da javni dug neće preći iznos od 60% BDP. Iako je osnovna logika Zakona da budžetski rashodi trebaju da budu pokriveni prihodima, on ipak omogućava određene izuzetke. Tako je, u skladu sa članom 21. Zakona, probijanje limita moguće u situacijama kada se sredstva koriste za finansiranje projekata koji su od nacionalnog interesa i za koje postoji odobrenje Skupštine (Zakon o autoputu donesen 8. decembra 2014. godine). Za projekat izgradnje autoputa Bar-Boljare, odnosno njegove prioritetne dionice Smokovac-Mateševo, se procijenilo da ispunjava ove uslove. Projekat će, naime, na kratak i srednji rok, predstavljati snažan podsticaj rasta i razvoja ekonomije putem povećanja javno finansiranih investicija, a, na dugi rok, putem bržeg razvoja Sjevernog regiona, bolje valorizacije prirodnih i privrednih potencijala, kao i boljeg povezivanja Luke Bar sa regionalnim tržištima, koja taj objekat koriste za izvoz i uvoz robe.

Projektovanje i izgradnja prioritetne dionice autoputa koštaće 809,6 mil.€, od čega će 689,0 mil.€ (85% sredstava) biti obezbijeđeno iz kredita Exim banke (rok otplate 20 godina, uključujući grejs period od šest godina, uz godišnju kamatnu stopu od 2%), a ostatak od 120,6 mil.€ (15% sredstava) će obezbijediti Država. Radovi će početi 2015. godine, nakon što kineski partner uradi glavni projekat. Izvođač, kineska kompanija CCCC – CRBC, ima obavezu da projektovanje i izgradnju prioritetne dionice autoputa završi za 48 mjeseci, kao i da, pri tome, za realizaciju 30% ukupne investicije, angažuje domaću građevinsku operativu i ostale vezane djelatnosti.

Činjenica je da će se, u naredne četiri godine, zbog načina finansiranja izgradnja autoputa, deficit javnih finansija privremeno povećati (na oko 5% godišnje). Naime, javne finansije bi, u slučaju „bez projekta“, već u 2016. godini bilježile suficit, što ukazuje na odgovorno vođenje fiskalne politike u Crnoj Gori. Isključivo kao posljedica projekta, povećaće se i dug, sa sadašnjih blizu 60%, na skoro 70% BDP-a u 2018. godini, od kada prelazi u opadajući trend. U slučaju „bez projekta“, dug zemlje ne bi prevazilazio Mاستrihtsku granicu od 60% BDP-a, ali i uz kredit za izgradnju autoputa on ostaje niži od prosječnog nivoa javnog duga u eurozoni i EU.

Vlada Crne Gore je već djelovala na povećane rizike povezane sa realizacijom projekta autoputa i to mjerama, kako na prihodnoj strani budžeta tako i na strani rashoda. Što se prihodne strane budžeta tiče, u decembru 2014. godine, Vlada je usvojila *Analizu pojedinih aspekata poreske politike – perspektive za reforme*, koja sadrži konceptualna rješenja za predviđenu poresku reformu. U skladu sa tim dokumentom, izvršiće se izmjena seta zakona, s ciljem da se (a) poveća stepen održivosti javnih finansija i ograniči rast javnog duga, (b) prerasporedi poresko opterećenje na način kako bi u većoj mjeri podržavao rast i (c) unaprijedi investicioni ambijent i konkurentnost crnogorske ekonomije. Predlozi sadržani u *Analizi* su i kvantifikovani, a rezultati su predstavljeni u tabeli potpoglavlja 4.3. Treba istaći da predlozi nijesu uključeni u fiskalne projekcije ovogodišnjeg PER-a.

Mjere na prihodnoj strani budžeta, u narednom periodu, će pratiti priprema sistemskih mjera usmjerenih na rashodnu stranu budžeta. Osnovni cilj ovih mjera biće uređenje sistema zarada u javnom sektoru i uspostavljanje penzijskog sistema koji će biti održiv, ne samo na kratak, nego i na srednji i dugi rok. U kontekstu pridruživanja EU, Vlada će i dalje posebnu pažnju posvećivati i troškovima koji neposredno proizilaze iz usklađivanja sa pravnom tekovinom EU. Iako izgradnja autoputa, u periodu 2015–2017. godine, neće uticati na smanjenje obima godišnjeg kapitalnog budžeta za druge investicije u odnosu na 2014. godinu, posebna pažnja će, ipak, biti posvećena rangiranju njihovog prioriteta.

1.5.2 Revizija sistema indeksacije starosnih penzija, plan reorganizacije javnog sektora i reforma sistema zarada u javnom sektoru (detaljnije u tački 4.2.4. *Reforma javnih finansija*)

Utvrđeni model usklađivanja penzija zadržaće se i u narednom periodu, jer je analiza pokazala da je, u dugom roku, postojeća formula dobro rješenje. Tokom 2015. godine, nakon isteka važnosti mjere fiskalne konsolidacije, a koja se odnosila na „zamrzavanje penzija“ u 2013. i 2014. godini, došlo bi do smanjenja penzija zbog negativnih parametara koji ulaze u formulu (indeks potrošačkih cijena i prosječna zarada u 2014.). Međutim, u cilju očuvanja standarda najstarije populacije, izvršiće se izmjene Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju (Zakon je u skupštinskoj proceduri) na način da se, u slučaju negativnih parametara, penzije ne usklađuju.

Iako svjesni činjenice da penzijski sistem Crne Gore nije održiv, imajući u vidu nepovoljne demografske trendove, stanje na tržištu rada, kao i opšte stanje domaće i ekonomija zemalja okruženja, a i šire, koje u značajnoj mjeri utiče na ekonomiju Crne Gore, procijenjeno je da reforme u ovoj oblasti treba sprovesti u narednom periodu. S tim u vezi, napori Vlade biće usmjereni na iznalaženje novog modela penzijskog sistema, koji bi više počivao na individualnoj odgovornosti za starost, uz poštovanje standarda socijalne sigurnosti, koji proističu iz ratifikovanih međunarodnih konvencija. Istovremeno, ukidaju se povoljnosti koje su se odnosile na „penzionisanje pod povoljnijim uslovima“.

U cilju optimizacije broja zaposlenih u javnom sektoru, smanjenja troškova rada i bolje koncentracije kadrovske, finansijsko-materijalne i tehničke resursa, realizuju se aktivnosti u skladu sa rješenjima iz Plana unutrašnje reorganizacije javnog sektora. U dosadašnjem periodu, zadaci nijesu realizovani u skladu sa planiranom dinamikom, tako da je neophodno intenzivirati aktivnosti na realizaciji navedenog plana.

Imajući u vidu učešće zarada u ukupnim izdacima budžeta, kao i značajne razlike u nivoima zarada zaposlenih u javnom sektoru, u skladu sa Planom reorganizacije, u toku su aktivnosti na donošenju jedinstvenog zakonodavnog okvira za obračun zarada zaposlenih u javnom sektoru (Nacrt zakona se usklađuje sa sindikatima).

1.5.3 Unapređenje poslovnog okruženja-„Giljotina propisa“, smanjenje/ukidanje naknade za opremanje građevinskog zemljišta i iznalaženje rješenja za održivost javnih finansija na lokalnom nivou

Prema podacima iz posljednjeg Izvještaja Svjetske banke, Doing Business 2015, Crna Gora je, na globalnom rangu, napredovala za 6 mjesta, sa 42. na 36, od ukupno 189 rangiranih zemalja. Iako je ostvaren značajan napredak u okviru indikatora „izdavanje građevinskih dozvola“ (sa 164. na 138. mjesto), gdje su prepoznate reforme sprovedene na polju smanjenja naknada za pružanje komunalnih usluga, te ukidanja naknada opštinama za dobijanje urbanističko-tehničkih uslova, još uvijek postoji značajan prostor za unapređenje. U tom smislu, u narednom periodu, intenzivirati će se aktivnosti na pojednostavljanju procedura i kreirati i implementirati “one stop shop” za izdavanje građevinskih dozvola u jedinicama lokalnih samouprava (JLS).

Imajući u vidu potrebu osiguranja fiskalne održivosti opština i, istovremeno, potrebu unapređenja investicionog ambijenta, naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, kao ključni fiskalitet, će se postepeno ukidati, u periodu od 2016. do 2020. godine. Do ukidanja naknada, utvrdiće se kriterijumi i limiti za njihov iznos, čime će se ostaviti prostor opštinama za konsolidaciju i nadomještanje prihoda. U cilju unapređenja finansija na lokalnom nivou, povećaće se porez na nepokretnosti, kao porez koji ima najniži negativan efekat na privredni rast.

Od usvajanja Akcionog plana za implementaciju preporuka Giljotine propisa²⁰ (17. maj 2012. godine, revidiran septembra 2013. godine), zaključno sa III kvartalom 2014. godine, realizovano je 987 preporuka, od ukupno prihvaćenih 1.446 (stepen realizacije je 68,3%). Tokom 2015. godine predviđena je realizacija 172 preporuke, dok će ostale preporuke biti realizovane u 2016. i 2017. godini.

1.5.4 Usklađivanje obrazovanja²¹ i vještina sa potrebama tržišta rada, uspostavljanje bolje saradnje između obrazovnih institucija i privrede, uvođenje veće fleksibilnosti tržišta rada, kroz posebne kolektivne ugovore za javni i privatni sektor

Strukturalna neusklađenost ponude i tražnje je dugoročan izazov crnogorskog tržišta rada. Jedan od ciljeva reforme na tržištu rada je usklađivanje sistema obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, kako bi se prevazišao jaz između ponude i tražnje za znanjem i vještinama. U funkciji ostvarivanja nevedenog cilja, u kontinuitetu se realizuju mjere koje se odnose na:

- a) *Razvoj nacionalnog okvira kvalifikacija.* Jedan od strateških pravaca u obrazovnoj politici je razvoj stručnog obrazovanja i karijerne orijentacije, u cilju razvoja stručnih kompetencija za lakši ulazak na tržište rada i uspješan razvoj karijere, koja se realizuje, pored ostalog, kroz razvoj standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i modularizovanih obrazovnih programa (za niže, srednje i više stručno obrazovanje) i posebnih programa, koji uvažavaju potrebe tržišta rada. Potrebe za nedostajućim vještinama i kvalifikacijama utvrđivaće se kroz saradnju svih partnera, a na osnovu relevantnih istraživanja, podataka i predviđanja razvoja pojedinih sektora i, u skladu sa tim, potreba tržišta rada. Potrebe za svim tipovima kvalifikacija će utvrđivati sektorske

²⁰»Giljotina« propisa predstavlja ex-post analizu uticaja odredbi postojeće regulative - izmjena ili ukidanje pojedinih propisa u cilju skraćenja rokova, minimiziranja administrativnih troškova i pojednostavljenja procedura.

²¹Pitanje reforme obrazovnog sistema i njegovog usklađivanja sa potrebama tržišta rada tretirano je u nizu strateških razvojnih dokumenata: Studija o potrebama tržišta rada u visokom obrazovanju (usvojena u decembru 2013.); Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori 2015-2020. (usvojena u decembru 2014.); Plan obrazovanja odraslih 2015-2019. (usvojen u decembru 2014.) Donesena je i Strategija za cjeloživotno preduzetničko učenje 2015-2019. sa Akcionim planom čime se doprinosi razvoju ljudskih resursa i uvećanju ljudskog kapitala i, s tim u vezi, razvoju kompetencija usklađenih sa potrebama tržišta rada.

komisije, koje čine predstavnici poslodavaca i njihovih udruženja, sindikata, ustanova koje se bave razvojem obrazovanja, nadležnih ministarstava i univerziteta.

- b) *Cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih*. Koncept cjeloživotnog učenja ostvaruje se kroz formalno obrazovanje, neformalno i informalno učenje. Cjeloživotno učenje nije izdvojen sistem koji teče paralelno sa formalnim obrazovanjem, već je formalno obrazovanje dio cjeloživotnog učenja. Vrednovanje znanja, vještine i kompetencije pojedinaca, koji su ih stekli u različitim kontekstima (kroz rad, neformalno i informalno učenje) poboljšaće strukturu raspoložive radne snage i samim tim smanjiće se strukturalna nezaposlenost.
- c) *Unapređenje stručne osposobljenosti mladih*. Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca realizuje se u skladu sa Zakonom o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem. Program omogućava da lice sa stečenim visokim obrazovanjem koje nema radno iskustvo u određenom nivou obrazovanja, stekne znanje, vještine i kompetencije za samostalno obavljanje poslova i zadataka, koje će mu omogućiti brže uključivanje u svijet rada. U cilju unaprijeđenja znanja, vještina i kompetencija za samostalno obavljanje poslova i zadataka za lica sa stečenim stručnim obrazovanjem drugog i trećeg nivoa NOK, sprovode se aktivnosti na pripremi Programa stručnog osposobljavanja srednjoškolaca. Takođe, u okviru mjera aktivne politike zapošljavanje sprovode se programi koji se odnose na zapošljavanje mladih ljudi tokom sezone sa ciljem privremenog rješavanja problema njihove nezaposlenosti, sticanja radnog iskustva i prakse (opširnije u II dijelu dokumenta, tačka 2. Ljudski kapital -obrazovanje i strukturalna nezaposlenost).

Socijalni partneri i učesnici u socijalnom dijalogu su, od početka reforme obrazovnog sistema, uključeni u proces definisanje strategija razvoja i ciljeva promjena u obrazovanju. U tom smislu, uključeni su i u procese donošenja odluka preko sektorskih komisija, savjeta za kvalifikacije, Nacionalnog savjeta za obrazovanje, školskih odbora i drugih stručnih tijela. Predstavnici poslodavaca i zaposlenih učestvuju u radnim grupama za izradu novih standarda zanimanja i članovi su tijela koje ih usvaja. Predstavnici Privredne komore Crne Gore, Unije poslodavaca Crne Gore, Sindikata prosvjete i Saveza sindikata Crne Gore učestvuju u akreditaciji obrazovnih programa i programa obuke preko predstavnika u nadležnim savjetima.

Poseban izazov u narednom periodu će predstavljati unapređenje praktičnog obrazovanja kod poslodavaca, kojim će biti obuhvaćeni i učenici i nastavni kadar.

U martu 2014. godine, potpisan je novi Opšti kolektivni ugovor, koji se odnosi i na javni i na privatni sektor, a kojim su stvoreni uslovi za povećanje fleksibilnosti na tržištu rada. Omogućeno je lakše otpuštanje zaposlenih, uvođenjem odredaba koje se odnose na otkaz ugovora o radu. Pored OKU-a, u Crnoj Gori u praksi postoji 19 granskih kolektivnih ugovora.

1.5.5 Sprovođenje programa dobrovoljnog restrukturiranja (tzv. Podgorički model) u cilju rješavanja problema nenaplativih kredita u bilansima banaka

U okviru Projekta za rješavanje nekvalitetnih kredita, tzv. "Podgorički pristup", Centralna banka Crne Gore i Ministarstvo finansija, u saradnji sa Svjetskom bankom, pripremili su Predlog zakona o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama (Zakon je u skupštinskoj proceduri). Rješenjima iz navedenog zakona kreiran je stimulativni normativni okvir koji podržava i podstiče realno restrukturiranje u vansudskom postupku ekonomski održivih privrednih subjekata, čime će se eliminisati razlozi za njihov stečaj koji, po pravilu, dovodi u težu poziciju i povjerioce i dužnike. Pod finansijskim restrukturiranjem, u smislu ovog zakona, podrazumijeva se ponovno uređivanje dužničko-povjerilačkih odnosa između dužnika - pravnog lica (privredno društvo i preduzetnik), odnosno fizičkog lica (korisnik hipotekarnog kredita) koji su podobni za finansijsko restrukturiranje i povjerilaca, uz ostvarivanje određenih prava na podsticaje.

Sprovedenje tzv. "Podgoričkog pristupa" biće moguće tek nakon usvajanja Zakona, koje se očekuje početkom 2015. godine. Inače, sama realizacija Projekta zasniva na principu dobrovoljnosti, kao i da u procesu finansijskog restrukturiranja, pored banaka i drugih finansijskih institucija (MFI i lizing kompanije), mogu učestvovati i drugi povjerioci dužnika, to nije moguće dati preciznu procjenu iznosa dijela nekvalitetnih kredita (klasifikaciona grupa C) koji mogu biti restrukturirani u skladu sa ovim zakonom.

U međuvremenu, u okviru istog projekta, a u skladu sa izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama, iz novembra 2013., Centralna banka je obavezala banke: da usvoje posebne strategije za postupanje sa nekvalitetnim kreditima u trogodišnjem periodu, da utvrde godišnje operativne ciljeve za izvršavanje tih strategija i izvještavaju Centralnu banku na kvartalnoj osnovi o njihovoj realizaciji. Iz dostavljenih strategija banaka za postupanje sa nekvalitetnim kreditima, može se zaključiti da će krajem 2016. doći do zaustavljanja negativnih trendova u kretanju nekvalitetnih kredita (NPLs) i njihovog smanjenja na agregatnom nivou.

U skladu sa navedenim, procjenjuje se da će sporazumno restrukturiranje koje bi se vršilo u skladu sa pomenutim zakonom i pojačane aktivnosti banaka, koje se odvijaju u skladu sa zahtjevima iz propisa Centralne banke, doprinijeti ublažavanju negativnih trendova kretanja NPLs-a i, u krajnjem, rezultirati njegovom smanjivanju u narednom periodu, što je cilj i interes svih potencijalno zainteresovanih strana na koje se Zakon odnosi.

1.5.6 Iznalaženje održivog rješenja za Kombinat aluminijuma Podgorica (KAP)

Nakon donošenja Rješenja od strane Privrednog suda u Podgorici o proglašenju bankrota nad dužnikom Kombinat aluminijuma Podgorica, stečajni upravnik je, u skladu sa Zakonom o stečaju, sproveo dva oglasa za prodaju imovine.

Na prvom Oglasu za prikupljanje pismenih ponuda za kupovinu imovine KAP-a u stečaju (javno otvaranje pisanih ponuda po ovom oglasu sprovedeno je 10.01.2014. godine), prispjele su četiri ponude koje su dostavile kompanije Uniprom DOO Nikšić, Politropus Alternative DOO Tivat, Getsales Ltd London i Alemani Trade DOO Beograd. Stečajni upravnik je donio odluku da se prihvati samo ponuda Politropus Alternative DOO Tivat za kupovinu dijela imovine KAP-a, a da se za ostalu imovinu raspiše drugi oglas o prodaji. Javno otvaranje pisanih ponuda po prvom oglasu sprovedeno je 10.01.2014. godine.

Na drugom Oglasu za prikupljanje pismenih ponuda za kupovinu imovine KAP-a - u stečaju (javno otvaranje pisanih ponuda po ovom oglasu sprovedeno je 20.02.2014. godine), prispjela je jedna ponuda koju je dostavila kompanije Uniprom DOO Nikšić. Ova kompanija je ponudila ukupnu kupoprodajnu cijenu od 28,0 mil. € (početna cijena u drugom oglasu), pod uslovima koji su bliže opisani u ponudi, i planira da investira 76,0 mil. € i zaposli 300 radnika. Stečajni upravnik je donio odluku da se prihvati ponuda Uniproma DOO Nikšić, tako da je sa vlasnikom kompanije Uniprom, 10. juna 2014. godine, potpisao kupoprodajni ugovor.

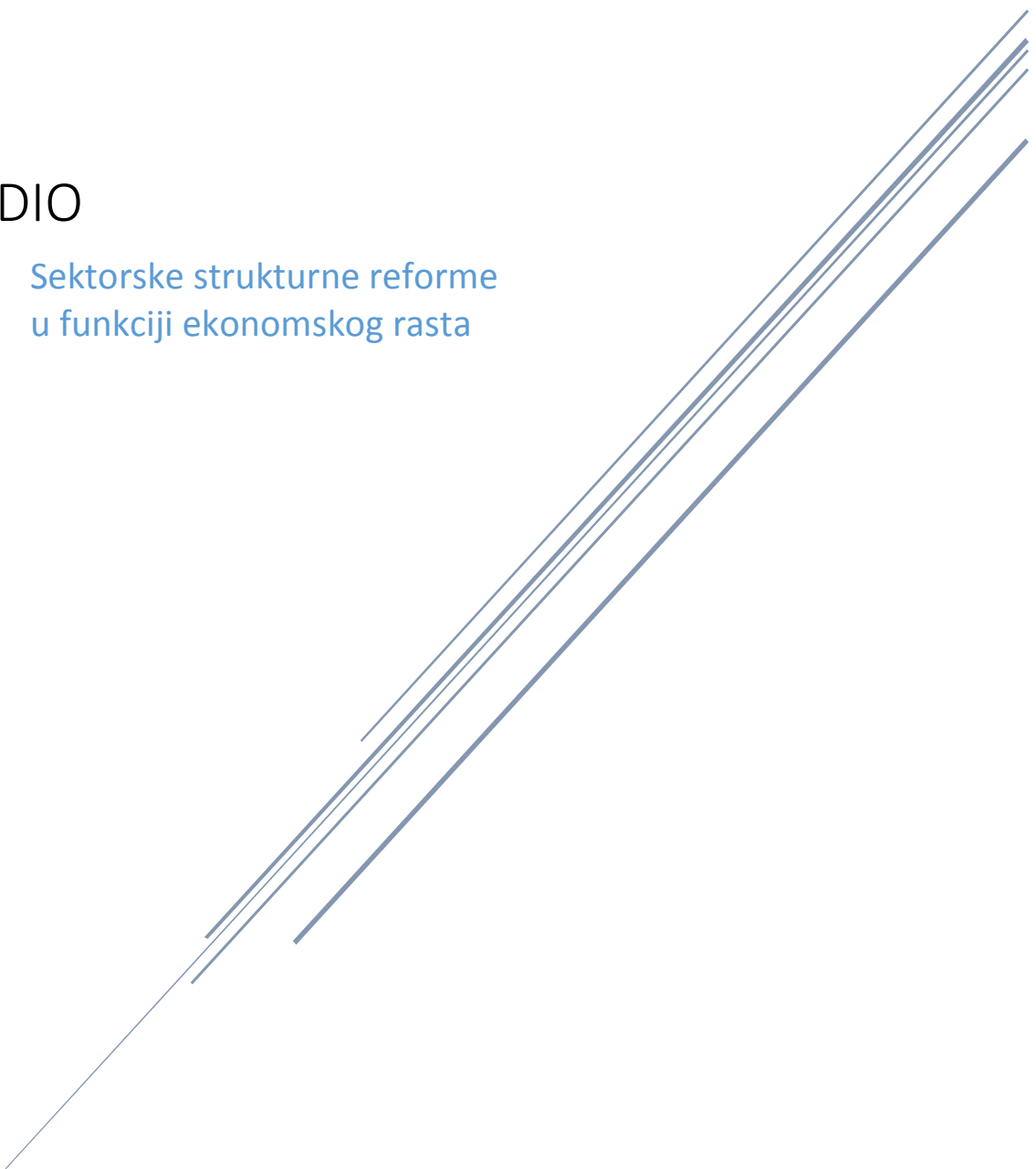
Nakon zaključenja kupoprodajnog ugovora, bivši vlasnik KAP-a, Centralnoevropska aluminijumska kompanija (CEAC), je pokrenuo sudske postupke. Kompanija Uniprom je uplatila 4,0 mil. €, a stečajni upravnik joj je produžio rok za uplatu preostalih 24,0 mil. €, za šest mjeseci (do sredine marta 2015. godine), do okončanja sudskih sporova u Nikoziji i Privrednom sudu u Podgorici. Očekivanje je da će se prodaja i završiti u tom roku.

Nezavisno od procesa prodaje imovine, da bi se održao proces proizvodnje, odnosno spriječilo umanjenja stečajne mase, a samim tim i zaštitili interesi povjerilaca i drugih lica koja imaju interese vezane za KAP (zaposleni, akcionari), stečajni upravnik je, u julu 2014. godine, sa Unipromom potpisao Ugovor o poslovno-tehničkoj saradnji.

Nakon preuzimanja upravljanja, na osnovu Ugovora o poslovno-tehničkoj saradnji, Uniprom je započeo određene rekonstrukcije, uz očekivanja da će se investicije nastaviti i nakon sprovedenog postupka prodaje. Trenutno je zaposleno 533 radnika, a mjesečna proizvodnja iznosi 3.440 tona.

II DIO

Sektorske strukturne reforme
u funkciji ekonomskog rasta

II.1 Uvod

II.1.1 Prepreke za privredni rast Crne Gore na sektorskom nivou

Razvojni model Crne Gore, u prvim godinama nakon sticanja nezavisnosti, bazirao se na jakoj domaćoj potrošnji koju je omogućavao visok priliv inostrane akumulacije kako u obliku direktnih stranih investicija tako i u obliku bankarskih kredita. Izbijanjem krize došlo je ostvarenja nižeg privrednog rasta zemlje. Nova realnost u međunarodnom okruženju jasno je ukazivala na to da razvojni model koji je postojao prije ekonomske krize, iako je posljednjih godina ostvaren ekonomski rast, više ne može obezbijediti stope privrednog rasta koje je Crna Gora bilježila u periodu prije početka ekonomske krize i kojima teži da se približi i u narednom periodu.

Kriza kroz koju je Crna Gora prošla u proteklim godinama nije se odrazila samo na smanjenje njenog stvarnog privrednog rasta nego i na smanjenje njenog dugoročnog, potencijalnog rasta. Ključni izazov za zemlju, slično kao i za sve druge zemlje u okruženju, odnosi se na pitanje kako ponovo ostvariti veće stope privrednog rasta, odnosno kako smanjiti ili potpuno ukloniti one ključne prepreke koje znatno otežavaju da zemlja u što većoj mjeri razvije svoje potencijale za brži rast.

U poglavlju 4.1. Prvog dijela Programa ekonomskih reformi Crne Gore 2015-2017. (PER) dat je detaljan pregled onih prepreka privrednom rastu Crne Gore koje su horizontalnog karaktera. Riječ je, prije svega, o preprekama u oblastima javnih finansija i finansijskog sektora. Osim toga, ekonomija se suočava i sa određenim preprekama koje je moguće svrstati u kategoriju prepreka sektorskog karaktera. Ovo se prvenstveno odnosi na prepreke koje proizilaze kako iz relativno uske privredne strukture Crne Gore tako i iz postojećih karakteristika ljudskog potencijala i fizičke infrastrukture.

Kako bi Crna Gora u narednom periodu mogla ostvariti dugoročno stabilan privredni rast, neophodno je ostvariti sistemsko proširivanje proizvodne i izvozne baze ekonomije. Izvoz roba, pogotovo ako se izuzmu metali, ima veoma malo učešće u BDP zemlje i značajno je niži u odnosu na mnoge razvijenije male zemlje. Dakle, u Crnoj Gori postoji velika potreba za proizvodnom diverzifikacijom ekonomije. Analiza Svjetske banke (Country Economic Memorandum, 2013) potvrđuje kako su potencijali za rast crnogorskog izvoza metala, a time i prihoda iz tog dijela dosta ograničeni. Ona dalje ukazuje i to, da iako ima prostora za diverzifikaciju proizvodnje u nekim oblastima (jasan primjer je agroindustrija i njena veza sa sektorom turizma) njihov je potencijal u pogledu povećanja prihoda relativno ograničen.

Ključni element za artikulisanje konkurentskih prednosti Crne Gore u narednom periodu je kvalitet ljudskog potencijala. Postojeći sistem obrazovanja je još uvijek u određenoj mjeri usmjeren na zapošljavanje u javnom sektoru. Za nastavak orijentacije zemlje u smjeru diverzifikacije ekonomije i izvozne ekspanzije, biće potrebne dalje promjene kako u samom sistemu obrazovanja tako i u preferencijama studenata odnosno učenika. Crnoj Gori je u narednom periodu potrebno dalje jačanje kvaliteta kadrovske potencijala, i to ne samo na nivou univerzitetski obrazovanih kadrova nego i na nivou različitih zanatskih profila.

Kako bi smanjila razlike u razvijenosti između pojedinih regiona zemlje i kako bi poboljšala svoju povezanost sa zemljama u okruženju i EU, Crna Gora treba bitno da poboljša i svoju fizičku infrastrukturu, prije svega u oblastima saobraćaja i energetike. Izgradnja nove saobraćajne infrastrukture, naročito auto-puta koji će povezivati Primorski region Crne Gore sa Sjevernim, od ključnog je značaja za jačanje interne kohezije u zemlji. Kvalitetna saobraćajna povezanost sa Sjeverom zemlje, preduslov je bržeg razvoja ovog regiona, posebno u oblastima turizma i poljoprivrede, a time povećanja privrednog rasta i zemlje kao cjeline.

Značajne, a nedovoljno iskorišćene potencijale, Crna Gora ima u oblasti energetike. Njihovoj punoj iskorišćenosti doprinijeće nove investicije, kako u kapacitete za proizvodnju električne energije tako i u kapacitete za kvalitetan prenos energije u Zapadnu Evropu i na regionalno tržište energije.

Za malu zemlju, kao što je Crna Gora, od ključnog je značaja i aktivno korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija. One mogu bitno da doprinesu učvršćivanju konkurentne sposobnosti zemlje, poboljšanju investicione klime te jačanju inovacionih potencijala zemlje. Već pomenuta analiza Svjetske banke, ukazuje kako investicije u infrastrukturu informacionih i komunikacionih tehnologija i njima povezanih kadrovskih profila, imaju veliki potencijal u smislu jačanja privrednog rasta i stvaranja visokokvalitetnih radnih mjesta.

II.1.2 Prioriteti sektorskih strukturnih reformi Crne Gore koje se baziraju na njenim strateškim dokumentima i dijalogu sa EU

Crna Gora je svoje strateški ciljeve u oblasti ekonomskog razvoja za naredni srednjoročni period definisala u dva osnovna dokumenta. Prvi – **Pravci razvoja Crne Gore za period 2013-2016. (PRCG)** – dokument Vlade koji ima za cilj omogućiti konsolidaciju srednjoročnog investicionog i razvojnog plana, čime će se pokrenuti realizacija razvojnih prioriteta koji bi podstakli ekonomski rast u zemlji. U PRCG su, kao prioritetni sektori razvoja Crne Gore, identifikovani turizam, energetika, industrija, poljoprivreda i ruralni razvoj. Osnovni cilj drugog strateškog dokumenta – **Strategija razvoja Jugoistočne Evrope do kraja 2020. i Akcioni plan za njegovu realizaciju** – je postizanje visokog i održivog ekonomskog razvoja, a samim tim i podsticanje većeg privrednog rasta u regionu, veći prosperitet i stvaranje novih radnih mjesta, a sve kroz jačanje regionalne saradnje i veze sa EU. Strategija je jasno usmjerena na poboljšanje konkurentnosti Jugoistočne Evrope i definiše cjeloviti razvojni obrazac za region i nastoji da stimuliše ključne dugoročne faktore rasta: inovacije, vještine i veću trgovinsku razmjenu u regionu. Osim ova dva strateška dokumenta, postoji i niz sektorskih strategija koje se nadovezuju na njihovu strukturu.

Pored sektorskih prioriteta Crne Gore sadržanih u njenim strateškim dokumentima, ključno polazište za definisanje prioriteta u ovom dijelu Nacionalnog programa ekonomskih reformi (PER), predstavljaju i dokumenti EU. Među njima su posebno značajni: **Zaključci sa sastanka zajedničkog ministarskog dijaloga iz maja 2014. godine, Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2014. godinu, te IPA: Indikativni strateški dokument za Crnu Goru 2014-2020.** U ta tri dokumenta dato je niz ocjena o sadašnjem stanju ekonomije Crne Gore. Sa stanovišta ovih dokumenata, valja posebno akcentovati procjenu evropskih partnera o glavnim preprekama za razvoj sa kojima se suočava Crna Gora, te preporukama za njihovo otklanjanje, odnosno za stvaranje uslova za povećanje međunarodne konkurentnosti, a time i brži privredni rast.

II.2 Makroekonomski kontekst i scenario

II.2.1 Osnovne karakteristike makroekonomskog scenarija za period 2015-2017.

U ovom poglavlju je dat pregled makroekonomskih projekcija za period 2015-2017. koji je detaljno predstavljen u potpoglavlju I.2.2. PER-a, ali uključuje i efekte strukturnih reformi, kako onih na makroekonomskom nivou (vidjeti poglavlje I.4 prvog dijela PER-a) tako i onih sektorskog karaktera (vidjeti poglavlje III ovog dijela PER-a). Ovo posljednje se prije svega odnosi na: predviđene kredite malim i srednjim preduzećima (MSP), rast investicija i rast izvoza roba i usluga (čemu će doprinijeti predviđene mjere u oblasti energetike, turizma, podsticanja investicija, razvoj MSP itd).

U narednoj tabeli dat je izbor nekih osnovnih podataka o makroekonomskim projekcijama Crne Gore za period 2015-2017., a cjelokupna tabela je sadržana u potpoglavlju I.2.2. Prvog dijela PER-a. Kao što je prikazano u predmetnoj tabeli, iako se usljed investicija predviđa značajan privredni rast zemlje u narednim godina, on će biti praćen mnogo sporijim rastom zaposlenosti, tako da će pitanje daljeg smanjenja nezaposlenosti i u narednim godinama ostati jedno od osnovnih ekonomskih pitanja zemlje koja trebaju biti u posebnoj fokusu.

Tabela 18 Makroekonomske projekcije 2015-2017.

Crna Gora: Makroekonomske projekcije, 2015-2017.					
	<u>2013</u>	<u>2014</u>	<u>2015</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>
Nominalni BDP u mil.€	3.327	3.393	3.547	3.737	3.964
Nominalni rast	5,7	2,0	4,5	5,4	6,1
Realni rast	3,3	2,0	3,5	3,8	4,0
Inflacija (na kraju godine)	2,2	-0,5	1,0	1,5	2,0
	(u % BDP-a)				
Glavne karakteristike:					
Deficit tekućeg računa	-14,6	-14,2	-13,3	-13,8	-14,6
Izvoz	41,8	41,1	41,3	41,2	40,8
Uvoz	62,1	60,4	59,5	59,7	59,9
Ostalo	5,7	5,1	4,9	4,7	4,4
Potrošnja domaćinstava	80,6	80,3	78,8	77,9	77,0
Bruto investicije	18,1	19,2	20,1	21,7	23,6
Potrošnja države	21,6	19,7	19,3	18,9	18,5
BDP deflator	2,2	0,0	1,0	1,5	2,0
	(realne stope rasta %)				
Realni rast BDP-a	3,3	2,0	3,5	3,8	4,0
Domaća tražnja	2,9	1,1	2,6	4,0	4,5
Potrošnja domaćinstava	0,8	0,5	1,6	2,6	2,7
Bruto investicije	0,3	3,5	8,0	12,1	13,3
Potrošnja države	-4,9	1,5	1,3	1,5	1,8
Izvoz	-2,1	0,4	4,0	3,5	3,1

Uvoz	-6,8	-0,7	2,0	4,0	4,4
	100,0 (godišnji rast u % ako nije drugačije naznačeno)				
Glavne pretpostavke:					
Rast zaposlenosti	3,0	0,8	1,5	1,2	0,8
Nezaposlenost (ARS)	19,5	19,4	18,2	17,6	17,2
SDI % BDP-a	9,7	10,7	11,6	14,7	13,9
Domaći krediti (kompanije) i	5,0	1,7	3,9	4,6	5,2
Rast izvoza roba	0,1	0,4	5,0	5,0	5,2
Rast uvoza roba	-4,7	-0,8	3,0	5,6	6,5

Izvor: Ministarstvo finansija Crne Gore

II.2.2 Povezanost i međuzavisnost strukturnih reformi na makro i sektorskom nivou

Za sada ne postoji jedinstvena metodologija koja bi sveobuhvatno analizirala prepreke za privredni rast zemalja. Ipak na bazi korišćenja različitih metodologija, od makroekonomskih i fiskalnih analiza, preko institucionalnih i sektorskih analiza, pa do mikroekonomskih analiza koje se baziraju na analizi ponašanja pojedinih pravnih subjekata i domaćinstava, ove se prepreke mogu podijeliti u dvije osnovne grupe. Jedno su makroekonomske prepreke, kao što su one u oblasti javnih finansija i finansijskog sistema, kao i ostale prepreke horizontalnog tipa, na primjer prepreke u oblasti tržišta rada i u oblasti biznis okruženja. Drugu grupu prepreka predstavljaju one koje su više sektorskog ili mikroekonomskog karaktera. Obje grupe prepreka su tijesno međusobno povezane i uslovljene, što ponekad otežava ili pak sprječava njihovu klasifikaciju u jednu, odnosno drugu grupu. Pored toga, metodološki nije potpuno jasno, prvo, kako opredijeliti što je to prepreka razvoju, i drugo, kako kvantifikovati „jačinu“ te prepreke. U svakoj zemlji postoji mnoštvo faktora koji ne idu u prilog bržem privrednom rastu, ali samo neki od njih predstavljaju značajne prepreke za privredni rast. Njihovo smanjenje ili pak eliminisanje, imalo bi snažan pozitivan uticaj na privrednu aktivnost zemlje. Takođe, smanjenje/otklanjanje prepreka za rast ima i svoju vremensku dimenziju. Dok je smanjenje/otklanjanje određene vrste prepreka ključno za brže ostvarenje većih stopa privrednog rasta, smanjenje/otklanjanje drugih može imati pozitivan uticaj na privredni rast tek na srednji ili čak na dugi rok.

U potpoglavljima I.4.1. i I.4.2. Prvog dijela PER-a predstavljene su strukturne reforme sa makrofiskalnim uticajem i definisane su ključne prepreke rastu i povećanju konkurentnosti na makrofiskalnom nivou, dok je u ovom dijelu PER-a riječ o sektorskim reformskim mjerama koje su više mikroekonomskog, odnosno sektorskog karaktera, a koje takođe imaju za cilj otklanjanje prepreka privrednom rastu. Kao što je rečeno, između njih ponekad nije moguće napraviti precizno razgraničenje. U tom kontekstu, primjer izgradnje auto-puta je tipičan. Iako je nedvosmisleno riječ o sektorskom projektu, on ima i te kako značajne makroekonomske implikacije. Slično je sa nekima od reformskih mjera u oblasti unapređenja poslovnog okruženja.

II.3 Sektorske reformske mjere koje se sprovode i planiraju radi postizanja ciljeva ekonomske politike za period 2014-2017.

Ovo poglavlje je sastavljeno od sedam potpoglavlja, pri čemu su prva dva metodološkog karaktera i daju informaciju o procesu izbora »prioritetnih mjera« kojima će Vlada Crne Gore u narednom periodu težiti da smanji, odnosno otkloni najznačajnije prepreke za jačanje svoje međunarodne konkurentnosti i time stvara uslove za viši privredni rast. Struktura ostalih pet potpoglavlja je jedinstvena i riječ je o suštinskim potpoglavljima koja se odnose na glavne sektorske mjere ekonomske politike u oblastima fizičkog kapitala, ljudskog kapitala, boljih industrijskih struktura, poslovnog okruženja i trgovinskih integracija.

II.3.1 Izbor prioritetnih sektorskih reformi/mjera

Faza 1: Artikulacija prioritetnih sektora odnosno tematskih cjelina za Program ekonomskih reformi 2015-2017.

Polazeći od nacionalnih strateških dokumenata (potpoglavlje II.1.2) te uzimajući u obzir stavove, zaključke i preporuke sadržane u dokumentima EU, Vlada Crne Gore je na svojoj sjednici od 20. novembra 2014. godine utvrdila predlog sljedećih osam sektora, odnosno tematskih cjelina sa prioritetnim statusom u pripremi Drugog dijela PER-a za 2015. godinu: 1. **Politika saobraćaja**, 2. **Rast i razvoj MSP (pristup finansiranju, klasteri, regionalna povezanost)**, 3. **Obrazovanje i strukturalna nezaposlenost**, 4. **Biznis okruženje („giljotina propisa“)**, 5. **Jačanje eksterne pozicije zemlje (jačanje izvoznih kapaciteta, promocija SDI, trgovinska integracija)**, 6. **Politika uređenja i zaštite prostora**, 7. **Razvoj ruralne infrastrukture** i 8. **Razvoj elektronskih servisa (digitalizacija radio-difuzije)**.

Faza 2: Izbor sektorskih »prioritetnih mjera«

Osnovni cilj ove faze je kako izabrati one mjere ekonomske politike čijom primjenom bi Crna Gora efikasno odgovorilo na sektorske probleme koji su u nacionalnim, kao i u dokumentima EU, identifikovani kao ključni za povećanje međunarodne konkurentnosti zemlje. Riječ je o tome kako: (i) riješiti problem strukturalnih disbalansa na tržištu rada (visoka nezaposlenost mladih i dugoročna nezaposlenost), (ii) unaprijediti istraživanje i inovacije u funkciji razvoja kako bi se jačala konkurentnost domaćih kompanija, (iii) učiniti biznis okruženje jednostavnijim i predvidivijim kroz dalje napore u borbi sa korupcijom, (iv) jačati eksternu poziciju zemlje kroz jačanje izvoznih kapaciteta i integracije crnogorskog biznisa u zajedničko tržište, (v) izgraditi infrastrukturu koja bi podržala ekspanzivni rast ekonomije.

Obzirom da je u Smjernicama za pripremu PER-a traženo da se dokument koncentriše na uži izbor sektorskih mjera²² za podsticanje privrednog rasta, na osnovu toga su utvrđene najprioritetnije mjere PER-a. U izboru »prioritetnih mjera« korišćeni su sljedeći kriterijumi: (i) »prioritetna mjera« predstavlja odgovor na jedno ili više značajnih prepreka za brži privredni rast Crne Gore koje su bile identifikovane ili u okviru pripreme PER-a, u relevantnim dokumentima EU, ili u dokumentima nekih drugih organizacija, kao na primjer Svjetske banke, (ii) »prioritetna mjera« treba da ima direktan uticaj na poboljšanje međunarodne konkurentnosti Crne Gore, (iii) izbor »prioritetnih mjera« treba biti

²² Iako u Smjernicama Evropske komisije nije potpuno jasno definisano šta se podrazumijeva pod terminom »mjera«, iz dokumenta je ipak moguće razumjeti da se pod tim podrazumijeva konkretna mjera ekonomske politike (investicija, administrativna mjera, pravna mjera, program koji kombinuje nekoliko mjera odnosno paket mjera) – koja ima opredjeljen način realizacije i vremenski horizont. Dakle, mjera ne može biti sektorska strategija/akcioni plan kao cjelina, nego neka od konkretnih mjera značajna za implementaciju te strategije/akcionog plana.

napravljen na način da je iz svakog od pet segmenata identifikovanih u Smjernicama Evropske komisije (EK) izabrana barem po jedna mjera, i (iv) izbor »prioritetnih mjera« treba biti napravljen na način, da je iz svakog od osam sektora odnosno tematskih cjelina definisanih od strane Vlade kao prioritetnih za PER, izabrana barem po jedna mjera.

Sljedeća tabela pokazuje, na jednoj strani, kako se »prioritetne mjere« koje je Vlada izabrala u kontekstu pripreme PER-a, uključuju u strukturu predviđenu Smjernicama Evropske komisije za pripremu predmetnog dokumenta, a na drugoj strani, kako ove »prioritetne mjere« korespondiraju, tj. daju odgovore na ocjene odnosno preporuke date u dokumentima EU.

Tabela 19 Veza između »prioritetnih mjera« izabranih za pripremu PER-a i relevantnih evropskih dokumenata

Segmenti prema Smjernicama EK za izradu PER -a	“Prioritetne mjere” izabrane u kontekstu pripreme PER-a	Relevantna ocjena odnosno preporuka EU
Fizički kapital	Prioritetna mjera br. 1: Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Mateševo auto-puta Bar-Boljare	Izgraditi infrastrukturu koja bi podržala ekspanzivni rast ekonomije. -Izveštaj o napretku str. 35, Poglavlje 14 („Crna Gora mora obezbijediti bolje ulaganje u sve saobraćajne oblasti i dalje usklađivanje s bezbjednosnim standardima i interoperabilnošću EU“.)
	Prioritetna mjera br. 2.: Priprema prostorno-planske dokumentacije za Jadransko-jonski autoput	-Izveštaj o napretku str.24 (“Ekonomija prolazi kroz proces transformacije, jača uslužni i energetski sektor, dok se starije djelatnosti kao što su metalurgija i saobraćaj restrukturiraju”).
	Prioritetna mjera br. 3: Modernizacija željezničke mreže	- Izveštaj o napetku str. 37, Poglavlje 15 (“Pripreme za usklađivanje s trećim energetskim paketom treba da se ubrzaju. Zakonodavstvo o obaveznim naftnim rezervama i Akcioni plan o obnovljivim izvorima energije još uvijek nisu usvojeni”).
	Prioritetna mjera br. 4: Povezivanje elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom	-Izveštaj o napretku, str. 69, Poglavlje 27 (“Strateško planiranje, značajne investicije i suštinski dalji naponi potrebni su kako bi se obezbijedila usklađenost sa pravnom tekovinom EU i implementacija pravne tekovine u oblasti životne sredine i klimatskih promjena”).
	Prioritetna mjera br. 5: Unapređenje komunalne infrastrukture	- Izveštaj o napretku str. 33, Poglavlje 11 („Trebalo da se usvoji Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja i da se dodatno ojačaju kapaciteti da bi se osiguralo buduće sprovođenje IPARD programa i razvili cjelokupni kapaciteti za sprovođenje zajedničke poljoprivredne politike.”)
	Prioritetna mjera br. 6: Izgradnja i obnova infrastrukture u ruralnim sredinama (vodovodi i putna infrastruktura)	
Ljudski kapital	Prioritetna mjera br. 7:Reforma upisne politike ustanova visokog obrazovanja	Izveštaj o napretku za 2014. str. 22 Raspoloživost ljudskog i fizičkog kapitala (“neophodno je ulaganje daljih napora u oblasti istraživanja, razvoja i inovacija da bi se ojačala konkurentnost domaćih privrednih društava, kao i ulaganje napora u izgradnju neophodne infrastrukture za održavanje održivog širenja ekonomije. Od ključne važnosti za smanjenje nezaposlenosti su sprovođenje obrazovne reforme da bi se smanjio jaz u vještinama, jačanje aktivnih politika tržišta rada, kao i uvođenje veće fleksibilnosti na tržište rada kroz posebne kolektivne ugovore za javni i privatni sektor.”) i poglavlje 19 oblast politika zapošljavanja str. 41.
	Prioritetna mjera br. 8:Program stručnog osposobljavanja visokoškolača	
	Prioritetna mjera br. 9: Izgradnja Inovaciono-preduzetničkog centra Tehnopolis u Nikšiću	
Bolje industrijske strukture	Prioritetna mjera br. 10: Finansijska podrška sektoru MSP	- Str. 23 – Šeme podrške javnog sektora malim i srednjim preduzećima i dalje su ograničene. Str. 33 - Administrativne kapacitete i mjere podrške treba ojačati kako bi se što efektivnije iskoristili programi finansijske i nefinansijske podrške MSP. - Izveštaj o napretku str. 42- Ograničeni napredak ostvaren je u oblasti preduzetništva i industrijske politike.
	Prioritetna mjera br. 11 Unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za podršku MSP	
	Prioritetna mjera br. 12: Unapređenje turističke ponude na sjeveru Crne Gore kroz izgradnju neophodne infrastrukture na skijalištima	
Dobro poslovno okruženje	Prioritetna mjera br. 13: Jačanje institucionalnog okvira za izvršavanje ugovora	Izveštaj o napretku str. 21 (“Jednostavnije i predvidljivije regulisanje poslovanja i dalji naponi na suzbijanju korupcije su potrebni radi poboljšanja poslovnog okruženja”).
	Prioritetna mjera br. 14: Unapređenje procesa izdavanja građevinske dozvole kroz nadogradnju postojećih informacionih rješenja	

	Prioritetna mjera br. 15: Online dostupnost javnih usluga i implementacija informacionog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa	
	Prioritetna mjera br. 16: Povećanje konkurentnosti privrednih društava kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda i unapredjenje kvaliteta	
Trgovinska integracija	Prioritetna mjera br. 17: Promocija poljoprivredno-prehrambenih proizvoda: projekat EXPO 2015 Prioritetna mjera br. 18: Unapređenje institucionalnog okvira za promociju i podsticanje investicija sa naglaskom na prerađivačkoj industriji.	Izveštaj o napretku str. 24 („Jačanje eksterne pozicije zemlje kroz jačanje izvoznih kapaciteta i integracije crnogorskog biznisa u zajedničko tržište“).

Izvor: Ministarstvo ekonomije

II.3.2 Jedinствена структура tekstova narednih poglavlja

U skladu sa Smjernicama EK, ovo poglavlje je strukturirano u okviru 5 segmenata – Fizički kapital, Ljudski kapital, Bolje industrijske strukture, Bolje poslovno okruženje i Trgovinska integracija – pri čemu će svaki od tih segmenata biti predmet jednog od narednih 5 potpoglavlja. Svako od navedenih potpoglavlja ima sljedeću osnovnu strukturu:

- *Osnovni problemi / prepreke privrednom rastu*
- *Osnovni ciljevi*
- *Mjere ekonomske politike za ostvarivanje postavljenih ciljeva*
- *»Prioritetne mjere« (prezentirane na jedinstven metodološki način).*

II.3.2.1 Fizički kapital

Osnovni problemi / prepreke privrednom rastu u segmentu »Fizički kapital«

Dobra fizička infrastruktura preduslov je za brz privredni rast i razvoj zemlje. Ona ne samo da omogućava fizičku povezanost između njenih stanovnika koji žive u različitim područjima, nego je i preduslov za različite oblike međunarodne saradnje. Osim toga, kvalitetna fizička infrastruktura jača atraktivnost zemlje kao turističke destinacije, kao lokacije za strane investitore i kao lokacije za sprovođenje ICT biznisa. Razumljivo, slabosti u fizičkoj infrastrukturi istovremeno znače i prepreke za ostvarivanje bržeg privrednog rasta.

Saobraćaj: Crna Gora se suočava sa objektivnim problemima u dostizanju kvalitetne saobraćajne infrastrukture. Njena topografija, sama po sebi, predstavlja veliki finansijski izazov kako za nove investicije tako i za održavanje infrastrukture, prije svega u oblastima drumskog i željezničkog saobraćaja. Nedovoljno razvijena saobraćajna infrastruktura ima za posljedicu neadekvatan kvalitet transportnih usluga, relativno visoke troškove održavanja, neadekvatan nivo bezbjednosti u saobraćaju, što posljedično ima negativan uticaj na privredni rast. Osim toga, neadekvatna transportna infrastruktura jedan je od ključnih faktora značajnih regionalnih razlika u Crnoj Gori kao i otežanog aktivnog uključivanja zemlje u ekonomske tokove u okruženju. Aviodostupnost je ograničenog karaktera, pogotovo van sezone što značajno utiče na konkurentnost crnogorskog turizma.

Energetika: Nedovoljna povezanost elektroenergetskog sistema Crne Gore sa elektroenergetskim sistemima država regiona i EU negativno utiče na sigurnost snabdijevanja kupaca u Crnoj Gori,

mogućnost izvoza raspoloživog viška električne energije i učešće na regionalnom i tržištu EU. To je i jedan od uzroka što se hidropotencijal, glavni energetska resurs Crne Gore, ne može u dovoljnoj mjeri komercijalno iskoristiti i više doprinijeti ekonomskom razvoju države. U ovom segmentu fizičke infrastrukture zemlja se susrijeće sa još nekim izazovima, kao što su nedovoljno investiranje u postojeće energetske kapacitete, gubici u prenosu i distribuciji električne energije i visoki energetska intenzitet. Sve ovo ukazuje na neophodnost većih investicija u elektroenergetski sektor Crne Gore.

Komunalna infrastruktura: Zbog višegodišnjeg neadekvatnog upravljanja komunalnom infrastrukturom i nedovoljnog ulaganja u njenu izgradnju i rekonstrukciju (posebno u oblasti vodosnabdijevanja i upravljanja otpadom i otpadnim vodama) u jednom dužem periodu, došlo je do propadanja i tehnološkog zastarijevanja opreme i instalacija. Ovakav odnos prema komunalnoj opremi i infrastrukturi rezultirao je nižim kvalitetom usluga i većim troškovima obavljanja djelatnosti. U posljednjih nekoliko godina, aktivnostima Vlade Crne Gore u obezbjeđivanju tehničke i finansijske podrške međunarodnih finansijskih institucija opštinama, omogućili su da se stanje u ovim oblastima, počinje mijenjati na bolje.

Sljedeći segment fizičke infrastrukture u kojem je Crna Gora, slično kao i zemlje u okruženju, suočena sa znatnim problemima je ruralna infrastruktura. Riječ je komunalnoj infrastrukturi, tj. o lokalnim putevima, snabdijevanju vodom i električnom energijom, kanalizaciji, prečišćavanju voda i upravljanju otpadom. Iako su ovi problemi prisutni u svim djelovima zemlje, oni su ipak izraženiji u ruralnim predjelima.

Osnovni ciljevi za segment »Fizički kapital«

Saobraćaj: Razvoj efikasnog transportnog sistema predstavlja jedan od glavnih uslova za povećanje konkurentnosti i društveno-ekonomski razvoj. Osnovni cilj razvoja saobraćaja prema Pravcima razvoja Crne Gore 2013-2016. godine (PRCG) je "visokokvalitetan i efikasan saobraćaj, povećanje efikasnosti i mobilnosti saobraćaja, kvalitetan razvoj saobraćajne infrastrukture, unapređenje zaštite životne sredine, povećanje bezbjednosti prevoza roba i ljudi". Ovaj je cilj u potpunoj saglasnosti sa ciljem definisanim u Strategiji razvoja saobraćaja Crne Gore, kao i sa ciljevima Strategije razvoja JIE do kraja 2020. godine. Prema PRCG 2013-2016. saobraćaj je, zajedno sa još nekim djelatnostima preduslov za rast i razvoj, pa predstavlja sektor u kojem će biti potrebne značajne investicije finansirane kako iz javnih, tako iz privatnih izvora.

Energetika: Prema Pravcima razvoja Crne Gore 2013-2016., pored turizma, industrije i poljoprivrede, energetika predstavlja jedan od osnovnih nosilaca budućeg privrednog rasta i razvoja. Kao glavni ciljevi u oblasti energetike ovim dokumentom su predviđeni: obezbjeđenje sigurnosti snabdijevanja energijom, razvoj konkurentnog tržišta energije i održiv energetska razvoj, koji se temelji na ubrzanom ali racionalnom korišćenju sopstvenih energetska resursa uz uvažavanje principa zaštite životne sredine, povećanje energetska efikasnosti i veće korišćenje obnovljivih izvora energije. Razvoj energetike je od posebnog značaja za povećanje konkurentnosti i izvozne sposobnosti crnogorske ekonomije.

Komunalna infrastruktura: Opremljenost gradova i naselja komunalnom infrastrukturom, posebno u oblasti vodosnabdijevanja i upravljanja otpadom i otpadnim vodama, jedan je od preduslova za cjelovitu implementaciju relevantnih zakona i propisa koji su harmonizovani sa odgovarajućim dijelom pravnih tekovina EU čime se daje nepohodan doprinos efikasnijem procesu integracije Crne Gore u zajednicu evropskih država. Prema PRCG 2013-2016., Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, rekonstrukcija postojećih sistema za vodosnabdijevanje, izgradnja sanitarnih deponija i druge infrastrukture za upravljanje kako komunalnim, tako i opasnim otpadom, kao i adekvatno funkcionisanje i održavanje ovih kapaciteta, doprinose povećanju kvaliteta obavljanja komunalnih usluga, a u vezi sa tim i konkurentnosti različitih područja zemlje.

Kada je riječ o komunalnoj infrastrukturi u ruralnim područjima, dobro osmišljenom politikom ruralnog razvoja, seoski prostor može obezbijediti dobar kvalitet života i rada, gdje će mladi ljudi uvidjeti svoju šansu da se bave poljoprivredom i sa njom vezanim djelatnostima, ili čak djelatnostima iz drugih sektora. Ovo bi u značajnoj mjeri omogućilo smanjenje trenda depopulacije sela. U tom smislu izgradnja vodovodne i ostale infrastrukture u ruralnim područjima ima veliki značaj.

Mjere ekonomske politike za ostvarivanje postavljenih ciljeva u segmentu "Fizički kapital"

Saobraćaj: Ostvarivanje postavljenih ciljeva u sektoru saobraćaja definisanih u Pravcima razvoja Crne Gore 2013-2016. i drugim strateškim dokumentima, planira se upotrebom različitih grupa mjera ekonomske politike. Među njima svakako najznačajniju predstavlja **izgradnja putne infrastrukture sa akcentom na auto-puteve koji povezuju Crnu Goru sa susjednim zemljama**. Prvi među njima je auto-put Bar-Boljare koji će povezivati Crnu Goru sa Srbijom i dalje sa evropskim koridorom br. X. Izgradnja prve dionice tog auto-puta na relaciji Smokovac-Uvač-Mateševo treba da započne u 2015. godini i predstavlja jednu od „prioritetnih mjera“ ovoga PER-a, kojom zemlja nastoji povećati svoji međunarodnu konkurentnost i privredni rast (**prioritetna mjera br. 1: Izgradnja dionice Smokovac-Mateševo auto-puta Bar-Boljare**, detaljnije je predstavljena u nastavku). Drugi prioritetni infrastrukturni projekat u sektoru putne infrastrukture je izgradnja crnogorske dionice Jadransko-jonskog autoputa, ali njegova realizacija vremenski još nije precizirana. Pri tome je priprema prostorno-planske dokumentacije za ovaj auto-put od posebnog značaja za dobijanje dalje aktivnosti na otpočinjanju izgradnje ovog izuzetno značajnog infrastrukturnog projekta (**prioritetna mjera br. 2: Priprema prostorno-planske dokumentacije za Jadransko-jonski autoput**, detaljnije je predstavljena u nastavku)..

Drugi skup mjera u oblasti izgradnje putne infrastrukture obuhvaćen je **Programom rješavanja uskih grla**, kojim se u 2015. nastavlja aktivnosti na realizaciji projekata izgradnje obilaznica oko gradova i to: Golubovci II faza-Podgorica, Bulevar Bečići-Budva i Rožaje II faza i projekata koji su u fazi pripreme za izradu studijsko-tehničke dokumentacije obilaznica: Herceg Novi, Budva, Bar.

Važna mjera realizacije strategije u oblasti puteva je i *Program rekonstrukcije magistralnih i regionalnih puteva*. On predviđa rekonstrukciju na devet lokacija na magistralnim i regionalnim putevima u Crnoj Gori, kao i na šest lokacija koje se odnose na novi program rekonstrukcije i rehabilitacije magistralnih puteva radi boljeg povezivanja pojedinih manje razvijenih područja sa glavnim magistralnim putevima i turističkim centrima kao i prilazima ka graničnim prelazima ka Kosovu, Albaniji i Bosni i Hercegovini. Za finansiranje ovih rekonstrukcija predviđeno je korištenje sredstava budžeta, kao i kredita Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) i Evropske investicione banke (EIB) i to za projekte koji su već u proceduri kod ovih banaka. Novim programom predviđena je rekonstrukcija i rehabilitacija magistralnih puteva u dužini od oko 100 km na 16 lokacija koje će se realizovati u periodu od 2015-2017. godine. U 2015. godini, po završetku projektne dokumentacije, planiran je početak radova na 6 lokacija.

Takođe, dalja izgradnja/rekonstrukcija putne infrastrukture realizovaće se kroz *Program rekonstrukcije više raskrsnica na regionalnim i magistralnim putevima* u Crnoj Gori, kao mjere u cilju otklanjanja uskih grla. U 2015. godini će se izvršiti rekonstrukcija raskrsnice u Sutomoru i raskrsnica na putu Bar-Ulcinj, na skretanju prema bolnici Bar.

Peti skup mjera po *Programu Investiciono presvlačenje regionalnih i magistralnih puteva* odnosi se na presvlačenje od 40 do 50 km regionalnih i magistralnih puteva svake godine. U budžetu za 2015. godinu je za ovu svrhu predviđeno 2.500.000 EUR.

Pored same izgradnje i modernizacije putne infrastrukture, Crna Gora ima u planu i određene grupe mjera usmjerene u **poboljšanje bezbjednosti saobraćaja i zaštite životne sredine**. Ključni elementi sprovođenja ovih mjera su donošenje i realizacija dva pravilnika. Prvi pravilnik je Pravilnik o bližim uslovima i načinu polaganja ispita provjere znanja stečenog na obuci i dodatnoj obuci, visini troškova polaganja ispita iz provjere znanja o poznavanju propisa iz oblasti drumskog saobraćaja, obuke i dodatne

obuke, izgledu i sadržaju obrasca licence za profesionalnog vozača i sertifikata o položenom ispitu iz provjere znanja. Do polovine 2015. godine treba da se završi procedura objavljivanja javnog poziva za izbor pravnog lica koje će vršiti obuku za profesionalne vozače, a od 01.01.2016. godine se planira izdavanje licenci za profesionalne vozače. Drugi pravilnik je Pravilnik o tehničkim zahtjevima za vozila koja se uvoze ili prvi put stavljaju na tržište u Crnoj Gori. Donošenje pravilnika predviđeno je za I kvartal 2015. godine, a implementacija do kraja iste godine. Budžetska sredstva koja su potrebna za sprovođenje ovih pravilnika u ovoj fazi nije moguće u potpunosti procijeniti. Efekti uvođenja pravilnika biće mjerljivi nakon što budu izabrana pravna lica po osnovu jednog i drugog pravilnika, čime će se stvoriti uslovi za realizaciju navedene grupe mjera. Efekat u srednjem roku će se ogledati u tome što će država prihodovati značajna sredstva od obuke vozača i izdavanja licence za profesionalnog vozača, kao i od izdavanja sertifikata za tip vozila i potvrda za homologaciju pojedinačnog vozila.

U oblasti željezničkog saobraćaja, ključna mjera je nastavak procesa modernizacije željezničke infrastrukture (**prioritetna mjera br. 3: Modernizacija željezničke mreže**) i detaljnije je predstavljena u nastavku). Investiranjem u modernizaciju mreže, željeznički saobraćaj bi postao sve atraktivnija alternativa drumskom saobraćaju, kako sa stanovišta ekonomske efikasnosti tako i sa stanovišta bezbjednosti i ostvarivanja ciljeva u oblasti životne sredine. U tom kontekstu, potrebno je poboljšati kapacitete željezničkog saobraćaja tzv. kombinovanim željezničko-pomorskim saobraćajem (multi-modal maritime-railway transportation).

Mjere u oblasti **izgradnje i rekonstrukcije infrastrukture u oblasti vazdušnog saobraćaja** treba da doprinesu većoj efikasnosti i sigurnosti u odvijanju vazdušnog saobraćaja i poboljšanju protoka putnika i kvalitetu njihovog opsluživanja. Sve ovo je u direktnoj funkciji povećanja konkurentnosti naročito u oblasti turizma. U skladu sa Master planom razvoja aerodroma Crne Gore, ove mjere će se u periodu do kraja 2017. godine realizovati kroz: (i) proširenje i rekonstrukciju manevarskih površina na aerodromima Podgorica i Tivat, te (ii) izgradnju nove terminalne zgrade na aerodromu Tivat sa pratećom infrastrukturom. U posljednjih 12 mjeseci, implementacija mjere se odnosila na ispitivanje stanja manevarskih površina i platformi na oba aerodroma. Dobijeni rezultati su polazna osnova za izradu tehničke dokumentacije za ovaj projekat. Sredstva za realizaciju ovih projekata u ukupnoj visini cca 40 mil. EUR za sada nisu obezbijeđena, ali u toku su pregovori sa EBRD-om u cilju definisanja uslova za dobijanje kredita.

U oblasti pomorskog saobraćaja kao značajni skup mjera identifikovano je **Uređenje sigurnosti plovidbe, zaštite ljudskih života i zaštite životne sredine na moru**. U periodu 2015-2017., realizacija ovih mjera će se sprovoditi kroz dva ključna elementa. Prvi je donošenje zakona i podzakonskih akata iz oblasti pomorskog saobraćaja u cilju usaglašavanja sa pravnom tekovinom EU i standardima i preporukama međunarodne pomorske organizacije, a drugi je investiranje u obalni zid u Luci Bar. Na osnovu Ugovora o koncesiji, AD "Kontejnerski terminal i generalni tereti" Bar je dužno da u periodu od 2014-2017. investira u obalni zid Luke Bar oko 2 miliona eura. **Energetika:** U cilju dugoročnog planiranja energetskog razvoja izrađena je Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine. Implementacija ove strategije za period 2015-2020. sastoji se od mjera koje je moguće svrstati u sljedeće četiri grupe:

Prvu grupu mjera predstavlja **definisanje pravno-regulatornog okvira usklađenog sa relevantnim direktivama EU, donošenjem zakona i podzakonskih akata**. U okviru ove grupe mjera već je pripremljen Nacrt zakona o energetici, kojim će se transponovati direktive Trećeg energetskog paketa EU, Direktiva 2009/28/EZ o obnovljivim izvorima energije, Direktiva 2005/89/EZ o sigurnosti snabdijevanja električnom energijom i dio Direktive 2012/27/EU o energetskoj efikasnosti u proizvodnji, prenosu i distribuciji energije. Donošenje Zakona o energetici planirano je do kraja 2015. godine. Pripremljen je i Nacrt akcionog plana obezbjeđenja obaveznih rezervi naftnih derivata, čije se usvajanje očekuje u I kvartalu 2015. godine. Do kraja 2015. godine predviđeno je da se donese i Zakon o obaveznim rezervama nafte i/ili naftnih derivata i Zakon o prenosnim sistemima za prekograničnu razmjenu električne energije i prirodnog gasa. Već su usvojeni Nacionalni akcioni plan korišćenja energije iz obnovljivih izvora do

2020. godine i Akcioni plan za energetska efikasnost za period 2013-2016. godina, tako da je sada u toku njihova implementacija.

Druga grupa mjera uključuje **unapređenje institucionalnog okvira uspostavljanjem centralnog tijela za upravljanje obaveznim rezervama naftnih derivata i jačanje kapaciteta postojećih institucija**. Uspostavljanje Centralnog tijela za obavezne rezerve nafte je osnovni preduslov za rješavanje ovog pitanja. Ovo tijelo će inicijalno biti osnovano u sklopu Ministarstva ekonomije, kao zasebna direkcija unutar Direktorata za energetiku, dok se u kasnijem periodu planira njegovo jačanje i moguće izdvajanje kao posebne institucije. Prvi zadatak Centralnog tijela biće priprema Zakona o obaveznim rezervama nafte, kao i izmjena postojeće legislativne za potrebe obezbjeđenja rezervi. Nakon toga, Tijelo će raditi na pripremi svih procedura koje obuhvataju prikupljanje podataka, planiranje rezervi, tenderske procedure i njihovoj implementaciji.

Osnov treće grupe mjera sačinjava **donošenje i realizacija akcionih planova**. Donošenje Akcionog plana za implementaciju Strategije razvoja energetike za petogodišnji period, predviđeno je do kraja 2015. godine. Donošenje Nacionalnog akcionog plana razvoja i korišćenja daljinskog grijanja i/ili hlađenja i visokoefikasne kogeneracije predviđeno je do kraja 2017. godine. Akcioni plan obezbjeđenja obaveznih rezervi naftnih derivata je dostavljen EK na mišljenje i njegovo usvajanje se očekuje u prvom kvartalu 2015. godine. Nacionalni akcioni planovi za energetska efikasnost se donose za period od tri godine i sljedeći će biti usvojen u drugom kvartalu 2016. godine za period 2016-2018. godina.

Posljednja, četvrta grupa mjera **su investicije u revitalizaciju postojećih i izgradnju novih objekata za proizvodnju, prenos i distribuciju energije, kao i investiranje u programe i projekte povećanja energetske efikasnosti**. Dok su neki investicioni projekti u oblasti energetike već u toku, kao što su projekti izgradnje malih hidroelektrana i vjetroelektrana i projekti povećanja energetske efikasnosti, drugi veliki i za crnogorsku ekonomiju veoma značajni projekti u oblasti proizvodnje i prenosa energije su u različitim fazama pripreme. To su projekti izgradnje II bloka Termoelektrane Pljevlja, Jonsko-jadranskog gasovoda i Podmorskog kabla za povezivanje elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije.

Realizacija projekata izgradnje malih hidroelektrana, vjetroelektrana i II bloka TE Pljevlja planirana je u cilju većeg iskorišćenja raspoloživih energetska potencijala, povećanja proizvodnje električne energije i sigurnosti snabdijevanja, kao i povećanja konkurentnosti i izvozne sposobnosti crnogorske ekonomije. Na značaj ovih projekata veliki pozitivni uticaj ima projekat izgradnje podmorskog kabla za povezivanje elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije. U skladu sa tim, kao prioritetna mjera u cilju otklanjanja prepreka povećanju konkurentnosti crnogorske ekonomije, definisana je investicija u izgradnju Podmorskog kabla između Crne Gore i Italije (**prioritetna mjera br. 4: Realizacija projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom**, detaljnije je predstavljena u nastavku).

Komunalna infrastruktura: U cilju dugoročnog planiranja razvoja komunalne infrastrukture i stvaranja uslova za implementaciju Direktiva EU u oblasti upravljanja otpadom i otpadnim vodama, koje su zbog svoje finansijske zahtjevnosti poznate kao "heavy directives", urađena su strateška planska dokumenta kojima se definišu investicione aktivnosti u svim opštinama u Crnoj Gori do 2029. godine. U skladu sa ovim planskim dokumentima realizovan je ili se realizuje veliki broj infrastrukturnih projekata.

Izgradnja komunalne infrastrukture uglavnom se finansira iz kredita međunarodnih finansijska institucija kao što su KfW banka, Evropska investiciona banka, Evropska banka za obnovu i razvoj, Svjetska banka i dr., sa kojima je u prethodnom periodu ugovoreno više kreditnih aranžmana. Veliki dio sredstava obezbijeđen je iz fondova EU i budžeta Države i lokalnih samouprava.

U saradnji sa KfW bankom, od 2004. godine, na Crnogorskom primorju se realizuje projekat "Poboljšanje vodosnabdijevanja i odvođenja otpadnih voda na Jadranskoj obali", za koji je u okviru pet faza ova banka obezbijedila 99 miliona € kreditnih sredstava i preko 20 miliona bespovratnih sredstava. U Središnjem i Sjevernom regionu uz podršku Evropske investicione banke realizuje se projekat "Vode i kanalizacija u

Crnoj Gori”, za koji je ova banka obezbijedila 57 miliona € i projekat “Čvrsti otpad u Crnoj Gori”, za koji je obezbijeden kredit u iznosu od 27 miliona €.

Jedna od ključnih aktivnosti u okviru projekta “Poboljšanje vodosnabdijevanja i odvođenja otpadnih voda na Jadranskoj obali”, faza III, je projekat “Izgradnja vodovodne i kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Herceg Novi”, a u okviru projekta “Vode i kanalizacija u Crnoj Gori” projekat “Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Nikšiću”, kao projekti čija finalizacija u 2015. treba da doprinese unapređenju komunalne infrastrukture u Crnoj Gori u funkciji povećanja konkurentnosti (**prioritetna mjera br. 5: Unapređenje komunalne infrastrukture**).

Neadekvatna ili nepostojeća infrastruktura značajna je karakteristika ruralnih područja u Crnoj Gori, naročito u udaljenim planinskim predjelima. Kako bi se sprječilo odliv stanovništva, iskoristili raspoloživi prirodni resursi u cilju generalnog poboljšanja uslova života za seosko stanovništvo i povećanja njihove konkurentnosti, u Crnoj Gori se nastoji sprovoditi program poboljšanja putne, vodovodne i elektroenergetske infrastrukture u ruralnim područjima zemlje. Obnova i izgradnje seoske infrastrukture se prevashodno finansira iz budžeta u okviru programa „Obnova i razvoj sela i izgradnja infrastrukture“. Konkretni projekti se realizuju u saradnji sa lokalnim samoupravama i stanovništvom područja na koje se odnosi investicija. Opštine dostavljaju Ministarstvu poljoprivrede i ruralnog razvoja (MPRR) listu prioriteta, koji se koristeći kriterijume (vrijednost projekta, broj poljoprivrednih gazdinstava sa brojem poljoprivrednog stanovništva, broj grla stoke, površine pod zasadima, broj katuna i broj poljoprivrednika koji izdižu na katun) rangiraju uz dodatni uslov da podnesu izvještaj o realizovanim investicijama, koje su finansirane od MPRR u prošloj godini ako ih je bilo, i na taj se način dodjeljuje podrška. Investicija se realizuje uz pomoć sredstava MPRR-a, lokalne samouprave i učešća mjesnih zajednica koje su konkurisale. Program elektrifikacije katuna se sprovodi kroz Javne pozive koje objavljuje MPRR, a finansira u saradnji sa Ministarstvom ekonomije.

Program “Obnova i razvoj sela i izgradnja infrastrukture” sprovodi se već dugi niz godina i sprovodiće se i u narednom periodu po ustaljenoj proceduri. Jedan od ključnih projekata koji će se realizovati u narednom periodu predstavljen je u nastavku poglavlja (**prioritetna mjera br. 6: Izgradnja i obnova infrastrukture u ruralnim sredinama (vodovodi i putna infrastruktura)**). Mogućnost korišćenja Međunarodnog fonda za razvoj poljoprivrede (IFAD) kao dijela sistema UN koje je za očekivati tokom 2015. godine će dijelom usloviti promjenu metodologije implementacije, ali sa istim rezultatom, poboljšanjem ruralne infrastrukture.

„Prioritetne mjere“ za segment “Fizički kapital”

U segmentu “Fizički kapital”, kroz proces selekcije (predstavljen u potpoglavlju 3.1. ovog poglavlja) identifikovano je šest „prioritetnih mjera“ i to: 1) Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Mateševo auto-puta Bar-Boljare; 2) Priprema prostorno planske dokumentacije za Jadransko-jonski autoput; 3) Modernizacija željezničke mreže; 4) Realizacija projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom; 5) Unapređenje komunalne infrastrukture;) 6) Izgradnja i obnova infrastrukture u ruralnim sredinama (vodovodi i putna infrastruktura).

Prioritetna mjera br. 1: Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Mateševo auto-puta Bar-Boljare

Opis mjere i njena klasifikacija: Ovo je investiciona mjera, tj. investicija u izgradnju prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo auto-puta Bar-Boljare.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni rast i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Auto-put Bar-Boljare (SEETO²³ putni pravac 4) treba da poveže Crnu Goru, od jadranske obale preko glavnog

²³ South East Europe Transport Observatory/ <http://www.seetoint.org/>

grada Podgorice sa granicom Srbije, a preko Požega-Beograd puta sa TEN-T koridorom X sa Rumunijom i Centralnom Evropom. Istovremeno, auto-put Bar-Boljare će bolje povezati glavne regionalne centre Sarajevo (Bosna i Hercegovina), Tirana (Albanija) i Skoplje (BJR Makedonija). Zato ovaj projekat ima važnu stratešku ulogu za cijeli region. Auto-put će takođe povezivati luke na Jadranu sa lukama na Dunavu (Koridor VII i Koridor X) i dalje sa cijelom mrežom Panevropskih koridora. To će ujedno biti i najkraća veza Mađarske i Rumunije preko Srbije i Crne Gore sa južnom Italijom i Albanijom. Auto-put Beograd-Južni Jadran zahvata široko gravitaciono područje sa oko 4,7 mil. stanovnika.

Projekat auto-puta Bar-Boljare predstavlja najvažniji prioritet Vlade Crne Gore i jedan je od elemenata naše integracione strategije prema Evropskoj Uniji, koji će omogućiti veću i sigurniju mobilnost ljudi, roba i usluga. Ovom saobraćajnicom Luka Bar će biti u potpunosti povezana sa ostatkom evropskih koridora i moći će bolje da zadovolji potrebe Kosova i Srbije, a time i doprinese ekonomskoj i političkoj stabilnosti Zapadnog Balkana. Projekat auto-puta Bar-Boljare je takođe definisan kao projekat čija realizacija treba da omogući ravnomjerniji regionalni razvoj zemlje, iskorišćavanje prirodnih bogatstava, razvoj turizma, bolje saobraćajno povezivanje i ukupan ekonomski razvoj.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo (dužine 41 km), auto-puta Bar-Boljare će se realizovati na bazi međudržavnog sporazuma („Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Narodne Republike Kine o unapređenju saradnje u izgradnji infrastrukture“). Imajući u vidu da je predmetni Sporazum omogućavao realizaciju krupnih infrastrukturnih projekata samo na bazi koncesije, isti je morao biti izmijenjen, kako bi se omogućila realizacija konkretnog projekta auto-puta Bar-Boljare, i upravo je projekat izgradnje auto-puta, predmet Izmjena i dopuna pomenutog međudržavnog sporazuma. Dana 26.02.2014. godine, između Vlade Crne Gore, odnosno resornog Ministarstva saobraćaja i pomorstva, i kineskih kompanija China Communications Construction Company Ltd. (CCCC) i China Road and Bridge Corporation (CRBC), potpisan je Ugovor o projektovanju i izgradnji prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo auto-puta Bar-Boljare, a dana 30.10.2014. godine Vlada Crne Gore, odnosno resorno Ministarstvo finansija sa kineskom EXIM bankom potpisalo je Ugovor o preferencijalnom zajmu, u vezi sa finansiranjem realizacije predmetnog projekta. Pomenuti ugovori su dostavljeni Skupštini Crne Gore na upoznavanje zajedno sa Predlogom zakona o auto-putu Bar-Boljare, koji je dostavljen na usvajanje. Predlogom zakona o auto-putu Bar-Boljare se na poseban način uređuju: postupak eksproprijacije, način izrade i revizije tehničke dokumentacije, uslovi izdavanja građevinske dozvole, uslovi izvođenja pripremnih radova, poreska i carinska oslobađanja, sve u cilju što efikasnijeg rada na izgradnji pomenute dionice auto-puta. Dana 8. decembra 2014. godine, Skupština Crne Gore je izglasala Zakon o auto-putu Bar-Boljare čime je ispunjen osnovni pravni preduslov za početak realizacije prethodno pomenutih ugovora, a u Službenom listu Crne Gore su objavljeni: Zakon o auto-putu Bar-Boljare, Ugovor o projektovanju i izgradnji sa CCCC/CRBC, Ugovor o preferencijalnom zajmu sa kineskom EXIM bankom.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Projektovanje i izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo auto-puta Bar-Boljare će trajati 48 mjeseci.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020.: Doprinos ove mjere realizaciji Nacionalnog akcionog plana Strategije JIE 2020, ogleda se kroz dimenziju I “Saobraćaj” u okviru stuba “Održivi rast”.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Rizici se mogu odnositi na eventualne izmjene u dinamici i kvalitetu izvođenja radova, što bi eventualno uticalo na rokove završetka i troškove.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Ukupna vrijednost projektovanja i izgradnje prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo auto-puta Bar-Boljare je 809.577.356,14 €, od čega je za 2015. predviđeno 206 mil. €. Strukturu finansiranja predviđeno je da se 85% ukupne vrijednosti projekta finansira kreditom kineske EXIM

banke, sa kojom je kreditni aranžan sklopljen oktobra 2014. Preostalih 15% ukupne vrijednosti projekta će biti obezbijedeno kroz budžet. Obzirom da će gradnja auto-puta Bar-Boljare biti jedna od ključnih karika u pospješivanju privrednog rasta Crne Gore u narednim godina, projekat će imati pozitivan indirektan uticaj na budžetske prihode.

Opis predviđenih uticaja i očekivani period njihovog trajanja: Projekat izgradnje najteže dionice auto-puta Bar-Boljare predstavlja najznačajniju mjeru ekonomske politike Crne Gore za naredni srednjeročni period. Realizacijom ovog projekta stvoriće se mogućnosti za bitno olakšanu komunikaciju između relativno manje razvijenog Sjevera i razvijenijeg Središnjeg i Primorskog regiona Crne Gore. Pored povećanja interne povezanosti u zemlji, samim tim i stvaranje osnova za smanjenje regionalnih razlika, projekat će predstavljati i značajan korak ka boljoj povezanosti sa Srbijom i ka kvalitetnom povezivanju sa evropskim transportnim koridorima. Sve ovo će dobiti punu težinu kada auto-put Bar-Boljare bude izgrađen u cjelini.

Kao svi veliki infrastrukturni projekti vremenski horizont efekata ovog projekta je izuzetno dug, pa je u tom kontekstu i potrebno sagledati njegovu ekonomsku cost-benefit analizu.

Prioritetna mjera br. 2: Priprema prostorno planske dokumentacije za Jadransko-jonski autoput

Opis mjere i njena klasifikacija: Ova mjera se prvenstveno odnosi na usvajanje detaljnog prostornog plana za Jadransko-jonski autoput i preduslov je za realizaciju investicije, tj. investicija u izgradnju dionice Jadransko-jonskog autoputa kroz Crnu Goru.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni rast i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Jadransko-jonski autoput trebalo bi da poveže Crnu Goru sa Bosnom i Hercegovinom i Hrvatskom, a sa druge strane sa Albanijom i Grčkom i da doprinese znatno većoj integriranosti crnogorskog prostora, a potom i uvezanosti u regionalnu i evropsku putnu mrežu. Zato ovaj projekat ima važnu stratešku ulogu za cijeli region. Autoput će povezivati zapadnu i istočnu Evropu, a to će ujedno biti i najkraća kopnena veza zemalja zapadne Evrope sa Grčkom i Albanijom. Ovaj putni pravac treba da učini dostupnim, više nego što je to do sada slučaj, turističke destinacije na primorju, kako za evropske korisnike, tako i za domaće potrebe.

Dužina Jadransko-jonskog autoputa na teritoriji Crne Gore iznosi oko 94,40km.

Projekat Jadransko-jonskog autoputa predstavlja važan prioritet Vlade Crne Gore i jedan je od elemenata naše integracione strategije prema Evropskoj Uniji, koji će omogućiti veću i sigurniju mobilnost ljudi, roba i usluga. Projekat Jadransko-jonskog autoputa je takođe definisan kao projekat čija realizacija treba da omogući ravnomjerniji regionalni razvoj zemlje, iskorišćavanje prirodnih bogatstava, razvoj turizma, bolje saobraćajno povezivanje i ukupan ekonomski razvoj.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Detaljni prostorni plan za Jadransko-jonski autoput je trenutno u izradi i nalazi se u formi predloga.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Usvajanje Detaljnog prostornog plana za Jadransko-jonski autoput se planira za mart 2015. godine.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020.: Doprinos ove mjere realizaciji Nacionalnog akcionog plana Strategije JIE 2020, ogleda se kroz dimenziju I "Saobraćaj" u okviru stuba "Održivi rast".

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Rizici se mogu odnositi na eventualne izmjene u dinamici završetka izrade plana, što bi eventualno uticalo na rokove početka izrade projektne dokumentacije i početka izgradnje.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): U 2015. godini sredstva namijenjena za završetak ove mjere su projektovana budžetom Ministarstva održivog razvoja i turizma i iznose cca 14.000 EUR u 2015. godini, dok je za realizaciju ove mjere izrade detaljnog prostornog plana, iz budžeta za 2014. godinu isplaćeno 261.000 EUR od ukupno 275.000 EUR .

Opis predviđenih uticaja i očekivani period njihovog trajanja: Realizacijom ove mjere, Ministarstvo održivog razvoja i turizma namjerava da stvori preduslove za početak realizacije ovog važnog infrastrukturnog projekta za Crnu Goru.

Kao svi veliki infrastrukturni projekti vremenski horizont efekata ovog projekta je izuzetno dug, pa je u tom kontekstu i potrebno sagledati njegovu ekonomsku cost-benefit analizu.

Prioritetna mjera br. 3: Modernizacija željezničke mreže

Opis mjere i njena klasifikacija: Navedena prioritetna mjera je investicionog karaktera.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni rast i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Posljednjih godina, intenzivno se radi na realizaciji projekata remonta pruge, finansiranih iz kreditnih aranžmana sa EBRD, EIB, pretpristupnih fondova, i naravno, Budžeta Crne Gore. Do sada je remontovano oko 40% pruge Vrbnica-Bar, što je rezultiralo odvijanjem saobraćanja vozova projektovanim brzinama od Vrbnice do Kolašina, odnosno smanjenjem vremena putovanja i kašnjenja vozova, a takođe je obuhvaćena i rekonstrukcija dijela signalno-sigurnosnog sistema, telekomunikacione opreme i zamjena djelova kontaktne mreže. U sklopu remonta pruge izvršena je i elektrifikacija dva kolosjeka u graničnoj stanici Bijelo Polje, čime je povećana propusna moć ove stanice. U narednom periodu, intenzivno će se raditi na realizaciji ostalih projekata za koje su obezbijeđena sredstva, a odnose se na remont dionica pruge od Kolašina prema Podgorici, zatim izradu projekata i vršenje radova na sanaciji 16 čeličnih mostova, sanaciju 5 tunela, sanaciju 12 kosina, izvođenje radova na demontaži i postavljanju nove EVP Trebješica. Istovremeno, radi se na pronalaženju izvora finansiranja remonta dijela pruge za koji do sada nijesu obezbijeđena sredstva. Pored toga, nakon više godina, uspostavljen je saobraćaj na kompletno remontovanoj pruzi Podgorica-Nikšić. Osim podizanja nivoa bezbjednosti u odvijanju željezničkog saobraćaja, osnovni cilj ove mjere jeste povećanje brzina saobraćanja vozova, ukidanje laganih vožnji, smanjenje vremena kašnjenja vozova, povećanje propusne moći ukrasnih stanica, a sve u cilju povećanja konkurentnosti željezničkog saobraćaja i povećanja kvaliteta usluga prevoza putnika i robe. Remont željezničke pruge Vrbnica-Bar, značajno će uticati i na poslovanje Luke Bar, budući da se ova luka nalazi na samom ulazu u Jadransko more i da je direktno povezana sa željezničkom mrežom Crne Gore.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Ova mjera će se realizovati kroz nastavak remonta pruge od Kolašina prema Baru, remont klizišta, tunela, kosina, željezničkih stanica.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Mjera će se realizovati 2015. godine, sa nastavkom određenih aktivnosti i u narednim godinama.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020.: Doprinos ove mjere realizaciji ciljeva Strategije JIE 2020, vezuje se za stub »Održivi rast«, dimenziju I "Saobraćaj".

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Planirana sredstva za realizaciju programa i projekata u okviru ove mjere su 12.060.000 EUR u 2015. godini.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potencijalni rizici se odnose na mogućnost da se ne obezbijede sva potrebna sredstva za realizaciju programa i projekata nakon 2015.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Efekti ove mjere će biti mjerljivi nakon realizacije programa, što podrazumijeva samu rekonstrukciju ili izgradnju željezničke infrastrukture. Generalno oni će se odnositi na povećanje brzine željezničkog saobraćaja, a time i veći protok putnika i roba, što ima višestruke efekte i na privredno poslovanje.

Prioritetna mjera br. 4: Realizacija projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom

Opis mjere i njena klasifikacija: Navedena prioritetna mjera je investicija za realizaciju projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Realizacija projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom jednosmjerne struje predviđa da će doprinijeti: 1) izgradnji značajno bolje i jače prenosne mreže u Crnoj Gori; 2) ostvarivanju direktne veze Crne Gore sa tržištem električne energije u EU; 3) pozicioniranju Crne Gore kao važnog elektroenergetskog čvorišta u regionu; 4) podsticanju ulaganja u nove izvore električne energije, posebno obnovljive izvore energije. Kada posmatramo integrisani pristup, ovaj projekat dopriniće povećanju konkurentnosti i predstavljaće podsticaj za ulaganja u sektor energetike ne samo Crne Gore, nego i cijelog regiona. Takođe, ovo predstavlja izuzetno značajan infrastrukturni projekat u Crnoj Gori, jer će se njegovom realizacijom obezbijediti značajno pouzdanija i jača prenosna mreža, formiraće se prsten 400 kV mreže što je veoma značajno sa aspekta stabilnosti sistema, Crna Gora će dobiti 20% prenosnog kapaciteta i prihoda od zagušenja na kablom, obezbijediće se pouzdanije snabdijevanje električnom energijom crnogorskog primorja i neutralisaće se rizik da prenosna mreža može biti usko grlo za razvoj tog dijela Crne Gore.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Projekat povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom jednosmjerne struje predviđa: 1) izgradnju podmorskog kabla jednosmjerne struje kapaciteta 1.000 MW između Italije i Crne Gore sa pripadajućim konvertorskim postrojenjima (investicija vrijedna preko 758 mil. EUR i predstavlja obavezu Terne); 2) izgradnju trafostanice 400/110/35 kV Lastva, 400 kV dalekovoda Lastva-Pljevlja i uvođenje postojećeg 400 kV dalekovoda Podgorica-Trebinje u TS Lastva (investicija vrijedna preko 105 mil. EUR i predstavlja obavezu crnogorskog operatora prenosnog sistema (CGES), a u nekoj od narednih faza predviđena je i izgradnja 400 kV dalekovoda prema Srbiji i/ili Bosni i Hercegovini. Imajući u vidu da projekat, odnosno izgradnju predviđenih infrastruktura sa crnogorske strane realizuje CGES, za realizaciju projekta su obezbijeđena kreditna sredstva od EBRD i KfW. Sprovedeni su međunarodni tenderi, po pravilima EBRD-a i uz saglasnost ovih banaka potpisani su ugovori sa izvođačima radova za sva tri dijela projekta i to: 1) TS 400/110/35 kV Lastva; 2) 400 kV dalekovod Lastva-Pljevlja, dionica Lastva-Čevo; 3) 400 kV dalekovod Lastva-Pljevlja, dionica Čevo-Pljevlja. U toku su aktivnosti na: obezbjeđivanju zemljišta potrebnog za realizaciju projekta, pripremi projektne dokumentacije od strane izvođača, u segmentima gdje su se stekli uslovi obavlja se i priprema terena i slično.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Planirane su intenzivne aktivnosti na projektu tokom 2015. godine kao i nakon toga.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Predviđena mjera je u potpunosti saglasna sa ključnim strateškim ciljevima iz Nacionalnog akcionog plana za primjenu Strategije JIE do kraja 2020. u okviru stuba »Održivi rast«, Dimenzije H – "Energetika".

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: S obzirom da je riječ o izuzetno kompleksnom investicionom projektu razumljivo je da je realizacija projekta uslovljena različitim rizicima. Između ostalog, riječ je o projektu koji predviđa izgradnju 400 kV dalekovoda u dužini od oko 150 km i to po veoma zahtjevnom terenu, zatim predviđa i izgradnju trafostanice, kao i postavljanje podmorskog kabla

što je samo po sebi izuzetno kompleksan dio projekta i u zavisnosti od problema na koje budu nailazili izvođači u samoj realizaciji, postoji rizik od odlaganja i uticaja na dinamiku realizacije projekta.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Vrijednost dijela projekta koji realizuje CGES je cca. 105 milion EUR, dok je dio projekta koji realizuje Terna (obuhvata infrastrukturne objekte u Italiji, podmorski kabl i postrojenje u Crnoj Gori) oko 800 miliona EUR. CGES je za realizaciju svog dijela projekta obezbijedio kreditna sredstva od KfW-a (25 miliona EUR) i EBRD-a (60 miliona EUR), a dio sredstava potiče iz postupka upisa akcija od strane Terne iz nove emisije u postupku povećanja kapitala, čime je Terna postala vlasnik 22,0889% akcijskog kapitala CGES-a, dok je država Crna Gora ostala vlasnik 55% akcijskog kapitala. Prema planovima, predviđena sredstva za realizaciju projekta u 2015. iznose oko 20,2 miliona EUR od strane CGES-a, što će zavisi od dinamike odvijanja projekta. Ulaganja kako u 2015. godini tako i u predstojećem periodu se odnose na izvođenje radova na sva tri dijela projekta i to: TS 400/110/35 kV Lastva; 400 kV dalekovod Lastva-Pljevlja, dionica Lastva-Čevo; 400 kV dalekovod Lastva-Pljevlja, dionica Čevo-Pljevlja.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Projekat povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim kablom će obezbijediti jačanje elektroprenosnog sistema u Crnoj Gori, ostvarivanje direktne veze sa tržištem električne energije u EU i pozicioniranje Crne Gore kao važnog elektroenergetskog čvorišta u regionu. Takođe, ovaj projekat će dugoročno uticati na podsticanje investicija u izgradnju proizvodnih kapaciteta u Crnoj Gori i stvaranje boljih uslova za proizvodnju električne energije, što će doprinijeti povećanju konkurentnosti i izvozne sposobnosti crnogorske ekonomije.

Prioritetna mjera br. 5: Unapređenje komunalne infrastrukture

Opis mjere i njena klasifikacija: Navedena prioritetna mjera je investiciona mjera, a u fokusu mjere u 2015. je unapređenje dijela komunalne infrastrukture, odnosno završetak izgradnje infrastrukture za vodosnabdijevanje (Herceg Novi) i upravljanje otpadnim vodama (Herceg Novi i Nikšić).

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Realizacijom projekata izgradnje vodovodne i kanalizacione infrastrukture u opštini Herceg Novi i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda doprinijeće sistemskom unapređenju sistema vodosnabdijevanja i odvođenja otpadnih voda i, u vezi sa tim, većem kvalitetu komunalnih usluga, kao i boljem očuvanju životne sredine. Viši nivo komunalnih usluga povećava konkurentnost ovih područja i interesovanje investitora za ulaganja.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: (1) Projekat u Herceg Novom obuhvata izgradnju 35,3 km vodovodne i kanalizacione mreže, 13 pumpnih stanica, 1 podmorski ispust i izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda kapaciteta 65.300 ekvivalent stanovnika (ES), a projekat u Nikšiću izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda kapaciteta 103.000 ES i rekonstrukciju i izgradnju glavnog dovodnog kolektora u dužini od 1665 m. Na osnovu urađene projektne dokumentacije, u tenderskoj proceduri izabran je izvođač radova. Radovi na izgradnji vodovodne i kanalizacione mreže su ugovoreni po Crvenoj knjizi FIDIC, a radovi na izgradnji postrojenja po Žutoj knjizi FIDIC. Završetak radova građevinskih radova očekuje se do početka ljetnje turističke sezone, a puštanje sistema u rad do kraja 2015. godine.

(2) Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) u Nikšiću finansira se iz kredita Evropske investicione banke i to: 12,65 miliona € za radove i 1,51 miliona € za konsultantske usluge. Do sada je završeno oko 90% radova i isporučena kompletna oprema od koje je veliki dio montirano. Dio PPOV kojim se obezbjeđuje mehaničko prečišćavanje otpadnih voda, pušteno je u rad 18. septembra 2014. godine. Planirano je da do sredine 2015. godine PPOV bude u potpunosti završeno.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Planirano je da se mjera realizuje do kraja 2015. godine.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Obezbeđivanjem kvalitetne infrastrukture postižu se ciljevi definisani u Strategiji JIE 2020, a navedena mjera je direktno vezana za Stub "Održivi rast" (Infrastruktura-životna sredina i konkurentnost").

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: U periodu realizacije projekta rješavani su problemi koji su mogli predstavljati potencijalni rizik za njegovu realizaciju. Moguća su manja kašnjenja od strane izvođača radova.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): (1) Potrebna sredstva za realizaciju projekta u Herceg Novom 29,74 miliona € i to: 2,38 milion € za konsultantske usluge (donacija KfW banke) i 27,36 miliona € za izgradnju postrojenja i segmenata vodovodne i kanalizacione mreže - izgradnja postrojenja 8,84 miliona € i izgradnja kanalizacione mreže, pumpnih stanica, podmorskog ispusta i vodovodne mreže u iznosu od 18,52 miliona €. U okviru kredita KfW banke obezbijeđena su sredstva u iznosu od 19,36 miliona €. Vlada Crne Gore obezbijeđila 4,26 miliona €. Sredstva u iznosu od 3,58 miliona € obezbijeđivaće se iz budžeta Opštine. KfW banka je donirala 155.750 € za izgradnju kanalizacione i vodovodne mreže. Sredstva za realizaciju mjere za projekat u Herceg Novom obezbijeđena su iz kredita i donacije (za konsultantske usluge) KfW banke, budžeta Opštine i budžeta Crne Gore. Ostalo je da se u 2015. godini utroši 7,81 milion € kredita i 3,58 miliona € iz opštinskog budžeta. (2) Sredstva za realizaciju projekta u Nikšiću obezbijeđena su iz kredita Evropske investicione banke i preostalo je da se uplati oko 1,3 miliona € u 2015.

Opis predviđenih uticaja i očekivani period njihovog trajanja: Rezultat ove mjere je izgradnja dva postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i 35,3 km vodovodne i kanalizacione mreže. Realizacija navedenih projekata utiče na bolju zaštitu životne sredine u Herceg Novom i Nikšiću, povećanje nivoa komunalnih usluga, a dugoročno će uticati i na povećanje konkurentnosti i podsticanje investicija u izgradnju novih kapaciteta.

Prioritetna mera br. 6: Izgradnja i obnova infrastrukture u ruralnim sredinama (vodovodi i putna infrastruktura)

Opis mjere i njena klasifikacija: Navedena mjera je prvenstveno investicionog karaktera. Osnovni preduslov za dalji razvoj sela, sprječavanje odliva stanovništva i korišćenje raspoloživih prirodnih resursa je postojanje kvalitetne infrastrukture. Međutim, loša ili nepostojeća infrastruktura karakteristika je ruralnih područja u Crnoj Gori, naročito u udaljenim planinskim predjelima. S obzirom na aktivnosti koje su usmjerene na jačanje konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača u Crnoj Gori potrebno je dalje raditi na unapređenju ruralne infrastrukture. Mjerama za podršku ruralne infrastrukture koje se finansiraju iz budžeta Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, kroz programe razvoja i investicija, ostvaruje se cilj i to kroz obnovu postojeće infrastrukture i izgradnju nove gdje je to potrebno (lokalni putevi, vodovodi, snabdijevanje električnom energijom korišćenjem solarnih panela itd).

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Obezbeđivanjem kvalitetne infrastrukture u ruralnim sredinama postiže se osnovni cilj razvoja poljoprivrede kako je definisan Strategijom razvoja poljoprivrede 2014-2020. i Pravcima razvoja Crne Gore 2013-2016., a koji se odnosi na obezbijeđenje adekvatnog životnog standarda ruralnog stanovništva i povećanje konkurentnosti. Bolja infrastruktura u ruralnim sredinama bi u mnogom poboljšala kvalitet života stanovništva, a samim tim ublažila trend odliva stanovništva, kao i povećala konkurentnost ruralnih područja. Iskorišćavanjem prirodnih resursa ovih područja će doći do povećanja BDP-a, bolja putna infrastruktura će omogućiti lakši protok roba u smjeru proizvodnja-tržište, čime će se smanjiti trgovinski deficit, smanjiti jaz između urbanih i ruralnih sredina i povećati mogućnost otvaranja novih radnih mjesta.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (MPRR) u okviru svojih aktivnosti sprovodi mjere „Obnova i razvoj sela i izgradnja infrastrukture“ (nasipanje i probijanje puteva, elektrifikacija itd.) i Program podsticanja projekata u vodoprivredi (vodovodna infrastruktura). Mjere se realizuju u saradnji sa lokalnim samoupravama, mjesnim zajednicama, selima i stanovništvom područja na kojem se investicija nalazi. Na zahtjev MPRR, opštine dostavljaju listu prioriteta u oblasti ruralne infrastrukture. Investicija se realizuje u partnerskom odnosu ministarstvo, opštine, stanovništvo. Program elektrifikacije katuna se sprovodi kroz Javne pozive koje objavljuje MPRR, a finansira u saradnji sa Ministarstvom ekonomije.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Mjere će se realizovati u 2015. godini uz mogućnost nastavka u periodu 2016-2017. Akcionim planom za implementaciju Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015 – 2020. je predviđena implementacija ove mjere kroz IPARD II program od 2018. godine.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Obezbjedivanjem kvalitetne infrastrukture u ruralnim sredinama postižu se ciljevi definisani u Strategiji JIE 2020, a navedena mjera je direktno vezana za Stub “Održivi rast” (Infrastruktura-životna sredina i konkurentnost”).

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potencijalni rizik za implementaciju mjere je nedostatak finansija kod drugih partnera, neriješeni imovinsko-pravni odnosi itd.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): U 2015. godini sredstva namijenjena za realizaciju ove mjere su projektovana budžetom Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i iznose cca 800.000 EUR.

U dijelu obezbjeđenja dodatnih sredstava za razvoj ruralne infrastrukture Crna Gora je započela proceduru učlanjenja u Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede (IFAD). Nakon pristupanja IFAD-u razmotriće se mogućnosti finansiranja lokalne infrastrukture kroz sredstva ovog Fonda.

Opis predviđenih uticaja i očekivani period njihovog trajanja: Sprovedenjem ove mjere Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja nastoji da završi započete projekte, otpočne i realizuje nove u dijelu izgradnje i obnove seoske infrastrukture, kako bi se poboljšao kvalitet života u ruralnim sredinama. Očekivani rezultati ove mjere tokom 2015. godine su rad na oko 20 lokalnih vodovoda od kojih se očekuje završetak radova na izgradnji ili rekonstrukciji za oko 10 vodovoda. Očekuje se da će oko 600 domaćinstava dobiti vodu tokom 2015. godine. U dijelu finansiranja probijanja, nasipanja i čišćenja puteva, tokom 2015. godine očekuje se da će se podržati oko 30 projekata u skoro svim opštinama Crne Gore.

II.3.2.2 Ljudski kapital

Osnovni problemi/prepreke privrednom rastu u segmentu »Ljudski kapital«

Kvalitet ljudskog kapitala je jedan od ključnih pokretača za podizanje međunarodne konkurentske sposobnosti Crne Gore i jedan je od najvažijih preduslova za to da Crna Gora postane izvozno orjentisana privreda.

Obrazovanje i smanjenje strukturne nezaposlenosti: U uslovima oporavka ekonomije u 2014. godini, tržište rada i dalje karakterišu problemi, svojstveni tržištima regiona i šire, a najizraženiji su dugoročna nezaposlenost, koja prouzrokuje i strukturnu nezaposlenost i visoku stopu nezaposlenosti mladih, regionalne razlike u nivoima zaposlenosti i nezaposlenosti, nedovoljno zapošljavanje radne snage na sezonskim poslovima i rad na crno²⁴. Problemi na tržištu rada posljedica su strukturnog karaktera

²⁴ Nacrt programa reforme politike zapošljavanja i socijalne politike 2014-2020. godine.

nezaposlenosti, uslovljenog promjenom privredne strukture (od proizvodnje ka uslugama), i cikličnog karaktera nezaposlenosti, prouzrokovanog uticajem globalne ekonomske krize.

Strukturalna neusklađenost ponude i tražnje ostaje dugoročan izazov crnogorskog tržišta rada. Rezultat mjera u domenu reforme obrazovanja, realizovanih i planiranih, treba da bude smanjivanje jaz u vještinama, koji sve više postaje prirodna posljedica uvođenja novih tehnologija i nove organizacione strukture i, što je naročito važno, prilagođavanje većem nivou konkurencije, te su mjere stručnog osposobljavanja lica sa visokim stručnim obrazovanjem, u tom smislu od velikog značaja.

Istraživanje i razvoj: Prema izvještaju Svjetske banke, Crna Gora usmjerava oko 0,4% svog BDP-a na sektor istraživanja i razvoja, više od prosječno 0,33% u državama zapadnog Balkana, ali manje od EU prosjeka od 2,03%. Iako je taj procenat nizak, on je povećan u odnosu na prethodne godine (sa 0,13% u 2010. na 0,41% u 2011). Pored pitanja obima sredstava usmjerenih u ovaj sektor, pitanje je i njihova struktura u kojoj dominiraju budžetska sredstva, a sredstva privatnog sektora za istraživanje i razvoj su veoma mala. Da bi se efektivno iskoristio fond znanja u državi i oslobodio inovativni potencijal, Vlada Crne Gore treba da nastavi započeti trend povećanja ulaganja u nauku i istraživanje na nacionalnom nivou. U narednom periodu potrebno je dalje raditi na razvoju sistema statističkog praćenja sredstava izdvojenih na istraživanje i razvoj, kao i uspostaviti sistem statistike inovacija. To uključuje napredak po pitanju institucionalnih i političkih reformi i prvenstveno preduzimanje daljih strateških koraka u ostvarivanju tri ključna cilja koja su definisana revidiranom Strategijom naučnoistraživačke djelatnosti 2012-2016. godina i to: (i) Razvoj naučnoistraživačke zajednice u Crnoj Gori sa ciljem povećanja efikasnosti i razvoja zajednice zasnovane na znanju, (ii) Jačanje bilateralne i multilateralne saradnje (uključujući i saradnju sa naučnom dijasporom) i (iii) Saradnja akademskog i privrednog sektora.

Osnovni ciljevi u segmentu »Ljudski kapital«

Obrazovanje i smanjenje strukturne nezaposlenosti: Prema Pravcima razvoja Crne Gore 2013-2016. (PRCG), osnovni cilj u ovoj oblasti su povećanje kvaliteta obrazovanja i veća zaposlenost radno aktivnog stanovništva, posebno mladog stanovništva. Ovaj cilj je u potpunoj saglasnosti sa ciljem definisanim sektorskom strategijom zemlje, kao i sa ciljevima Strategije razvoja JIE do kraja 2020. godine.

Istraživanje i razvoj: Osnovni cilj u oblasti nauke definisan u PRCG 2013-2016. je povećanje kvaliteta naučno-istraživačkog rada i veća povezanost naučno-istraživačkog rada sa ekonomijom. I ovaj je cilj u saglasnosti sa ciljem definisanim sektorskom Strategijom naučno-istraživačke djelatnosti, kao i sa ciljevima Strategije razvoja JIE do kraja 2020. godine.

Mjere ekonomske politike za ostvarenje postavljenih ciljeva u segment "Ljudski kapital"

Obrazovanje i smanjenje strukturne nezaposlenosti: Ostvarivanje postavljenih ciljeva u sektoru obrazovanja i strukturne nezaposlenosti definisanih u PRCG 2013-2016. i u drugim strateškim dokumentima, Crna Gora planira upotrebom različitih grupa mjera ekonomske politike. Među njima susvakako najznačajnije **Reforma upisne politike na ustanovama visokog obrazovanja i Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca**. To su dvije „prioritetne mjere“ u okviru ovog PER-a kojima se nastoji doprinijeti povećanju međunarodne konkurentnosti zemlje i privrednog rasta (**prioritetna mjera br. 7: Reforma upisne politike na ustanovama visokog obrazovanja i prioritetna mjera br. 8: Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca** - detaljnije su predstavljene je u nastavku).

Drugi skup mjera u oblasti obrazovanja i smanjenja strukturne nezaposlenosti se odnosi na **razvoj kvalifikacija adekvatnih potrebama tržišta rada u skladu sa principima Nacionalnog okvira kvalifikacija (NOK)**. Mjere u ovom dijelu će doprinijeti razvoju konkurentnog društva kroz obrazovanje i većoj zaposlenosti radno-aktivnog stanovništva. Ovo će se ostvariti kroz saradnju svih partnera, tako što će se

potrebe za nedostajućim vještinama i kvalifikacijama utvrđivati na osnovu relevantnih istraživanja, podataka i predviđanja razvoja pojedinih sektora i, u skladu sa tim, potreba tržišta rada. Potrebe za svim tipovima kvalifikacija će utvrđivati sektorske komisije, koje čine predstavnici poslodavaca i njihovih udruženja, sindikata, ustanova koje se bave razvojem obrazovanja, nadležnih ministarstava, univerziteta. Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija, sa kojim su usaglašeni i drugi propisi iz oblasti obrazovanja, predviđa jasne mehanizme obezbjeđivanja kvaliteta u razvoju i sticanju kvalifikacija, što će obezbijediti njihovu relevantnost za tržište rada. Ove mjere će se implementirati do kraja 2018. godine. Predviđeni efekti ovog sklopa mjera su: poboljšana obrazovna ponuda u svim regionima Crne Gore, unaprijeđena dostupnost sticanja kvalifikacija različitih tipova, koje po sadržaju i obimu omogućavaju pojedincu bolju zapošljivost i mobilnost na tržištu rada, kao i unapređene kompetencije nastavnog kadra.

U daljem unapređenju obrazovnog procesa i smanjenja strukturne nezaposlenosti, od značaja su i mjere **povećanja učešća radne snage u programima cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih**. Koncept cjeloživotnog učenja ostvaruje se kroz formalno obrazovanje, neformalno i informalno učenje. Cjeloživotno učenje nije izdvojen sistem koji teče paralelno sa formalnim obrazovanjem, već je formalno obrazovanje dio cjeloživotnog učenja. Ova mjera će doprinijeti razvoju konkurentnog društva kroz obrazovanje i većoj zaposlenosti radno-aktivnog stanovništva na način da će svaki pojedinac bolje razumjeti važnost stalnog stručnog usavršavanja za bolji profesionalni i lični razvoj i veću zapošljivost i konkurentnost. Takođe, ove mjere će povećati socijalnu uključenost odraslih građana, zaposlenih i nezaposlenih, kroz aktivnosti cjeloživotnog učenja. Vrijednovanje znanja, vještine i kompetencije pojedinaca, koji su ih stekli u različitim kontekstima (kroz rad, neformalno i informalno učenje) poboljšaće strukturu raspoložive radne snage i samim tim smanjiće se strukturna nezaposlenost. Predviđeni efekti ovih mjera su poboljšana obrazovna struktura radne snage, poboljšanje njihove mobilnosti. Mjere će se primjenjivati u periodu 2015-2020.

Istraživanje i razvoj: U ovoj je oblasti ključna oblast intervencija ekonomske politike usmjerena u **podsticanje naučne izvrsnosti i podizanja kvaliteta naučnoistraživačkih organizacija**. Ključna mjera u okviru ovog skupa mjera se odnosi **na osnivanje centra uspješnosti relevantnog za razvoj naučnoistraživačke djelatnosti i finansiranje krupnih istraživačkih grantova**. Sredstva za sprovođenje ove mjere su predviđena u ukupnom iznosu od 5,84 mil. EUR za period 2014-2017. Predviđeni efekti ove mjere su poboljšanje istraživačkog okruženja usmjerenog ka naučnoj izvrsnosti uključujući i međunarodnu i međusektorsku mobilnost.

Drugi skup mjera odnosi se na **tjesnije povezivanje nauke sa privredom**. U tom kontekstu je posebno značajna izgradnja inovaciono-preduzetničkog centra „Tehnopolis“ koji je od značaja u daljem povezivanju nauke i privrede (**„prioritetna mjera“ 9: izgradnja inovaciono-preduzetničkog centra „Tehnopolis“ Nikšić**). Ova mjera je u skladu sa Strateškim planom uvođenja Naučno-tehnološkog parka (NTP) u Crnoj Gori, kojim je utvrđeno da se Naučno-tehnološki park u Crnoj Gori koncipira kao umrežena struktura koja će imati svoje sjedište u Podgorici i tri decentralizovane jedinice – Impulsna centra, i to u: Nikšiću, Baru i Pljevljima. Mjera će dovesti do poboljšanja postojećih i kreiranja novih visokotehnoloških roba i usluga i tako doprinijeti povećanju konkurentnosti i ukupnom ekonomskom razvoju zemlje. Ujedno će mjera generalno omogućiti povećanje istraživačkih i inovativnih kapaciteta i samim tim povećati broj uspješnih projekata u velikim evropskim programima (H2020) u periodu od 2014. godine do 2020. godine.

„Prioritetne mjere“ u segmentu „Ljudski kapital“

U segmentu Ljudskog kapitala kroz proces selekcije predstavljen u potpoglavlju 3.1. ovog poglavlja identifikovane su dvije „prioritetne mjere“ i to »Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca« i »Izgradnja Inovaciono-preduzetničkog centra Tehnopolis u Nikšiću“.

U segmentu Ljudskog kapitala kroz proces selekcije predstavljen u potpoglavlju II. 3.1. ovog poglavlja identifikovane su tri „prioritetne mjere“ i to, „Reforma upisne politike na ustanovama visokog obrazovanja“, »Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca« i »Izgradnja Inovaciono-preduzetničkog centra Tehnopolis u Nikšiću“.

Prioritetna mjera br. 7: Reforma upisne politike na ustanovama visokog obrazovanja

Opis mjere i njena klasifikacija: Predmetna mjera je kombinovanog karaktera, tj. administrativna, a u određenom dijelu i investiciona. Koncipiranje i implementacija adekvatne upisne politike u skladu sa razvojnim ciljevima države i strateškim razvojnim granama i na dugi rok je od suštinske važnosti za kvalitetno pozicioniranje, organizaciju i djelovanje čitavog sistema. Najveću odgovornost u koncipiranju upisne politike ima sama ustanova visokog obrazovanja. Upisna politika treba da bude u skladu sa misijom same ustanove visokog obrazovanja, odnosno da bude fokusirana na ono što je najbolje za studenta u datom trenutku i da obezbijedi uslove za postizanje najboljih i traženih znanja, vještina i kompetencija, odnosno ishoda učenja, odnosno da bude usklađena sa stvarnim potrebama tržišta rada. Ova mjera uključuje i kvalitetnije povezivanje srednjeg i visokog obrazovanja na način da prilikom vrednovanja za upis na fakultet, pored opšteg uspjeha kandidata na maturskom i stručnom ispitu, treba uzeti u obzir da li je na maturskom odnosno stručnom ispitu kandidat polagao predmete od značaja za savladavanje izabranog studijskog programa.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Ova mjera će doprinijeti daljem redizajniranju postojećih studijskih programa, kreiranju novih i eventualnom ukidanju manje traženih studijskih programa, odnosno kvalifikacija, a sve u cilju usklađivanja sa potrebama tržišta rada. Mjera će doprinijeti podizanju svijesti o potrebi produkcije kadra koji će biti lakše zapošljiv, odnosno koji će završetkom određenog studijskog programa posjedovati znanja i vještine koje trebaju modernom tržištu. Time se stvara konkurentan kadar, ne samo u regionalnom okviru, već i šire, omogućava lakša mobilnost radne snage u zemljama regiona i EU, i time gradi dobar imidž visokoobrazovnog sistema zemlje.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: U skladu sa informacijama Zavoda za zapošljavanje o odnosu ponude i tražnje za određenim kvalifikacijama smanjen je broj studenata za upis na studijskim programima čijim se završetkom stiču kvalifikacije za koje na tržištu rada postoji dugoročni nesklad odnosa ponude i tražnje. Ovaj trend biće nastavljen i u narednom periodu, a dobar indikator planiranja upisne politike su i podaci koji se dobijaju u okviru Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem, koji su direktni input ustanovama visokog obrazovanja i svim relevantnim akterima odgovornim za kreiranje visokoobrazovne politike. Ovaj Program je dobar indikator, ne samo sa stanovišta kvaliteta studijskih programa i svršenih studenata, već i njihovih preferenci za zapošljavanje u regionalnom smislu.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Ova mjera treba da se sprovodi kontinuirano kroz tijesnu saradnju ustanova visokog obrazovanja, relevantnih ministarstava, Zavoda za zapošljavanje, Privredne komore, Unije poslodavaca. Priprema propisa za kvalitetnije povezivanje srednjeg i visokog obrazovanja, planirana je za 2015. i 2016. godinu, a upis na studije po novim propisima 2017. godine.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Realizacija mjere će doprinijeti ispunjavanju Nacionalnog akcionog plana Strategije JIE 2020, stub „Pametan rast“, odnosno realizaciji aktivnosti u okviru Dimenzije L - Zapošljivost.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potencijalni rizici implementacije mjere odnose se na nedosljednost u sprovođenju upisne politike sa stanovišta potreba tržišta rada.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Za sprovođenje reforme upisne politike sredstva se izdvajaju iz Budžeta Crne Gore, IPA IV

sredstava, kao i tekućeg Projekta “Visoko obrazovanje i istraživanje za inovacije i konkurentnost” koji se finansira iz kredita Svjetske banke.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Predviđeni efekat ove mjere je razvoj ljudskog kapitala, kroz sticanje znanja, vještina i kompetencija usklađenih sa potrebama tržišta rada, racionalni upis u skladu sa dugoročnim strateškim ciljevima Crne Gore, smanjenje broja nezaposlenih lica sa visokim obrazovanjem, uspostavljanje dobre fluktuacije visokoobrazovane radne snage u regionu i šire.

Prioritetna mjera 8 : Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca

Opis mjere i njena klasifikacija: Predmetna mjera je kombinovanog karaktera, tj. administrativna, a u određenom pogledu i investiciona. Zapošljavanje mladih je konstantan izazov inkluzivnom razvoju društva i osnovni generator konkurentnosti i rasta. Program stručnog **osposobljavanja visokoškolaca** se realizuje u skladu sa Zakonom o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem. Program omogućava da lice sa stečenim visokim obrazovanjem koje nema radno iskustvo u određenom nivou obrazovanja, stekne znanje, vještine i kompetencije za samostalno obavljanje poslova i zadataka, koje će mu omogućiti brže uključivanje u svijet rada. U cilju unapređenja znanja, vještina i kompetencija za samostalno obavljanje poslova i zadataka za lica sa **stečenim stručnim obrazovanjem drugog i trećeg nivoa NOK** sprovode se aktivnosti na pripremi Programa stručnog osposobljavanja srednjoškolaca. Takođe, u okviru mjera aktivne politike zapošljavanje sprovode se programi koji se odnose **na zapošljavanje mladih ljudi tokom sezone** sa ciljem privremenog rješavanja problema njihove nezaposlenosti, sticanja radnog iskustva i prakse.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Ova mjera će doprinijeti ostvarivanju razvojnog cilja tj. razvoju konkurentnog društva kroz obrazovanje i većoj zaposlenosti radno-aktivnog stanovništva, na način da lica koja su stekla visoko obrazovanje kroz praktičnu obuku koja se odvija kroz ovaj program, i programe aktivne politike zapošljavanja, steknu određena znanja i vještine koje će im u budućnosti omogućiti lakše i brže uključivanje u svijet rada.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Trenutno stanje implementacije mjere je sprovođenje aktivnosti na realizaciji trećeg ciklusa programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem. Takođe, Nacrt zakona o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim stručnim obrazovanjem je pripremljen i nakon dobijanja saglasnosti od strane EK pristupiće se daljoj proceduri u cilju njegovog donošenja.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Period implementacije mjere je 2015. godina sa planiranim nastavkom i kasnije.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Realizacija mjere će doprinijeti ispunjavanju Nacionalnog akcionog plana Strategije JIE 2020, stub „Pametna rast“, odnosno realizaciji aktivnosti u okviru Dimenzije D.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potencijalni rizici implementacije mjere odnose se na mogućnost obezbjeđivanja potrebnih i dovoljnih sredstava za realizaciju u srednjoročnom periodu, dok se sa druge strane rizik može ogledati u potencijalnom nedostatku buduće tražnje za radnom snagom kao i stvaranju novih radnih mjesta koja će apsorbovati potencijalni ljudski kapital.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Za programe koji za cilj imaju unapređenje stručne osposobljenosti mladih, sredstva se izdvajaju iz Budžeta Crne Gore. Za Program stručnog osposobljavanja visokoškolaca za 2015. godinu opredijeljeno je 8,5 mil. EUR.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Predviđeni efekat ove mjere je razvoj ljudskog kapitala, kroz sticanje znanja, vještina i kompetencija kojima će nezaposlena lica biti konkurentnija na tržištu rada, što u konačnom doprinosi smanjenju stope nezaposlenosti mladih i oni se mogu očekivati u srednjoročnom periodu, odnosno 3-5 godina nakon sprovođenja mjere.

Prioritetna mjera br. 9: Izgradnja inovaciono-preduzetničkog centra „TehnoPolis“

Opis mjere i njena klasifikacija: U pitanju je investiciona mjera za izgradnju investiciono-preduzetničkog centra »TehnoPolis«. Vlada Crne Gore je u 2012. godine usvojila Strateški plan uvođenja Naučno-tehnološkog parka (NTP) u Crnoj Gori, kojim je utvrđeno da se Naučno-tehnološki park u Crnoj Gori koncipira kao umrežena struktura koja će imati svoje sjedište u Podgorici i tri decentralizovane jedinice – Impulsna centra, i to u: Nikšiću, Baru i Pljevljima.

„TehnoPolis“ će omogućiti generisanje i komercijalizaciju inovativnih ideja u konkretan proizvod ili uslugu, koji će nakon toga biti plasirani na tržište, što je idealna prilika za sve sa dobrim idejama i preduzetničkim duhom. Takođe, stvorice se uslovi za jačanje saradnje akademskih i naučnoistraživačkih institucija, sa jedne strane, i privatnog sektora, sa druge strane, u cilju jačanja inovativnih aktivnosti.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: „TehnoPolis“ može imati višestruke pozitivne efekte na ekonomiju i na inovativno, naučno i poslovno okruženje u Crnoj Gori, jer će podržavati stvaranje i privlačenje novih MSP i konsolidaciju postojećih i zbog toga će imati uticaj na otvaranje novih radnih mjesta, kao i na ukupan ekonomski razvoj grada Nikšića.

Glavnim projektom djelatnost „TehnoPolisa“ realizovaće se u poslovnim prostorijama rekonstruisanog objekta Doma Vojske u Nikšiću, ukupne bruto površine cca 2.000 m². U ovom objektu nalaziće se kancelarijski prostor za do 20 mikro i malih preduzeća, velika sala za sastanke i 3 laboratorije, i to: 1) Biohemijska laboratorija; 2) Laboratorija za industrijski dizajn i 3) Data centar. Pored navedenih prostornih kapaciteta, „TehnoPolis“ će imati i Kongresni centar.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Projekat uspostavljanja Inovaciono preduzetničkog centra „TehnoPolis“ u Nikšiću, Ministarstvo nauke realizuje u saradnji sa: Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, Investiciono razvojnim fondom Crne Gore, Direkcijom javnih radova i Opštinom Nikšić. Trenutno stanje implementacije mjere ogleda se u realizaciji aktivnosti na uspostavljanju Inovaciono preduzetničkog centra „TehnoPolis“ u Nikšiću i tome da je tenderska procedura pri kraju.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Nakon završetka tenderske procedure, finalizacija građevinskih radova se planira tokom 2015. godine. Inovaciono preduzetnički centar „TehnoPolis“ će početi sa radom 2016. godine.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Realizacija mjere će doprinijeti ispunjavanju Nacionalnog akcionog plana Strategije JIE 2020, u okviru stuba „Pametna rast“ odnosno realizaciji aktivnosti u okviru Dimenzije E.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potencijalni rizici mjere odnose se na dinamiku tenderskih procedura i izvođenja građevinskih radova kao i prihvatanje novog organizacionog koncepta od strane MSP.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Izradu Glavnog projekta finansiralo je Ministarstvo nauke u 2014. godini sa 40.000 EUR, kao i osnivački ulog „TehnoPolisa“ u iznosu od 30.000 EUR. Sredstva za aktivnosti u 2015. godini obezbijedena su iz Kapitalnog budžeta Crne Gore, u iznosu od 929.000 EUR, a iz Budžeta Crne Gore za

rad „Tehnopolisa“ 63.620 EUR. Pored toga, Investiciono razvojni fond finansiraće „Tehnopolis“ sa 500.000 EUR.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Očekuje se da će mjera omogućiti generisanje i komercijalizaciju inovativnih ideja. Takođe, mjera će dovesti do poboljšanja postojećih i kreiranja novih visokotehnoloških roba i usluga i tako doprinijeti povećanju konkurentnosti i ukupnom ekonomskom razvoju zemlje. Ujedno će mjera generalno omogućiti povećanje istraživačkih i inovativnih kapaciteta i samim tim povećati broj uspješnih projekata u velikim evropskim programima (H2020) u period od 2014. godine do 2020. godine.

II.3.2.3 Bolje industrijske strukture (Mala i srednja preduzeća, turizam)

Osnovni problemi/prepreke privrednom rastu u segmentu »Bolje industrijske strukture«

Razvoj malih i srednjih preduzeća: U Crnoj Gori mala i srednja preduzeća (MSP) posluju u veoma različitim segmentima ekonomije. MSP čine 99% ukupnog broja preduzeća, učestvuju sa oko 67% u ukupnoj zaposlenosti i čine 60% BDP. Kao takva, MSP predstavljaju temelj privrednog razvoja zemlje, a od njihove konkurentnosti u velikoj mjeri zavisi i konkurentnost cijele ekonomije. Veliki broj MSP u Crnoj Gori posluje u sektoru usluga poput trgovine, turizma, konsaltinga, građevinarstva, ali i u sektoru poljoprivrede i prerađivačke industrije. U kontekstu daljeg unapređenja industrijske strukture i proširenja izvozne baze zemlje, poseban značaj ima razvoj MSP u sektoru turizma i sa njim povezanih djelatnosti, naročito poljoprivrede i prerađivačke industrije.

Pored navedenog, sektor (MSP) u Crnoj Gori suočava se sa svim problemima poslovnog okruženja koji su detaljnije sadržani u potpoglavlju ovog dijela PER-a o poslovnom okruženju (potpoglavlje II.3.2.4). Osim ovih generalnih problema, sektor malih i srednjih preduzeća susreće se sa dodatnim specifičnim problemima. Oni se, prije svega, odnose na ograničene šeme podrške javnog sektora sektoru MSP, kao i nedovoljno jake administrativne kapacitete i mjere podrške kako bi se što efektivnije iskoristili programi finansijske i nefinansijske podrške MSP.

Turizam: Turizam u Crnoj Gori ima veliki razvojni potencijal, što potvrđuje izvještaj Svjetskog Savjeta za turizam i putovanja iz 2013. godine u kojem je Crna Gora rangirana između 184 zemlje i to na 1. mjestu prema prognozi brzine rasta u 2014. godini i na 1. mjestu prema dugoročnoj prognozi rasta (period 2014-2024). No da bi se konkurentnost turizma i ove prognoze ostvarile neophodno je sprovesti aktivnosti u cilju prevazilaženja nekoliko prepreka. U prvom redu prevazilaženje nedostatka smještajnih kapaciteta visokih kategorija, nedovoljno razvijene turističke infrastrukture i diferencijacije turističkog proizvoda, prevazilaženje problema kratke turističke sezone koja se zasniva na ponudi »more i plaža«. Neophodno je sprovesti aktivnosti i na unapređenju avio-dostupnosti destinacije van glavne ljetnje sezone, daljem razvoju planinskog turizma (u Sjevernom regionu Crne Gore), boljoj obučenosti zaposlenih u sektoru turizma i ugostiteljstva, kao i većem stepenu uključivanja lokalnog stanovništva.

Osnovni ciljevi u segment "Bolje industrijske strukture"

Osnovni cilj razvoja MSP prema PRCG 2013-2016. je konkurentan sektor MSP u preduzetničkoj ekonomiji zasnovanoj na znanju, tehnološkim inovacijama i modernizovanim kapacitetima. Ovaj cilj je potpuno konzistentan sa ciljevima razvoja MSP definisanim Strategijom razvoja MSP 2011-2015. u dijelu strateških ciljeva koji se odnose na jačanje finansijske podrške, konkurentnosti i podrške početnicima u biznisu kao i Strategijom podsticanja konkurentnosti na mikro nivou 2011-2015, Strategijom za održivi ekonomski rast kroz uvođenje klastera 2012-2016. i Strategijom za cjeloživotno preduzetničko učenje 2015-2019. Ujedno, usklađen je sa Nacionalnim akcionim planom (NAP) za Crnu Goru Strategije JIE 2020 za 2014-2015. godinu, tj. nacionalnim prioritetima koji će doprinijeti postizanju jednog od ključnih ciljeva

Strategije JIE 2020 u dijelu koji se odnosi na Održivi rast – podizanje nivoa konkurentnosti privatnog sektora. Takođe, Crna Gora primjenjuje Akt o malim preduzećima (Small Business Act-SBA) i realizuje mjere i aktivnosti u skladu sa preporukama principa SBA koji su komplementarni sa reformskim mjerama u okviru PER-a.

Turizam: Zbog svog značaja za povećanje broja MSP, generisanje zaposlenosti, povećanje standarda stanovništva i uravnoteženje regionalnog razvoja, turizam je prepoznat kao jedna od najprioritetnijih privrednih grana. Osnovni cilj ovog sektora prema PRCG 2013-2016. je povećanje prihoda i zapošljavanje, što je, između ostalog dostižno kroz unapređenje turističke infrastrukture, odnosno ukupnog kvaliteta turističke ponude.

Mjere ekonomske politike za ostvarivanje postavljenih ciljeva u segmentu „Bolje industrijske strukture“

Razvoj malih i srednjih preduzeća: Ostvarivanje postavljenih ciljeva u sektoru malih i srednjih preduzeća u PRCG 2013-2016. u drugim strateškim dokumentima, Crna Gora planira upotrebom različitih grupa mjera ekonomske politike. Među njima, najznačajnije su mjere **finansijske i nefinansijske podrške MSP** za konkurentnost i rast ekonomije (**prioritetna mjera br. 10 Finansijska podrška sektoru MSP i prioritetna mjera br. 11 Unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za podršku MSP**, koje su detaljnije date u nastavku).

Turizam: Ostvarivanje postavljenih ciljeva u sektoru turizma u PRCG 2013 – 2016. u drugim strateškim dokumentima, naročito Strategiji razvoja turizma do kraja 2020. godine, planira se različitim mjerama ekonomske politike. U najznačajnije mjere spadaju one koje se odnose na stvaranje turističke i druge infrastrukture u funkciji povećanja konkurentnosti i rasta ekonomije. Navedno je istovremeno od značaja za rast broja MSP i smanjenje regionalnih nejednakosti, tako da je u daljem unapređenju turističke infrastrukture, od posebnog značaja izgradnja neophodne infrastrukture na skijalištima na Sjeveru Crne Gore (**prioritetna mjera br. 9: Unapređenje turističke ponude na Sjeveru Crne Gore kroz izgradnju neophodne infrastrukture na skijalištima**, detaljnije je predstavljena u nastavku). Pored ove mjere, mjera od opšteg značaja za razvoj turizma i povećanje njegove konkurentnosti je unapređenje avio-dostupnosti destinacije.

Drugi skup mjera u oblasti unapređenja konkurentnosti u turizmu se odnose **na reforme poreske politke u ovoj oblasti** (kroz uvođenje snižene PDV stope od 7% na sve ugostiteljske usluge u hotelima i restoranima i ukidanje poreza na nepokretnost za ugostiteljske objekte - hotele sa 3, 4 i 5 zvjezdica koji su u funkciji 12 mjeseci godišnje i imaju planiranu kategoriju u skladu sa Odlukom o prioritetnim turističkim lokalitetima), izmjene zakonskog okvira u dijelu **izmjena i dopuna Zakona o turizmu i njegovih podzakonskih akata** (radi daljeg usaglašavanja sa EU acquis u cilju poboljšanja konkurentnosti), kao i **unapređenje kreditne podrške za razvojne turističke projekte**.

„Prioritetne mjere“ u segmentu „Bolje industrijske strukture“

U segmentu »Bolje industrijske strukture« kroz proces selekcije predstavljen u potpoglavlju 3.1. ovog poglavlja identifikovane su tri „prioritetne mjere“ i to: »Finansijska podrška sektoru malih i srednjih preduzeća“; »Unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za podršku MSP“ i »Unapređenje turističke ponude na Sjeveru Crne Gore kroz izgradnju neophodne infrastrukture na skijalištima«

Prioritetna mjera br. 10: Finansijska podrška sektoru malih i srednjih preduzeća

Opis mjere i njena klasifikacija: Poboljšanje raspoloživosti finansijskih sredstava predstavlja značajan faktor za unapređenje konkurentnosti sektora MSP. Navedena mjera je konzistentna sa Strategijom razvoja MSP 2011-2015. u dijelu strateških ciljeva koji se odnose na jačanje finansijske podrške, konkurentnosti i podrške početnicima u biznisu, a takođe i sa preporukama Akta o malim preduzećima (Small Business Act).

Doprinos mjere ka jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: U oblasti razvoja malih i srednjih preduzeća doprinos je usmjeren ka kreiranju boljih industrijskih struktura u funkciji podrške dinamičnom razvoju MSP kroz unapređenje finansijske podrške. Reformski proces u dijelu finansijske podrške sektoru MSP u narednom periodu treba da bude usmjeren na unapređenje raspoloživosti finansijskih sredstava i instrumenata, u smislu vrste i obima raspoloživih sredstava i povoljnijih uslova za što širi opseg ciljnih grupa.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Nacionalna institucija pružanja finansijske podrške sektoru MSP je Investiciono-razvojni fond Crne Gore (IRF). Kreditna podrška je usmjerena na mala i srednja preduzeća, poljoprivrednike, mlade, početnike, žene u biznisu povoljnija je u odnosu na tržišne uslove u pogledu visine kamatne stope, roka povraćaja kredita i grejs perioda. Ujedno, obezbijeđene su dodatne stimulacije za ulaganja u Sjever i manje razvijena područja kao i u pogledu zapošljavanja više od 5 osoba, kao i na kredite koji se odobre uz garancije neke od poslovnih banaka. Do 31. decembra 2014. godine odobreno je 279 kredita ukupne vrijednosti od 41,5 mil€. U dijelu faktoring aranžmana ukupno je otkupljeno 29,7 mil€ potraživanja u okviru 28 faktoring aranžmana, za domaće proizvođače, sektor trgovine i usluga.

Dodatno, u cilju podrške jačanju konkurentnosti crnogorskih MSP u kontinuitetu se sprovodi nekoliko programa namijenjenih podršci inovacija, uvođenju standarda, razvoju klastera, uglavnom podržanih u okviru sistema državne pomoći. Programom podsticanja razvoja klastera u Sjevernom regionu i manje razvijenim opštinama Crne Gore za 2012-2016. godinu, u cilju dodjele finansijske podrške za preduzetnike, mikro, mala i srednja privredna društva koji su dio klastera radi prevazilaženja „uskih grla“ u poslovanju kroz nabavku proizvodne opreme, putem grant podrške u 2013/2014. godini odobrena su sredstva za 6 klastera u ukupnom iznosu od 0,045 mil. EUR. Takođe, Programom povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja za period 2014-2016. godine, odobravaju se grantovi sa ciljem usaglašavanja sa zahtjevima međunarodnih standarda za dobijanje akreditacije za ocjenjivanje usaglašenosti, kao i za implementaciju standarda/resertifikaciju.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Mjera unapređenja finansijske podrške MSP sektoru će se realizovati u periodu 2015-2017., sa planiranim inoviranjem u pogledu raspoloživosti sredstava i instrumenata finansijske podrške za MSP. Naime, imajući u vidu da programi finansijske podrške MSP (kreditni, faktoring, grantovi) kao i ograničena budžetska sredstva za njihovu realizaciju ne mogu biti dovoljni za značajnije povećanje poslovnih performansi MSP, dodatna podrška se očekuje iz međunarodnih izvora. To podrazumijeva zaključivanje novih kreditnih aranžmana sa međunarodnim finansijskim institucijama (EIB, EIF, EBRD, itd), kao i uključivanje finansijskih posrednika u dijelu realizacije finansijskih instrumenata COSME programa. Putem instrumenata kreditnih garancija u okviru COSME programa moguće je obezbjeđenje garancija i kontragarancija za finansijske institucije (garantni fondovi, banke, lizing društva) kako bi omogućile više finansiranja putem kredita i lizinga za MSP. U okviru IPA podrške planirana je tehnička pomoć u dizajnu grant šema za poboljšanje konkurentnosti (IPA 2014), a kasnije i direktnoj implementaciji grantova za povećanje konkurentnosti MSP, (pri čemu se početak realizacije očekuje krajem 2015.g./početkom 2016.godine).

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Realizacija planiranih mjera finansijske podrške će doprinijeti ispunjavanju ciljeva definisanih Nacionalnim akcionim

planom za Crnu Goru Strategije JIE 2020 za 2014/2015. godinu, u okviru stuba Održivi rast, dimenzije K – Konkurentnost.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Kao potencijalni rizici u implementaciji mjere finansijske podrške za MSP mogu se smatrati potpisivanje sporazuma o garantnim aranžmanima finansijskih institucija u okviru COSME programa, kao i apsorpcioni kapacitet MSP.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Kada su u pitanju nacionalni izvori finansiranja, implementacija mjera finansijske podrške MSP u 2015. godini će zahtijevati finansijska sredstva u iznosu od cca. 80,1 mil. EUR. Procjene su da će finansiranje iz sredstava IRF i državnog budžeta nastaviti u istom ili nešto većem iznosu i u narednim godinama, što upućuje da će iznos sredstava za 2016/2017. godinu, biti najmanje na nivou predviđenih sredstava²⁵ za 2015. godinu. Eventualnim potpisivanjem novih sporazuma finansijskih institucija u okvirima raspoloživih programa i inicijativa za Crnu Goru, može se očekivati veći obim i lakši pristup finansijama za sektor MSP.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Efekti planiranih mjera finansijske podrške MSP sektoru će doprinijeti povećanju broja MSP tj. osnivanju novih preduzeća, novom zapošljavanju, unapređenju poslovnih performansi, inovativnosti i konkurentnosti MSP. Uticaj mjera obuhvata period 2015-2017.

Prioritetna mjera 11: Unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za podršku MSP

Opis mjere i njena klasifikacija: Unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za podršku sektoru MSP, predstavlja segment sveobuhvatne i višedimenzionalne nefinansijske podrške ovom sektoru. Ona, između ostalog, podrazumijeva pružanje usluga podrške biznisu koje se odnose na informacije, savjete i pomoć za osnivanje i unapređenje poslovanja preduzeća, sa ciljem unapređenja njihove konkurentnosti na tržištu. Važan preduslov za dostupnost i kvalitet pruženih savjetodavnih usluga je jačanje administrativnih kapaciteta pružaoca usluga za MSP i za razvoj klastera, kroz sprovođenje obuka, što ova mjera i podrazumijeva u 2015. godini. Navedena mjera je konzistentna sa Strategijom razvoja MSP 2011-2015. u dijelu strateških ciljeva koji se odnose na jačanje konkurentnosti i podrške početnicima u biznisu, a takođe i sa preporukama Akta o malim preduzećima (Small Business Act). Osim toga, u skladu sa preporukama Izvještaja o napretku, administrativne kapacitete i mjere podrške treba ojačati kako bi se što efektivnije iskoristili i programi finansijske i nefinansijske podrške MSP, kao i nastaviti sa jačanjem mjera nefinansijske podrške za razvoj klastera i ostalih struktura za podršku biznisu.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Unapređenje mjera nefinansijske podrške za MSP u dijelu jačanja institucionalnih i administrativnih kapaciteta je u funkciji dinamičnijeg razvoja sektora MSP. Reformski proces treba da bude usmjeren na unaprijeđenje modela institucionalne podrške biznisu i jačanje kapaciteta zaposlenih na lokalnom nivou za pružanje usluga poslovnog savjetovanja za osnivanje i dalji rast i razvoj MSP. Takođe, internacionalizacija MSP u smislu poslovnog povezivanja i izlaska na nova tržišta biće unaprijeđena korišćenjem usluga (Evropske mreže preduzeća u Crnoj Gori - EEN Montenegro) u okviru COSME programa.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Započela je izgradnja Regionalnog biznis centra (RBC) i inkubatora u Beranama u okviru IPA 2011 projekta „Osnivanje Regionalnog biznis centra i inkubatora za sjeveroistok Crne Gore“ i unapređenje institucionalnih kapaciteta za podršku MSP. EEN Montenegro kontinuirano pruža usluge podrške za internacionalizaciju MSP. Osim toga, u okviru projekta IPA 2011 „Jačanje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Crnoj

²⁵ U najvećoj mjeri iz kreditnih aranžmana IRF sa međunarodnim finansijskim institucijama

Gori kroz razvoj klastera“, započele su aktivnosti na jačanju administrativnih kapaciteta za podršku razvoju klastera.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Mjera unapređenja institucionalnih i administrativnih kapaciteta podrške MSP sektoru realizovaće se u 2015. godini. Ona će biti usmjerena na izgradnju institucionalne infrastrukture i jačanje kapaciteta za pružanje usluga podrške biznisu (obuke i treninzi,) u okviru Regionalnog biznis centra i inkubatora u Beranama, kao i jačanje kapaciteta za razvoj klastera, putem treninga za klaster agente i članove klastera. Od 2015. godine, opseg pružanja usluga EEN mreže trebao bi biti usklađen sa planiranim mjerama COSME programa. U periodu 2015-2017. kroz IPA programe (konkretno IPA 2014) očekuje se realizacija aktivnosti na planu jačanja administrativnih kapaciteta za inoviranje i implementaciju politike MSP i efikasnijeg korišćenja programa COSME i ostalih programa podrške sektoru MSP, u različitim segmentima imajuću i vidu preporuke SBA. Takođe, kroz IPA 2014 je planirana tehnička podrška za dizajniranje i implementaciju grantova za poboljšanje konkurentnosti MSP u periodu 2016. i 2017. godine.

Doprinos mjere ka ispunjavanju ciljeva iz Strategije Jugoistočne Evrope 2020: Realizacija navedenih mjera će doprinijeti ispunjavanju ciljeva definisanih Nacionalnim akcionim planom za Crnu Goru Strategije JIE 2020 za 2014/2015. godinu, u okviru stuba Održivi rast, dimenzije K – Konkurentnost, a koje obuhvataju implementaciju mjera Strategije razvoja MSP 2011-2015., Strategije podsticanja konkurentnosti na mikro nivou 2011-2015. i obezbjeđenja savjetodavne podrške start-up preduzećima.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potencijalni rizici koji mogu usporiti realizaciju navedenih mjera nefinansijske podrške, uglavnom, mogu biti raspoloživost finansijskih sredstava za implementaciju i stepen uključenosti pružalaca savjetodavnih usluga sektoru MSP.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Implementacija mjera nefinansijske podrške MSP u 2015. će zahtijevati finansijska sredstva za jačanje kapaciteta za pružanje usluga podrške biznisu u vidu nacionalnog doprinosa u iznosu od 0,025mil. EUR i IPA 2011 projekata (razvoj RBC, inkubatora i podrška klasterima) u iznosu od 0,22 mil. EUR. Planirani iznos sredstava iz IPA 2014 za dizajniranje i implementaciju grantova za poboljšanje konkurentnosti MSP u periodu 2016. i 2017. godine (IPA 2014) iznosi 0,3 mil. EUR.

Planirani iznos sredstava za 2016. i 2017. godinu je na nivou od cca 0,1 mil EUR iz nacionalnih izvora. Planirani iznos finansijske podrške za 2016. i 2017. godinu iznosi 1 mil. EUR iz IPA 2014 sredstava i obuhvatiće ključne aktivnosti na implementaciji preporuka Small Business Act-SBA.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Efekti planiranih mjera treba da doprinesu izgradnji međuopštinske infrastrukture za podršku MSP u formi RBC i inkubatora, daljem jačanju administrativnih kapaciteta za pružanje savjetodavnih usluga malim i srednjim preduzećima i klasterima u cilju podrške osnivanju i daljem rastu kao i povećanju apsorpcione moći za korišćenje instrumenata finansijske podrške i ostalih programa podrške MSP. Uticaj mjera obuhvata period 2015-2017.

Prioritetna mjera br. 12: Unapređenje turističke ponude na Sjeveru Crne Gore kroz izgradnju neophodne infrastrukture na skijalištima

Opis mjere i njena klasifikacija: Evidentno je da u ovom trenutku postoji neravnomjernost turističke ponude na nivou regiona u Crnoj Gori, i to na način da je Sjeverni region u “nepovoljnijem” položaju u odnosu na Primorski. U poslednjih par godina u Crnoj Gori su u funkciji 5 skijališta i to “Savin kuk” i “Javorovača” na Žabljaku, “Kolašin 1450” u Kolašinu i “Vučje” u Nikšiću, a povremeno je u funkciji bilo i skijalište “Lokve” u Beranama.

Shodno prirodnim preduslovima i nedovoljno iskorišćenim potencijalima sjevera Crne Gore cilj je unapređenje kvaliteta usluga na postojećim skijalištima i izgradnja novih skijališta. Tako je u 2015. godini

kao prioriteta mjeru planiranu izgradnju infrastrukture za skijališta „Kolašin 1600“ u opštini Kolašin i „Cmiljača“ u opštini Bijelo Polje, kao i izgradnju akumulacionog jezera na „Vučju“ u Nikšiću. Navedena mjera se može klasifikovati kao investiciona.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Projekat izgradnje novih i ulaganja u postojeće kapacitete skijališta prepoznat je kao jedan od prioriteta u 2015. godini. Predviđena su ulaganja koja će doprinijeti unapređenju cjelokupnog poslovnog ambijenta na sjeveru Crne Gore kroz produženje turističke sezone. Navedene aktivnosti su u skladu sa Strategijom razvoja turizma Crne Gore do 2020. godine, kao i Strategijom regionalnog razvoja Crne Gore 2014-2020.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Za projekte skijališta „Kolašin 1600“ Kolašin i „Cmiljača“ Bijelo Polje izrađena je projektna dokumentacija, a finansiranje investicije u cjelosti je planirano iz budžeta Crne Gore. Projektna dokumentacija je izrađena i za projekat izgradnje akumulacionog jezera na „Vučju“ Nikšić, a finansiranje investicije u cjelosti je planirano iz budžeta Crne Gore.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Realizacija investicija je planirana u periodu 2015-2019. kroz višegodišnji kapitalni budžet u ukupnom iznosu od 40 mil €, dok je u 2015. godini planirana realizacija investicije u iznosu od 6.695.000 EUR .

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: S obzirom na geografske karakteristike lokacija za skijališta i mogućnost da se sniježne padavine zadrže tokom nekoliko mjeseci postoji potencijalni rizik od kašnjenja u predviđenoj dinamici realizacije projekta, što bi dovelo u pitanje odlaganje završetka radova na projektima.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Zakonom o budžetu za 2015. godinu planirana su sredstva za realizaciju radova na izgradnji skijališne infrastrukture na lokacijama Ski centar “Kolašin 1600” u Kolašinu i Ski centar “Cmiljača” u Bijelom Polju u ukupnom iznosu od **6.440.000 EUR**. Planirana su sredstva i za izgradnju akumulacionog jezera na lokaciji Ski centra “Vučje” u Nikšiću, a u cilju stvaranja preduslova za vještačko osnježavanje skijaških staza. U ovu svrhu planirana su sredstva u ukupnom iznosu od **255.000 EUR**. Ukupan iznos opredijeljen za ulaganje u infrastrukturu na skijalištima u 2015. je **6.695.000 EUR**.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Realizacija predmetne mjere će doprinijeti povećanju konkurentnosti turizma u Sjevernom regionu države i smanjenju regionalnih razlika u Crnoj Gori, stvoriti preduslove za rast broja MSP, povećanje prihoda u turizmu i povezanim djelatnostima, povećanju broja zaposlenih na sjeveru Crne Gore, kao i povećanje doprinosa budžetu po osnovu PDV-a, poreza na dobit i sl. Ova ulaganja učiniće turistički proizvod Crne Gore konkurentnijim turističkom proizvodu država iz regiona, ali i cjelokupnu turističku ponudu Crne Gore i omogućiti da Crna Gora u budućnosti bude promovisana kao istinska cjelogodišnja destinacija.

II.3.2.4 Dobro poslovno okruženje

Osnovni problemi/prepreke privrednom rastu vezane za segment »Dobro poslovno okruženje«

Jačanje regulatornog okvira, kroz bolju transparentnost i uspostavljanje tijesne saradnje između građana, sektora privrede i Vladinih tijela, poboljšava ukupan kvalitet života i socijalnu koheziju u zemlji. Ukoliko je neadekvatan, regulatorni okvir u bilo kojoj zemlji negativno utiče na tržišnu konkurentnost i doprinosi poslovanju van legalnih tokova. Regulatornom reformom i poboljšanjem poslovnog okruženja stvara se bolja osnova za razvoj preduzetništva, osnivanje i razvoj malih i srednjih preduzeća, nove investicije i radna mjesta u privatnom sektoru. Crnu Goru još uvijek karakterišu nedovoljno kratki rokovi za izvršenje ugovora i jasne i transparentne procedure, određena fiskalna opterećenja koja treba dalje

smanjivati, nedovoljno efikasne procedure pred organima javne uprave, pitanja elektronske komunikacije i on-line podnošenja zahtjeva, kao i neophodnost dalje reforme javne uprave i povećanja njene efikasnosti kao servisa građana i privrede.

Napore na implementaciji reformi u oblasti unapređenja poslovnog okruženja prepoznala je i Svjetska banka, što je evidentirano u Izvještaju Doing Business 2015, po kome je, na globalnom rangju, Crna Gora napredovala za 6 mjesta, sa 42. na 36, od ukupno 189 rangiranih zemalja. Najznačajniji napredak ostvaren je u okviru indikatora „izdavanje građevinskih dozvola“, gdje su prepoznate reforme sprovedene na polju smanjenja naknada za pružanje komunalnih usluga, te ukidanja naknada opštinama za dobijanje urbanističko-tehničkih uslova. Ipak, u cilju otklanjanja prepreka povećanju konkurentnosti u ovoj oblasti, neophodno je nastaviti sa daljim pojednostavljenjem procedura kod izdavanja građevinskih dozvola, bržim izvršavanjem ugovora, unapređenjem inspekcijog nadzora, razvojem elektronskih servisa, usaglašavanjem zakonodavstva u oblasti usluga sa Direktivom o uslugama, kao i realizacijom preostalih preporuka iz Giljotine propisa.

Osnovni ciljevi u segmentu »Dobro poslovno okruženje«

Jedan od prioriteta i važan instrument ekonomske politike za jačanje kapaciteta crnogorske ekonomije je poboljšanje poslovnog okruženja. Kreiranje povoljnog okruženja, bilo u cilju jačanja preduzetničkih poduhvata ili privlačenja novih investicija, doprinosi ekonomskom razvoju zemlje, odnosno rastu BDP-a. Istovremeno, konkurentnost ekonomije, u međunarodnim okvirima, opredjeljuje njenu poziciju u smislu atraktivnosti za strane investitore.

Mjere ekonomske politike za ostvarenje postavljenih ciljeva u segmentu »Dobro poslovno okruženje«

Ostvarivanje postavljenih ciljeva u oblasti poslovnog okruženja definisanih u PRCG 2013-2016. i u drugim strateškim dokumentima, planira se upotrebom različitih grupa mjera ekonomske politike. Među njima je od posebnog značaja »Giljotina propisa« kao ex-post analiza uticaja odredbi postojeće regulative na bazi koje dolazi do izmjena ili ukidanja pojedinih propisa u cilju skraćivanja rokova, minimiziranja administrativnih troškova i pojednostavljenja procedura. Od usvajanja Akcionog plana za implementaciju preporuka "Giljotine" propisa (usvojen 2012., a revidiran 2013. godine), zaključno sa III kvartalom 2014. godine, realizovano je 987 preporuka, od ukupno prihvaćenih 1.446 preporuka (stepen realizacije je 68,3%). Tokom 2015. godine predviđena je realizacija 172 preporuke, dok će ostale preporuke biti realizovane tokom 2016. i 2017. godine.

U sklopu pripreme ovogodišnjeg PER-a, i uzimajući u obzir najsvježije informacije o preprekama u poslovnom okruženju, posebna pažnja posvećuje se efikasnijem izvršavanju ugovora (**prioritetna mjera br. 13 Jačanje institucionalnog okvira za izvršavanje ugovora**, detaljnije je predstavljena u nastavku), unapređenje procedura izdavanja građevinskih dozvola (**prioritetna mjera br. 14: Unapređenje procesa izdavanja građevinskih dozvola kroz nadogradnju postojećih informacionih rješenja**, detaljnije je predstavljena u nastavku), i online dostupnost javnih usluga (**prioritetna mjera br. 15: Online dostupnost javnih usluga i implementacija informacionog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa**, detaljnije je predstavljena u nastavku).

Druga grupa mjera u funkciji unapređenja poslovnog okruženja, odnosi se **na integrisanje inspekcija iz oblasti prosvjete, sporta, arhivske djelatnosti, kulturnih dobara i kulturne baštine, kao i oblasti sprječavanje pranja novca i finansiranje terorizma u Upravu za inspeksijske poslove**. Objedinjavanje inspekcija ima za cilj poboljšanje efikasnosti rada inspeksijskih organa i ujednačavanja prakse postupanja, bolje korišćenje kadrovskih i drugih resursa, te rasterećenje privrednih i drugih subjekata nadzora. Takođe, mjeru karakteriše unapređenje informacionog sistema koji će podržavati rad pojedinih

inspekcija (standardizovati procedure u radu pojedinih inspekcija, formiranje jedinstvene baze podataka koja će omogućiti kvalitetnije planiranje inspeksijskog nadzora uključujući i analizu rizika, kvalitetnu statistiku o obavljenom inspeksijskom nadzoru kao i unapređenje horizontalne i vertikalne komunikacije).

Treća grupa mjera u ovoj oblasti uključuje aktivnosti u procesu harmonizacije sa pravnom tekovinom EU u onim oblastima koje se odnose na slobodno pružanje usluga i zaštitu konkurencije. U tom kontekstu je značajno donošenje **Akcionog plana za transponovanje Direktive o uslugama na unutrašnjem tržištu**. Donošenjem horizontalnog Zakona o uslugama kojim se temeljne odredbe Direktive o uslugama prenose u nacionalno zakonodavstvo, uspostaviće se opšti i pravni okvir za usluge na koje se Direktiva odnosi. S obzirom da je tržište usluga vrlo dinamično, time se osiguravaju i pravila za razvoj uslužnog tržišta i nove usluge koje se pojavljuju na tržištu.

»Prioritetne mjere« u segmentu »Dobro poslovno okruženje«

U segmentu »Dobro poslovno okruženje«, kroz proces selekcije predstavljen u potpoglavlju II.3.1. ovog poglavlja identifikovane su tri „prioritetne mjere“ i to: »Jačanje institucionalnog okvira za izvršavanje ugovora«, »Unapređenje procesa izdavanja građevinskih dozvola kroz nadogradnju postojećih informacionih rješenja«, i »Online dostupnost javnih usluga i implementacija informacionog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa«.

Prioritetna mjera br. 13: Jačanje institucionalnog okvira za izvršavanje ugovora

Opis mjere i njena klasifikacija: U cilju povećanja konkurentnosti ekonomije kroz proces izvršenja ugovora, Vlada Crne Gore se odlučila na radikalnu reformu izvršnog sistema uvođenjem javnih izvršitelja, čiji je status, nadležnost i organizacija javno izvršiteljske djelatnosti uređena Zakonom o javnim izvršiteljima, koji je donesen u decembru 2011. godine. Donošenje ovog zakona je jedan od ključnih elemenata mjere kojom se doprinosi efikasnijem izvršenju ugovora. Na ovaj način se predmetna mjera može klasifikovati kao pravna.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Za implementaciju Zakona o javnim izvršiteljima, Ministarstvo pravde je blagovremeno donijelo sve podzakonske akte, organizovalo polaganje ispita i raspisalo konkurse za imenovanje javnih izvršitelja, donijelo odluke o imenovanju i izvršilo prijem kancelarija javnih izvršitelja. Nadalje, Ministarstvo je u saradnji sa OESC-om organizovalo 6 savjetovanja za obuku javnih izvršitelja i kontinuirano obezbjeđivalo stručnu pomoć i podršku sa ciljem jačanja javnoizvršiteljske djelatnosti i jačanja organa Komore. Pravilnikom o broju mjesta i službenim sjedištima javnih izvršitelja propisano je ukupno 32 javna izvršitelja za teritoriju Crne Gore. Za imenovanje javnih izvršitelja Ministarstvo pravde je do sada objavilo četiri konkursa na koja se prijavilo ukupno 37 kandidata od kojih je imenovano 29. Na ovaj način je imenovan adekvatan broj javnih izvršitelja preko kojih se ubrzava efikasnost izvršenja ugovora, što je važan uslov povećanja konkurentnosti ekonomije i privlačenja investicija.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Pored Zakona o javnim izvršiteljima, u cilju unapređenja sistema izvršenja, Ministarstvo pravde je sačinilo Predlog zakona o izmjenama i dopunama zakona o izvršenju i obezbjeđenju koji je dostavljen Skupštini Crne Gore na usvajanje. Osnovni cilj izmjena i dopuna Zakona o izvršenju i obezbjeđenju predstavlja unaprijeđenje postojećeg zakona u smislu izmjena u pogledu funkcionalne nadležnosti za odlučivanje po pravnim sredstvima na odluke javnog izvršitelja, u pravcu da, po prigovoru na odluke donijete na osnovu izvršne isprave odlučuje sudija pojedinac, dok je za postupanje po prigovoru na odluke donijete na osnovu vjerodostojne isprave i dalje nadležno vijeće od troje sudija. Na ovaj način se i sudiji pojedincu daje

ovlašćenje da odlučuje po prigovoru na odluke javnog izvršitelja, donijete na osnovu izvršne isprave, čime se postiže bolja efikasnost izvršnog postupka.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Mjera će se realizovati 2015. godine, pri čemu će se određene aktivnosti nastaviti i u 2016. i 2017.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Implementacija ove mjere se odnosi na stub „Integrirani rast“, dimenziju B, „Konkurentno ekonomsko okruženje“.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Identifikovani rizici se odnose na mogućnost neblagovremenog sprovođenja planiranih reformi.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): U dijelu procjene finansijskih sredstava, implementacija navedenih reformi ne zahtijeva dodatna finansijska sredstva iz Budžeta države.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Izmjene i dopune Zakona o izvršenju i obezbjeđenju i implementacija predloženih reformi imaju za cilj unapređenje postojećih rješenja, čime će postupak izvršenja biti brži, kvalitetniji i efikasniji.

Prioritetna mjera br. 14: Unapređenje procesa izdavanja građevinske dozvole kroz nadogradnju postojećih informacionih rješenja

Opis mjere i njena klasifikacija: Unapređenje procesa izdavanja građevinskih dozvola kroz nadogradnju postojećih informacionih sistema kojim će se integristi sve informacije o prostoru, odnosno kojim će se omogućiti lakša realizacija investicija u prostoru, kao i izgradnja komunalne, energetske, saobraćajne i ostale infrastrukture. Navedena mjera je administrativnog karaktera.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Unapređenjem postojećeg informacionog sistema u oblasti uređenja prostora i izgradnje objekata Unidocs-a, i korišćenjem portala e-uprave i EDMS arhive - Origami(e-planovi, e-građevinska dozvola, e-arhiva, e-inspekcija), učiniće se biznis okruženje jednostavnijim i predvidivijim, a transparentnošću samog postupka obezbijediće se ostvarivanje i mjera predviđenih Akcionim planom za prevenciju i eliminisanje korupcije. Nadogradnjom postojećih sistema objediniti će se svi podaci vezani za uređenje prostora i izgradnju objekata i učiniti ih dostupnim javnosti, potencijalnim investitorima i dr. Takođe, unapređenjem navedenog sistema poboljšaće se poslovni ambijent za sve i smanjiće se administrativne procedure u pružanju javnih usluga.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Državni planski dokumenti su objavljeni na Geoportalu MORiT-a, a u toku je integracija GIS-a sa dokumentacionom osnovom Unidocs-om, kroz projekat integracije realizovace se i web servis za razmjenu podataka sa Inženjerskom komorom. Na portalu elektronske uprave testno je kreiran servis za elektronsko podnošenje zahtjeva za izdavanje urbanističko tehničkih uslova u skladu sa Zakonom o elektronskoj upravi. Svi zahtjevi u oblasti uređenja prostora i izgradnje objekata koje stranke podnose MORT-u moći će da se podnose elektronski nakon izmjene zakonske regulative kojom se uređuje oblast uređenja prostora i izgradnje objekata.

Predviđena dinamika realizacije mjere: U narednom periodu odnosno u 2015. godini, su planirane sledeće aktivnosti: (i) donošenje Pravilnika o bližoj sadržini i načinu vođenja Centralnog registra planske dokumentacije, (ii) formiranje Centralnog registra planske dokumentacije, (iii) donošenje Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata kojim će se definisati elektronsko poslovanje na nivou uređenja prostora i izgradnje objekata, (iv) donošenje podzakonskih akata za elektronsko poslovanje, i (v) nadogradnja postojećih informacionih sistema koji će podržati elektronsko poslovanje.

Doprinos mjere ostvarivanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope (JIE) do kraja 2020: Strategija razvoja Jugoistočne Evrope do 2020. kao jedan od ključnih razvojnih stubova je definisala "Upravljanje rastom" u cilju stvaranja poslovnog ambijenta i pružanja javnih usluga neophodnih za ekonomski razvoj, odnosno Dimenziju L „Efikasnost javnih usluga“.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potrebno je razviti informacioni sistem koji će uvezati sve organe, kako na državnom tako i na lokalnom nivou, i institucije koje participiraju u procesu dobijanja građevinske dozvole, u skladu sa Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata, shodno odredbama Zakona o e-upravi, državni organi i organi državne uprave razmjenjivaće podatke kroz Jedinstveni informacioni sistem za razmjenu podataka, dok će komunikacija sa ostalim institucijama uključenim u process izdavanja građevinskih dozvola biti ostvarena kroz unapređenje postojećeg informacionog sistema. Prije svih tu je Ministarstvo održivog razvoja i turizma, kao krovna institucija, koja treba da uveže 23 lokalna organa nadležna za poslove uređenja prostora i izgradnje objekata, upravu za inspeksijske poslove, upravu za vode, upravu za zaštitu spomenika kulture, sve područne jedinice, kao i centralu Uprave za nekretnine, sve područne jedinice i centralu EPCG, JP Morsko dobro, JP Nacionalne parkove Crne Gore, Agenciju za zaštitu životne sredine, kao i organe na lokalnom nivou zadužene za poslove zaštite životne sredine, 23 lokalna preduzeća koja gazduju infrastrukturom vodovoda i kanalizacije, Agenciju za civilno vazduhoplovstvo, Agenciju za telekomunikacije, Direkciju za sobračaj. Na osnovu navedenog jedan od potencijalnih rizika je sama implementacija navedenog informacionog sistema, odnosno obezbjeđenje sredstava za uvezivanje ovog broja subjekata. Drugi problem je vremenske prirode, odnosno pitanje je u kom vremenskom roku će sva planska dokumentacija biti objavljena u Centralnom registru planskih dokumenata.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Sredstva za realizaciju navedene mjere tražena su iz Budžeta. Realizacija je predviđena za 2015., 2016. i 2017. godinu (precizna cifra će biti dostavljena nakon evolucije od strane IT stručnjaka).

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Uvođenjem elektronskog poslovanja, kao prvo, ukida se papirna forma izrade planskih dokumenata i izrade tehničke dokumentacije koje su jako obimne, što znači da elektronsko poslovanje doprinosi smanjenju troškova, poboljšavaju efikasnost u radu i pojednostavljenju procedura. Nadalje, na ovaj način je izbjegnuto kontakt investitora sa zaposlenima u upravi, a sam postupak je transparentan, čime se eliminiše korupcija.

Prioritetna mjera br. 15: Online dostupnost javnih usluga i implementacija informacionog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa

Opis mjere i njena klasifikacija: U uslovima sve veće dominacije informacionih tehnologija dalja modernizacija javne uprave nameće se kao imperativ. Jednostavnija komunikacija građana i privrednih subjekata sa državnom administracijom, efikasnije ostvarivanje prava korisnika usluga državne administracije i stvaranje preduslova da administracija bude servis građana i privrede kroz uspostavljanje G2B i G2C servisa postavljeni su kao ciljevi prilikom donošenja Zakona o elektronskoj upravi. Implementacija zakona treba da doprinese i eliminisanju administrativnih barijera, jer će korisnici usluga državne administracije komunicirati sa administracijom u bilo koje vrijeme i sa bilo kojeg mjesta, dok će uspostavljanje informacionog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa uticati na efikasnost prikupljanja podataka državnih organa koje, u postupku ostvarivanja prava korisnika, prikupljaju po službenoj dužnosti. Ovim se, praktično, stvaraju uslovi za elektronsko izdavanje građevinskih dozvola, elektronsku registraciju preduzeća, elektronsko izdavanje uvjerenja iz oblasti građanskih prava itd.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Normativno i tehnički uređena mogućnost da građani i privredni subjekti, sa državnom i administracijom na lokalnom nivou, komuniciraju preko jednog elektronskog šaltera (portal elektronske uprave)

obezbjeduje lakši pristup uslugama državne administracije čime se doprinosi jačanju ljudskih prava, kao i unapređenju poslovnog ambijenta, s jedne strane, i efikasnijem postupanju organa, sa druge strane. Takođe, na pojednostavljivanje i efikasnost procedura uticaće i uspostavljanje informacionog sistema za razmjenu podataka između državnih organa kroz efikasniju komunikaciju između institucija (unapređenje G2G segmenta elektronske uprave).

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Portal elektronske uprave, kao centralna tačka pristupa uslugama administracije, u funkciji je od 2011. godine čime su stvorene tehničke pretpostavke za razvoj elektronske uprave u Crnoj Gori. Ova oblast je normativno uređena donošenjem Zakona o elektronskoj upravi. Cilj je da se kroz inspekcijski nadzor isforsira razvoj elektronske uprave kao ključne pretpostavke za unapređenje biznis ambijenta kroz eliminisanje administrativnih barijera. Trenutno na portalu elektronske uprave ima 70 on-line usluga koje pružaju 24 institucije. U cilju pune elektronizacije rada državne administracije, razvoj G2G servisa, planirano je uspostavljanje jedinstvenog informacionog sistema za razmjenu podataka između informacionih sistema državnih organa. Naime, polazeći od obaveze državnih organa i organa državne uprave da u postupku ostvarivanja prava i obaveza korisnika, po službenoj dužnosti, pribavljaju podatke o činjenicama o kojima vode službenu evidenciju u skladu sa zakonima, uspostavljanje pomenutog informacionog sistema značajno bi pojednostavilo i ubrzalo pribavljanje podataka i samim tim doprinijelo efikasnosti postupka. Pored ovoga, implementacija ovog informacionog sistema bi dovela do povećanja efikasnosti javne uprave.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Svi organi koji komuniciraju sa građanima i privrednim subjektima su, shodno Zakonu o elektronskoj upravi, u obavezi da, u roku od 18 mjeseci od stupanja na snagu zakona (do februara 2016. godine) sve usluge koje pružaju konvencionalnim putem učine dostupnim i elektronskim putem, ukoliko je to u skladu sa zakonima po kojima organi postupaju. Strateški cilj je da do kraja 2016-te godine na portalu bude 200 servisa državne administracije, dok su normativnim uređenjem stvorene pretpostavke da cilj postavljen Strategijom razvoja informacionog društva od 2012-2016, bude premašen. U 2015-toj godini primat će biti dat, iz ugla biznisa i građana, najatraktivnijim servisima. Jedinstveni informacioni sistem za razmjenu podataka između državnih organa će biti implementiran do avgusta 2016-te godine.

Doprinos mjere ispunjavanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope 2020: Implementacija navedene mjere se vezuje za stub "Pametno rast", Dimenziju F-Digitalno društvo u Nacionalnom AP Strategije JIE 2020.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Iskustvo vezano za pružanje usluga administracije elektronskim putem pokazuje da su rizici vezani za mjeru: otpor državnih organa i lokalnih samouprava prema promjenama, jer iz šalterskog pristupa moraju da pređu u on-line svijet, nepoštovanje Zakona o elektronskoj upravi, izostanak inspekcijskog nadzora, duge tenderske procedure za izradu informacionog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Potrebna budžetska sredstva iznose 500.000 EUR za prvu fazu razvoja informacionog sistema (IS) za razmjenu podataka između državnih organa i odnose se na 2015-tu godinu, dok za razvoj elektronske uprave, u dijelu pružanja usluga preko portala elektronske uprave nijesu potrebna dodatna sredstva.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Predviđeni efekti mjere se odnose na komforniji pristup uslugama administracije, brže i efikasnije ostvarivanje prava građana i privrednih subjekata, manje administrativnih barijera biće vidljivi u kontinuitetu, u zavisnosti od dinamike postavljanja usluga državne administracije na portal elektronske uprave. Efikasnije komuniciranje između institucije biće evidentno od momenta puštanja u rad IS za razmjenu podataka između državnih organa.

II.3.2.5 Trgovinska integracija

Osnovni problemi/prepreke privrednom rastu vezani za segment »Trgovinska integracija«

Crna Gora je veoma mala i otvorena tržišna ekonomija čiji je ukupan izvoz (roba i usluge) u 2013. činio svega 44% BDP, dok je deficit tekućeg računa platnog bilansa činio 14,6% BDP-a, što sve ukazuje na značajne slabosti eksternog sektora crnogorske ekonomije. Tako na primjer, ako se posmatra samo izvoz roba, njegovo učešće u BDP (12,1% u 2013.) je među najnižima u okruženju. Ako se dodaju usluge, u prvom redu turizam, onda se ovo učešće u BDP znatno poboljšava, ali je ono još uvijek relativno nisko u poređenju sa nekim drugim malim zemljama u EU. Vrijednost crnogorskog izvoza je relativno niska, što nije jedini problem, već je pitanje i to što je izvoz veoma koncentrisan. Dok metali, električna energija i prehrambeni proizvodi dominiraju kod robnog izvoza, turizam determinira cjelokupna kretanja u oblasti usluga. Ove karakteristike jasno ukazuju, da Crna Gora ima veoma usku proizvodnu bazu roba i usluga, što je u značajnom dijelu posljedica relativno niske međunarodne konkurentnosti. Navedeno čini zemlju dodatno osjetljivom na kretanja u međunarodnom okruženju. Osim toga, robnu razmjenu Crne Gore sa inostranstvom karakteriše izuzetno visoka uvozna zavisnost. Određene specifičnosti karakteristične su i za finansijski dio platnog bilansa Crne Gore. U njemu dominiraju strane direktne investicije (SDI), ali je u njihovoj strukturi veoma visoko učešće investicija u nekretnine za koje je realno očekivati da na duži rok se ne može očekivati da će ostati na tom nivou.

Na osnovu navedenog se može konstatovati da je **diverzifikacija izvoza** jedan od ključnih izazova zemlje u narednom periodu. Ovo je utoliko značajnije jer će se izvoz metala i dalje smanjivati, a izvoz hrane i pića se vezuje za objektivna proizvodna ograničenja. Izvoz električne energije pokazuje trend rasta, ali takođe zavisi od sezone i kretanja cijena električne energije na svjetskom tržištu. Turizam svakako ima velike potencijale za dalji rast, pogotovo u kontekstu njegove orijentisanosti na visoki turizam, ali je u tom kontekstu neophodno imati u vidu i njegovu veliku zavisnost od drugih sektora, odnosno faktora uticaja, a to su prije svega raspoloživost adekvatne fizičke infrastrukture, dobro poslovno okruženje i kvalitet ljudskog faktora. Drugi veliki **izazov Crne Gore vezan je za SDI**. Obzirom da bi one i ubuduće trebale ostati osnovni izvor finansiranja deficita u tekućem računu platnog bilansa, ključni je izazov kako promijeniti strukturu SDI u pravcu povećanog učešća investicija u produktivne segmente ekonomije.

Osnovni ciljevi u segmentu "Trgovinska integracija"

Strateški cilj u ovoj oblasti je povećanje međunarodne konkurentnosti Crne Gore i na taj način smanjenje negativnog uticaja eksterne neravnoteže na privredni razvoj zemlje. U operativnom smislu, ciljevi zemlje u ovom segmentu su *povećanje i diverzifikacija izvoza, te stvaranje uslova za stabilan priliv SDI u produktivne sektore crnogorske privrede*. Proces EU integracija je u tom kontekstu viđen kao jedan od ključnih instrumenata za ostvarivanje tih ciljeva.

Mjere ekonomske politike za ostvarenje postavljenih ciljeva u segmentu "Trgovinska integracija"

Crna Gora ima značajne potencijale za povećanje kako „tradicionalnog“ izvoza, tako i izvoza novih proizvoda, kao i za povećanje SDI. Za ostvarivanje tih ciljeva potrebna je aktivna ekonomska politika orijentisana, prije svega, prema otklanjanju različitih barijera u svim onim segmentima o kojima je bilo govora u prethodna četiri potpoglavlja (potpoglavlja 3.2.1-3.2.4.). Za jačanje međunarodne konkurentnosti Crne Gore, potrebno je, dakle, obezbijediti bolju povezanost sa regijom i širim međunarodnim okruženjem putem uspostavljanja kvalitetne fizičke infrastrukture. Nadalje, potrebna je kvalitetna radna snaga, čemu će doprinijeti obrazovni sistem prilagođen potražnji ekonomskih subjekata. Takođe je potrebno nastaviti i sa otklanjanjem preostalih prepreka u oblasti poslovnog okruženja, te održavanjem fleksibilnosti na tržištu radne snage. Sve su ovo određeni „infrastrukturni

uslovi“ koji će omogućavati Crnoj Gori da još ojača svoju integrisanost u međunarodne trgovinske i finansijske tokove.

U kontekstu članstva u STO i CEFTA-i, a pogotovo kroz proces pridruživanja Crne Gore EU, zemlja će nastaviti sa otklanjanem preostalih trgovinskih barijera, kao što su one vezane na standardizaciju, **(prioritetna mjera br. 16: Povećanje konkurentnosti privrednih društava kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda i unapređenje kvaliteta** detaljnije je predstavljena u nastavku), označavanje proizvoda i slično.

Veliki značaj će u narednom periodu imati skup mjera koje se odnose na **nastavak procesa harmonizacije tehničkog zakonodavstva sa EU zakonodavstvom i primjena EU standarda**. Obje grupe mjera su od ključnog značaja za uključivanje Crne Gore u slobodno kretanje roba na jedinstvenom tržištu EU u trgovini, harmonizaciji tehničkog zakonodavstva i međusobnom priznavanju. Strategijom za sprovođenje pravne tekovine u oblasti slobode kretanja roba 2014-2018. definisana je dinamika za sprovođenje aktivnosti u ovoj oblasti. Pravovremena harmonizacija sa EU zakonodavstvom nije samo uslov za okončanje pregovora u toj oblasti nego je prije svega instrumenat koji omogućava razvoj privrednih aktivnosti i povećanje konkurentnosti proizvodnje u cilju lakšeg pristupa zajedničkom tržištu. Na ovaj način doprinosi se i kreiranju povoljnijeg ambijenta za SDI. U skladu sa pomenutom Strategijom i akcionim planom za njenu realizaciju za 2015. godinu je planirano donošenje cca 58 zakonskih i podzakonskih akata za određene grupe proizvoda. Prijedlogom zakona o budžetu za istu godinu za implementaciju Strategije opredijeljeno je 2,8 mil. EUR.

Amandmanima na Carinski zakon i donošenjem Uredbe o uslovima i načinu **dobijanja statusa ovlašćenog privrednog subjekta**, nastavlja i proces liberalizacije trgovine u Crnoj Gori u toj oblasti. U izvještajima Svjetske banke, EK i OECD-a prepoznate su trgovinske administrativne barijere kao što su dug period carinjenja i broj dokumenata neophodnih za carinjenje robe. (Izvještaj Svjetske banke 2014, Izvještaj o napretku za Crnu Goru 2013, OECD izvještaj o administrativnim barijerama u trgovini 2013). Predviđene promjene u Zakonu dodatno će uskladiti domaće zakonodavstvo sa EU legislativom u ovoj oblasti, čime će se stvoriti okvir za uvođenje pojednostavljenja u carinskim postupcima. Dodjeljivanjem statusa ovlašćenog privrednog subjekta omogućava se pojednostavljivanje carinskih procedura i snižavanje troškova, čime se utiče na povećanje konkurentnosti preduzeća. Trenutno su započete aktivnosti izmjena Zakona i Uredbe kojom će se omogućiti dodjeljivanje statusa ovlašćenog privrednog subjekta domaćim preduzećima.

Osim zakonodavnog i institucionalnog prilagođavanja, Crna Gora sprovodi i neke druge mjere ekonomske politike koje su u kontekstu promocije izvoza i jačanja međunarodne konkurentnosti. Riječ je o instrumentima kao što su na primjer, stvaranje odnosno jačanje lanaca između poljoprivrede, prerađivačke industrije i turizma, te promocija poljoprivredno-prehrambenih i drugih proizvoda. Imajući u vidu osnovne karakteristike poljoprivredne odnosno prehrambene industrije u Crnoj Gori, koja se prije svega ogleda u raznovrsnosti proizvodnje, ali u manjim serijama, prepoznata je potreba davanja podrške proizvođačima za obavljanje promotivnih aktivnosti. Ovo prije svega zbog činjenice, da domaći proizvođači nijesu u mogućnosti da samostalno finansiraju ove aktivnosti. Kroz mjere ruralnog razvoja, izdvajaju se bužetska sredstava kojima se podržava promocija poljoprivrednih proizvoda i poljoprivrede. Ciljevi ove mjere su, kako povećanje konkurentnosti domaćih proizvoda na domaćem i inostranim tržištima, tako i uspostavljanje i jačanje veze između poljoprivrede i turizma. U skladu sa propisanim uslovima, pravo na podršku imaju subjekti koji se bave proizvodnjom i preradom poljoprivrednih proizvoda, lokalne zajednice, nevladine organizacije i registrovana udruženja u poljoprivredi. Takođe, ovom mjerom se može podržati i reklamiranje putem kanala komunikacije. Prednost imaju aktivnosti informisanja u okviru registrovanih šema kvaliteta. Podrška se daje u vidu kofinansiranja za aktivnosti, kao što su učešće na lokalnim, regionalnim i međunarodnim sajmovima. U okviru PER-a 2015. kao prioritetna, u sklopu ove grupe mjera, ustanovljena je mjera učešća na sajmu EXPO 2015 **(prioritetna mjera br. 17: Promocija poljoprivredno-prehrambenih proizvoda: projekt EXPO 2015** koja je predstavljena u nastavku).

Sljedeći skup mjera u oblasti trgovinskih integracija, koji je usmjeren na doprinos povećanju konkurentnosti, odnosi se na **promociju i podsticanje stranih i domaćih direktnih investicija**. One predstavljaju jedan od značajnijih generatora ekonomije, a u cilju njihovog povećanja, koje dalje utiče na razvoj sektora MSP i zaposlenosti, povećanje proizvodnje i izvoza, neophodno je nastaviti sa unapređenjem poslovnog okruženja. Crna Gora trenutno ima aktivnu politiku promocije SDI koja je institucionalno podržana kroz aktivnosti Agencije Crne Gore za promociju stranih investicija (MIPA). Ove aktivnosti će se u narednom periodu još ojačati, tako da se u ovoj oblasti predviđaju i određena nova institucionalna rješenja (**prioritetna mjera br. 18: Unapređenje institucionalnog okvira za promociju i podsticanje investicija sa naglaskom na prerađivačkoj industriji** je predstavljena u nastavku).

U 2014. godini u cilju unapređenja novih razvojnih investicionih politika, pristupilo se koncipiranju projekta čiji je osnovni cilj jačanje menadžerskih kapaciteta u okviru biznis zona i definisanju promotivnih aktivnosti. Shodno navedenom, u okviru projekta, pripremljen je "Program jačanja kapaciteta lokalnih samouprava u upravljanju i promociji biznis zona", gdje je osnovni cilj projekta privlačenje stranih investicija kao i pojednostavljenje procesa uspostavljanja i upravljanja biznis zonama u jedinicama lokalne samouprave u Crnoj Gori. Za uspješnu realizaciju aktivnosti u okviru navedenog projekta, predviđeno je definisanje novog pravnog okvira u cilju privlačenja investitora. Pored toga, definisan je program podrške investitorima u smislu subvencioniranja u zavisnosti od ispunjenosti prethodno definisanih kriterijuma, a prilikom iskazivanja interesovanja za investiranje u Crnoj Gori. Predložene mjere za unapređenje obuhvataju izmjene zakonskog i institucionalnog okvira, kao i usvajanje Uredbe o podsticanju direktnih investicija i Uredbe o biznis zonama. Donošenje ovih akata se očekuje u 2015. godini.

„Prioritetne mjere“ u segmentu „Trgovinska integracija“

U segmentu "Trgovinska integracija" kroz proces selekcije predstavljen u potpoglavlju II.3.1. ovog poglavlja, identifikovane su tri „prioritetne mjere“ i to: "Povećanje konkurentnosti privrednih društava kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda i unapređenje kvaliteta"; "Promocija poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (EXPO 2015)" i "Unapređenje institucionalnog okvira za promociju i podsticanje investicija sa naglaskom na prerađivačkoj industriji".

Prioritetna mjera br. 16: Povećanje konkurentnosti privrednih društava kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda i unapređenje kvaliteta

Opis mjere i njena klasifikacija: Navedena mjera je administrativna mjera koja se sprovodi kroz subvencije. Međunarodna zajednica i Evropska unija prepoznaju standardizaciju kao preduslov za uključivanje u međunarodne i evropske integracione tokove i osnovu za uklanjanje tehničkih prepreka u trgovini, tj. obezbjeđivanje slobodnog protoka roba i usluga.

Postojeću Infrastrukturu kvaliteta u Crnoj Gori čine resorna ministarstva, Institut za standardizaciju, Akreditaciono tijelo Crne Gore, Zavod za metrologiju Podgorica, kao i ostali zavodi i laboratorije koje vrše ispitivanje kvaliteta proizvoda.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Između ostalog, mjera treba da doprinese jačanju izvoznih kapaciteta kroz povećanje konkurentnosti i unapređenje kvaliteta proizvoda. Implementacija standarda je značajna za povećanje konkurentnosti privrednih društava, a time i ekonomije u cjelini.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: U Crnoj Gori veoma mali broj privrednih društava posjeduju sertifikate na različite vrste standarda, pa je Vlada Crne Gore usvojila Program povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja za period 2014-2016. godine. Cilj ovog Programa je da obezbijedi podršku

privrednim društvima, naročito iz manje razvijenih opština i Sjevernog regiona, da u što većoj mjeri povećaju svoju konkurentnost, prvenstveno kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda kvaliteta za proizvode. Takođe, u okviru Agrobudžeta, kao jedan od Programa za jačanje konkurentnosti poljoprivrede daje se podrška za unapređenje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda kroz uvođenje i sertifikaciju sistema upravljanja kvalitetom i bezbjednošću hrane kao i podršku proizvođačima koji se uključuju u neku od šema kvaliteta (organska proizvodnja, geografske oznake porijekla i dr.)

Predviđena dinamika realizacije mjere: Programom povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja kao i Programom za jačanje konkurentnosti poljoprivrede daje se podrška za unapređenje kvaliteta proizvoda, koja će se realizovati u periodu 2014-2016. i sadrže sljedeće komponente podrške:

- Podrška MSP u smislu refundacije troškova akreditacije tijela za ocjenjivanje usaglašenosti;
- Podrška MSP u smislu refundacije troškova implementacije standarda/sertifikacije/resertifikacije.
- Podrška za unapređenje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda, koja će se nastaviti i nakon 2016.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Potrebna budžetska sredstva za implementaciju prve dvije komponente u 2015. godini do 100.000 EUR (uz procjenu da će približan iznos sredstava biti opredijeljen i u 2016. godini), dok je za Program podrške za unapređenje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda u 2015. godini planirano do 185.000 EUR.

Doprinos mjere ispunjavanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope 2020: Ova mjera je u funkciji implementacije Nacionalnog AP Strategije JIE ko kraja 2020. i vezuje se za stub »Održivi rast«, Dimenzija K »Konkurentnost«.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Rizici primjene mjere su nedovoljna aktivnost proizvođača za prepoznavanje prednosti koje im donosi uvođenje standarda i šema kvaliteta. Novi integracioni procesi Crne Gore (pristupanje STO i EU) će još više promijeniti uslove privređivanja, koji će se ogledati u većoj liberalizaciji i samim tim zahtijevati još veću konkurentnost proizvoda. To znači da privredna društva moraju biti svjesna da će neispunjavanjem standarda kvaliteta biti isključena sa međunarodnih tržišta.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Efekti implementacije ove mjere se ogledaju u povećanju broja MSP koji su uveli međunarodne standarde poslovanja, i time povećali svoju konkurentnost kao i obavezne standarde iz oblasti bezbjednosti hrane. Ovi efekti se mogu ostvariti već u 2015. godini. U narednom periodu potrebno je nastaviti sa afirmacijom proizvođača za uvođenje tzv. registrovanih šema kvaliteta za poljoprivredne proizvode. Srednjoročni efekat ove mjere se odnosi na rast proizvodnje preduzeća koja su dobila sertifikate na različite standarde i povećanje izvoza.

Prioritetna mjera br. 17: Promocija poljoprivredno-prehrambenih proizvoda: EXPO 2015

Opis mjere i njena klasifikacija: Crna Gora će se na izložbi Expo Milano 2015 predstaviti u okviru Bio-mediteranskog klastera koji se odnosi na isticanje tema vezanih za zdravlje, harmoniju i ljepotu. Moto nastupa Crne Gore je: "Mala zemlja velikih mogućnosti". Prioritetni elementi predstavljanja na EXPO-u biće zdrava hrana, ekologija i turizam. U pitanju je mjera koja je zapravo kombinacija više drugih mjera.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentne sposobnosti zemlje: Ovaj doprinos se ogleda u realizaciji sljedećih postavljenih promotivnih ciljeva: (1) Informisanje o Crnoj Gori; (2) Informisanje o Crnoj Gori kao ekološkoj državi; (3) Povećanje prepoznatljivosti Crne Gore u međunarodnoj zajednici; (4) Stvaranje brenda od Crne Gore kao turističke destinacije; (5) Predstavljanje crnogorskih prirodnih potencijala/netaknuta priroda, čiste rijeke i jezera, pješčane plaže, planinski masivi, šume; (6) Predstavljanje Crne Gore kao sinonima za organsku hranu, zdravu hranu i čistu vodu,

vodu za piće; (7) Predstavljanje crnogorskih proizvoda koji imaju status organske hrane; (8) Predstavljanje kompanija i proizvoda koji imaju kolektivni žig „Dobro iz Crne Gore.“

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Kako bi se navedeni projekat uspješno sproveo, u toku je izgradnja crnogorskog paviljona. Dio paviljona, saglasno projektu, biće kuhinja u kojoj će se pripremati odabrana tradicionalna crnogorska jela. To predstavlja priliku za upoznavanje gostiju i sa našim kvalitetnim poljoprivrednim proizvodima koji će se koristiti pri pripremi jela. Učešće na Svjetskoj izložbi prilika je da se Crna Gora promoviše kao destinacija koju je vrijedno posjetiti i koja je atraktivna za investiranje. Iako će Italijani biti glavni posjetioци izložbe i našeg paviljona, očekuje se prisustvo turista iz velikog broja zemalja imajući u vidu da je Italija jedna od pet najposjećenijih turističkih zemalja svijeta. Poseban značaj imaće posjete državnih i privrednih delegacija iz svih zemalja svijeta.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Izložba traje od 1.maja do 31.oktobra 2015.godine.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Predviđeni troškovi finansiranja nastupa Crne Gore na EXPO Milano 2015, iznose 1.800.000 EUR. Od toga je Vlada Crne Gore 500.000 EUR za iznajmljivanje paviljona uplatila iz Budžeta za 2014. godinu. Ostatak sredstava treba da bude obezbijeđen od strane jednog broja kompanija iz Crne Gore.

Doprinos mjere ispunjavanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope 2020: Doprinos ove mjere implementaciji Nacionalnog AP Strategije JIE 2020. se vezuje za stub »Integrirani rast«, dimenziju C, »Integracija u procese globalne ekonomije«.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Nijesu identifikovani potencijalni rizici.

Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja: Ovo je posebna prilika za predstavljanje Crne Gore i otvaranje prostora za unapređenje međunarodne saradnje, povećanje trgovinske razmjene sa zemljom domaćinom i drugim učesnicama na sajmu i privlačenje novih turista.

Prioritetna mjera br. 18: Unapređenje institucionalnog okvira za promociju i podsticanje investicija sa naglaskom na prerađivačkoj industriji

Opis mjere i njena klasifikacija: Ovo je administrativo-pravna mjera usmjerena na definisanje novih razvojnih investicionih politika. Ministarstvo ekonomije je u saradnji sa UNDP pristupilo kreiranju projekta u smislu definisanja mehanizama za privlačenje novih investicija vezano za biznis zone i podsticaje investitorima. Ova mjera ima za cilj jačanje menadžerskih kapaciteta u okviru biznis zona i definisanje promotivnih aktivnosti radi daljeg privlačenja stranih investicija kao i pojednostavljenje procesa uspostavljanja i upravljanja biznis zonama u jedinicama lokalne samouprave u Crnoj Gori.

Pored navedenih aktivnosti Ministarstva ekonomije, u cilju daljeg unapređenja institucionalnog okvira za promociju i podsticanje investicija sa posebnim akcentom na **metaloprerađivačku, drvoprerađivačku i prehrambenu industriju**, u prvom kvartalu 2015. godine, Kabinet potpredsjednika Vlade za ekonomsku politiku će predložiti Vladi Zakon o javno-privatnom partnerstvu (JPP), koji predviđa osnivanje Agencije za investicije. Osnivanjem ove Agencije, centralizovale bi se sve aktivnosti države na podršci investicijama.

Doprinos mjere otklanjanju prepreka za privredni razvoj i jačanju konkurentske sposobnosti zemlje: Navedena mjera će doprinijeti unapređenju institucionalnog okvira na centralnom i lokalnom nivou, kao i sistema podsticaja za investitore, koji će Crnu Goru učiniti privlačnijom za strane i domaće investicije. Sprovedenjem Uredbe odnosno korišćenjem sredstava za podsticanje investicija dodatno će se omogućiti finansiranje investicionih projekata koji obezbjeđuju otvaranje novih radnih mjesta i jačanje crnogorske privrede i prerađivačke industrije, što je i utvrđeno Akcionim planom Strategije razvoja prerađivačke industrije Crne Gore 2014-2018. godine.

Trenutno stanje pripreme/realizacije mjere podržano relevantnim indikatorima: Trenutno stanje se odnosi na to da je proces izrade dvije uredbe: o biznis zonama i podsticanju direktnih investicija započeo u 2014. godini, odnosno da je Ministarstvo ekonomije predložilo Vladi na razmatranje i usvajanje Uredbu o podsticanju direktnih investicija u januaru 2015., a u prvom kvartalu 2015. godine će se predložiti i druga uredba. Takođe, u toku je izrada Predloga zakona o javno-privatnom partnerstvu koji će potpredsjednik Vlade za ekonomsku politiku i finansijski sistem predložiti Vladi, a razmatranje i utvrđivanje u prvom kvartalu 2015. godine.

Osnovne karakteristike dvije uredbe, kao elemente predmetne prioritetne mjere, koje predlaže Ministarstvo ekonomije u 2015. su:

- **Predlog Uredbe o podsticanju direktnih investicija** definiše finansijske podsticaje za nove investicije u Crnoj Gori i ona ima za cilj unapređenje poslovnog ambijenta države i povećanje konkurentnosti privrede. Samim tim, pomenutim aktom teži se privlačenju novih investitora, povećanju zaposlenosti, naročito u manje razvijenim područjima Crne Gore, kao i smanjenju regionalnih razlika. Sprovedenjem odredbi propisanih Uredbom, direktno će se uticati na potencijalne investitore, koji planiraju da se pozicioniraju na tržištu Crne Gore, uz obezbjeđenje adekvatnih subvencija u zavisnosti od ispunjenja propisanih kriterijuma, shodno pravilima državne pomoći. Takođe, sprovođenjem navedene Uredbe očekuje se uticaj i na sektor prerađivačke industrije, obzirom da će uredba pružiti subvencije investitorima zainteresovanim za razvoj investiciono isplativih projekata, a Uredba tačno definiše oblasti za koje se ne mogu koristiti navedene subvencije. Cilj ove Uredbe je da uredi uslove i način razvoja kroz privlačenje i podsticaj direktnih investicija, kriterijume za dodjelu sredstava za podsticaj direktnih investicija, dinamiku isplate tih sredstava, a sve radi doprinosa povećanja konkurentnosti i otvaranju novih radnih mjesta.
- **Predlog Uredbe o biznis zonama** definiše uslove za otvaranje biznis zona u Crnoj Gori, njihovu klasifikaciju prema strateškom značaju, uspostavljanje, održavanje i upravljanje biznis zonom, a sve u pravcu pružanja podrške sektoru MSP, naročito u oblasti prerađivačke industrije, većim direktnim investicijama, otvaranju novih radnih mjesta i ravnomjernijem regionalnom razvoju.

Takođe, važan element ove mjere je Predlog zakona o JPP, koji će Vladi uputiti potpredsjednik Vlade za ekonomsku politiku i finansijski sistem, predviđa osnivanje Agencije za investicije koja bi objedinila aktivnosti više institucija koje su do sada obavljale ove poslove, tako da bi bila nadležna za privatizaciju, za promociju investicija i unapređenje konkurentnosti, za JPP, praćenje investicionih ugovora i postinvesticionu brigu.

Doprinos mjere ispunjavanju ciljeva iz Strategije razvoja Jugoistočne Evrope 2020: Doprinos ove mjere implementaciji Nacionalnog AP Strategije JIE 2020. se vezuje za stub »Integrirani rast«, dimenziju C, »Integracija u procese globalne ekonomije«.

Direktan i mogući indirektan uticaj mjere na budžet/ostali izvori finansiranja (IPA, krediti, sopstvena sredstva itd): Sredstva predviđena Zakonom o budžetu za 2015. za implementaciju Uredbe o podsticanju direktnih investicija iznose 1 mil. EUR uz mogućnost povećanja u skladu sa zakonom.

Potencijalni/specifični rizici u implementaciji mjere: Potencijalni rizik promjene uredbe o podsticanju direktnih investicija se odnosi na mogućnost nedovoljne apsorpcione moći investitora/privrede iz različitih opština za potpunu iskorišćenost mogućnosti podsticaja. Što se tiče predloga zakona o JPP, odnosno predloga osnivanja nove Agencije, postoji mogućnost eventualno dodatnih usaglašavanja unutar Vlade, vezano za optimizaciju objedinjavanja nadležnosti više institucija u jednu novu.

Predviđena dinamika realizacije mjere: Mjera će se realizovati u 2015. godini. **Opis predviđenih uticaja mjere i očekivani period njihovog trajanja:** Uticaj mjere će se ogledati u stvaranju konkurentnijeg poslovnog okruženja za privlačenje investicija, što će već u srednjem roku imati direktan uticaj na

povećanje zaposlenosti, proizvodnje i izvoza. Navedeno će doprinijeti uvođenju novih znanja i tehnologija u metaloprerađivačku, drvoprerađivačku i prehrambenu industriju, odnosno, povećanju konkurentnosti privrede, što utiče i na unapređenje imidža zemlje. Ovom mjerom će se uticati na povećanje investicija i proizvodnje u prerađivačkoj industriji, kao i na uvođenje ekološke proizvodnje i visokih standarda poslovanja.

II.4 Institucionalna pitanja i uključenost zainteresovanih strana

U prvom poglavlju ovog dijela PER-a predstavljeno je kako se dokumenat bazira na nekoliko strateških nacionalnih dokumenata koje je Crna Gora pripremila i usvojila u posljednje vrijeme. To se prvenstveno odnosi na dokumente: "Pravci razvoja Crne Gore" 2013-2016. godina i "Strategija razvoja Jugoistočne Evrope do kraja 2020.", a pored toga na brojne sektorske strategije kao i na "Strategiju regionalnog razvoja 2014-2020". O nacrtima svih tih dokumenata vođena je široka javna rasprava, kako u stručnim krugovima i sa socijalnim partnerima, tako sa lokalnim zajednicama. O nacrtu dokumenta „Pravci razvoja Crne Gore 2013-2016.“ je, početkom 2013. godine, održana konferencija u Podgorici, na kojoj su učestvovalе sve zainteresovane strane.

U septembru 2013. godine je održan okrugli sto u organizaciji Ministarstva ekonomije i Regionalnog savjeta za saradnju (RCC) o nacrtu "Strategije razvoja Jugoistočne Evrope do kraja 2020.", na kojem su učestvovali predstavnici organa državne uprave, jedinica lokalne samouprave, udruženja poslodavaca, nevladinih organizacija, Delegacije EU u Crnoj Gori i ostali relevantni akteri u ovoj oblasti, a u aprilu 2014. godine je u saradnji sa OECD-om održan okrugli sto o Nacionalnom akcionom planu za primjenu predmetne Strategije u 2014. i 2015. godini, na kojem su, takođe, učestvovali svi prethodno navedeni stejkholderi, koji su dali značajne inpute daljem unapređenju tadašnjeg nacrta dokumenta. Takođe je predmet širokih konsultacija u 2014. godini za predstavnike lokalnih samouprava, organa državne uprave, predstavnike privrede i nevladinog sektora, kroz tri okrugla stola, i javnu raspravu od 40 dana, bio nacrt Strategije regionalnog razvoja 2014-2020.

Sadržaj prethodnog poglavlja se u značajnoj mjeri bazira na usmjerenjima koja su sadržana u prethodno pomenutim strateškim dokumentima Crne Gore za koje je, kako je navedeno, bila obavljena široka rasprava sa različitim grupama aktera. U operativnom smislu, nacrt teksta II dijela PER-a, bio je pripremljen na osnovu konsultativnog procesa sprovedenog kroz saradnju između resornih ministarstava, tako da su prioritetne mjere bile identifikovane i artikulisane kroz strukturu radne grupe za izradu PER-a za 2015. godinu, a koju je utvrdila Vlada. O konceptu Poglavlja II.3 bilo je određenih neformalnih konsultacija i sa nekim stakeholder-ima izvan Vlade, poput Privredne komore i sl.

Kao što je poznato, smjernice EK za izradu PER-a, dostavljene su Vladi Crne Gore tek u oktobru 2014. godine. Ovo je u praksi značilo da je za izradu PER-a koji se šalje EK do kraja januara 2015., bilo na raspolaganju mnogo manje vremena nego prethodnih godina za pripremu EFP/PEP-a, iako je PER konceptualno gledano mnogo sveobuhvatniji od dokumenata koji su mu prethodili. Takođe, važno je napomenuti i to da je priprema II dijela PER-a sadržinski sasvim novi dokument u dijalogu zemalja kandidata sa EK i EU u cjelini, što je tražilo i prilagođavanja u samom procesu organizacije pripremanja ovog dokumenta u zemlji u poređenju sa procesom koji je bio uspostavljen za pripremu EFP / PEP-a.

Zbog objektivno veoma ograničenog vremena na raspolaganju za pripremu ovogodišnjeg PER-a, kao i zbog određenih metodoloških dilema vezanih za pripremu II dijela dokumenta, konsultacije sa različitim grupama aktera o samom nacrtu teksta bile su ograničene. Visoki predstavnici Vlade su novi koncept ekonomskom upravljanju, kao i prioritetne oblasti, predstavili na događaju-raspravi "**Crnogorska privreda u 2014, sa predlozima mjera za unapređenje poslovnog ambijenta**" u organizaciji Privredne komore i tokom događaja „Talks to EU“ u organizaciji Delegacije EU u Crnoj Gori. U skladu sa konsultacijama sa EK tokom pripreme PER-a, posebno tokom sastanaka na tu temu 11. i 12. decembra 2014. u Podgorici, predlog PER-a za 2015. godinu je objavljen na web sajtu Vlade – više od 3 sedmice prije predviđenog usvajanja na sjednici Vlade – i kao takav je predmet sugestija od strane šire javnosti.

Kao što je napomenuto u smjernicama EK za izradu PER-a, rad na njegovom II dijelu može se ove godine smatrati kao pilot faza, i to ne samo u smislu sadržaja, nego i u smislu samog procesa pripreme

dokumenta. Svakako, u narednim godinama, kada će smjernice za pripremu dokumenta biti dostupne ranije i proces izrade PER-a će otpočeti blagovremeno, te će se time stvoriti uslovi za cjelovitiji proces konsultacija.

III DODATAK ZA I DIO DOKUMENTA

BDP (u mil. €)	3327,1		3393,2		3547,0		3737,0		3964,0	
Javna potrošnja	2013		Procjena 2014		Plan 2015		Procjena 2016		Procjena 2017	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP
Izvorni prihodi	1431,90	43,04	1492,88	44,00	1520,80	42,88	1547,80	41,42	1596,71	40,28
Porezi	863,52	25,95	912,44	26,89	945,69	26,66	958,77	25,66	988,91	24,95
Porez na dohodak fizičkih lica	124,15	3,73	135,76	4,00	139,93	3,94	133,26	3,57	137,24	3,46
Porez na dobit pravnih lica	40,64	1,22	45,72	1,35	46,64	1,31	47,80	1,28	49,38	1,25
Porez na promet nepokretnosti	14,13	0,42	16,10	0,47	15,96	0,45	16,28	0,44	16,63	0,42
Porez na dodatu vrijednost	429,20	12,90	459,67	13,55	480,25	13,54	492,25	13,17	508,50	12,83
Akize	161,45	4,85	162,46	4,79	167,71	4,73	171,90	4,60	177,58	4,48
Porez na međunarodnu trgovinu i transakcije	22,27	0,67	22,43	0,66	22,88	0,64	23,45	0,63	24,22	0,61
Lokalni porezi	66,60	2,00	64,68	1,91	66,62	1,88	67,95	1,82	69,31	1,75
Ostali republički prihodi	5,09	0,15	5,61	0,17	5,72	0,16	5,86	0,16	6,06	0,15
Doprinosi	398,49	11,98	428,37	12,62	417,49	11,77	427,93	11,45	442,05	11,15
Takse	33,30	1,00	23,37	0,69	23,84	0,67	24,40	0,65	25,04	0,63
Naknade	68,24	2,05	69,44	2,05	68,44	1,93	69,88	1,87	71,46	1,80
Ostali prihodi	50,01	1,50	45,82	1,35	50,67	1,43	51,87	1,39	53,40	1,35
Primici od otplate kredita i sredstva prenijeta iz prethodne godine	8,63	0,26	4,97	0,15	5,07	0,14	5,20	0,14	5,37	0,14
Donacije	9,72	0,29	8,46	0,25	9,59	0,27	9,76	0,26	10,48	0,26
Javna potrošnja	1608,41	48,34	1515,14	44,65	1709,41	48,19	1733,68	46,39	1754,49	44,26
Tekuća javna potrošnja	1484,02	44,60	1371,32	40,41	1384,72	39,04	1400,08	37,47	1415,55	35,71
Tekući izdaci	668,86	20,10	694,25	20,46	695,64	19,61	697,56	18,67	700,16	17,66
Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	407,05	12,23	423,33	12,48	415,63	11,72	417,75	11,18	420,96	10,62
Ostala lična primanja	14,60	0,44	14,83	0,44	13,93	0,39	13,07	0,35	12,62	0,32
Rashodi za materijal	33,32	1,00	35,51	1,05	35,68	1,01	36,75	0,98	37,13	0,94
Rashodi za usluge	58,82	1,77	51,03	1,50	49,37	1,39	49,85	1,33	50,34	1,27
Rashodi za tekuće održavanje	24,27	0,73	25,60	0,75	25,06	0,71	25,16	0,67	25,42	0,64
Kamate	71,27	2,14	74,57	2,20	79,90	2,25	80,36	2,15	80,89	2,04
Renta	8,36	0,25	8,74	0,26	8,80	0,25	8,55	0,23	8,41	0,21
Subvencije	18,18	0,55	21,45	0,63	21,83	0,62	22,30	0,60	21,49	0,54
Ostali izdaci	24,92	0,75	27,25	0,80	31,59	0,89	31,20	0,84	30,97	0,78
Kapitalni izdaci u tekućem budžetu	8,08	0,24	11,95	0,35	13,85	0,39	12,56	0,34	11,93	0,30
Transferi za socijalnu zaštitu	483,40	14,53	507,12	14,95	505,46	14,25	516,25	13,81	526,32	13,28
Prava iz oblasti socijalne zaštite	64,47	1,94	62,10	1,83	61,15	1,72	62,46	1,67	62,79	1,58
Sredstva za tehnološke viškove	13,09	0,39	25,70	0,76	19,44	0,55	18,86	0,50	18,29	0,46
Prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja	383,19	11,52	397,32	11,71	402,45	11,35	412,51	11,04	422,82	10,67
Ostala prava iz oblasti zdravstvene zaštite	14,79	0,44	14,75	0,43	15,00	0,42	15,00	0,40	15,00	0,38
Ostala prava iz zdravstvenog osiguranja	7,86	0,24	7,25	0,21	7,42	0,21	7,42	0,20	7,42	0,19
Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru	122,04	3,67	135,67	4,00	163,06	4,60	163,86	4,38	165,81	4,18
Kapitalni izdaci	124,39	3,74	143,82	4,24	324,70	9,15	333,59	8,93	338,94	8,55
Pozajmice i krediti	4,13	0,12	4,34	0,13	4,49	0,13	4,43	0,12	4,37	0,11
Rezerve	15,94	0,48	14,67	0,43	16,06	0,45	17,99	0,48	18,90	0,48
Otplata garancija	107,23	3,22	15,26	0,45	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Neto povećanje obaveza	21,87	0,66	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Suficit/ Deficit	-176,51	-5,31	-22,26	-0,66	-188,61	-5,32	-185,87	-4,97	-157,78	-3,98
Primarni deficit	-105,24	-3,16	52,31	1,54	-108,71	-3,06	-105,51	-2,82	-76,89	-1,94
Otplata duga	286,04	8,60	311,24	9,17	455,79	12,85	436,34	11,68	244,97	6,18
Otplata duga rezidentima	119,92	3,60	100,86	2,97	51,21	1,44	63,36	1,70	49,84	1,26
Otplata duga nerezidentima	52,89	1,59	115,08	3,39	326,77	9,21	316,98	8,48	143,13	3,61
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	113,24	3,40	95,30	2,81	77,81	2,19	56,00	1,50	52,00	1,31
Nedostajuća sredstva	-462,55	-13,90	-333,50	-9,83	-644,40	-18,17	-622,21	-16,65	-402,75	-10,16
Finansiranje	462,55	13,90	333,50	9,83	644,40	18,17	622,21	16,65	402,75	10,16
Pozajmice i krediti iz domaćih izvora	151,29	4,55	102,41	3,02	5,00	0,14	15,00	0,40	15,00	0,38
Pozajmice i krediti iz inostranih izvora	191,43	5,75	194,16	5,72	637,08	17,96	607,91	16,27	391,07	9,87
Prihodi od privatizacije	26,78	0,80	11,00	0,32	10,00	0,28	10,00	0,27	10,00	0,25
Povećanje/smanjenje depozita	93,04	2,80	25,92	0,76	-7,68	-0,22	-10,70	-0,29	-13,31	-0,34

Izvor: Ministarstvo finansija Crne Gore

BDP (u mil. €)	3327,1	3393,2	3547,0	3737,0	3964,0
----------------	--------	--------	--------	--------	--------

Budžet Crne Gore	2013		Procjena 2014		Plan 2015		Procjena 2016		Procjena 2017	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP
Izvorni prihodi	1243,53	37,38	1307,06	38,52	1329,18	37,47	1352,41	36,19	1397,04	35,24
Porezi	755,70	22,71	801,87	23,63	832,67	23,48	843,49	22,57	871,32	21,98
Porez na dohodak fizičkih lica	95,62	2,87	104,45	3,08	107,93	3,04	100,63	2,69	103,95	2,62
Porez na dobit pravnih lica	40,64	1,22	45,72	1,35	46,64	1,31	47,80	1,28	49,38	1,25
Porez na promet nepokretnosti	1,44	0,04	1,53	0,04	1,56	0,04	1,59	0,04	1,65	0,04
Porez na dodatu vrijednost	429,20	12,90	459,67	13,55	480,25	13,54	492,25	13,17	508,50	12,83
Akize	161,45	4,85	162,46	4,79	167,71	4,73	171,90	4,60	177,58	4,48
Porez na međunarodnu trgovinu i transakcije	22,27	0,67	22,43	0,66	22,88	0,64	23,45	0,63	24,22	0,61
Ostali republički prihodi	5,09	0,15	5,61	0,17	5,72	0,16	5,86	0,16	6,06	0,15
Doprinosi	398,49	11,98	428,37	12,62	417,49	11,77	427,93	11,45	442,05	11,15
Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje	241,95	7,27	262,64	7,74	246,41	6,95	252,57	6,76	260,90	6,58
Doprinosi za zdravstveno osiguranje	134,70	4,05	143,82	4,24	145,46	4,10	149,09	3,99	154,01	3,89
Doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti	10,77	0,32	11,55	0,34	12,72	0,36	13,04	0,35	13,47	0,34
Ostali doprinosi	11,07	0,33	10,36	0,31	12,91	0,36	13,23	0,35	13,67	0,34
Takse	27,18	0,82	16,57	0,49	16,90	0,48	17,33	0,46	17,90	0,45
Administrativne takse	7,99	0,24	7,93	0,23	8,09	0,23	8,29	0,22	8,57	0,22
Sudske takse	4,56	0,14	5,07	0,15	5,17	0,15	5,30	0,14	5,48	0,14
Boravišne takse	0,77	0,02	0,67	0,02	0,68	0,02	0,70	0,02	0,72	0,02
Ostale takse	13,86	0,42	2,90	0,09	2,96	0,08	3,03	0,08	3,13	0,08
Naknade	13,23	0,40	15,22	0,45	13,48	0,38	13,82	0,37	14,27	0,36
Ostali prihodi	33,68	1,01	33,59	0,99	36,97	1,04	37,89	1,01	39,14	0,99
Primici od otplate kredita i sredstva prenijeta iz prethodne godine	8,63	0,26	4,97	0,15	5,07	0,14	5,20	0,14	5,37	0,14
Donacije	6,61	0,20	6,46	0,19	6,59	0,19	6,76	0,18	6,98	0,18
Izdaci	1459,23	43,86	1371,72	40,43	1564,97	44,12	1586,98	42,47	1604,13	40,47
Tekuća budžetska potrošnja	1382,01	41,54	1269,90	37,42	1280,27	36,09	1293,39	34,61	1305,20	32,93
Tekući izdaci	605,64	18,20	632,04	18,63	631,83	17,81	632,29	16,92	632,60	15,96
Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	371,00	11,15	388,12	11,44	379,36	10,70	380,58	10,18	382,48	9,65
Ostala lična primanja	12,12	0,36	12,56	0,37	11,62	0,33	10,71	0,29	10,18	0,26
Rashodi za materijal	27,27	0,82	29,36	0,87	29,41	0,83	30,36	0,81	30,51	0,77
Rashodi za usluge	49,87	1,50	43,34	1,28	41,53	1,17	41,85	1,12	42,06	1,06
Rashodi za tekuće održavanje	20,42	0,61	21,43	0,63	20,81	0,59	20,83	0,56	20,93	0,53
Kamate	67,92	2,04	70,52	2,08	75,77	2,14	76,14	2,04	76,53	1,93
Renta	7,93	0,24	8,29	0,24	8,33	0,23	8,08	0,22	7,91	0,20
Subvencije	17,43	0,52	20,87	0,62	21,25	0,60	21,71	0,58	20,88	0,53
Ostali izdaci	23,61	0,71	25,60	0,75	29,90	0,84	29,48	0,79	29,19	0,74
Kapitalni izdaci u tekućem budžetu	8,08	0,24	11,95	0,35	13,85	0,39	12,56	0,34	11,93	0,30
Transferi za socijalnu zaštitu	482,97	14,52	506,52	14,93	504,85	14,23	515,62	13,80	525,67	13,26
Prava iz oblasti socijalne zaštite	64,04	1,92	61,50	1,81	60,53	1,71	61,83	1,65	62,14	1,57
Sredstva za tehnološke viškove	13,09	0,39	25,70	0,76	19,44	0,55	18,86	0,50	18,29	0,46
Prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja	383,19	11,52	397,32	11,71	402,45	11,35	412,51	11,04	422,82	10,67
Ostala prava iz oblasti zdravstvene zaštite	14,79	0,44	14,75	0,43	15,00	0,42	15,00	0,40	15,00	0,38
Ostala prava iz zdravstvenog osiguranja	7,86	0,24	7,25	0,21	7,42	0,21	7,42	0,20	7,42	0,19
Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru	94,31	2,83	102,13	3,01	128,29	3,62	128,36	3,43	129,00	3,25
Kapitalni budžet	77,22	2,32	101,82	3,00	284,70	8,03	293,59	7,86	298,94	7,54
Pozajmice i krediti	2,75	0,08	2,14	0,06	2,25	0,06	2,14	0,06	2,03	0,05
Rezerve	14,13	0,42	11,81	0,35	13,06	0,37	14,99	0,40	15,90	0,40
Otplata garancija	107,23	3,22	15,26	0,45	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Neto povećanje obaveza	14,44	0,43	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Suficit/ Deficit	-215,70	-6,48	-64,67	-1,91	-235,79	-6,65	-234,57	-6,28	-207,10	-5,22
Primarni deficit	-147,78	-4,44	5,85	0,17	-160,02	-4,51	-158,43	-4,24	-130,57	-3,29
Otplata duga	158,59	4,77	246,24	7,26	398,29	11,23	379,34	10,15	189,97	4,79
Otplata duga rezidentima	107,62	3,23	92,86	2,74	46,71	1,32	58,36	1,56	43,84	1,11
Otplata duga nerezidentima	50,97	1,53	108,08	3,19	317,77	8,96	304,98	8,16	129,13	3,26
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	60,54	1,82	45,30	1,33	33,81	0,95	16,00	0,43	17,00	0,43
Nedostajuća sredstva	-374,29	-11,25	-310,91	-9,16	-634,08	-17,88	-613,91	-16,43	-397,07	-10,02
Finansiranje	374,29	11,25	310,91	9,16	634,08	17,88	613,91	16,43	397,07	10,02
Pozajmice i krediti iz domaćih izvora	145,35	4,37	98,41	2,90	0,00	0,00	10,00	0,27	10,00	0,25
Pozajmice i krediti iz inostranih izvora	188,52	5,67	192,16	5,66	634,08	17,88	603,91	16,16	387,07	9,76
Prihodi od privatizacije	11,95	0,36	5,00	0,15	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Povećanje/smanjenje depozita	14,04	0,42	15,33	0,45	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Izvor: Ministarstvo finansija Crne Gore

BDP (u mil. €)	3327,1	3393,2	3547,0	3737,0	3964,0
----------------	--------	--------	--------	--------	--------

Lokalna samouprava	2013		Procjena 2014		Plan 2015		Procjena 2016		Procjena 2017	
	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP	mil. €	% BDP
Izvorni prihodi	188,37	5,66	185,83	5,28	191,62	5,40	195,40	5,23	199,67	5,04
Porezi	107,82	3,24	110,57	3,14	113,02	3,19	115,28	3,08	117,58	2,97
Porez na dohodak fizičkih lica	28,53	0,86	31,31	0,89	32,00	0,90	32,64	0,87	33,29	0,84
Porez na promet nepokretnosti	12,69	0,38	14,58	0,41	14,40	0,41	14,69	0,39	14,98	0,38
Lokalni porezi	66,60	2,00	64,68	1,84	66,62	1,88	67,95	1,82	69,31	1,75
Takse	6,12	0,18	6,80	0,19	6,94	0,20	7,07	0,19	7,15	0,18
Administrativne takse	1,51	0,05	1,87	0,05	1,91	0,05	1,95	0,05	1,97	0,05
Lokalne komunalne takse	4,33	0,13	4,77	0,14	4,86	0,14	4,96	0,13	5,01	0,13
Ostale takse	0,28	0,01	0,16	0,00	0,16	0,00	0,17	0,00	0,17	0,00
Naknade	55,00	1,65	54,22	1,54	54,96	1,55	56,06	1,50	57,18	1,44
Naknade za korišćenje prirodnih dobara	9,30	0,28	9,00	0,26	9,18	0,26	9,36	0,25	9,55	0,24
Naknade za uređivanje i izgradnju građevinskog zemljišta	37,03	1,11	37,00	1,05	37,44	1,06	38,19	1,02	38,96	0,98
Naknade za izgradnju i održavanje lokalnih puteva i drugih javnih objekata od opštinskog značaja	2,93	0,09	2,36	0,07	2,41	0,07	2,46	0,07	2,51	0,06
Ostale naknade	5,75	0,17	5,86	0,17	5,93	0,17	6,05	0,16	6,17	0,16
Ostali prihodi	16,33	0,49	12,24	0,35	13,71	0,39	13,98	0,37	14,26	0,36
Prihodi od kapitala	1,80	0,05	2,28	0,06	2,55	0,07	2,60	0,07	2,65	0,07
Novčane kazne i oduzete imovinske koristi	0,60	0,02	0,68	0,02	0,76	0,02	0,78	0,02	0,80	0,02
Prihodi koje organi ostvaruju vršenjem svoje djelatnosti	2,66	0,08	3,93	0,11	4,40	0,12	4,49	0,12	4,58	0,12
Ostali prihodi	11,27	0,34	5,35	0,15	6,00	0,17	6,12	0,16	6,24	0,16
Donacije	3,10	0,09	2,00	0,06	3,00	0,08	3,00	0,08	3,50	0,09
Izdaci	153,89	4,63	145,57	4,14	146,44	4,13	148,69	3,98	152,36	3,84
Tekuća budžetska potrošnja	106,72	3,21	103,57	2,95	106,44	3,00	108,69	2,91	112,36	2,83
Tekući izdaci	63,22	1,90	62,22	1,77	63,82	1,80	65,27	1,75	67,56	1,70
Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	36,04	1,08	35,21	1,00	36,27	1,02	37,17	0,99	38,47	0,97
Ostala lična primanja	2,48	0,07	2,27	0,06	2,31	0,07	2,36	0,06	2,44	0,06
Rashodi za materijal	6,05	0,18	6,15	0,17	6,27	0,18	6,40	0,17	6,62	0,17
Rashodi za usluge	8,95	0,27	7,69	0,22	7,84	0,22	8,00	0,21	8,28	0,21
Rashodi za tekuće održavanje	3,85	0,12	4,17	0,12	4,25	0,12	4,34	0,12	4,49	0,11
Kamate	3,35	0,10	4,05	0,12	4,13	0,12	4,21	0,11	4,36	0,11
Renta	0,44	0,01	0,46	0,01	0,47	0,01	0,48	0,01	0,49	0,01
Subvencije	0,76	0,02	0,57	0,02	0,58	0,02	0,59	0,02	0,62	0,02
Ostali izdaci	1,30	0,04	1,65	0,05	1,69	0,05	1,72	0,05	1,78	0,04
Transferi za socijalnu zaštitu	0,44	0,01	0,60	0,02	0,62	0,02	0,63	0,02	0,65	0,02
Prava iz oblasti socijalne zaštite	0,44	0,01	0,60	0,02	0,62	0,02	0,63	0,02	0,65	0,02
Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru	32,44	0,97	35,70	1,02	36,77	1,04	37,50	1,00	38,81	0,98
Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru	19,09	0,57	20,56	0,58	21,17	0,60	21,60	0,58	22,35	0,56
Ostali transferi	13,35	0,40	15,14	0,43	15,59	0,44	15,91	0,43	16,46	0,42
Kapitalni izdaci	47,17	1,42	42,00	1,19	40,00	1,13	40,00	1,07	40,00	1,01
Pozajmice i krediti	1,38	0,04	2,20	0,06	2,24	0,06	2,29	0,06	2,34	0,06
Rezerve	1,82	0,05	2,85	0,08	3,00	0,08	3,00	0,08	3,00	0,08
Neto povećanje obaveza	7,43	0,22		0,00		0,00		0,00		0,00
Suficit/ Deficit	39,19	1,18	42,41	1,21	47,18	1,33	48,70	1,30	49,31	1,24
Primarni deficit	42,54	1,28	46,46	1,09	43,05	1,21	52,92	1,42	53,68	1,35
Otplata duga	66,91	2,01	65,00	1,85	57,50	1,62	57,00	1,53	55,00	1,39
Otplata duga rezidentima	12,30	0,37	8,00	0,23	4,50	0,13	5,00	0,13	6,00	0,15
Otplata duga nerezidentima	1,92	0,06	7,00	0,20	9,00	0,25	12,00	0,32	14,00	0,35
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	52,69	1,58	50,00	1,42	44,00	1,24	40,00	1,07	35,00	0,88
Nedostajuća sredstva	-27,72	-0,83	-22,59	-0,64	-10,32	-0,29	-8,30	-0,22	-5,69	-0,14
Finansiranje	27,72	0,83	22,59	0,64	10,32	0,29	8,30	0,22	5,69	0,14
Pozajmice i krediti iz domaćih izvora	5,94	0,18	4,00	0,11	5,00	0,14	5,00	0,13	5,00	0,13
Pozajmice i krediti iz inostranih izvora	2,91	0,09	2,00	0,06	3,00	0,08	4,00	0,11	4,00	0,10
Prihodi od privatizacije	14,83	0,45	6,00	0,17	10,00	0,28	10,00	0,27	10,00	0,25
Povećanje/smanjenje depozita	4,02	0,12	10,59	0,30	-7,68	-0,22	-10,70	-0,29	-13,31	-0,34
Transferi iz centralnog budžeta	4,71	0,14	2,16	0,06	2,00	0,06	2,00	0,05	2,00	0,05

Izvor: Ministarstvo finansija Crne Gore

Fiskalni okvir (u mil. €)	Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2015.	2016.	2017.
Javni prihodi	1.431,9	1.492,9	1.520,8	1.547,8	1.596,7	1.487,4	1.520,0	1.577,3
Prihodi centralnog budžeta	1.243,5	1.307,1	1.329,2	1.352,4	1.397,0	1.295,7	1.324,6	1.377,6
Prihodi lokalne samouprave	188,4	185,8	191,6	195,4	199,7	191,6	195,4	199,7
Javna potrošnja*	1.608,4	1.515,1	1.709,4	1.733,7	1.754,5	1.709,4	1.733,7	1.754,5
Potrošnja centralnog budžeta	1.459,2	1.371,7	1.565,0	1.587,0	1.604,1	1.565,0	1.587,0	1.604,1
Potrošnja lokalne samouprave	153,9	145,6	146,4	148,7	152,4	146,4	148,7	152,4
Kamate	71,3	74,6	79,9	80,4	80,9	79,9	80,4	80,9
Centralni budžet	67,9	70,5	75,8	76,1	76,5	75,8	76,1	76,5
Lokalne samouprave	3,3	4,1	4,1	4,2	4,4	4,1	4,2	4,4
Kapitalni budžet	124,4	143,8	324,7	333,6	338,9	324,7	333,6	338,9
Centralni budžet	77,2	101,8	284,7	293,6	298,9	284,7	293,6	298,9
Lokalne samouprave	47,2	42,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0	40,0
Suficit/deficit javnih finansija	-176,5	-22,3	-188,6	-185,9	-157,8	-222,0	-213,7	-177,2
Centralni budžet	-215,7	-64,7	-235,8	-234,6	-207,1	-269,2	-262,4	-226,5
Lokalne samouprave	39,2	42,4	47,2	48,7	49,3	47,2	48,7	49,3

*javna potrošnja se konsoliduje za transfere centralnog budžeta prema lokalnoj samoupravi

Fiskalni okvir (u % BDP)	Ostvarenje	Procjena	Osnovni scenario			Scenario nižeg rasta		
	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2015.	2016.	2017.
Javni prihodi	43,0	44,0	42,9	41,4	40,3	42,7	41,8	41,4
Prihodi centralnog budžeta	37,4	38,5	37,5	36,2	35,2	37,2	36,4	36,2
Prihodi lokalne samouprave	5,7	5,5	5,4	5,2	5,0	5,5	5,4	5,2
Javna potrošnja	48,3	44,7	48,2	46,4	44,3	49,1	47,7	46,1
Potrošnja centralnog budžeta	43,9	40,4	44,1	42,5	40,5	44,9	43,7	42,1
Potrošnja lokalne samouprave	4,6	4,3	4,1	4,0	3,8	4,2	4,1	4,0
Kamate	2,1	2,2	2,3	2,2	2,0	2,3	2,2	2,1
Centralni budžet	2,0	2,1	2,1	2,0	1,9	2,2	2,1	2,0
Lokalne samouprave	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Kapitalni budžet	3,7	4,2	9,2	8,9	8,6	9,3	9,2	8,9
Centralni budžet	2,3	3,0	8,0	7,9	7,5	8,2	8,1	7,9
Lokalne samouprave	1,4	1,2	1,1	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1
Suficit/deficit javnih finansija	-5,3	-0,7	-5,3	-5,0	-4,0	-6,4	-5,9	-4,7
Centralni budžet	-6,5	-1,9	-6,6	-6,3	-5,2	-7,7	-7,2	-6,0
Lokalne samouprave	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,4	1,3	1,3

Identifikovani projekti	Sredstva koja će biti uložena u faktore proizvodnje u 2015. (u €)
TURIZAM	
1. Hilton	20.600.000
2. "Euromix trade" doo Petrovac i "Budvanska rivijera" ad Budva; Crystal Rivijera Petrovac	6.585.376
3. Izgradnja turističkog naselja Luštica (Tivat)	30.000.000
4. Kumbor	80.000.000
5. Porto Montenegro	32.000.000
6. Hotels&Restaurant "Primorje" AD; rekonstrukcija Centra za odmor, rekreaciju i liječenje "Igalo"	1.000.000
7. "Nivel Invest" doo i "Luzitanos Invest CO" doo; građenje I faze kondo hotela i garaža	7.151.005
8. "Porto Sole" doo; izgradnja hotela	1.393.614
9. Peković Ivan i Nikolić Tomislav, kondo hotel u Tivtu	1.403.832
10. "Praxis" doo, hotel	1.098.158
11. "Čelebić" doo, izgradnja II faze objekta u funkciji sporta i rekreacije i objekta turizma hotela	2.543.036
12. Marko Marković, rekonstrukcija hotela	589.758
13. "Hungest Hotels Montenegro", rekonstrukcija hotela u Herceg Novom	1.460.503
14. Sekulić Vladimir, hotel Sutomore	1.362.605
15. "Operatio trading Montenegro" doo, Budva; condo hotel	15.932.822
16. Filotić Goran, izgradnja hotela u Budvi	3.556.850
17. Kharkin Vladislava, rekonstrukcija depadansa hotela u sklopu Hungest hotels "Sun resort"	565.705
18. "Politropus alternative" doo Tivat, izgradnja hotela u herceg Novom	9.699.783
19. Arsić Rade, rekonstrukcija hotela u Tivtu	2.040.511
20. "Ruža vjetrova" d.o.o, izgradnja podfaze A I faze turističkog kompleksa Ponta- Ruža vjetrova	403.572
21. "INC" doo i Ivanović Nikola i Ivan, izgradnja hotela u Budvi	1.015.817
UKUPNO-TURIZAM	220.402.948
SAOBRAĆAJ	
22. Radovi na sanaciji mosta Trebaljevo	2.500.000
23. Nadzor nad radovima za sanaciju mosta Trebaljevo	200.000
24. Remont pruge na dionici Kos - Trebješica - radovi	4.470.000
25. Nadzor nad radovima za remont pruge na dionici Kos - Trebješica	130.000
26. Demontaža postojećeg, nabavka i ugrad. novog elektrov. post. Trebješica - radovi	700.000
27. Revizija i nadzor nad radovima za elektrov. postrojenje Trebješica	160.000
28. Sanacija 5 tunela – radovi	1.100.000
29. Remont pruge na dionici Kolašin - Kos - radovi	1.300.000
30. Izrada Glavnog projekta za modernizaciju el. postavnice Podgorica i pregled betonskih mostova	1.000.000
31. Ugradnja grijača skretnica u stanicama Nikšić i Ostrog i sanacija kosina	500.000
32. Autoput Bar-Boljare	53.000.000
UKUPNO – SAOBRAĆAJ	65.060.000
INDUSTRIJA	
33. Izgradnja vjetroelektrana Krново i Možura	30.042.320
34. Projekti EPCG	18.000.000
35. Projekat povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom (dio projekta koji sprovodi CGES)	20.200.000
36. Izgradnja malih hidroelektrana na vodotocima	13.241.651
37. Investicioni plan Tošćelika	10.000.000
38. Investicije Rudnika uglja Pljevlja	5.000.000
39. EEPB - Program energetske efikasnosti u javnim zgradama	5.300.000
40. MEEP - Projekat Energetska efikasnost u Crnoj Gori	2.500.000
UKUPNO – INDUSTRIJA	104.283.971
POLJOPRIVREDA	
41. Projekti finansirani iz MIDAS-a	1.500.000
42. Projekti finansirani iz IPARD LIKE	4.500.000
43. Projekti finansirani iz ADFD	12.000.000
44. Projekti finansirani iz Agrobudžeta	4.500.000
UKUPNO POLJOPRIVREDA	22.500.000
UKUPNO (TURIZAM, SAOBRAĆAJ, INDUSTRIJA, POLJOPRIVREDA)	412.246.919

Iznos investiranih sredstava predstavlja konzervativnu procjenu resornih ministartava o ulaganjima u faktore proizvodnje u 2015. godini po projektima koje su resorna ministartva dostavila kao ugovorene, odnosno izvjesne u smislu realizacije. Za svaki od projekata postoji i identifikacija rizika čijim ostvarenjem može doći do realizacije scenarija nižeg rasta. Kao što se može uočiti od ukupnog nivoa investicija u turizam je planirano da se uloži 53%, na saobraćaj se odnosi 16%, na sektor energetike i industrije 25% i na poljoprivredu 5%

IV DODATAK ZA II DIO DOKUMENTA

Tabela Izvještavanje o mjerama strukturnih reformi

Preporuka / političke smjernice specifične za zemlju (1)	Broj i naziv mjere i sektora (2)	Opis glavnih mjera od direktnog značaja za podršku konkurentnosti i rastu, i koje se odnose na političke smjernice specifične za zemlju (ako je relevantno)					Veza sa ciljevima iz SEE 2020	Izazovi/ Rizici	Budžetske implikacije/ uključujući opredjeljene fondove Ipe	Kvalitativni elementi
		Glavni ciljevi politike i relevantnost za konkurentnost i rast (3)	Opis mjere (4)	Pravni/ Administrativni instrumenti (5)	Vremenski raspored napretka postignutog u prethodnih 12 mjeseci (6)	Raspored narednih koraka (do tri godine) (7)	Procijenjeni doprinos nacionalnom akcionom planu za SEE2020 (8)	Specifični izazovi/ rizici u implementiranju mjera (9)	Ukupna i godišnja promjena u vladinim prihodima i troškovima (data u milionima nacionalne valute) Doprinos Ipe (izvor i iznosi) (10)	Kvalitativni opis predviđenih uticaja i njihovi rokovi (11)
Izgraditi infrastrukturu koja bi podržala ekspanzivni rast ekonomije	Segment 1: Fizički kapital Prioritetna mjera 1: Izgradnja prioritetne dionice Smokovac-Mateševo autoputa Bar-Boljare	Cilj prema PRCG 2013 /2016. "Visokokvalitetan i efikasan saobraćaj, povećanje efikasnosti i mobilnosti saobraćaja, kvalitetan razvoj saobraćajne infrastrukture, unapređenje zaštite životne sredine, povećanje bezbjednosti prevoza roba i ljudi" - Autoput Bar - Boljare (SEETO putni pravac 4) treba da poveže Crnu Goru, od jadranske obale preko glavnog grada Podgorice sa granicom Srbije, a preko Požege-Beograd puta sa TEN-T koridorom X sa Rumunijom i Centralnom Evropom. Istovremeno, autoput Bar – Boljare će bolje povezati glavne regionalne centre Sarajevo (Bosna i Hercegovina), Tirana (Albanija) i Skoplje (BJR Makedonija). Zato ovaj projekat ima važnu stratešku ulogu za cijeli Region i povećanje njegove konkurentnosti.	Investiciona mjera, tj. Investicija u izgradnju prioritetne dionice Smokovac – Uvač - Mateševo autoputa Bar – Boljare.	Ugovor o projektovanju i izgradnji prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare; Ugovor o preferencijalnom zajmu za finansiranje prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare; Zakon o autoputu Bar-Boljare.	– Dana 26.02.2014. godine potpisan je Ugovor o projektovanju i izgradnji prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare; – Vlada Crne Gore je na sjednici od 07.08.2014. godine donijela Odluku o formiranju Poslovne jedinice za upravljanje projektom izgradnje autoputa Bar-Boljare u okviru kompanije "Monteput" (Upravljač projektom); – Dana 11.09.2014. godine potpisan je Ugovor o pružanju konsultantskih usluga sa izabranim nadzornim	Izrada Glavnog projekta i izvođenje radova na prioritetnoj dionici Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare počće 2015. godine i trajaće 48 mjeseci.	Doprinos ove mjere realizaciji Nacionalnog akcionog plana Strategije JIE 2020, ogleda se kroz dimenziju I "Saobraćaj" u okviru stuba "Održivi rast".	Rizici se mogu odnositi na eventualne izmjene u dinamici i kvalitetu izvođenja radova, što bi eventualno uticalo na rokove završetka i troškove.	Maksimalna garantovana cijena za projektovanje i izgradnju prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare je 809,57 mil. eura; (izvori: 85% kredit EXIM banke i 15% državni budžet tokom 48 mjeseci trajanja projekta).	Realizacijom ovog projekta stvorice se mogućnosti za bitno olakšanu komunikaciju između relativno slabije razvijenog Sjevera i razvijenijeg Središnjeg i Primorskog regiona Crne Gore. Pored povećanja interne povezanosti u zemlji, samim tim i stvaranja osnova za smanjenje regionalnih razlika, projekat će predstavljati i značajan korak ka boljoj povezanosti sa Srbijom i ka kvalitetnom povezivanju sa evropskim transportnim koridorima. Sve ovo će dobiti punu težinu kada autoput Bar – Boljare bude izgrađen u cjelini.

					<p>organom za nadzor nad izradom projektne dokumentacije i izvođenjem radova;</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dana 30.10.2014. godine potpisan Ugovor o preferencijalnom zajmu za finansiranje prioritetne dionice Smokovac-Uvač-Mateševo autoputa Bar-Boljare; – Dana 08.12.2014. godine, Skupština Crne Gore je usvojila Zakon o autoputu Bar-Boljare. 					
	<p>Segment 1.: Fizički kapital Prioritetna mjera 2: Priprema prostorno-planske dokumentacije za Jadransko-jonski autoput</p>	<p>Jadransko-jonski autoput trebalo bi da poveže Crnu Goru sa Bosnom i Hercegovinom i Hrvatskom, a sa druge strane sa Albanijom i Grčkom i da doprinese znatno većoj integrisanosti crnogorskog prostora, a potom i uvezanosti u regionalnu i evropsku putnu mrežu. Zato ovaj projekat ima važnu stratešku ulogu za cijeli region. Autoput će povezivati zapadnu i istočnu Evropu, a to će ujedno biti i najkraća kopnena veza zemalja zapadne Evrope sa Grčkom i Albanijom. Ovaj putni pravac treba da učini dostupnim, više nego što je to do sada slučaj, turističke destinacije na primorju, kako za evropske</p>	<p>Usvajanje planske dokumentacije kao preduslova za realizaciju projekta.</p>	<p>Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine</p>	<p>Detaljni prostorni plan se nalazi u fazi predloga i u proteklom periodu je prošao sve Zakonom propisane procedure potrebne za izradu i usvajanje planskog dokumenta. U toku 2014. godine je rađeno na usaglašavanju predloga Plana u odnosu na prostorna rješenja oko Glavnog grada Podgorice i ukrštanja sa drugim infrastrukturnim koridorima u Crnoj Gori. ‘</p>	<p>Mjera će se u potpunosti realizovati u 2015. godini.</p>	<p>Doprinos ove mjere realizaciji Nacionalnog akcionog plana Strategije JIE 2020, ogleđa se kroz dimenziju I “Saobraćaj” u okviru stuba “Održivi rast”.</p>	<p>Rizici se mogu odnositi na eventualne izmjene u dinamici završetka izrade plana, što bi eventualno uticalo na rokove početka izrade projektne dokumentacije i početka izgradnje.</p>	<p>U 2015. godini sredstva namijenjena za završetak ove mjere su projektovana budžetom Ministarstva održivog razvoja i turizma i iznose cca 14.000EUR. Ukupna budžetska sredstva za ovu mjeru u 2014. su iznosila 275.000 EUR.</p>	<p>Realizacijom ove mjere, Ministarstvo održivog razvoja i turizma namjerava da stvori preduslove za početak realizacije ovog važnog infrastrukturnog projekta za Crnu Goru.</p>

		<p>korisnike, tako i za domaće potrebe. Dužina Jadransko-jonskog autoputa na teritoriji Crne Gore iznosi oko 94.40km. Projekat Jadransko-jonskog autoputa predstavlja važan prioritet Vlade Crne Gore i jedan je od elemenata naše integracione strategije prema Evropskoj Uniji, koji će omogućiti veću i sigurniju mobilnost ljudi, roba i usluga. Projekat Jadransko-jonskog autoputa je takođe definisan kao projekat čija realizacija treba da omogući ravnomjerniji regionalni razvoj zemlje, iskorišćavanje prirodnih bogatstava, razvoj turizma, bolje saobraćajno povezivanje i ukupan ekonomski razvoj.</p>								
Segment 1: Fizički kapital: Prioritetna mjera 3: Modernizacija željezničke mreže	<p>Cilj prema PRCG 2013 - 2016. "Visokokvalitetan i efikasan saobraćaj, povećanje efikasnosti i mobilnosti saobraćaja, kvalitetan razvoj saobraćajne infrastrukture, unapređenje zaštite životne sredine, povećanje bezbjednosti prevoza roba i ljudi."</p>	<p>Projekat modernizacije željezničke infrastrukture je mjera investicionog karaktera.</p>	<p>Zakon o budžetu; Strategija razvoja saobraćaja.</p>	<p>Do sada je remontovano oko 40% pruge Vrbnica-Bar, što je rezultiralo odvijanjem saobraćanja vozova brzinama od Vrbnice do Kolašina, odnosno smanjenjem vremena putovanja i kašnjenja vozova, a takođe je obuhvaćena i rekonstrukcija dijela signalno-sigurnosnog sistema, telekomunikacione opreme i zamjena dijelova kontaktne mreže.</p>	<p>Mjera će se realizovati 2015. godine, sa nastavkom određenih aktivnosti i u narednim godinama.</p>	<p>Doprinos ove mjere realizaciji ciljeva Strategije JIE 2020, vezuje se za stub »Održivi rast«, dimenziju i "Saobraćaj".</p>	<p>Potencijalni rizici u dijelu modernizacije željezničke infrastrukture se odnose na mogućnost da se ne obezbijede sva potrebna sredstava za realizaciju programa i projekata nakon 2015.</p>	<p>U 2015. godini za realizaciju Programa i projekata planirano je ukupno 12,06 mil. EUR.</p>	<p>Efekti ove mjere će biti mjerljivi nakon realizacije programa, što podrazumijeva samu rekonstrukciju ili izgradnju željezničke infrastrukture. Generalno oni će se odnositi na povećanje brzine željezničkog saobraćaja, a time i veći protok putnika i roba, što ima višestruke efekte i na privredno poslovanje.</p>	
Segment 1: Fizički kapital Prioritetna mjera 4: Realizacija projekta povezivanja elektroenergetskih	<p>Cilj prema PRCG 2013-2016: Zadovoljenje energetskih potreba kroz minimalne ekonomske troškove u sistemima proizvodnje,</p>	<p>Povezivanje elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom je investiciona mjera.</p>	<p>Strategija razvoja energetike do kraja 2030.</p>	<p>Sprovedeni su međunarodni tenderi, po pravilima EBRD-a i uz saglasnost ovih banaka potpisani su</p>	<p>Mjera će se realizovati 2015. godine i nakon toga.</p>	<p>Predviđena mjera je u potpunosti saglasna sa ključnim strateškim</p>	<p>Pošto je riječ o projektu koji predviđa izgradnju 400 kV dalekovoda u dužini od oko 150 km i to po veoma</p>	<p>Prema planovima, predviđena sredstva za realizaciju projekta u 2015. godini iznose oko 20,2 mil. EUR od strane CGES, a dalje</p>	<p>Projekat povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim kablom će obezbijediti jačanje elektroprenosnog sistema u Crnoj Gori, ostvarivanje direktne veze</p>	

	sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom.	snabdijevanja i minimalan uticaj na životnu sredinu; povećanje energetske efikasnosti, povećanje pouzdanosti i kvaliteta snabdijevanja električnom energijom, zaštita životne sredine tokom cijelog trajanja proizvodnje električne energije". Mjera će doprinijeti: 1) izgradnji značajno bolje i jače prenosne mreže u Crnoj Gori; 2) ostvarivanju direktne veze Crne Gore sa tržištem električne energije u EU; 3) pozicioniranju Crne Gore kao važnog elektroenergetskog čvorišta u regionu; 4) podsticanju ulaganja u nove izvore električne energije, posebno obnovljive izvore energije.			ugovori sa izvođačima radova za sva tri dijela projekta i to: 1) Lot 1 - TS 400/110/35 kV Lastva; 2) Lot 2 – 400 kV dalekovod Lastva - Pljevlja, dionica Lastva – Čevo; 3) Lot 3 – 400 kV dalekovod Lastva - Pljevlja, dionica Čevo - Pljevlja.		ciljevima iz Nacionalnog akcionog plana za promjenu Strategije JIE do kraja 2020. u okviru stuba »Održivi rast«, Dimenzije H – "Energetika".	zahtjevnom terenu, i izgradnju trafostanice, kao i postavljanje podmorskog kabla što je samo po sebi izuzetno kompleksan dio projekta i u zavisnosti od problema na koje budu nailazili izvođači u samoj realizaciji, postoji moguć rizik odlaganja i uticaja na dinamiku realizacije projekta.	će zavisiti od dinamike odvijanja projekta. Ukupna vrijednost investicije od strane CGES je cca. 105 mil. EUR. (Izvori finansiranja projekta od strane CGES su: krediti KfW-a 25 mil. EUR i EBRD-a 60 mil. EUR, a dio sredstava potiče iz postupka upisa akcija od strane Terne iz nove emisije u postupku povećanja kapitala.)	sa tržištem električne energije u EU i pozicioniranje Crne Gore kao važnog elektroenergetskog čvorišta u regionu. Takođe, ovaj projekat će dugoročno uticati na podsticanje investicija u izgradnju proizvodnih kapaciteta u Crnoj Gori i stvaranje boljih uslova za proizvodnju električne energije, što će doprinijeti povećanju konkurentnosti i izvozne sposobnosti crnogorske ekonomije.
Izveštaj o napretku, str. 69, Poglavlje 27 ("Strateško planiranje, značajne investicije i suštinski dalji napori potrebni su kako bi se obezbijedila usklađenost sa pravnom tekovinom EU i implementacija pravne tekovine u oblasti životne sredine i klimatskih promjena").	Segment 1: Fizički kapital Prioritetna mjera 5: Unapređenje komunalne infrastrukture.	Realizacija mjere utiče na bolju zaštitu životne sredine u Herceg Novom i Nikšiću, na povećanje nivoa komunalnih usluga, a dugoročno utiče na podsticanje i investicija u izgradnju novih, prije svega turističkih, kapaciteta.	Investicijska mjera u izgradnju infrastrukture za potrebe vodosnabdijevanja i upravljanja otpadnim vodama.	Zakon o vodama, Master plan odvođenja otpadnih voda Crnogorskog primorja i opštine Cetinje, Strateški master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore, Direktiva o urbanim otpadnim vodama 91/271/EEC.	Budući da se radi o projektima koji se realizuju u više godina: (1) Projekat u Herceg Novom u periodu 2012-2015, (2) Projekat u Nikšiću u periodu 2008-2015. u proteklih 12 mjeseci nastavljeno su radovi na izgradnji koji su započeli.	Projekti obuhvaćeni ovom mjerom završavaju se 2015. godine, ali će se započeti realizacija novih projekata, kao što je izgradnja postrojena za prečišćavanje otpadnih voda za opštine Kotor i Tivat, izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i kanalizacione mreže u Bijelom Polju i drugi.	Doprinos ove mjere Nacionalnom akcionom planu za SEE2020 ogleda se kroz stub "Održivi rast", "Životna sredina".	Eventualni rizici mogu se odnositi na dinamiku izvođenja radova, što s obzirom na stepen završenosti projekata ne bi moglo značajnije uticati na rok završetka radova	Ukupna sredstva za realizaciju ove mjere obezbijedena su na sljedeći način: (1) za realizaciju projekta u Herceg Novom - sredstva kredita i grant (za konsultantske usluge) KfW banke u iznosu od 19,36 miliona €, državni budžet 4,26 miliona €, budžet opštine 3,58 miliona €. (2) Za projekat u Nikšiću iz kredita EIB obezbijedeno je 14,16 miliona €. Od ukupnih sredstava, za 2015. je planirano: za projekat u Herceg-Novom 7,81 milion € kredita i 3,58 miliona € iz opštinskog	Realizacijom ove mjere stvaraju se uslovi za implementaciju propisa EU u oblasti zaštite životne sredine, povećava nivo komunalnih usluga, a time stvara povoljniji ambijent za izgradnju novih kapaciteta, posebno u oblasti turizma.

									budžeta, dok je za projekat u Nikšiću preostalo da se uplati oko 1,3 miliona € iz kredita EIB-a.	
Izveštaj o napretku str.33, Poglavlje 11 („Trebalo da se usvoji Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja i da se dodatno ojačaju kapaciteti da bi se osiguralo buduće sprovođenje IPARD programa i razvili cjelokupni kapaciteti za sprovođenje zajedničke poljoprivredne politike.”)	Segment 1: Fizički kapital Prioritetna mjera 6: Izgradnja i obnova infrastrukture u ruralnim sredinama (vodovodi i putna infrastruktura).	Obezbeđivanjem kvalitetne infrastrukture u ruralnim sredinama postiže se osnovni cilj razvoja poljoprivrede kako je definisan Strategijom razvoja poljoprivrede 2014-2020. i Pravcima razvoja Crne Gore 2013-2016. godine, a koji se odnosi na obezbjeđenje adekvatnog životnog standarda ruralnog stanovništva i povećanje konkurentnosti.	Riječ je o investicionoj mjeri koja obuhvata: Identifikacija potreba na terenu (lista prioriternih projekata po opštinama), Rekonstrukcija, nasipanje i probijanje puteva u ruralnim sredinama, Rješavanje pitanja vodosnabdijevanja u ruralnim sredinama, Elektrifikacija katuna, kroz grant podršku poljoprivrednicima koji izdižu sa stokom na crnogorskim katunima.	Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015 – 2020. Godišnji Agrobudžet Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja. Program podsticanja projekata u vodoprivredi.	Mjera će se sprovesti prema Agrobudžetu koji se formira na godišnjoj bazi (putna i elektro infrastruktura) i Programom podsticanja projekata u vodoprivredi (vodovodna infrastruktura). Od 2018. godine, mjera Obnova i izgradnja seoske infrastrukture će se sprovesti kroz IPARD II program.	Kontinuirano 2015-2020., uz uvođenje novih finansijskih instrumenata: 2015. učlanjenja u Međunarodni fond za razvoj poljoprivrede (IFAD), 2018-2020. početak implementacije mjere kroz IPARD II program.	Dimenzija I ‘Transport’ Dimenzija J ‘Životna sredina’	Nedostatak finansija kod drugih partnera (lokalne samouprave, mjesne zajednice, sela).	Sredstva namijenjena za realizaciju ove mjere su projektovana Agrobudžetom za 2015. godinu, i iznose: UKUPNO cca. 0,8 mil. EUR. Akcionim planom za implementaciju Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015 – 2020. je predviđena implementacija ove mjere kroz IPARD II program od 2018. godine, kada će biti odlučena količina alociranih sredstava neophodna za realizaciju ove mjere.	Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim sredinama, spriječavanje odliva stanovništva, povećanje poljoprivredne proizvodnje.
Izveštaj o napretku 2014. str. 22: “Od ključne važnosti za smanjenje nezaposlenosti su sprovođenje obrazovne reforme da bi se smanjio jaz u vještinama, jačanje aktivnih politika tržišta rada, kao i uvođenje veće fleksibilnosti na tržište rada kroz posebne kolektivne ugovore za javni i privatni sektor”.	Segment 2: Ljudski kapital Prioritetna mjera 7: Reforma upisne politike na ustanovama visokog obrazovanja.	Razvoj i primjena odgovarajuće upisne politike u skladu sa dugoročnim razvojnim ciljevima države.	Kontinuirana priprema periodičnih analiza tržišta rada u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje, Privrednom komorom, Unijom poslodavaca, Upravom za kadrove, i ostalim relevantnim institucijama; korišćenje podataka dobijenih iz Programa za profesionalne treninge i osoba sa stečenim visokim obrazovanjem na visoko-obrazovnim ustanovama i relevantnih insitucija, kao dobar indikator usaglašenosti kvalifikacija sa realnim potrebama na tržištu rada.	Zakon o visokom obrazovanju (“Sl. list CG, br. 38/2012 (44/2014); Strategija razvoja i finansiranja visokog obrazovanja 2011-2020; Politika upisa na Univerzitetu Crne Gore.	Smanjen broj studenata upisanih na neke studijske programe u skladu sa ponudom i tražnjom na tržištu rada.	Ovo je kontinuiran proces. U skladu sa zakonom o visokom obrazovanju, Vlada je na prijedlog Univerziteta odredila konačan broj studenata koji mogu biti upisani na Univerzitet svake godine. Jedna od predstojećih aktivnosti u skladu sa Zakonom je relicenciranje visoko-obrazovnih institucija i periodična analiza potreba tržišta rada.	Dimenzija L - Zapošljavanje	Nekonzistentnost u implementaciji politike upisa sa stanovišta potreba tržišta rada.	Sredstva se opredjeljuju državnim budžetom i budžetima projekta.	Redizajnirani postojeći i kreirani novi studijski program u skladu sa potrebama tržišta rada; pripremljene dugoročna analiza i prognoze o potrebama za ljudskim resursima; potencijalno, neki studijski program se stopiraju.
Izveštaj o napretku 2014. str. 22: “Od ključne važnosti za	Segment 2: Ljudski kapital	Razvoj konkurentnog društva kroz obrazovanje i veća zaposlenost radno	Realizacija Programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim	Zakon o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim	U toku 2014. godine kroz realizaciju Programa stručnog	1.Realizacija programa stručnog osposobljavanja lica	Dimenzija L - Zapošljavanje	Realizacija mjera će se vršiti u skladu sa opredjeljenim	Nacionalni doprinos za tačku 1. za 2015. godinu je	Povećan broj lica sa visokim obrazovanjem sa stečenim znanjem, vještinama i

<p>zmanjenje nezaposlenosti su sprovedenje obrazovne reforme da bi se smanjio jaz u vještinama, jačanje aktivnih politika tržišta rada, kao i uvođenje veće fleksibilnosti na tržište rada kroz posebne kolektivne ugovore za javni i privatni sektor”i poglavlje 19 oblast politika zapošljavanja str. 41</p>	<p>Prioritetna mjera 8: Program stručnog osposobljavanja visokoškolača</p>	<p>aktivnog stanovništva (PRCG 2013-2016)</p>	<p>obrazovanjem. Riječ je o mjeri koja je kombinacija administrativne, pravne i investicione.</p>	<p>obrazovanjem ("Sl. list CG, br. 38/2012). Predlog zakona o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim stručnim obrazovanjem. Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2012-2015. i Akcioni plan zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za 2014. godinu.</p>	<p>osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem stručno se osposobilo 3.945 lica sa visokim obrazovanjem. Zakon o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim stručnim obrazovanjem je pripremljen i upućen na mišljenje EK. Tokom 2014. godine kroz aktivne mjere tržišta rada - Program stimulisanja mladih na sezonskim poslovima- učestvovalo je 360 poslodavaca koji su radno angažovali 1.685 lica starosti do 25 godina.</p>	<p>sa stečenim visokim obrazovanjem tokom 2015. godine, kao i nastavak programa tokom 2016. i 2017. godine. 2. Usvajanje zakonskog okvira za realizaciju programa stručnog osposobljavanja lica sa stečenim stručnim obrazovanjem. Početak programa planiran je za 2016. godinu, kao i nastavak u 2017. godini. 3.Realizacija mjera aktivne politike zapošljavanja sa posebnim osvrtom na mlade.Realizacija mjera će biti nastavljena i u periodu 2016. i 2017. godine.</p>		<p>sredstvima za 2015. godinu.</p>	<p>8.5 mil. EUR, dok su planirana sredstva za 2016. i 2017. godinu u iznos do 10 mil . EUR po godini.</p>	<p>kompetencijama za uključivanje u tržište rada; povećano učešće mladih na sezonskim poslovima u cilju sticanja određenih znanja, vještina i kompetencija.</p>
<p>“Izveštaj o napretku za 2014 str. 22 Raspoloživost ljudskog i fizičkog kapitala (“neophodno je ulaganje daljih napora u oblasti istraživanja, razvoja i inovacija da bi se ojačala konkurentnost domaćih privrednih društava”).</p>	<p>Segment 2: Ljudski kapital Prioritetna mjera 9: Izgradnja Inovaciono-preduzentničkog centra “Tehnopolis” u Nikšiću.</p>	<p>U skladu sa ciljem iz PRCG 2013-2016: “Povećanje kvaliteta naučno-istraživačkog rada” „Tehnopolis” će omogućiti generisanje i komercijalizaciju inovativnih ideja u konkretan proizvod ili uslugu, koji će nakon toga biti plasirani na tržište, što je idealna prilika za sve sa dobrim idejama i preduzetničkim duhom. Takođe, stvoriće se uslovi za jačanje saradnje akademskih i naučnoistraživačkih institucija, sa jedne strane, i privatnog sektora sa druge strane, u cilju</p>	<p>Investiciona mjera osnivanja/izgradnje inovaciono-preduzetničkog centra.</p>	<p>Zakon o naučnoistraživačkoj djelatnosti (2010) Strategija naučnoistraživačke djelatnosti 2012-2016.</p>	<p>Započeta realizacija projekta izgradnje Inovaciono-preduzentničkog centra Tehnopolis u Nikšiću.</p>	<p>Završetak projekta i početak rada Inovaciono-preduzentničkog centra Tehnopolis, kao prvog impulsnog centra budućeg NTP.</p>	<p>Dimenzija E ‘Istraživanje, razvoj i inovacije’</p>	<p>Dinamika tenderskih procedura i izvođenja građevinskih radova. Rizici, uspostavljanje i prihvatanje novog organizacionog koncepta. Nedovoljna finansijska podrška koja smanjuje interesovanje za učestvovanjem u određenim programima kao i nizak procenat uspješnosti prilikom učestvovanja na konkursima.</p>	<p>1,5 mil EUR ukupno u 2015. i to: 0,93 mil. EUR iz Kapitalnog budžeta CG; 0,06 mil. EUR iz tekućeg budžeta za rad Tehnopolisa; 0,5 mil. EUR od IRFCG.</p>	<p>Poboljšanje istraživačkog i inovacionog okruženja usmjerenog ka saradnji naučnoistraživačkog i privrednog sektora dovesti će do jačanja kapaciteta MSP kao i naučnoistraživačkih ustanova. Očekuje se da će mjera dovesti do poboljšanja postojećih i kreiranja novih visokotehnoloških roba i usluga i tako doprinijeti povećanju konkurentnosti i ukupnom ekonomskom razvoju zemlje.</p>

		jačanja inovativnih aktivnosti. "Tehnopolis" može imati višestruke pozitivne efekte na ekonomiju i na inovativno, naučno i poslovno okruženje u Crnoj Gori, jer će podržavati stvaranje i privlačenje novih MSP i konsolidaciju postojećih i zbog toga će imati uticaj na otvaranje novih radnih mjesta.								
Izveštaj o napretku str. 42- Ograničeni napredak ostvaren je u oblasti preduzetništva i industrijske politike, Str. 23 – Šeme podrške javnog sektora malim i srednjim preduzećima i dalje su ograničene.	Segment 3: Bolje industrijske strukture Prioritetna mjera 10: Finansijska podrška sektoru MSP	Bolje industrijske strukture u funkciji podrške dinamičnom razvoju MSP kroz unaprijeđenje finansijskih instrumenata za konkurentnost i rast	Bolji pristup kreditima i faktoring aranžmanima. Grant podrška MSP za usaglašavanje sa međunarodnim standardima poslovanja. Grant podrška razvoju klastera.	Strategija razvoja MSP 2011-2015, Strategija podsticanja konkurentnosti na mikro nivou 2011-2015, Strategija za održivi ekonomski rast kroz uvođenje klastera 2012-2016; Strategija razvoja prerađivačke industrije 2014-2018.	Do 31.dec. 2014.g.. 279 kredita - 41,5 mil. EUR. 28 faktoring aranžmana - 29,7 mil. EUR otkupljenih potraživanja. U toku je implementacija kod 1 preduzeća podržanog Programom za uvođenje standarda- 0,005 mil. EUR. 1 klaster - 0,01 mil. EUR	Kontinuirano 2015-2017., uz uvođenje novih finansijskih instrumenata 2016-2017. (EIB, COSME/EIF). Implementacija aktivnosti Strategije razvoja MSP 2011-2015; Strategije za cjeloživotno preduzetničko učenje 2015-2019. Izrada nove Strategije razvoja MSP 2016-2020.	Dimenzija K "Konkurentnost" – stub "Održivi rast" No 1a/1b/1c/1d	Mogućnost obezbjeđenja finansijskih sredstava za realizaciju. Stepen uključivanja finansijskih posrednika u implementaciji COSME finan.instrumenta.	2015. – 80,15 mil. EUR 80 mil. EUR 0,1 mil. EUR 0,05 mil. EUR 2016/2017 - najmanje na nivou sredstava iz 2015.godine.	Unaprijeđena raspoloživost finansijskih sredstava za MSP – nacionalni i COSME, IPA. Povećan broj MSP, zaposlenost i konkurentnost.
Str. 33- Administrativne kapacitete i mjere podrške treba ojačati kako bi se što efektivnije iskoristili programi finansijske i nefinansijske podrške MSP.	Segment 3: Bolje industrijske infrastrukture Prioritetna mjera 11: Unapređenje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za podršku MSP	Bolje industrijske strukture u funkciji podrške dinamičnom razvoju MSP kroz unapređenje nefinansijske podrške za konkurentnost i rast.	U pitanju je mjera koja predstavlja kombinaciju administrativne i investicione. Oparacionalizacija rada RBC i inkubatora. Pružanje usluga internacionalizacije za MSP od strane EEN Montenegro (COSME program). Sprovođenje obuka za zaposlene na lokalnom nivou u cilju unapređenja podrške za MSP i klastere	Strategija razvoja MSP 2011-2015, Strategija podsticanja konkurentnosti na mikro nivou 2011-2015, Strategija za održivi ekonomski rast kroz uvođenje klastera 2012-2016; Strategija razvoja prerađivačke industrije 2013-2018.	Započeta izgradnja RBC i inkubatora Berane. Pružene usluge MSP od strane EEN Montenegro. Započete aktivnosti na jačanju kapaciteta za unapređenje podrške za MSP i klastere.	Implementacija aktivnosti Strategije razvoja MSP 2011-2015; Strategije za cjeloživotno preduzetničko učenje 2015-2019. Izrada nove Strategije razvoja MSP 2016-2020.	Dimenzija K "Konkurentnost" – stub "Održivi rast" No 1a/1b/1c/1d	Raspoloživost finansijskih sredstava za implementaciju. Stepen uključenosti pružalaca savjetodavnih usluga podrške sektoru MSP.	2015. – 0,245 mil. EUR Nacionalni doprinos: 0,025 mil. EUR 0,2 mil. EUR IPA 2011 - izgradnja, opremanje i obuka RBC i inkubatora 0,02 mil. EUR (IPA 2011 obuka za podršku klasterima). Navedeni IPA projekti se završavaju u 2015. 2016-2017. - 1,1mil. EUR 0,1 mil. EUR - nacionalni doprinos (budžet)	Uspostavljena međuopštinska infrastruktura za podršku MSP u formi RBC i inkubatora. Unaprijeđeni kapaciteti za pružanje savjetodavnih usluga malim i srednjim preduzećima i klasterima u cilju podrške osnivanju i daljem rastu kao i povećanju apsorpcione moći za korišćenje instrumenata finansijske podrške i ostalih programa podrške MSP

									IPA 2014 – projekat od ukupno 1,5 mil. EUR iz IPA fondova za tehničku pomoć (od toga 0,3 mil. EUR planirano za pripremu grant šema za povećanje konkurentnosti).	
	Segment 3: Bolje industrijske strukture Prioritetna mjera 12: Unapređenje turističke ponude na sjeveru Crne Gore kroz izgradnju infrastrukture na skijalištima.	Cilj se vezuje sa PRCG 2013-2016, kao i za sektorsku strategiju. Cilj se odnosi na izgradnju nove i unapređenje postojeće infrastrukture na skijalištima radi podsticaja stvaranju povoljnijeg poslovnog ambijenta, razvoju sjevera Crne Gore i omogućavanja ravnomjernijeg regionalnog razvoja Crne Gore.	Izgradnja skijališne infrastrukture na lokalitetima "Kolašin" 1600 u Kolašinu i "Cmiljača" u Bijelom Polju; Izgradnja akumulacionog jezera na lokaciji skijališta "Vučje" u Nikšiću.	Strategija razvoja turizma do 2020. godine Strategija regionalnog razvoja 2014-2020.	Pripremljena projektna dokumentacija za realizaciju investicija.	Shodno planu dinamike investicije će biti realizovane u 2015.godini, period investiranja 2015-2019.	Stub - Održivi rast; Komponenta K - Konkurentnost;	Prirodni uslovi odnosno vremenske prilike	6, 69 mil. EUR planirano shodno Predlogu Zakona o budžetu za 2015. godinu. Višegodišnjim kapitalnim budžetom planirano ukupno 40 mil. EUR za period 2015-2019.	Unaprijeđena infrastruktura na skijalištima; Povećanje prihoda u turizmu i povezanim djelatnostima; Povećan broj zaposlenih na sjeveru Crne Gore; Povećanje doprinosa budžetu po osnovu PDV-a, poreza na dobit, itd.
Izveštaj o napretku str. 21 ("Jednostavnije i predvidljivije regulisanje poslovanja i dalji naponi na suzbijanju korupcije su potrebni radi poboljšanja poslovnog okruženja").	Segment 4: Dobro poslovno okruženje Prioritetna mjera 13: Jačanje institucionalnog okvira za izvršenje ugovora.	Jedan od ciljeva prema PRCG 2013-2016. je "unapređenje poslovnog okruženja za investitore (kroz smanjenje administrativnih barijera)". U pitanju je administrativno-pravna mjera koja se odnosi na pojednostavljenje izvršenja ugovora kroz smanjenje broja procedura, troškova i trajanje postupka.	Postupak izvršenja učiniti bržim, kvalitetnijim i efikasnijim.	Zakon o izvršenju i obezbjeđenju; Zakon o javnim izvršiteljima	Ministarstvo je u saradnji sa OESC-om organizovalo 6 savjetovanja za obuku javnih izvršitelja i kontinuirano obezbjeđivalo stručnu pomoć i podršku sa ciljem jačanja javnoizvršiteljske djelatnosti i jačanja organa Komore. Za imenovanje javnih izvršitelja Ministarstvo pravde je do sada objavilo četiri konkursa na koja se je prijavilo ukupno 37 kandidata od kojih je imenovano 29. U cilju unapređenja sistema izvršenja, Ministarstvo pravde	Poboljšanje ranga u oblasti "izvršenja ugovora" u Izveštaju Svjetske banke o lakoći poslovanja (Doing Business).	Implementacija ove mjere se odnosi na stub „Integrirani rast“, dimenziju B, „Konkurentno ekonomsko okruženje“.	Moguće neblagovremeno sprovođenje planiranih reformi.	Nije moguće izračunati budžetske efekte mjere.	Unapređenje postupka izvršenja čineći ga bržim, kvalitetnijim i efikasnijim. Mjera će doprinijeti povećanju kapaciteta državne administracije u cilju unapređenja poslovnog ambijenta i pružanja javnih usluga neophodnih za ekonomski razvoj.

					je sačinilo Predlog zakona o izmjenama i dopunama zakona o izvršenju i obezbjeđenju koji je dostavljen Skupštini Crne Gore na usvajanje.					
Izveštaj o napretku str. 21 ("Jednostavnije i predvidljivije regulisanje poslovanja i dalji napori na suzbijanju korupcije su potrebni radi poboljšanja poslovnog okruženja").	Segment 4: Prioritetna mjera 14: Unapređenje procesa izdavanja građevinske dozvole kroz nadogradnju postojećih informacionih rješenja	Pravci razvoja Crne Gore 2013-2016.godine- cilj "Unaprijeđeno prostorno planiranje, visok kvalitet građevinskih proizvoda (održivost), konkurentnost građevinskih firmi i podsticanje preduzetništva, stranih investicija, integracija nelegalnih objekata u sektor formalnog stanovanja"... Unapređenje procesa izdavanja građevinskih dozvola kroz nadogradnju postojećih informacionih sistema kojim će se integrirati sve informacije o prostoru, odnosno kojim se omogućava lakša realizacija investicija u prostoru, kao i izgradnja komunalne, energetske, saobraćajne i ostale infrastrukture.	Unapređenjem postojećeg informacionog sistema u oblasti uređenja prostora i izgradnje objekata Unidocsa, i korišćenjem portala e-uprave i EDMS arhive - Origami (e-planovi, e-građevinska dozvola, e-arhiva, e-inspekcija), učiniće se biznis okruženje jednostavnijim i predvidivijim, a transparentnošću samog postupka obezbijediće se ostvarivanje i mjera predviđenih Akcionim planom za prevenciju i eliminisanje korupcije.	Državni planski dokumenti	Državni planski dokumenti su objavljeni na Geoportalu MORIT-a, a u toku je integracija GIS-a sa dokumentacionom osnovom Unidocsom, kroz projekat integracije realizovace se i web servis za razmjenu podataka sa Inzenjerskom komorom. Na portalu elektronske uprave testno je kreiran servis za elektronsko podnošenje zahtjeva za izdavanje urbanističko tehničkih slova u skladu sa Zakonom o elektronskoj upravi. Svi zahtjevi za urbanističko-tehničke uslove, građevinske i upotrebne dozvole koje stranke podnose MORT-u moći da se podnose elektronski nakon izmjene zakonske regulative kojom se uređuje oblast uređenja prostora i izgradnje objekata.	Donošenje Pravilnika o bližoj sadržini i načinu vođenja Centralnog registra planske dokumentacije - Formiranje Centralnog registra planske dokumentacije - Donošenje Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata kojim će se definisati elektronsko poslovanje na nivou uređenja prostora i izgradnje objekata - Donošenje podzakonskih akata za elektronsko poslovanje - Unapređenje informacionog sistema koji će podržati elektronsko poslovanje	Dimenzija L „Efikasnost javnih usluga“	Informacioni sistem treba da uveže veliki broj organa i institucija koje participiraju u procesu dobijanja građevinske dozvole, te je tu prepoznat potencijalni rizik.	Sredstva za realizaciju navedene mjere tražena su iz Budžeta. Realizacija je predviđena za 2015., 2016. i 2017.godinu (precizna cifra će biti dostavljena nakon evaluacije od strane IT stručnjaka).	Uvođenjem elektronskog poslovanja kao prvo ukida se papirna forma izrade planskih dokumenata i izrade tehničke dokumentacije koje su jako obimne, što znači da elektronsko poslovanje doprinosi smanjenju troškova, poboljšanju efikasnosti u radu i pojednostavljenju procedura.
Izveštaj o napretku str. 21 ("Jednostavnije i predvidljivije regulisanje poslovanja i dalji napori na suzbijanju	Segment 4: Dobro poslovno okruženje Prioritetna mjera 15: Online dostupnost javnih usluga i implementacija	Ciljevi su u skladu sa PRCG i sektorskom strategijom. Cilj je normativno i tehnički uređena mogućnost da građani i	Mjera je administrativno-pravnog karaktera i odnosi se na pojednostavljanje i efikasnost procedura, utičaće i na uspostavljanje informacionog sistema za razmjenu podataka između	Zakon o elektronskim komunikacijama	Portal elektronske uprave, kao centralna tačka pristupa uslugama administracije, u funkciji je od 2011. godine čime su	Svi organi koji komuniciraju sa građanima i privrednim subjektima su, shodno Zakonu o elektronskoj upravi,	Dimenzija F-Digitalno društvo - dalji razvoj e-uprave i razvoj prekogranične saradnje	Otpor prema promjenama, nepoštovanje Zakona o elektronskoj upravi, izostanak	0,5 mil. EUR iz budžeta za 2015. - prva faza razvoja IS za razmjenu podataka između državnih organa.	Komfortniji pristup uslugama administracije, brže i efikasnije ostvarivanje prava građana i privrednih subjekata, manje administrativnih barijera.

<p>korupcije su potrebni radi poboljšanja poslovnog okruženja”).</p>	<p>informativnog sistema za razmjenu podataka iz registara državnih organa.</p>	<p>privredni subjekti, sa državnim i administracijom na lokalnom nivou, komuniciraju preko jednog elektronskog šaltera (portal elektronske uprave) obezbijuje lakši pristup uslugama državne administracije čime se doprinosi jačanju ljudskih prava, kao i unapređenju poslovnog ambijenta, s jedne strane, i efikasnijem postupanju organa, sa druge strane.</p>	<p>državnih organa kroz efikasniju komunikaciju između institucija (unapređenje G2G segmenta elektronske uprave).</p> <p>Mjerom se stvaraju preduslovi za elektronsko izdavanje građevinskih dozvola, elektronsku registraciju preduzeća, elektronsko izdavanje uvjerenja iz oblasti građanskih prava itd.</p>		<p>stvorene tehničke pretpostavke za razvoj elektronske uprave u Crnoj Gori. Ova oblast je normativno uređena donošenjem Zakona o elektronskoj upravi.</p>	<p>u obavezi da, u roku od 18 mjeseci od stupanja na snagu zakona (do februara 2016. godine) sve usluge koje pružaju konvencionalnim putem učine dostupnim i elektronskim putem. Strateški cilj je da do kraja 2016. godine na portalu bude 200 servisa državne administracije, dok su normativnim uređenjem stvorene pretpostavke da cilj postavljen Strategijom razvoja informativnog društva od 2012-2016, bude premašen. Jedinstveni informativni sistem za razmjenu podataka između državnih organa će biti implementiran do avgusta 2016. godine.</p>		<p>inspekcijskog nadzora.</p>		
<p>Izveštaj o napretku str. 24: Neophodnost jačanja eksterne pozicije zemlje kroz jačanje izvoznih kapaciteta i integracije crnogorskog biznisa u zajedničko tržište.</p>	<p>Segment 5: Trgovinska integracija Prioritetna mjera 16: Povećanje konkurentnosti privrednih društava kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda i unapređenje kvaliteta.</p>	<p>Cilj je doprinos jačanju izvoznih kapaciteta kroz povećanje konkurentnosti i unapređenje kvaliteta proizvoda. Implementacija standarda je značajna za povećanje konkurentnosti privrednih društava, a time i ekonomije u cjelini. Cilj je usaglašen sa PRCG 2013-2016. koji se odnosi na "Konkurentan sektor MSP u preduzetničkoj ekonomiji zasnovanoj na znanju, tehnološkim inovacijama i</p>	<p>U pitanju je administrativna mjera koja se realizuje kroz subvencije sa ciljem podsticanja sistema kvaliteta. Elementi mjere su: 1) Podrška MSP u smislu refundacije troškova akreditacije tijela za ocjenjivanje usaglašenosti; 2) Podrška MSP u smislu refundacije troškova implementacije standarda/sertifikacije/resertifikacije. 3) Podrška za unapređenje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda, koja će se</p>	<p>Zakon o budžetu; Zakon o regionalnom razvoju; Program povećanja regionalne i lokalne konkurentnosti kroz usaglašavanje sa zahtjevima međunarodnih standarda poslovanja za period 2014-2016. godine; Agrobudžet.</p>	<p>U 2015. godini, odbreno 10 aplikacija za optočinjanje procesa uvođenja standarda vezano za prva dva elementa mjere. Na osnovu ugovora sa Ministarstvom ekonomije, sredstva po jednoj aplikaciji, nakon dostavljanja potrebnih dokaza i ispunjenja ostalih uslova iz ugovora, su refundirana (0,003 mil. EUR).</p>	<p>Realizacija programa u 2015. i 2016. godini</p>	<p>Stub Održivi rast/ Dimenzija K (Konkurentnost)</p>	<p>Rizik može biti adekvatnost budžetskih sredstava za primjenu mjere.</p>	<p>Predviđena sredstva budžetom za implementaciju prve dvije komponente/elementa mjere u 2015. godini do 0,1 mil. EUR (uz procjenu da će približan iznos sredstava biti opredijeljen i u 2016.), dok je za Program podrške za unapređenje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda u 2015. godini planirano do 0,18 mil. EUR.</p>	<p>Efekti implementacije ove mjere se ogledaju u povećanju broja MSP koji su uveli međunarodne standarde poslovanja, i time povećali svoju konkurentnost kao i obavezne standarde iz oblasti bezbjednosti hrane i ovi efekti se mogu ostvariti već u 2015. godini. U narednom periodu potrebno je nastaviti sa afirmacijom proizvođača za uvođenje tzv. registrovanih šema kvaliteta za poljoprivredne proizvode. Srednjoročni efekat ove mjere se odnosi na rast</p>

		modernizovanim kapacitetima.”	nastaviti i nakon 2016. godine.							proizvodnje preduzeća koja su dobila sertifikate na različite standarde i povećanje izvoza.
Izveštaj o napretku str.24 (“Neophodnost jačanja eksterne pozicije zemlje kroz jačanje izvoznih kapaciteta i integracije crnogorskog biznisa u zajedničko tržište”).	Segment 5: Trgovinska integracija Prioritetna mjera 17: Promocija poljoprivredno-prehrambenih proizvoda: projekat EXPO 2015.	Unapređenje saradnje kako bi se kroz povećanje broja i vrijednosti investicija, povećanje trgovinske razmjene sa zemljom domaćinom i drugim učesnicama i povećanjem broja turista, maksimalno valorizovalo učešće na izložbi.	Crna Gora će se na izložbi Expo Milano 2015. predstaviti u okviru Bio-mediteranskog klastera koji se odnosi na isticanje tema vezanih za zdravlje, harmoniju i ljepotu. Moto nastupa Crne Gore je: “Mala zemlja velikih mogućnosti”. Prioritetni elementi predstavljanja na EXPO-u biće zdrava hrana, ekologija i turizam.	Strategija privlačenja stranih direktnih investicija 2013-2015.	Potpisana je Tematska izjava u sklopu zvaničnih obaveza prema Organizatoru kojom su definisani ciljevi. Započeti su i u najvećoj mjeri završeni radovi na izgradnji crnogorskog Paviljona (rok za završetak je januar 2015. godine)	Učešće na sajmu EXPO 2015	Stub »Integrirani rast«, dimenziju C, »Integracija u procese globalne ekonomije«.	Obezbjeđivanje nedostajućih sredstava	Ukupno potrebna sredstva iznose 1,8 mil. EUR. Iz budžeta 2014. Uplaćeno je 0,5 mil. EUR. Ostatak sredstava treba da bude obezbijeđen iz donacija tj. dominantno od strane privrednih društava.	Unapređenje međunarodne saradnje, povećanje trgovinske razmjene sa zemljom domaćinom i drugim učesnicama na sajmu i privlačenje novih turista.
Izveštaj o napretku str.24 (“Neophodnost jačanja eksterne pozicije zemlje kroz jačanje izvoznih kapaciteta i integracije crnogorskog biznisa u zajedničko tržište”).	Segment 5: Trgovinska integracija Prioritetna mjera 18: Unapređenje procesa uspostavljanja i institucionalnog okvira za promociju i podsticanje investicija sa naglaskom na prerađivačkoj industriji.	Podsticanje direktnih investicija i pojednostavljenje procesa uspostavljanja i upravljanja biznis zonama u jedinicama lokalne samouprave u Crnoj Gori, kao i unapređenje institucionalnog okvira za investicije na centralnom nivou.	Ovo je administrativno-pravna mjera usmjerena na definisanje novih razvojnih investicionih politika. Sadržati tri elementa: - Predlaganje uredbe o podsticanju direktnih investicija, - Predlaganje uredbe o biznis zonama, - Predlaganje Zakona o JPP,	Zakon o budžetu, Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014-2020. Strategija privlačenja stranih direktnih investicija 2013-2015.	U 2014. godini je izrađen nacrt sva tri propisa koji predstavljaju elemente mjere; a u januaru 2015. Vladi na usvajanje dostavljen predlog uredbe o podsticanju direktnih investicija.	Donošenje uredbi i utvrđivanje predloga Zakona o JPP je predviđeno u prvom kvartalu 2015. godine.	Stub INTEGRISANI RAST/ Dimenzija C (integracija u procese globalne ekonomije).	Adekvatnost budžetskih sredstava.	1 mil. EUR u 2015. iz budžeta Crne Gore za implementaciju Uredbe o podsticanju direktnih investicija. Ne postoji tačna procjena sredstava za primjenu ostala dva propisa u ovom trenutku.	Priliv SDI, Povećanje GDP-a, Povećanje broja zaposlenih, Jačanje konkurentnosti lokalnih samouprava i ekonomije u cjelini, Povećanje proizvodnje u prerađivačkoj industriji (drvoprerađi, metaloprerađi i prehrambenoj industriji) i izvoza.